Digitized by Google

15.9.770

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

TORINO 30 AGO

ROMERSK

LITTERATUR-HISTORIA,

AF

A: TH. LYSANDER.

FÖRSTA BANDET

MALMÖ:
C. S. WENDT & COMP.

Digitized by Google

Digitized by Google

ROMERSKA LITTERATURENS HISTORIA,

MED SÄRSKILDT AFSEENDE PÅ STILENS UTVECKLING.

EFTER KÄLLORNA BEARBETAD OCH FRAMSTÄLLD

AF

A. TH. LYSANDER.

> —— Res antiquae laudis et artis
> Ingredior, sanctos ausus recludere fontes.
> VERGILIUS (Georg. II, 174—5).

FÖRSTA BANDET.

MALMÖ,
TRYCKT HOS B. CRONHOLM,
1858.

Digitized by Google

DE FEM FÖRSTA SEKLERNA
AF ROMARVÄLDETS TILLVARO.

I DERAS LITTERÄR-HISTORISKA BETYDELSE

TECKNADE

AF

A. TH. LYSANDER,

Docent i Latinska Språket och Litteraturen
vid Universitetet i Lund.

> Res obscurae, quod parvae et rarae
> per eadem tempora litterae fuere.
> LIVIUS (VI, 1.).

(MED EN LITHOGRAPHIERAD TABELL.)

MALMÖ:
C. S. WENDT & C:o
1858.

Första Capitlet

§. 1.

Ett försök skall göras i detta arbete att framställa Romerska litteraturens utveckling ända ifrån den forntid, då det, som blef upptecknadt på Latinskt språk, i strängare mening icke förtjente namn af litteratur, enär de nödvändiga villkoren för *stil* ännu icke voro förhanden. Min framställning skall derför utgå ifrån dessa dunkla, första fem århundraden, som, ehuru icke formlösa [1]), och heller icke blottade på innehåll af tankar, likväl icke framte någon utveckling af hvarken form eller tankeinnehåll. Ty dessa båda lifshälfter (momenter) af hvarje språkligt uttryck äro under första perioden ännu icke fattade hvar för sig. De slumra osöndrade i sin väsendtliga enhet, i det naturliga yttrandet af det, som för tillfället göres behof. Intet af de egendomliga sätt, på hvilka en författarpersonlighet visar sig sammanarbeta form och tankeinnehåll, har ännu uppstått Här är ingen stil, intet framställningssätt, icke ens något sträfvande ditåt (manér): man har endast att iakttaga ett naturligt *uttryckssätt (expression)*. Men samma helgjutenhet, samma innerliga förening af materia och form, som på höjden af stilistisk utveckling visar sig såsom frukt af en genomförd förmedling, framträder här i sjelfva omedelbarheten. Det naturligt enkla (naiva), det kraftiga och träffande, det lifsfulla (prægnanta) — med ett ord, det *uttrycksfulla* (expressiva) har här sitt tidehvarf, liksom å andra sidan det naturligt råa, outvecklade och oregelbundna. Och tidehvarfvet är oss dyrbart fördenskull[2]. Det är derifrån litteraturens gyllene kedja utlöper: utomdess skulle hon sakna allt *fäste*. Det är den *naturliga jordmån och grund*, på hvilken litteraturens alster uppspirat. Det innehåller de *nödvändiga förutsättningarne* för *stilens*, den litterära verksamhetens utbildning Man skulle kunna kalla historien om de fem första seklerna af Roms litteratur: denna litteraturs *skapelsehistoria*.

---

[1]) Bernhardy har således icke fullt rätt i sin eljest träffande anmärkning: "Aller Litteratur geht in Rom eine Reihe von fünf formlosen Jahrhunderten voran, welche die blossen Elemente künftiger Darstellung begreifen." Grundriss der Röm. Litteratur. Dritte Bearb. Braunschweig, 1857. S. 148. — I anledning af detta mitt första citat vill jag anmärka, att åberopanden af moderna författare äro sällsynta i detta arbete. Jag har öfverallt gått till källorna, och derför öfverallt citerat de Gamle. Då det var min afsigt att skrifva en historia öfver Romerska litteraturen, men icke att skrifva en historia öfver dem, som före mig skrifvit en dylik historia eller tolkat nämnda litteratur, har jag oftast uteslutit namnen på de moderna författare, hvilka dels visat mig till källorna, dels lärt mig att förstå desamma — ja, stundom har jag användt de nyare författarnes egna ord, utan att anföra deras namn. Jag har heller icke särskildt framhållit, hvad i uppfattning, tolkning, samlande och framställning är mitt eget. Genom hopade citater från nyare scribenter försvagas hos ungdomen de framför allt vigtiga hänvisningarne till classiska auctorerna. Hvad mig sjelf vidkommer, finner den sakförståndige lätt, hvar jag hämtat mina uppgifter. Å andra sidan kan det icke undgå honom, att ganska mycket är författarens eget, oaktadt denne här erkänner sin förbindelse icke blott till de i arbetet namngifna, utan ock till många onämnda skriftställare; hvilket är naturligt, då han läst allt, hvad han om saken kunnat öfverkomma, ja, då hela hans icke obetydliga läsning i någon mån skattat åt detta arbete. — I ett särskildt arbete öfver classiska bibliographien, hvartill jag länge samlat materialier, och hvilket jag någon gång hoppas få tillfälle att utgifva, skall jag försöka att uppräkna dem, som arbetat inom Romerska litteraturens historia, äfvensom att i korthet characterisera dem, som gjort epoch på detta område. — Jag behöfver knappt tillägga, att jag omsorgsfullt undvikit att gendrifva de åsigter, som strida mot mina egna: ett motsatt förfarande hade ledt till en vidlyftighet utan gränser.

---

[2] Eichhorn (Gesch. der Litteratur von Joh. Gottfr. Eichhorn. Göttingen, 1805—11. Band I, S. 313—14) påstår, att allt, som föregått Livius Andronicus (alltså de historiska och juridiska uppteckningarne, de religiösa hymnerna, folksångerna etc.) förtjenar lika litet, som de vilda folkstammarnes regellösa sånger, att betraktas såsom egentlig början till en litteratur. — Om det nämnda än icke är litteratur i egentlig mening, måste det dock, såsom en möjlighet till litteratur, anses såsom en litteraturens begynnelse. — Med litteratur (litteræ) i allmänhet förstås allt, som i bokstafsskrift blifvit verlden meddeladt. Ett särskildt folks litteratur blir alltså, i denna mening, allt, hvad som blifvit författadt på detta folks språk. Med litteratur i egentlig mening förstås allt det skrifna, som verkligen eger stil, eller åtminstone röjer ett sträfvande efter stil. — Då inskrifterna i allmänhet följa den stilistiska utvecklingen i de tidehvarf, under hvilka de äro författade, och då de vanligtvis äfven lefvat ett muntligt och litterärt lif utom monumentet (t. ex. XII tabulæ; Kejsar Claudii tal om Galliernas ius honorum, delvis bevaradt på en bronzetafla i Lyon: jfr Taciti Ann. XI, 23—25), är intet skäl att, med för ensidigt afseende på de egenheter de röja såsom inristningar, söndra dem från Litteratur-Historien, eller i detta arbete iakttaga skilnaden mellan epigraphiska och litterära arbeten

§. 2.

Vi komma derpå till framställningen af en tidpunkt, då bekantskapen med Grekiska litteraturens rika tankeinnehåll och utvecklade formlif[3]) väckte i det Romerska uttryckssättet en tillförne icke känd söndring mellan innehåll och form. En gång smakad, var det förgäfves man förbjöd eller sökte inskränka åtnjutandet af denna kunskapens frukt, hvilken tillintetgjorde meddelandets väsendtliga enhet, dess omedelbara naturtillstånd[4]). En gång börjad, var denna söndring omöjlig att hämma: hon sträcker sig genom ett långt tidehvarf. Men en söndring, som är grundad i sakens egen utveckling, är allenast ett delarnes sträfvande att ingå en högre förening: vi kunna genom hela detta tidehvarf iakttaga, huru innehåll och form äro stadda i ett oaflåtligt bemödande att genomtränga hvarandra. Föreningen dem emellan är likväl förbehållen en ännu sednare tid[5]); *här* förmå de blott att vexelvis undantränga hvarandra[6]). Å ena sidan sönderspränger det jäsande innehållet de motspänstiga och obildsamma formerna; hvaremot det stundom också låter bestämma sig af en ensidig och alltför sjelfständig formutveckling. Förmedlandet mellan materia och form är i detta tidehvarf endast halft: det är blott den ena sidan, som genomtränger och beherrskar den andra, och derigenom liksom undantränger denna. Till intet ömsesidigt genomträngande, till intet upptagande i hvarandra kunna de stridande momenterna komma. Men, hvar för sig, utvecklas de under denna strid, och kunna derigenom en gång nå föreningspunkten. Om vi genom ordet *expression* kunnat beteckna innehållets och formens allmänna, osöndrade sammanvaro i det äldsta tidehvarfvet, så är deras särskildta, söndrade lif och utveckling för sig, under oupphörlig kamp med hvarandra, bäst att uttrycka medelst ordet *explication*. Med *explication* förstå vi alltså den utveckling eller det behandlingssätt af uttryckets sjelfständigt satta momenter, att åt ettdera af dem (åt innehållet eller formen särskildt) lemnas en tillfällig öfvervigt. I motsats mot denna utveckling står det äldsta tidehvarfvet, hvaruti både materia och form äro outvecklade.

---

[3]) Nu uttrangdes den inhemska Camoenan af den Grekiska Musan, som med vingadt fjät höll sitt intåg i Rom.

Poenico bello secundo Musa pinnato gradu
Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.

Porcius Licinius apud Gellium, XVII, 21, §. 45.

[4]) Man erinre sig, t. ex. utvisandet af de Grekiska philosopherna, 174 f. Chr., SCtum de philosophis et de rhetoribus, 161 f Chr. (Gellius, XV, 11, §. 2. Cfr. Suetonius de clar. Rhet. I). Hit bör ock föras yttrandet af den mot Hellenismen i dess dåvarande utveckling reactionäre M. Porcius Cato Censorius: Quando ista [Græca] gens suas litteras dabit, omnia corrumpet. (Plinii Nat. H. xxix, 7.)

[5]) Diu laboravit ætas secuta [sæculum Ennianum], ut magis huic molliori stilo acquiesceretur. Macrobii Saturn. VI, 3.

[6]) Hos en sednare skald, Lucretius, i hvilken detta tidehvarf för sista gången sträfvar att lefva upp, har nämnde strid mellan form och innehåll kommit till fullt medvetande; hvarför han ock uttryckligen beklagar

— — — egestatem linguæ et rerum novitatem.

De rerum nat. I, 140. Cfr. I, 831 III, 260.

Den andra perioden har infört skillnaden emellan det stillösa och stilistiska — en skillnad, som just uppkommer genom medvetandet att uttrycket är tvåfaldigt till (materiellt och formellt). Stillöst är följaktligen allt det, i hvilket uttryckets båda momenter (materia och form) ännu icke äro satta, utan väsendtligen sammanfalla.

Denna period har alltså stil, ehuru icke i högsta ordaförstånd. Stil i lägre mening är nämligen just detta otillräckliga och tillfälliga sammanarbetande af materia och form, som vi nyss anmärkt, och som medför enderas särskilda utveckling på den andras bekostnad. För att skilja detta lägre slag af stil från stil i högre mening (*stil* κατ' ἐξοχὴν, exposition, framställningssätt), hafva vi kallat detsamma explication, behandlingssätt. Vi kunna beteckna det med en ännu vanligare stilistisk benämning: *manér*.

Den omedelbara, inre åskådning, ur hvilken i äldsta perioden uttrycket födes, förmår dock icke att ur sin allmänna grund framalstra en enda, verklig författarpersonlighet: hvaremot i andra perioden, der den öfvervägande lutningen åt innehållet eller formen bestämmes af reflexionens söndring, alltså af det tänkande individets särskilda beskaffenhet, den skrifvandes personlighet får ett afgörande inflytande öfver det skrifna. Dock råder mellan denna periods författare och den nästföljande en stor skillnad. De förra kunna aldrig, såsom de sednare, komma till fullkomlig ro i sina arbeten: de kunna aldrig i dem nedlägga hela sin personlighet. Den splittring, som i allt det skrifna visar sig mellan

Digitized by Google

innehåll och form, motsvaras af en splittring mellan författaren och hans verk.

§. 3.

Det tredje stora tidehvarfvet, hvilket vi derefter skola taga i skärskådande, och vid hvilket vi med förkärlek skola dröja, är de utbildade, helgjutna författarpersonligheternas och den fullkomliga stilens period. Här är *individualiteten* det herrskande, liksom i första perioden *substansen* (det allmänt väsendtliga) och i den andra *accidensen* (det särskildt tillfälliga). Det allmänna och särskildta äro här sammanfattade i det enskildta. Utur reflexionens söndringar har en ny högre enhet framgått: den omedelbara åskådningen är pånyttfödd i stilistens tankeåskådning (den konstnärliga speculationen). Materia och form äro försonade: de sammanfalla i *stilen*, som här är det sammantänkande af båda, hvilket är hvarje enskild skriftställare eget. Det konstnärliga tänkandet har de båda momenterna icke mera *osöndrade*, ej heller *söndrade hvar för sig*. Det håller dem *söndrade tillsamman*, d. ä. så väl söndrade, som osöndrade. Sedan det sönderlagt och utvecklat dem hvar för sig, förmår det att i högre omedelbar åskådning ånyo låta dem genomtränga hvarandra. Detta tidehvarfs stil (vi kalla honom *framställningssätt*, *oratio* i högsta mening, *exposition*) kan här i allmänhet liknas vid den präktiga satsföljd (*period*), som han allena mäktade utbilda i Latinska språket. Liksom denna framställer hufvudsatsen omslutande de instuckna, i alla sina ömsesidiga förhållanden utvecklade bisatserna; så är stilen den trogna afspeglingen af författarens helgjutna tankeåskådning, omslutande, beherrskande och sammanfattande hela den rika utvecklingen af innehåll och form, hvilka i alla sina förhållanden hänföra sig till denna enhet och komma till försoning genom att upptagas i densamma.

§. 4.

Liksom bekantskapen med Grekiska litteraturen, med ett högre och mera utveckladt andelif, tillintetgjorde det naturtillstånd, som Romarne i litterärt hänseende åtnjöto, så förstörde beröringen med Christendomens högre andelif den sköna harmoni, som herrskar uti nyssomtalta gyllene period för Romerska litteraturen. Såsom vi sett, hade harmonien uppkommit derigenom, att Romarne, oaktadt motståndet från en ensidigt national rigtning, ihärdigt begagnat de väckelser, som mottogos från Hellenismen, till att utveckla och sammansmälta egna bildningselementer. Derigenom vardt den Romerska culturen mogen att fullkomligt, och dock sjelfständigt, i sig upptaga den Helleniska. Detta är det enda medlet för ett folks litteratur att bestå och utveckla sig, när en högre andlig makt uppträder vid sidan af densamma: under alla andra villkor går hon upplösning och fall till mötes.

Romerska nationaliteten gjorde ett kort och föga kraftigt motstånd mot den närbeslägtade Hellenismen: mot den af Orientalism färgade Christendomen var motståndet långvarigt och starkt. Väl trängde det nya principets verkningar hemligt, men oemotståndligt, in genom alla porer i den Romerska statskroppen[7]: såsom följder deraf och derjemte såsom bevis, att dåvarande cultur var mottaglig för Christendomens utsäde, äro, t. ex., att betrakta, att alla fria menniskor i Romerska verlden småningom blefvo Romerska medborgare[8]; att de olika folkslagen i denna verld efter hand blefvo jemlika och förbrödrade; att gudarne identificerades ända till monotheism; att culten, ja hela lifvet, mer och mer förandligades[9]. Men alla dessa nya lifsyttringar beteckna i sjelfva verket Romerskhetens upplösning; ty ehuru den Romerska cosmopolitismen beredde väg för det nya lifvet och var denna väntade "tidens fullbordan", kunde dock icke Romerskheten, genom frivilligt upptagande af det nya principet, blifva organ för dess verkningar. Det nya lifvet förblef alltid främ-

---

[7] Besannande Jesu liknelse i Matthæi Evang. XIII, 33: "Himmelriket är likt enom surdeg, hvilken en qvinna tog, och blandade i tre skäppor mjöl, til thes thet blef altsammans surt."

[8] Detta förhållande blef i lag erkändt under Caracalla Ulpianus ad Edictum, libr. XXII (Digestt. lib. I, tit. 5, fragm 17): In orbe Romano qui sunt ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt. Troligtvis var det verklighet redan förut, och hade blifvit detta lika omärkligt, som t. ex. slafveriet blef afskaffadt i England. Se Macaulay's History of England (Tauchn. edit.), I, p. 21—22.

[9] Å andra sidan blef nu först det sinliga, det naturliga, en verklig motsats mot anden, blef synd, erhöll en förfärlig sjelfständighet.

Digitized by Google

mande för Romerska nationaliteten: det trängde med inre våld in uti den Romerska verlden, som motsträfvigt och blott delvis upptog detsamma. Det verkade fördenskull upplösande på alla förhållanden[10], äfven på litteraturens. Det sände svärdet, men icke friden, söndringen utan den följande enheten. Den strid, som ånyo inom litteraturen uppstod emellan innehåll och form, hvilka nu blefvo än djupare söndrade, efterträddes icke af någon ännu djupare försoning. Det var en dödens söndring, i hvilken delarne icke genomträngde hvarandra med sitt lif, utan efter hvarandra föllo i förruttnelse.

Först uppträder nu *formalismen* med en af ande ogenomträngd massa, ty han har utestängt sig från mottagandet af ett nytt tankeinnehåll, och kan derföre blott yttra sig såsom prosaiskt nykter correcthet och ytligt mångvetande. Han åtnöjer sig med det gamla innehållet, som han omsorgsfullt samlar och idkeligen uppdukar, men icke omsätter in succum et sanguinem, icke inifrån utvecklar. Ännu blomstrar dock det formella i fåfänglig fägring Stilens inre lif har flyktat, men handgreppen äro ännu qvar. Det techniska råder i poesien, det rhetoriska i prosan[11]: i båda det konstlade i stället för konsten. Språkläran går en annan väg, än språket[12]. Under det innehållet mer och mer förlorar sin makt öfver formen och försvinner ur densamma, lider också, om än i början nästan omärkbart, sjelfva formen: de båda kunna blott bestå i trogen vexelverkan med hvarandra. Vi få derföre se, att de starkaste formalister känna sig i detta hänseende minst tillfreds. Det förr så formsäkra Latinska talspråket, klagar man, har råkat i sådan förbistring, att det knapt kan igenkännas[13]. Lucretii gamla visa om språkets fattigdom uppstämmes ånyo[14], Satserna ser man väl svälla af braskande ord, men de äro brutna i sina fogningar: konsten att bilda perioder är antingen utdöd eller vorden ett pedantiskt handtverk[15]) Förgäfves söker stilen att rädda sig från undergång genom att, så till sägandes, gå tillbaka i moderlifvet, att lefva sig på nytt in uti den fattiga tid, då innehåll och form ännu icke funnos för sig, i det omedelbara naturtillståndet, i det naiva uttryckssättets dagar, i de äldsta seklerna. Det är förgäfves man archaiserar, förgäfves man excerperar gamla ord och talesätt[16]). Återgång till och upprepande af det tillryggalagda äro omöjliga. Sträfvandets overkställbarhet leder blott till slutligt formförakt, då omsider det tomma innehållets, *materialismens* tid inträder. Då äro alla former lika goda; ja, sjelfva formlösheten ginge an, om hon kunde uppnås. Men innehållet hade, såsom vi sett, redan dött före formen. Det har i sig sjelft intet att lefva på. Materialismen förer blott ett skenlif. Från barbariet[17]) är litteraturens verkliga död icke långt aflägsen.

---

[10] Den nationala andan, Romarandan, upplöses märkbart: i stället göra sig provincial-nationaliteterna här och der gällande i lifvet, som i litteraturen; men de förmå aldrig genomtränga och beherrska det hela.

[11] För dennna tids språkkonstnärer syntes sjelfva Cicero non satis expolitus et splendens. Alltför få sökta phraser funnos att excerpera ur hans skrifter: nihil excerpere, nihil referre possis. Man må läsa, hvad M. Aper yttrar härom uti Dialog. de Oratoribus, cap. 22.

[12] Quare mihi non invenuste dici videtur, aliud esse Latine, aliud Grammatice loqui. Quintiliani Instt. Orat. I, 6, §. 27.

[13] Olim, quum Latine loqueremur . . . Senecæ Epist. 39 supr. — Totus prope mutatus est sermo. Quintiliani Instt. VIII, 3. §. 26 extr.

[14] Plinii Epist. IV, 18, §. 1. Cfr. Senecæ Epist. 58 supr. Motsatsen säges af Cicero de Fin. I, 3 etr.

§. 5.

I det föregående hafva vi åtnöjt oss att med få hufvuddrag teckna utkastet till historien om den Romerska litteraturens utveckling. Men redan i dessa korta drag hafva vi omisskänneligt nedlagt den åsigt, som nu måste särskildt uttalas, att en litteraturhistoria icke är något annat, än *stilens historia*[18]). Väl måste hon stå i nära samband med den politiska historien, i ett ännu närmare med culturhistorien, och i det närmaste med språkets historia; men hon är dock icke att betrakta såsom en del af någondera bland dessa eller andra vetenskaper. Med archæologien träder hon ock i oupphörlig beröring, men kan dock icke med fog upptagas bland dess forskningar, hvarken öfver statens eller de privata antiquiteterna, Hon är en sjelfständig vetenskap, hvilken såsom materialier till sin egen byggnad använder de öfriga vetenskapernas forskningar och resultater. Å sin sida lemnar äfvenledes litteraturhistorien råämnen till behandling åt den politiska historien, archæologien, o. s v. Vi komma i det följande att ofta utbreda oss öfver historiska och archæologiska ämnen, äfvensom att något ingå i språkliga undersökningar 19); men under allt detta skola vi söka att ihågkomma, att litteraturhistorien har att fullkomligt motsvara alla anspråk, som kunna göras på en vetenskap Hon måste derför icke blott uppvisa sitt sammanhang med öfriga vetenskaper, utan ock gå sin egen sjelfständiga gång, i det att hon framför allt visar sig vara *stilens historia*. Om hon glömmer den sistnämnda, vigtiga bestämmelsen, har hon förlorat sin egen vetenskapliga tyngdpunkt. Hon kan då blott blifva *något af hvarje* vetenskap (af språkhistoria, archæologi etc.).

---

[15]) Aliquando inflata explicatio, aliquando infracta . . . . Abruptæ sententiæ. Senecæ Epist. 114.

[16]) Seneca, l. c. – Om denna förbindelse mellan den äldsta och yngsta perioden i Litteraturen skola vi snart något vidare tala.

[17]) Såsom representant för denna ståndpunkt kunna vi nämna Martianus Capella.

[18]) I allmänhet kan hon sägas vara en framställning af de olika sätt, på hvilka Romarne i skrift meddelat sina tankar; men enkannerligen sysselsätter hon sig med de vexlande förhållanden, i hvilka tankeinnehåll och form stått till hvarandra, d. v. s. med stilens historia.

§. 6.

Änskönt alltså litteraturhistorien icke kan innefattas under den historiska biographien, måste hon dock till hufvuddragen antyda författarpersonligheternas allmänna utveckling, eller gifva en kort teckning af deras lefnadsförhållanden och characterer. Att det *individuella* är af ingripande betydelse i litteraturens utveckling, hafva vi uti det föregående anmärkt. Med detsamma är ock vår åsigt uttalad, att vi icke från litteraturhistorien kunna skilja konstnärernas personer, från deras characterer såsom författare och stilister deras characterer såsom menniskor. Om å ena sidan en stor personlighet, i hvilken rigtning det må vara, är att betrakta såsom en bärare af de stora idéerna, ett verktyg (or-

---

19) För att åskådliggöra uttryckssätt och stil i de särskilda perioderna af litteraturhistorien och deras underafdelningar, har jag öfverallt meddelat stycken, som till detta ändamål synts mig vara de mest betecknande. Detta arbete har således sökt att i viss mån förena historien om Romerska litteraturen med en liten anthologisk curs i samma litteratur. För att dock icke falla uti alltför stor vidlyftighet äro till dessa meddelade profstycken vanligtvis ingen tolkning fogad. Endast undantagsvis skall man finna en och annan ordförklaring eller hänvisning till upplysande ställen. Deremot förekomma förklaringar af ord eller uttryck, som tillhöra litteraturhistorien.

gan) för tiden, genom hvilket denne arbetar fram hvad han vill, och hvilket organ han sjelf skapat sig — om än alla de stora männen, i det hela såsom i hvarje särskild rigtning, bilda en fortlöpande kedja, uti hvilken man kan följa, länk för länk, tidens och vetenskapens så väl continuitet, som continuerliga framåtskridande: så gäller det å andra sidan, att de stora männen bringa något nytt och egendomligt in i tiden, hvilket icke är en product af tidens eller idéens egen utveckling, utan är oberoende af densamma. Detta förhållande härrör derifrån, att de upptaga och framställa tidens eller idéens innehåll uti en *individuell* form. De medföra nämligen något af sin individualitet in i utvecklingen: och detta egendomliga, originella, nyskapade blir, när det kommit in i utvecklingen, fröet till en ny rigtning i utvecklingen, uppslaget och början till *en ny skapelse i det allmännas* (idéens, vetenskapens, konstens etc.) *fortlöpande gång.*

Den historiska utvecklingen är alltså en product af den vexelverkan, som råder mellan continuitet och originalitet.

I historiens daning, såsom vid skapandet af den enskildta menniskan, är skapelsens moment icke mindre verksamt än fortplantningens, Vid dess framställning har "creatianism" och "traducianism" lika rätt att visa sig gällande.

Man har således i en litteraturhistoria icke blott att följa gången af litteraturen och utvecklingen af dess inneboende potenser, utan äfven gången af de litterära heroernas individuella utveckling, utvecklingen af författarpersonligheternas potenser.

Framställningen bör lika mycket visa, huru litteraturalstren äro momenter i författarnes lif och bärare af författarnes egendomligheter, som hon bör framhäfva, att författarnes personligheter äro momenter i litteraturens utveckling och bärare af de litterära idéerna: — kortligen, lika mycket visa, huru menniskorna frambringa litteraturen för att uttrycka sin egendomlighet, som visa, huru hvarje tids rigtning inom litteraturen bemäktigar sig författarne och påtrycker dem sin prägel.

Litteraturhistorien bör lika mycket framhålla, huru de stora författarpersonligheterna afspeglas i litteraturen, som hon bör visa, huru dessa personligheter äro sammanträngda spegelbilder af tidens litterära physionomie.

Digitized by Google

Dessa påminnelser äro gjorda i anledning af och emot de ensidiga rigtningar, som på sednare tider velat göra sig gällande såväl inom litteraturhistorien, som på andra historiens områden.

§. 7.

Romerska litteraturen har gjort stora förluster: största delen af hennes alster hänföras till *deperdita*. Litteraturhistorien har icke blott att uppräkna alla dylika förluster af vigt, utan ock att meddela kunskap om deras egendomliga stil.

Ingenting *af vigt* kan i litteraturen gå *alldeles* förloradt. Det lemnar alltid i den följande litteraturen spår af sitt inflytande, af sin egendomliga art och anda. Om Vergilii Aeneis hade förkommit, skulle man dock kunnat reconstruera en någorlunda träffande kunskap om hennes stil ur det poetiska arf, som Valerius Flaccus, Lucanus, m. fl. tagit af denna hjeltedikt. På så sätt blir det möjligt för litteraturhistorien att meddela kunskap om förgångna arbetens stil.

En annan stor del af Romerska litteraturen har blott kommit till oss i *fragmenter*. Der dessa fragmenter äro vigtiga, men icke nog betydliga, för att man af dem kunde sluta till stilen i det hela, blir det litteraturhistoriens pligt att hopfoga de söndrade delarne samt i tanken ifylla luckorna med likartadt stoff, för att komma i tillfälle att bilda sig ett omdöme och en kunskap om det helas stil och verkan såsom ett helt.

§. 8.

I det vi från dessa allmännare betraktelser återgå till behehandlingen af äldsta perioden i vår litteraturhistoria[20], påminna vi om hvad uti det föregående blifvit anmärkt, nämligen att den äldsta och den yngsta perioden i Romerska litteraturen stå till hvarandra i närmaste förbindelse. Det var dock icke först i den så kallade silfveråldern, man började att beundra språk och uttryckssätt uti de äldsta Latinska skrifter. Denna beundran sträcker sig ock genom hela den gyllene åldern; men i början af tidehvarfvet är det förnämligast det gamla språket och dess former, som man är angelägen att samla, bevara och delvis återföra. Allt mer och mer öfvergår beundran också till sjelfva uttryckssättet, hvars naturfriskhet anslår så starkt, att man för detsamma tillbakasätter samtidens mest fulländade stilistiska frambringelser. På Augusti tid är denna rigtning stark (*Suetonii* Aug. 86) och visar på öfvergången till ett nytt skifte. *Horatius* kunde derföre kalla Rommerska folket *fautor veterum* (Epist. II, 1, 23. Cfr. vers. 18) och nämner (i samma epistel) såsom föremål för dess beundran de förnämsta litterära företeelser under äldsta perioden.

---

[20] Innefattande de fem äldsta seklerna eller, nogare räknadt, tidrymden från år 753 f. Chr. till år 240 f. Chr.

Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum [21]
Dictitet Albano Musas in monte locutas.
(23—27.)

Jam Saliare Numæ carmen qui laudat et illud,
Quod mecum ignorat, solus volt scire videri,
Ingeniis non ille fovet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
(86—89.)

I detta skaldebref nämnes ock den Fescenniniska vexelsången (145—146) samt *horridus ille numerus Saturnius* (156—157). I samma archæologiska beundran inneslöt Octavianska tidsåldren den kärfva och ofulländade stilens [22]) äldsta representanter: *Livius Andronicus*, *Ennius*, *Nævius*, *Attius* &c. (48—62). I den sednare kejsartiden gick man änuu längre; och ehuru alltid det ofullkomligt stilistiska hade företrädet framför det verkligt stilistiska inför det archaiserande tidehvarfvet [23]), så stod likväl det rent stillösa aldra högst.

---

[21] Porphyrio ad h. l.: Veteres libros Marcii vatis aut Sibyllæ.

[22] — — — si pieraque dure
Dicere credit eos, iguare multa fatetur,
Et sapit et mecum facit et Jove iudicat æquo.
(Horatius l. c. 66—68)

[23] Uti hvilket Horatii omskrifvande fautor veterum utränges af ett

Multi ex alieno sæculo petunt verba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis et Crassus et Curio *nimis culti et recentes* sunt. Ad Appium usque et ad Coruncanium redeunt.
(*Senecæ* Epistt. 114.)

Uti en period, som endast eger sökt stil, måste det mest sökta, det s. k. *utsökta*, anses för det bästa. Men mera utsökt och afstickande från den vanliga stilen kan intet vara, än det alldeles *osökta*, det naturligt stillösa. Sålunda kan i en förbildad tid det, som sjelft är stillöst, komma att gälla såsom mönster för stilen. I fullkomlig enlighet härmed upphöjer *Sex. Cæcilius* XII tabulæ, derföre att de äro af en "utsökt enkelhet" [24]).

Det var icke blott, såsom vi sett [25]), decemvirallagarne, de gamla foedera, libri pontificum, de Sibyllinska oracula, de religiösa hymnerna och de gamla talarne [26]), som man i detta tidehvarf betraktade såsom mönster och commenterade [27]). Samma beundran och omsorgsfulla vård tillföll allt, som stod i förbindelse med det, som denna forntid frambragt. Så, t. ex., blefvo fabulæ Atellanæ, i hvilka folkpoesien funnit en tillflyktsort, och hvilka trognast återgåfvo det äldsta folkspråket, föremål för antiquariernas excerperande behandling (*Petronii* Sat, p. 53 & 68 ed. *P. Burmann.* Amstel. 1743. *Frontonis* Epist. II, 3 p. 55 ed. *Mai.*).

Vid intet versslag ser man de sednare Grammatici med sådan kärlek fästade, som vid den urgamla *numerus Saturnius*, ehuru de föga eller intet begrepo denna numerus; ty dels äro de Saturnier, som af dem anföras, intet annat, än illa lästa verser af sednare ursprung [28]); dels förmådde de i allmänhet icke att

---

egentligare uttryck: antiquarius (Dialog. de Orat. 21 & 42), hvartill icke saknas den feminina formen antiquaria (Juvenalis Sat. VI, 454).

[24]) Eas leges quum Sex. Cæcilius, inquisitis exploratisque multarum urbium legibus, eleganti atque absoluta brevitate verborum scriptas diceret ..... Gellius, XX, 1, §. 4. — Cfr. Diodori Siculi Bibl. hist. XII, 26: Ἡ δὲ γραφεῖσα νομοθεσία, βραχέως καὶ ἀπερίττως συγκειμένη, διέμεινε θαυμαζομένη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν.

[25]) Horatii Epist. II, 1, 23—27 & 86—89 samt Senecæ Epist. 114.

[26]) Appium et Coruncanium (Sen. Epist. 114). Appium Cæcum (Dial. de Or. C. 18). Menenios et Appios (ibid. 21).

[27]) Boken gifver beständigt i det följande bilagor till denna anmärkning.

[28]) Så förhåller det sig med de verser, Charisius anför såsom saturniska i sitt fragment De Saturnio (utgifvet af Schneidewin. Gottingæ, 1841, samt af Keil uti: Grammatici Latini ex rec. Henr. Keilii. Vol. I. Fasc. I: Flavii Sosipatri Charisii Artis Gramm. libri V. Lipsiæ,

skilja mellan den utbildning, som Saturniska versen erhöll genom Livius Andronicus och C. Nævius, och hvad han ursprungligen var.

Äfven i andra afseenden närmade sig den yngsta perioden till det äldsta tidehvarfvet. Flera litterära rigtningar, som i det sistnämnda började, men på grund af sin stillöshet sedermera nästan alldeles öfvergåfvos, blefvo åter upptagna och fortsatta i den yngsta perioden. Så skedde med författandet af slägtchrönikor (*libri commentarii de familiis l. volumina de familiis*) och af statschrönikan (*annales maximi*) hvilken vi skola se till innehåll och uttryckssätt upplefva på nytt i folkets *acta (diurna)* och ega just sin högsta blomstringstid under Kejsarestyrelsen Sak samma är med de heliga sångerna (särdeles *carmen Saliare*), som omhuldades och riktades under Kejsartiden. De gamla *tituli honorum* blefvo först rätt talrika under samma tid. Bruket af *nænia* upplifvades vid Augusti likfärd (*Suetonii* Aug. 100). Divinationslitteraturen utvidgades ofantligt under Kejsartiden. *Proverbia* ökades ansenligt, isynnerhet genom de mimiska skådespelen, i hvilka de göpentals utströddes. Detta var ock trolldomsväsendets och besvärjelseformlens tid. Under det att de egentliga författarnes röster mer och mer försvagas, blir den från forntiden ärfda folkvisan desto mera högljudd, och det nationala folkdramat blir mera frispråkigt, än någonsin.

Stilen i det yngsta tidehvarfvet blir allt mera lik det äldsta uttryckssättet, d. v. s. upplöser sig till stillöshet. Periodbyggnaden förfaller[29]. Satserna blifva ledbrutna[30]. Formerna van-

---

1856. p. 288—9), af hvilket man en tid väntade ett nytt uppslag i uppfattningen af detta versslag (se B. G. Niebuhr: Briefe. Bd. II, s. 510. Röm. Gesch. I, S. 273, Not. 687. 4 Ausg.). De Saturnier, hvilka Charisius anför såsom bestående af 15 eller 16 pedes, visa sig kunna beqvämligen delas i trochaiska tetrametrar eller anapæster af vanlig längd. Det är likaledes blott en oklar och förvillande kunskap om numerus Saturnius, man kan hämta af Terentianus Maurus (p. 2439 ed. Putsch), Censorinus (de metris (p. 2727), Marius Victorinus (Art. Gramm. III, p. 2586), Atilius Fortunatianus (p. 2679), Plotius (p. 2650), Mallius Theodorus (de metris, ed. Heusinger p. 33), Diomedes (III, p. 512), Pseudo-Asconius ad Ciceronis act. I in Verrem, cap. 10) Servius (Centimetr. p. 1825).

[29]) Hians compositio. Dial. de Oratt. 21. Hela detta capitels beskrifning på L. Coelius Antipater och C. Asinius Pollio passar ännu bättre på sednare tiders stilister; hvarföre vi dertill använda densamma. Skildringen är ock af den classiske författaren gjord med hänsyn till hans egen tids archaiserande rigtning (cfr cap. 42), efter då lefvande förebilder.

[30]) Abruptæ sententiæ. Senecæ Epist. 114.

skötas[31]) Det skrifna blir mer och mer beröfvadt sin stilistiska prydnad (*inconditi sensus* redolent antiquitatem. *Dial. de Oratt.* 21). Författaren blir alltigenom hård och torr (durus et siccus. *Ibid.*). Det lyckas honom väl att efterhärma fornspråkets oregelbundenhet och otymplighet (horridiora verba. *Ciceron.* Brut. 17, §. 68); men uttryckets friska enkelhet och träffande kärnfullhet och framsprudlande lifsfullhet kan han icke tillegna sig: deri är just naturens oefterhärmliga finger. Den konstlade scribenten kan väl, efter *Ciceros* jemförelse, efterbilda benen, men icke blodet[32]); Hvartill ock kommer, att de konstgjorda benen och ådrorna på ett så oskönt sätt ligga i dagen, att de kunna räknas; ja, att verklig lifskraft saknas uti det hela[33]).

I den sednaste perioden finna vi likaledes, att Romarne drifvit till sin spets det begär att pryda sina föredrag med gnomiska eller sententiösa uttryck (ut certis dicendi luminibus ornentur. *Cicero* de Orat. II, 27, §. 119 extr.), som redan är så märkbart i de äldsta tiderna[34]). Det var egentligen på dessa effectfulla sentenser (facete, commode, lepide dicta; dicteria &c), som den sednaste tidens excerperande flit var rigtad[35]).

Såsom slutligen uti den aldra äldsta tiden sång och tal, vers och prosa icke voro skilda från hvarandra, så se vi, att de ånyo sträfva att sammanflyta uti den sednaste perioden. Härpå syftar *Seneca* (Epist. 114), då han talar om *explicatio, in morem cantici ducta.* Vi finna också verkligen, att den tidens prosa esomoftast framträder uti poetisk numerus, likasom hon är färgad af poetiska talesätt och constructioner.

Så möttes, då Romarnes litterära utveckling nalkades sitt slut, den första och den sista länken i kedjan. Denna omständighet, det nu anförda yttre och inre samband, hvarigenom den äldsta perioden står till den sista, torde tillräckligt rättfärdiga de ständiga excurser till Kejsartiden, som förekomma uti behandlingen af denna äldsta period. Icke nog dermed, att vi ega nästan hela vår kunskap om denna tid från den sednaste periodens grammatici. Forntiden och Kejsartiden kunna icke förstås, utan att de tillsamman studeras; men om de ställas vid sidan af hvarandra (och de kunna aldrig förmycket sammanhållas), sprida de ock ömsesidigt ljus öfver hvarandra. Derigenom att vi till deras slutpunkter fullföljt litterära rigtningar, som till det mesta äro afbrutna af mellanliggande tidehvarf, men ånyo uppdyka i det sista, hafva vi icke blott arbetat något undan för framställningen af de följande åldrarne, utan ock tryggat oss mot många afbrott i denna framställning, der den största vigt ligger på sammanhanget; hvaremot en framställning af de äldsta seklerna alltid måste till det yttre blifva mer eller mindre rhapsodisk. Genom vårt fullföljande intill sednaste tider af äldsta periodens rigtningar (hvilket vid första påseende kan synas vara detsamma, som att öfverträda ämnets gränser [36]), är emellertid, såsom visadt blifvit, intet afbrott gjordt uti det inre sammanhanget: härigenom har detta tvärtom blifvit styrkt, då uppgiften är att teckna de äldsta seklerna, icke så mycket till deras litteratur (ty en sådan egde de, *egentligen* taladt, *icke*), utan fastmer till deras *litterär-historiska betydelse.*

---

[31]) Oratio corrupta; orationis licentia. Seneca, l. c. Sordes verborum. Dial. de Oratt., 21.

[32]) Atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sanguinem! Cicer. Brut. 17, §. 68.

[33]) Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulcra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra et exsurgit toris, ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat. Dial. de Oratt. 21.

[34]) Oratio sententiis ornata. Dial. de Oratt. 21.

[35]) Dial. de Oratt. 22.

§. 9.

Det yttre sammanhanget blir än mera lösligt, då frågan gäller att indela periodens producter. Det fattas oss alltför många data om tiderna för deras uppkomst; så att det blir omöjligt att följa en chronologisk ordning. Lika omöjlig är indelning efter ämnen. Det är lätt att inse, att *en* skrift ofta tillhör *två* eller *flere* fack i en tidrymd, då bildningen icke bestämt sina former, utan alla hennes elementer befinna sig i outredd enhet, då tal och vers (båda benämnda *carmina*), bunden och obunden stil icke ens skiljt sig från hvarandra, och alltså än mindre mellan vetandets grenar bestämda gränser kunna finnas. Det meddelades formella beskaffenhet kan heller icke gifva någon indelningsgrund i sjelfva formlöshetens period. En indelning måste dock följas, huru tillfällig och godtycklig hon än kan vara; och vi meddela här en sådan, ehuru i fullt medvetande deraf, att hon icke uthärdar någon logisk granskning, i det att hon än är gjord efter ämnen, än efter tidsföljd. samt hennes delar jemt gå in uti hvarandra[37]. Vi anhålla derför, att nedanstående icke så mycket må betraktas såsom indelning, utan mera såsom en öfversigt af den gång, för hvilken vi kommit att bestämma oss vid granskningen af periodens skapelser[38].

---

[36] Särdeles då något slag af litterära producter omtalas, hvilket bevisligen icke tillhört de äldsta seklerna, men dock i dem har hela roten till sin tillvaro.

I. Vi vilja först omtala alla fullkomligt oreflecterade uppteckningar af blotta data och facta, vid hvilka icke bifogas några betraktelser öfver det upptecknade. Sådana äro *fasti calendares*, *fasti magistratuum*, *consulares et triumphales; tituli et tabulæ triumphales; libri lintei (foedera, libri magistratuum etc.): tabulæ censoriæ (libri censorii); origines familiarum* (sammanfalla med *libri commentarii de familiis)*; *commentarii regum, pontificum, magistratuum (indigitamenta, descriptio classium l. centuriarum, legis regiæ, libri pontificii, commentarii consulares, quæstorii etc. commentarii s. libri pontificum, censorum, augurum, prætorum etc.); annales maximi; acta senatus, privatorum, diurna etc.*

II. Derefter meddela vi *formler* af alla slag och till alla ändamål, sådana de finnas uti redan anförda *libri commentarii (regum, pontificum, censorum, prætorum, augurum etc.)*, *legis actiones* o. s. v., och sådana de i följande capitel skola uppvisas ur besvärjelsesångerna (*carmina*). Här kasta vi en blick på *tabulæ Eugubinæ*, fastän de stå utom Romerska litteraturen. Vi meddela exempel på gamla religiösa och juridiska formulärer o. s. v., omtala *carmina Arvalia* och *Saliaria*, och egna slutligen en sidoblick åt de sånger, som i sednare tider nyttjades vid *nocturna sacra*.

---

[37] Hvarföre vi ock återkomma till samma litterära product på flera olika ställen, fastän ett af dessa alltid är hufvudstället för behandlingen.

[38] Äfven "på den moderna poesiens början kantrar all indelning af skaldearter." Geijer: Sv. Folkv. 2 uppl. I. Inl. p. X cfr. p, XXXI.

III. Vi vilja äfven bese sådana skriftliga fornlefvor, som till de data och facta, hvilka de anföra, bifoga korta betraktelser, hvilka dock egentligen icke äro annat än nya factiska uppgifter. I denna afdelning innefattas alla *tituli*, *tabulæ* och *monumenta* (till offentliga och enskilda ändamål) samt slägtkrönikorna (*libri de familiis*), hvilka måste antagas hafva, åtminstone stundom, i skrift bevarat *laudationes funebres*, *clarorum virorum laudes* och *næniæ* (de sistnämnde äfven troligtvis öfvergående i grafskrifter)

IV. Vidare fästa vi vår uppmärksamhet på lagar, förordningar och domstolshandlingar (*jus Papirianum*, *leges decemvirales*, *senatus consulta*, *plebiscita*, *leges* och *rogationes etc.*). I sammanhang härmed skola vi omnämna de ryktbara *Jurisconsulti* under perioden: *Appius Decemvir*, *Appius Cæcus*, *Cn. Flavius* och *Ti. Coruncanius*.

V. Vi komma derefter till talarne: *L. Junius Brutus*, *M. Valerius Maximus*, *Menenius Agrippa*, *L. Valerius Patitus*, *M. Curius* och *M. Popillius Lænas*.

IV. Nu följer att skärskåda historiska urkunder rörande statsförfattningen, statsmakternas verksamhet och förhållandet till utländska makter (de förr omtalta *acta senatus et populi* samt *foedera*).

VII. I detta capitel sammanslå vi allt, som rörer *divinationen* (*libri sibyllini* och *carmina Marciana*). I sammanhang härmed kasta vi en blick på hela den Etrusciska divinationslitteraturen (*libri Tagetici*, *haruspicini*, *Acheruntici*, *fulgurales*, *tonitruales etc*,) samt på augural-collegiets dithörande skrifter.

VIII. Dernäst skall det blifva vår pligt att betrakta arten af de Romerska folksägnerna och deras inflytande på historien.

IX Slutligen har vår uppmärksamhet att rigta sig på de öfriga alstren af Romerska folkets diktning: ordspråk och lefnadsreglor (*proverbia et oracula*); besvärjelseformler (*carmina*); kärleksvisor (*carmina amatoria*, *nuptiales fescennini et epithalamia*); folkvisor af alla slag (*celeusmata*, *carmina textrina*, *messoria*, *gladiatoria*, *cantilenæ mendicorum*, *næniæ puerorum*), triumphalsånger och acclamationer. Ändtligen är det af vigt att granska alla tidigare lifsyttringar af dramatiska konsten (*versus fescennini*, *saturæ*, *fabulæ Atellanæ etc.*) samt uppvisa dennas sammanhang med folkpoesien.

Digitized by Google

§. 10.

De litterära alster, hvilka tillhöra den äldsta perioden, kunna, såsom ofvan är anmärkt, icke framte någon stilistisk egenskap. Ty hvar och en sådan hvilar på ett förhållande mellan materia och form, hvilket icke kan uppkomma i den äldsta tiden, som icke vet att skilja mellan dessa båda, utan ännu i det naturliga uttryckets omedelbara enhet rufvar öfver den söndring, utur hvilken stilen skall framgå. Om vi alltså på fornåldrens producter tillämpa de fordringar vi äro vanda att ställa på innehållets och formens utveckling, så stötas vi icke mindre af innehållets råhet och otymplighet, än af formlösheten; hvarvid hårdhet och ostadighet i flexion[39]) och construction[40]), knagglig ordföljd, som hvarken förmår fasthålla poetisk eller prosaisk numerus samt fullkomlig brist på satsföljd[41]) genast falla i ögonen. Från stilistisk synpunkt förefaller således perioden väl mycket lik det urgamla chaos, ur hvilket ordningen omsider framträdt; hon är denna *rudis indigestaque moles*, som sedermera söndrar och sammanarbetar sina beståndsdelar. Vid sidan af det klumpiga och obildade gå här, såsom annorstädes, torrhet och enformighet. Idkeligen återkomma nämligen samma oförändrade vändningar i ord och uttryck, påminnande om vår Nordiska folkvisas omqväden[42]). Det naturliga talspråket gapar i all sin sträfhet och bredhet [43]) emot oss från äldsta periodens alla alster.

---

[39]) T. ex. i Carm. Arv. må man gifva akt på den vacklande användningen af vocalljuden, på den tredubbla formen Mars, Marmar, Marmor etc. I samma sång fasthållas öfverallt de hårdare consonanterna i stället för de vekare, t. ex. borber, advocapit, hvarvid hårdheten är ökad genom utstötning af vocalljud (hit hör också formen sins). De råa uttrycken cuips och stlis förekomma i leges regiæ och XII tabb. (Cfr. Quintiliani Instt. I, 4, §. 16) o. s. v.

[40]) Lapidarstilen, som troget vidhänger traditionella former, visar ända in i sednare tider denna ojemnhet (t. ex vixit annis XXIV, dies XXIV). Det är klart, att ett språk, som var föga fixeradt i skrift, utan företrädesvis talspråk, väl skulle följa allmänna analogier, men på samma gång tillåta mångfaldiga anomalier i enskilda fall.

[41]) Sistnämnde brister tillvitas af Cicero till och med den gamle Cato (Brut., 17, §. 68: Adde numeros, ut aptior sit oratio; Ipsa verba compone et quasi coagmenta). I Carm. Arv. finnes intet annat bindeord, än nevo. I XII tabb. fattas ofta pronomen quis eller is, och personvexlingen antydes knappast (Si nox furtum factum sit, si im occisit &c. apud Macrobium. Saturn. I, 4 med.). Sträf är sammanbindningen i Tab. III, fr. 1: Acris confessi, rebusque iure iudicatis &c. (apud Gellium, X. 1, §. 45). M. m. d.

[42]) Af detta förhållande härrörde kanhända, att nænierna slutligen kunde öfverlemnas åt legda sångare.

Under det vi således måste beteckna dem samtligen såsom stillösa, och fasthålla, att de endast äro omedelbara språkliga *uttryck* af de talandes tankar, måste vi i dessa meddelanden se *uttrycket i dess högsta mening* d. v. s. tillerkänna dem *uttrycksfullhet*. Om de än, från stilistisk synpunkt betraktade, förefalla hårda och obildade, kan dock, å andra sidan, stil-konstnären aldrig önska sig en fullkomligare helgjutenhet och originalitet, än den, som dessa i sin naturliga konstlöshet erbjuda. Den mest äkta ursprunglighet och lefvande friskhet, den naturligaste enkelhet, den täckaste innerlighet, den mest genomskinliga tydlighet, den sinnrikaste och kraftigaste korthet, de eldigaste ord (*verba ardentia Cic.* Orat 8, §. 27) och de mest slående liknelser framqvälla ur denna tankens och språkets ännu aldrig styckade väsenhet, ur den omedelbara åskådning, hvarmed ett folk, på sin naturståndpunkt, samtidigt fattar namnet och saken, bilden och det betecknade föremålet. Fornålderns uttrycksfullhet var, till alla sina drag, redan af de gamle bemärkt och beundrad. Då *Horatius* (Epist. II, 1, 23—27, coll. vers. 18) låter folket upprepa, att de gamla lagarne, presternas böcker och siarnes åldriga rullar blifvit dicterade på Albanska berget af sångmör (hic populus . . . sic fautor veterum, ut tabulas . . . pontificum libros, annosa volumina vatum dictitet Albano Musas in monte locutas), är visserligen det hån omisskänneligt, hvarmed han låter Albanska berget vara ett annat Parnassus eller Helicon; men detta drag af ironi hindrar oss likväl icke att antaga, det Horatius här anspelar på en verklig gammal folktro, enligt hvilken från de inhemska sånggudinnorna, *Casmoenæ* [44]) och från *Mons Albanus*, dit traditionen förlade Romerskhetens vagga, dessa genom enkelhet och kraft lika intagande förstlingar af Romarnes litterära anda utgått.

Det mest uttrycksfulla uttryckssätt är tänkespråket. I detta har det naturliga vettet, modervettet, nedlagt all sin skärpa och omedelbara säkerhet Derföre återfinna vi uti nästan alla folkslags barndomsålder en märkbar förkärlek för gåtaktig och undervisande sinnrikhet[45]. Den Romerska fornåldern är alldeles genomträngd af det sententiösa Vi skola finna denna rigtning herrskande i *vältaligheten*, som den tiden hufvudsakligen bestod af ordspråk[46], och naturligtvis i *ordspråken* sjelfva; vidare i *laudationes funebres* (se hvad *Plutarchus* anmärker om *Q. Fabii* liktal i *Vita Fabii*, 1), i *Carmina Marciana*, i sjelfva *folksagans* character, samt slutligen i *alla folkqväden* och dramatiska productioner[47].

---

[43]) Cic. de Orat. III, 43, §. 171: verborum concursus asper atque hiulcus i (motsats mot collocatio) liknande hvad Aristoteles kallar λέξιν εἰρομένην (hvilkens motsats är λέξις κατεστραμμένη.)

[44]) Ennius, 1, 3: Musæ, quas memorant Casmoenas esse Latini.

Nära intill tänkespråket står *formeln* eller det för bestämda fall bestämda, allmänt brukliga uttrycket, sjelft ofta af tänkespråklig art Vi finna också hos intet annat folkslag formelväsendet tidigare, mera utbildadt och i alla offentliga och enskilta förhållanden mer ingripande, än hos Romarne. Fastare och oföränderligare än hos andra folk[48] var också hos Romarne detta formelväsende, som vi påträffa i alla religiösa och civila handlingar (ceremonier, lagstiftning, förbundsslut, besvärjelser etc.). Det gemensamma namn, *carmen*, som tänkespråket och formeln egde[49] hänvisar på en urtid, då icke blott innehåll och form

---

[45] I Fornnordiska litteraturen är Håvamál den väldigaste representanten af denna forntida rigtning. Ett arf af samma rigtning äro de i våra Domare-Regler (§. 16) anförda "allmenneliga Ordseeder," om hvilka det beter, att de "brukas offta för Lagh." Ännu långt in i 17 århundradet var det icke ovanligt att rätten gaf sina utslag efter gamla ordspråk. Se afhandl. om "Sveriges inre tillstånd vid medlet af sjuttonde århundradet," uti "Sveriges Hist. under Pfalziska Huset", af F. F. Carlson. 2 Del. Sthlm, 1856, Sid. 38.

[46] Jfr hvad vi uti det följande yttrat om facundia canina.

[47] Romerska litteraturens starka lutning åt det sententiösa egde sin rot i national-characteren, hvilkens rättfram väsende företrädesvis älskade det kraftiga och träffande, det som gick rakt på hufvudsaken, den assertoriska bestämdheten. Derför framgår det Latinska språket öfverallt med fasta steg; uttrycker sig ofta obetingadt, der man väntar ett vilkorligt talesätt; framsätter stundom sjelfva factum, der vi blott tänka på dess möjlighet; låter det enkla verbet tala, der vi ställa hjelpverb vid dess sida; o. s. v.

[48] Att dock förändringar kunde företagas till och med i det sacrala formelväsendet, bevisas af den berättelse från år 143 f. Chr., som Valerius Maximus meddelar i Memorab. IV, 1, §. 10.

[49] Cfr. Tusc. IV, 2, §. 4: Appi Cæci carmen. Cic. de Legg. II, 23, §. 59: Discebamus enim pueri XII, ut carmen necessarium. Macrobii Saturn. V, 20. — Livius, I, 26: lex horrendi carminis. III, 64: rogationis carmen. XXXIX, 15: solenne carmen precationis (cfr Val. Max. IV, 1, §. 10). Plinii Panegyr. 63: longum illud carmen comitiorum (eller Cic. pro Murena, 1, §. 1: solennis comitiorum precatio = den bön, med hvilken præses öppnade comitierna), Plinii N. H. XXVIII, 3: Durat immenso exemplo Deciorum patris filique, quo se devovere, carmen. Vergilii Eclog. VIII,

Digitized by Google

ännu icke i uttrycket kommit till någon söndring, då poesi och prosa ännu icke voro skilda, utan ock sång och tal voro ett — på ursprungstiden för dessa

——— Ballads of a people,
That like voices from afar off
Call to us to pause and listen,
Speak in tones so plain and childlike,
Scarcely can the ear distinguish
Whether they are sung or spoken [50].

Den ursprungliga enheten af sång och tal uti gamla formler möjliggjorde ett slags recitativ-föredrag af dem ännu på sednare tider [51]. I allmänhet besitta alla äkta alster af forntidsperioden egenskapen att vara melopéer, d. v. s. mellanting af sång och declamation.

Medan den äldsta Romerska litteraturen har denna egenskap gemensam med alster af andra nationers fornspråk [52], är det genomgående bruket af vexelsång mera egendomligt för henne [53]. Vi skola i det följande finna vexelsången (*versûs alterni*) såsom den herrskande formen för föredraget uti all Romersk folkpoesi: vid gästabud, vid likbegängelser, vid alla religiösa fester, i soldaternas triumphqväden, vid landtliga skördefester, i besvärjelseformler, i herdaqväden o. s. v. öfver allt möter oss denna början till ett dramatiskt dialogiserande.

Det har i det föregående blifvit anmärkt, att Romarnes litterära alster under den forntidsperiod, vi nu betrakta, likna de öfriga nationernas äldsta folkpoesi, denna må nu hafva uttryckt

---

69—70: Carmina vel caelo possunt &c. — De högtidliga formlerna benämndes äfven verba prisca et solennia. (Cic pro dom, 48, §. 125; ib. 47 supr.); certa et solennia verba (Gaius, I, 112); verba certa (Cic. Nat. Deor. II, 3, §. 10); verba concepta (Senecæ Epist. 67); solennes precationes (Livius, X, 28). Sedermera uppkom den i vårt språk öfvergångna benämningen formula för förbundsformeln (Livius, XXVI, 24. XXVII, 10. XXXIX, 26 &c.) och, ännu vanligare, för rättegångsformeln (Cic. de Orat. I, 39 §. 180. Brut. 52, §. 195 &c.).

[50] Longfellow's Hiawatha Introduction, verse 80—85 Dav. Bogue's edit. London, 1855, p. 7.

[51] Cicero pro L. Murena, 12, §. 26; Transit idem iureconsultus tibicinis Latini modo: Unde tu me &c.

[52] Sålunda är qväda i vårt eget fornspråk både att sjunga och tala. — Jfr Geijer: Sv. R. Häfder. Nya uppl. S. 161 och not. 8. Rydqvist: Nordens äldsta Skådespel. Vitt. Acad Handl. XIX, p. 3.

[53] Dernäst är hos de Finska folkskalderna vexelsången mest i bruk.

sig i sång eller saga. Den största gemensamma likheten är att förlägga i den af oss så ofta anmärkta stillösheten. Så olika lynnen och åskådningssätt de olika nationernas äldsta litterära producter än kunna afspegla, hafva de dock den gemensamma egenskapen att vara lika konstlösa. En folksaga, hvarifrån som helst, blir först *väl* berättad, sedan all stilens konst blifvit bortlagd, liksom en öfverflödig klädnad (omni ornatu orationis tamquam veste detracta. *Cic.* Brut. 75). Derför kan hon, i formellt hänseende, blott berättas *väl* på ett enda sätt, men då också berättas *lika* väl af *enhvar*; hvilket sätt består i att bortlägga icke allenast allt konstladt, utan äfven allt konstnärligt, all individuell makt öfver formen, med ett ord allt, som kallas *stil*, på det man må vara blott berättare, blott återgifva de enkla och naturliga talesätt, af hvilka det särskildta språket vid förtäljande betjenar sig. Dela alltså samtliga alstren af de olika nationernas folkdiktning denna brist med Romerska litteraturens äldsta producter, så dela de ock hennes alla ofvan uppräknade förtjenster af uttrycksfullhet: klarhet, korthet, sinnrikhet, m. m. — eller, med tillämpning af hvad *Cicero* (l. c.) säger om Cæsars *commentarii*, som i konstnärlig objectivitet afspegla dessa forntidens förtjenster: de äro *oklädda*, *rättfram* och *naturtäcka* (nudi sunt recti et venusti). I särdeles vördnadsbjudande enkelhet och osökt tydlighet framträda de gamla lagformlerna. De tillkännagifva blott hvad de vilja, ingenting vidare. Men detta är också det väsendtliga, och då *just* det, och intet derutöfver, uttryckes, så måste hvarje rad i den enkla skriften blifva innehållsdiger, träffande och full af majestät. Dessa stadganden äro fullkomligt, hvad lagar *böra* vara: af allt slags skriftställarförmåga oberoende uttryck af det allmänna förnuftet. Vi återfinna, åtminstone delvis, denna (om jag så får säga) stillöshetens förtjenst i alla gamla lagar — ja, ännu i vår Svenska lag af 1734. I sådant hänseende är och förblir den gamla Romerska lagen ett mönster för allt godt lagspråk [54]); och vi undra icke, att folktron ansåg honom dicterad af den i nationens stamland (i den, så att säga, nationala naturen) boende siaranden[55].

---

[54]) En sednare tid, som är uppammad vid konstmässig stil eller till och med vid rhetoriskt ordsvall, i hvilket formen är ohjelpligt söndrad från innehållet, kan förlora förmågan att frambringa ett enkelt lagspråk. Det var sednare tider förbehållet att förse lagspråket med ett långt släp af distinctioner, samt att göra detsamma tungt och pedantiskt Om än ett dylikt lag-

I de äldsta tiderna finnes, såsom anmärkt är, i bildningsalstren blott den nationala individualiteten uttryckt. Den enskilda individualiteten är deremot ännu så outvecklad, att ett helt folk kan sjunga såsom en man. (Jfr *Geijer:* Sv. Folkvisor. 2 Uppl. Inl. p. VII & XI.) Såsom alltså våra äldsta folkvisor och folksagor icke vidkännas några särskilda författare, så finnas heller icke verkliga författare inom den äldsta perioden af Romerska litteraturen. Väl påträffas ett och annat, såkalladt författarenamn. Sådana äro: 1) *M. Sergius* (tillhör en tid, som föregår år 289 f. Chr.), författare till en *commentarius anquisitionis (Varro* de L. L. VI, 91). 2) *Appius Claudius Cæcus* (omkr. 300 f. Chr.), af *Cicero*[56]), med flere, ansedd såsom den äldste Romare, hvilken efterlemnat något i skrift. Han kan antagas äfven skriftligen hafva medverkat vid *Cn. Flavii* företag att utgifva *legis actiones*. Han nämnes vidare såsom författare till en *liber de usurpationibus* samt till *Carmina* l. *Sententiæ* (se ndnf.). 3) *Cn. Flavius*, samtidig med den föregående, utgaf *legis actiones*, hvilka vi ofta komma att omnämna. 4) *Ti. Coruncanius*. också en Appii samtida, hvilken uppgifves hafva skrifvit juridiska commentarier eller s. k. *memorabilia*.

Alla dessas författareskap inskränkte sig dock till uppsättandet af formler eller uttalandet af kärnfulla tänkespråk. Men formeln och tänkespråket ega, liksom folkvisan, ingen enskild menniska till författare. De äro producter af nationalandan[57]), af det i tysthet genom flera åldrar verkande, nationen egendomliga uttryckssättet. Det är alldeles tillfälligt, att den eller den först uttalat eller upptecknat, hvad hela folket på samma sätt, som han,

---

språk tvingar läsaren eller åhöraren till den yttersta upmärksamhet, så blir dock frågan, om äfven vördnad i lika grad framtvingas. Man har trott det; och i flera länder har man icke ens åtnöjt sig att göra sjelfva lagen gubbaktig, ifrån att vara ungdomligt naturfrisk, utan ock, för samma ändamål, satt gammalmodiga peruker på lagens uttolkare.

[55]) Se ofvan, sid. 20, samt, i det följande, afhandlingen om divinationen.

[56]) Brut. c. 16, §. 61: Nec vero habeo quemquam antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appi Cæci oratio &c.

[57]) Så är ock förhållandet med de till sibyllinska samlingen räknade carmina Marciana, om hvilka utförligt i det följande.

tusende gånger tänkt eller tusende gånger sagt. Den s. k. författaren har dock i sitt verk icke nedlagt det minsta af sin egen personlighet: det är ingen annan, än folkpersonligheten, som genom honom uttryckt sig. Om *han* icke talat och skrifvit, hade mången annan gjort det, samtidigt och på samma sätt. Endast reflexionen, icke omedelbarheten, förmår att alstra en författarpersonlighet, d. ä en man, hvilkens verk bär någon prägel af hans individualitet [58]) Först i begynnelsen af andra perioden är en sådan att finna. Och *Horatius*, sedan han uppräknat den äldsta tidens förnämsta alster, nämner bland andra periodens litterära storheter med rätta *Livius Andronicus* såsom den förste *scriptor* eller *författare*.

— Roma potens habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus *Livi scriptoris* ab ævo.
(Epist. II, 1, 61—62.)

§. 11.

Vi hafva redan på mer än ett ställe anmärkt, att sång och tal i den äldsta forntiden icke voro skilda [59]); och att sådana ord, som *carmen* och *incantatio* ännu i sina ursprungliga betydelser förena bådadera. Vi skola i det följande anföra några urgamla formler, som på traditionell väg synas hafva kommit till våra dagar ända ifrån den tid, då sång och ord samtidigt föddes. De hafva uti sig en egen musikalisk rhythmus: man märker väl, att de icke äro prosa; men stadgad vers äro de heller icke [60]). Af detta slag är, t. ex., den urgamla landthushållningsregeln (*Festus*, s. v. *Flaminius Camillus*. — *Macrobii* Saturn. V, 20. — *Servius* ad *Vergilii Georg.* I, 101. Cfr. *Plinii* Nat. Hist. XVII, 2):

---

[58]) Geijer (Om Omqvädet. Sv. Folkv. III. s. 230—1): Allt hvad som till sin natur ibland menniskorna är gemensamt ligger utom och utöfver allt enskildt författareskap. Man författar det ej, utan man fattas deraf, och blir så författare.

[59]) Ännu mindre kan på denna tid talas om någon skillnad mellan vers och prosa. Till en liknande forntid hänvisar vår egen folkpoesi. Se Geijer. Sv. Folkv 2 uppl. I. Inl. p. XXII.

[60]) Om versens tillvaro jemte sången, innan man kände vers, yttrar Quintilianus (Instt. IX, 4, §. 115: Ante enim carmen ortum est, quam observatio carminis. Ideoque illud

— — — Fauni vatesque canebant.

Hiberno pulvere
Verno luto,
Grandia farra,
Camille, metes[61]).

En sådan är ock den gamla besvärjelseformlen hos *Varro* (de R. R. I, 3, 27):

Terra pestem teneto,
Salus hic maneto[62]).

Hit höra de gamla solenna formlerna, som derför åt detta slag gifvit namnet *carmina*. Troligtvis hör äfven hit *Carmen Saliare*, fastän man benämnt så väl denna, som andra dylika sånger Saturniska, enär man icke egde något äldre namn för de uråldriga qvarlefvor, hvilka man hvarken tyckte vara prosa eller verklig vers.

Men småningom skilja sig sång och tal från hvarandra, i det att man får bokstafsskrift[63]), som fixerar talets ordföljd, och i det att instrumentalmusiken [64]) å andra sidan fixerar sångens tonföljd.

---

[61]) Denna praktiska minnesregel ter sig för den okonstlade betraktelsen såsom något i sig sjelft så afslutadt, att vi icke kunna förmå oss att fatta henne såsom ett bråk (4/3 vers) af en längre Saturnisk dikt, hvartill hon visserligen metriskt kan bringas. [Nämligen:

Hiberno pulvere, verno | luto, grandia farra,
Camille, metes.]

Att detta låter sig göra, bevisar blott, huru nära den Saturniska numerus står den ursprungliga, regellösa visdiktningen; hvilket ju äfven bevisas af Saturniernas namn. Numerus Saturnius är nämligen ursprungligt icke annat än "vistakten." af satura, "visan" (visan vid skördefesten): sedermera blef det vanligt att härleda saturnius (med förlängning af första stafvelsen) från Saturnus (Sateurnus, Saeturnus, Saiturnus), hvarigenom Saturnius i sig upptog betydelsen af det uråldriga och inhemska. [Jfr uttrycket Saturnia arva i Vergilii Aeneid. I, 569.] Af samma orsak kallades versen Faunius och Italus (Marius Victorinus, p. 2586). — Den ifrågavarande hushållningsregelns höga ålderdom bevittnar Macrobius (l. c.):

In libro vetustissimorum carminum, qui ante omnia, quæ a Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, invenitur hoc carmen rusticum: Hibero pulvere etc. Man måste tänka sig denna bok såsom omfattande en samling af de uräldsta Latinska qväden, af blandadt innehåll och utan annat sammanhang, än att de traditionellt nått sednare tider. Svårligen kan deremot af detta ställe, lika litet som af ofvan anförda ställen hos Festus, Servius och Plinius, slutas till tillvaron af ett gammalt Latinskt didactiskt poem af större omfång, innehållande en bondes undervisning till sin son (en Romersk efterbildning af det Hesiodeiska arbetet Ἔϱγα καὶ ἡμέϱαι), af hvilken anförda minnesregel skulle utgöra ett fragment.

[62]) Frånvaron af anacrusis gör denna vers omöjlig att betraktas såsom en Saturnier af äldre ursprung. Å andra sidan häntyder hela hans beskaffenhet på ett mycket åldrigt ursprung.

[63]) Vi skola se af det följande, att sagan om Sibyllan och Konung Tarquinius är att hänföra till denna genomgripande förändring i Romerska folkets culturlif

Men dessa, den menskliga röstens articulationer finna ånyo ett föreningsband i *rhythmen*, som man upptäcker ligga i båda. För det rhythmiska mätandet af talet så väl som sången ega Romarne ett gemensamt uttryck: *modulatio* [65]). Efter höjning och sänkning i rösten ordnas *(moduleras)* så väl talet som sången [66]).

Detta ger uppkomst åt en ny skillnad inom *talet*, bestående deri att man skiljer (och detta är *första åtskillnaden mellan prosa och poesi)* mellan *sermo* [67]), der stafvelserna ansluta sig till hvarandra efter ordsammanhanget [68]). och *numerus* [69]) eller *rhythmisk vers*, der man räknar höjda och sänkta stafvelser, och efter förhållandet af arsis och thesis bestämmer deras sammanhang med hvarandra [70]). På denna ståndpunkt befinner sig Saturniern [71]), i hvilken arsis och thesis samt anacrusis bestämma versen, men åtminstone intet medvetet hänsyn tages till stafvelsemåttet[72]. Att versen på detta sätt söndrat sig från prosan *före* år 380 f. Chr. visar sig af Cincinnati dedicationstafla, som daterar sig från sistnämnda år.

---

[64]) Den nationala tibian, som aldrig saknades vid någon Romersk fest, i det enskilta som offentliga lifvet, var det första instrument, på hvilket Romarne öfvade sin tonkonst. Ursprungligen, såsom namnet (tibia) tillkännager, förfärdigad af en skenbenknota, var denna pipa rak och kort samt blott försedd med 4 hål. Med tiden förenade man med henne den Forngrekiska sjusträngade lyran, det enkla Lesbiska βάρβιτον, ännu i fullt bruk i Rom, på en tid, då hon i Grekland var alldeles urmodig (Dionysii Antt. VII, 72). Deraf den i Latinska skrifter beständigt förekommande språkförbindelsen: fides et tibiæ. Namnet fides är ordagrannt att öfversätta med "strängarne" (af σφίδη, tarm). Benämningen barbitos (efter Grek. βάρβιτος) är sednare

[65]) Verba, quæ modulatione produci aut corripi possint (Quintiliani Instt. IX, 4, §. 89). Modulatio vocis (Ibid XI, 3, § 59) Modulatio musica (Ausonii Ep. 25, 13) Cfr Quintil. IX, 4, § 139.

[66]) Derför säger man modulari vocem (Cic. de Orat. III, 48, § 185), orationem (Cic. Orat. 18, § 58), carmina (Vergilii Eclog. V, 14 X, 51), verba (Horati Epist. II, 2, 143) Tillägg citaterna i föregående not.

[67]) Af serere, fläta

[68]) Der detta sammanhang liksom hopflätar eller förenar dem

[69]) Af numerare, räkna.

[70]) Att man här icke rättar sig efter ordsammanhanget, visar sig tydligen deraf, att den Saturniska versen kan tudela orden, t. ex.

Quoiús fórma virtu | téi parísuma fúit.
(Inscr. I sepulcr. Scip.)
Vti Titu' Quínctiús dic | tátor [in duéllo].
(Cincinnati dedicationstafla.)
In eá provincia hósti | úm caésa aut cápta . . .
[Sociís,] uéctigáli | bús réstitútis . . . .
(T. Semproni Gracchi dedicationsinskrift)
Samúm Cúmque, inspe | ctánte eópse Antíoco
[Cum] exércitu ómni, equitátu, ele | pántis clássis régis ...
(Titulus Aemilianus)
Corínto déletó Ro | mám rediéit triúmphans.
(Tit. Mummianus.)

[71]) Namnet Sāturnius är beslägtadt med Satura, den landtliga sången vid skördefesten (om namnets derivation se ndf.) och med skördegu-

Sermo och numerus ega nu ett högre föreningsband i *metrum*, ty bådadera innehålla metriska beståndsdelar. Denna förening leder åter till en ny skillnad, en *verklig skillnad mellan prosa och poesi*, emellan *oratio soluta* och *versus* i egentlig mening, *metrisk vers*. Men för att inse detta föreningsband, och derigenom komma till denna åtskillnad, fordrades en större abstraction, än den, af hvilken perioden var mäktig Ty kunskapen om *metrum*, metriken, tager icke blott hänsyn till stafvelser i och för sig och till den vexling af höjning och sänkning, som rösten af sig sjelf måste antaga vid deras framsägande. Denna vetenskap vill bestämma stafvelserna till deras tidsmått; men någon ledning till detta bestämmande kan blott finnas i betraktande af ordformerna. Metriken är alltså en formkunskap — ja, hvarje metrisk verskonst, huru obetydlig och outvecklad hon än må

---

den eller rättare såningens gud (sătum, serere) Saeturnus eller Saiturnus. — Versus Saturnius har således troligtvis till en början icke annat betecknat än skördesången, liksom satura ursprungligen icke var annat än de improviserade skämtsångerna vid de landtliga festerna och (såsom vi i det följande få se) versus fescennini voro de skämtsamma vexelsångerna vid vinskörden Den Italiska forntiden kände inga andra slag af sånger än dessa landtfolkets dikter: hvarför Saturnius tvifvelsutan betecknat visan eller versmåttet κατ᾽ ἐξοχήν. Då i en sednare tid detta versmått blef föråldradt, blef uttrycket numerus Saturnius detsamma som "det föråldrade, Fornitaliska versmåttet." Härvid ingick benämningen en omedelbar förbindelse med sagans Fornlatinska Konung Saturnus, med hvilken (såsom jordbrukets gud, Saeturnus l. Saiturnus) ordet Saturnius, efter hvad vi nyss anmärkt, redan egde en äldre, ehuru fjermare, etymologisk förvandtskap Man blef van att tillskrifva Konung Saturnus allt det Fornitaliska eller åtminstone Fornlatinska, att kalla allt det uråldriga och inhemska Saturniskt. Man jemföre uttrycket Saturnia arva i Vergilii Aen. I, 569. Af samma anledning kallades versen Faunius och Italus (Marius Victorinus, p. 2586). En följd af denna versmåttets derivation från Saturnus (i hvilken första stafvelsen blifvit lång genom sammandragning) var förlängningen af första stafvelsen i Saturnius, då deremot de närbeslägtade orden satur och satura fingo bibehålla sitt korta *a*.

[72] Rigtigt är förhållandet uppfattadt af Servius ad Vergilii Georg. II, 385: Versibus incomptis indunt, i. e, carminibus Saturnio metro comptis [compositis], quod ad rhythmum solum componere vulgares consueverunt.

vara, är dock till och med en frambildande makt. Men *form* i sjelfständig utveckling var något som denna period icke kände.

Derföre kunde Saturniern först genom *Livius Andronicus* och *Nævius* utbildas till ett slags metrisk vers, till konstpoesi (*poema*) [73].

Och dock måste *numerus* anses såsom *vers*, om än icke i högsta mening Talet går icke fram i en blott sammanflätad ordföljd, utan omslutes af rhythmiskt bestämda versdelar: *oratio concluditur* (*Cic.* Orat. 51. § 171.) [74].

Såsom nyligen anmärktes, blef *numerus saturnius* utbildad till ett slags metrisk vers af *Livius Andronicus* och *Gnæus Nævius*. Den sednare inlade i detta hänseende så mycken förtjenst, att han kommit att blifva ansedd såsom versslagets uppfinnare.

> Saturnium in honorem dei [Saturni] Nævius invenit.
> (*Diomedes*, III, p. 512 *Putsch.* p 495 *Gaisf.*)

Men ehuru de Nævianska Saturnierna, i jemförelse med andra, äro så sköna, att de väl kunna anses såsom normalverser, iakttaga de likväl icke de normer, eller rättare de friheter, som kunna uppletas uti äldre Saturnier. Man måste derföre, för att rätt förstå Saturnierna under äldsta perioden, icke blott känna de lagar, som Nævii verser följa, utan ock fästa i minnet följande bestämda lagar för de förra: att anacrusis *alltid* finnes i det förra *ἡμιστίχιον*, men deremot *aldrig* i det sednare; att slutstafvelsen i båda *ἡμιστίχια alltid* är i thesis; att *aldrig mer* än *en* gång i hvartdera *ἡμιστίχιον* de öfriga theses supprimeras; samt slutligen, att efter behag anses upplösas, cæsur underlåtes och hiatus tillåtes. Vi skola i följande period tillse, i hvad mån dessa anmärkningar träffa in på *Livii* och *Nævii* poesi. På alla monumenter med Saturniska inskrifter se vi dock dessa äldsta lagar traditionellt bevarade och beständigt iakttagna. Derföre höra sådana Saturniska verser, äfven om de till tiden falla inom en sednare period, snarare till den forntid, vi nu behandla. Vi skola också i det följande anföra flera dylika, ehuru de äro yngre, än *Livii Andronici* tidsålder, t. ex. *titulus Aemilianus* (181 f. Chr), *Gracchi* dedicationstafla (176 f. Chr.) och *titulus Mummianus* (146 f. Chr.). Inom perioden falla åter *Cincinnati* dedicationstafla (380 f. Chr.). samt den första (omkr. 280 f. Chr.) och den andra (omkr. 250 f. Chr.) inskriften på *Scipionernas* vårdar. *Carmen Arvale* har åtminstone en fullkomligt Saturnisk början.

---

[73] Af *ποιεῖν*. Till poema, såsom en product af reflexionens arbete, passa följaktligen bäst verberne facere, componere, condere, pangere; till den rhythmiska versen deremot canere och fundere. Sjelfva benämningen poema, som är så alldeles Grekisk, visar, att konstpoesien först genom påverkan från Grekerna kunde uppstå.

[74] Cfr. Cic. Orat. 68, § 229: Itaque, qualis eorum motus, quos *ἀπαλαίστρους* Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias.

> — Neque enim concludere versum
> Dixeris esse satis; neque siqui scribat uti nos
> Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
> (Horati Sat. I, 4; 40—42.)

Cic. de Fin. II, 32, § 105: Nec male Euripides (concludam, si potero, Latine, Græcum enim hunc versum nostis omnes): Suavis laborum &c.

I sina båda *ἡμιστίχια* visar Saturniern ett slags parallelismus, t. ex.

Luciom Scipionem filios Barbati.

Dock står denna öfver den Orientaliska parallelismen, t. ex. den Hebreiska, der man blott finner ett rhythmiskt förhållande mellan satserna, ett slags afvägning af satser, icke stafvelsemätning, eller ens någon särskild vigt lagd vid stafvelserna. Om än icke Saturniern har stafvelsemätning, såsom den metriska versen, är dock en värdering af stafvelserna förbanden.

Saturniern var lätt att sjunga[75]), eller rättare, efter tidens musikaliska ståndpunkt, att recitera i sång, såsom hvarje rhythmisk vers är. Också beledsagas han ständigt af sång. Ja, vi skola se honom till och med i histrionernas *saturæ* (omkr. 350 f. Chr.) bildas efter då brukliga recitativ-melodier, d. ä. efter de sistnämnda inrätta fördelningen af arsis mellan sina stafvelser. Då orden, ehuru sålunda lämpade till musik, voro hufvudsaken i dessa saturæ, finna vi, att Saturniern redan häfdat poesiens ära så mycket, att musiken blifvit versens accompagnement

---

[75]) Derföre säger Ennius:
Versibu' quos olim Fauni vatesque canebant.
Cic. Orat. 51, § 171 — Cfr. Cic. Brut. 18, § 71. Quintiliani Instt IX, 4, § 115. Festus, s. v. Saturno. — Varro de L. L. VII, § 36.

§. 12.

Göra vi oss nu den slutliga frågan: Hvad har denna period medfört till de följande? så blir svaret, att likasom hon är den naturgrund, utur hvilken stilens konst framvuxit, så slumra ock i hennes moderliga sköte frön till nästan alla den stilistiska litteraturens arter. Starkast skola vi redan inom den äldsta perioden finna anslagna de strängar, hvilka, såsom de mest nationala, kommo att ljuda högst inom den Romerska verlden, de litterära slag, på hvilka Romarne liksom tryckt en evärdlig national prägel: Jurisprudentia, Eloquentia, Historia, samt Satiren, denna mest egendomligt Romerska skapelse[76]. Philosophien, det ämne, som med minsta framgång blifvit odladt af Romarne, skall ock visa sig svagast representerad, så vida de forntida lefnadsreglorna ens få gälla såsom *någon* philosophiens *urgrund*. En dylik skola vi deremot i forntidsperioden kunna uppleta till alla mera practiska rigtningar. Vi skola, t. ex., här finna landthushållningens äldsta rön; i ritualböckerna, som syssla med heliga namn och ordförklaringar samt i den språkligt archæologiska characteren af folksagan blir åtminstone ett anlag märkbart till den sedermera så flitigt odlade *ars grammatica*. Vi skola igenkänna ett episkt element i folksagan och åminnelsesångerna öfver de aflidna, ett lyriskt uti de religiösa hymnerna, ett dramatiskt i den öfverallt framträdande vexelsången och de landtliga festernas lekar[77] I hela litteraturen skola vi återfinna modifications af denna sistnämnda form för meddelandet (den dialogiserande), denna lutning åt det gnomiska och sententiösa, denna formelbildande verksamhet, denna satiriska anda; hvilket allt vi funnit så betecknande för denna äldsta tid. Forntidsperioden skall genom hela den följande framställningen bevisa sig vara, hvad vi sagt henne vara: om icke litteratur i egentlig och högre mening, dock denna litteraturs skapelsehistoria.

---

[76] Horatius (Sat. I, X, 66) kallar satiren Græcis intactum carmen. — Quintilianus (Instt. X, 1, § 93): Satira quidem tota nostra est. — Satiren är frukten af en medfödd anda, som ännu lifligt rörer sig hos Romerska folket och derföre är bemärkt af nästan hvar och en resande. T. ex. Fred. Stendhal: Le peuple romain est peut-être celui de toute l'Europe, qui aime le mieux la satire fine et mordante. Rome, Naples & Florence. — Paris 1854. p. 317. Jfr Wilh. Müller: Rom, Römer und Römerinnen. I, 45 sqq.

[77] Vi hafva derjemte i det föregående fästat uppmärksamhet vid flera litterära rigtningar, som börja i äldsta perioden, men först i den yngsta med ifver upptagas och fortsättas.

Andra Capitlet.

Bland de uppteckningar af blotta data och facta, som icke bifoga några betraktelser öfver det antecknade märka vi först och främst *Fasti* af alla slag.

A) *Fasti kalendares.* De kallas ock *fasti sacri* eller *fasti minores*, till skillnad från *fasti civiles* eller *majores* (ɔ: *consulares* l. *triumphales)*. Kalenderväsendet inrättades, enligt sägen, af Konung Numa Pompilius; och ända från de äldsta tider var vården derom anförtrodd Pontifex Maximns och det pontificala collegiet. Man antager, att kalendern för hvarje år blef inristad på en trätafla och offentligen utställd. Denna inrättning afbröts genom Tulli Hostilii krig, men återställdes genom Ancus Marcius. *Livius*, I. 32. Under Tarquinius Superbus upphörde offentliggörandet af kalendern; men straxt efter konungadömets fall blef förhållandet återställdt genom en Pontifex Maximus, *Papisius* eller *Papirius*. Om denne man, som förekommer under tre olika förnamn (Gaius, Sextus och Publius), och hvilken hos de Gamle synes ofta förvexlad med en sednare (omkr. 100 f. Chr.) samlare, *Papirius* skall blifva taladt i det följande, då fråga blir om det s. k. *jus Papisianum.* Vi skola då äfven anföra honom beträffande ställen (*Pomponius* de origine juris, §§ 2 & 36. Digesta, I, 2. *Dionysii* Antiqq. Rom. III, 36.) Omkring ett halft sekel derefter upphörde ånyo offentliggörandet af kalendern. De patriciska presterna höllo densamma, jemte den dermed sammanhängande kunskapen om rättegångsdagar och processformler, såsom en ståndshemlighet: de meddelade folket endast det nödvändiga derur efter godtfinnande, dag för dag eller styckvis. Derför låter *Livius* (Hist. IV, 3) *Canuleius* (444 f. Chr.) utropa inför Patricierna: Obsecro vos, si non ad *fastos*, non ad commentarios pontificum admittimur, ne ea quidem scimus, quæ omnes peregrini etiam sciunt &c. Detta tillstånd varade ända till dess en scriba hos Appius Claudius Cæcus, *Cn. Flavius*, (ædilis curulis, 304 f. Chr.) publicerade *fasti kalendares* och *legis actiones* (Plinii Nat. Hist. XXXIII, 6. *Gellii* Noct. Att. VI, 9. *Livius*, IX, 46. *Cicero* pro L. Murena, c. 11, § 25.) Om denne *Cn. Flavius* skola vi utförligen tala vid omnämnandet af de Romerska ICti under denna period. Från hans tid synes kalendern hafva blifvit regelmässigt offentliggjord Men den oordning och godtycklighet, som Pontifices vid kalenderns affattande läto komma sig till last, i det de efter behag insköto skottmånaden, upphörde först vid den nya ordning, som Romerska året erhöll genom Iulius Cæsar (*Suetonii* Cæs. 40), och som fullt stadgades under Augustus (*Suetonii* Aug. 31).

De stentaflor, i hvilka kalendern var huggen, kallades *tabulæ pictæ*, (såsom i de få, åt efterverlden bevarade ord, som inleda *Kalendarium Maffeanum*). Orsaken till denna benämning är, att man brukade rödmåla de bokstäfver, som betecknade festdagar. Så brukade man ända till och med 1761 att i våra almanachor med rödt utmärka helgedagarne.

Romerska kalenderns inrättning kan bäst läras genom att kasta en blick på följande utdrag (innefattande månaderna Januari, Februari, Mars) ur *Kalendarium Maffeanum* — den kalender, som fullständigast blifvit bevarad åt våra dagar.

A	K.	Jan. F.	
B	F.		
C	C.		
D	C.		
E	Non.	F.	
F	F.		
G	C.		
H	C.		
A	Agon.	[ɔ: Agonalia.]	
B	En.		
C	Car.	[ɔ: Carmentalia.]	N P.
D	C.		
E	Eid.	N P.	

F	En Dies vitios Ex S. C.
G	Car. [ɔ: Carmentalia]
H	C.
A	C.
B	C.
C	C.
D	C.
E	C.
F	C.
G	C.
H	C.
A	C.
B	C
C	C.
D	C.
E	F.
F	N.
G	C.

H	K. Feb. N.
A	N.
B	N.
C	N.
D	Non.
E	N.
F	N.
G	N.
H	N.
A	N
B	N.
C	N.
D	Eid. N P.
E	N.
F	Luper. [ɔ: Lupercalia.] N P.
G	En.
H	Quir [ɔ: Quirinalia.] N P.
A	C.

B	C.
C	C.
D	Feral. [ɔ: Feralia] F.
E	C.
F	Ter. [ɔ: Terminalia] N P.
G	Regif. [ɔ. Regifugium.] N.
H	C.
A	En.
B	Eq. [ɔ: Equiria] N P.
C	C.

D	K. Mar. N P.
E	F.
F	C.
G	C.
H	C.
A	N P. Hoc die Caesar Pontif. Maxim. fact. est.
B	Non. F.
C	F.
D	C.
E	C.
F	C.
G	C.
H	En.
A	Eq. [ɔ: Equiria.] N P.
B	Eid. N P.
C	F.
D	Lib. [ɔ: Liberalia.] N P.
E	C.
F	Quin. [ɔ: Quinquatria.] N.
G	C.
H	C.
A	N.
B	Tubil. [ɔ: Tubilustrium.] N P.
C	Q. Rex C. F. [ɔ: Quando rex, comitiavit, fas.]

D	C.	
E	C.	
F	N P.	Hoc die Caesar Alexand recepit
G	C.	
H	C.	
A	C.	
B	C.	

Vid betraktandet af denna kalender finna vi i första columnen de ständigt (från årets början till dess slut) återkommande 8 bokstäfverna A—H, hvilka motsvara de bokstäfver (M, T, O, &c.), som i vår kalender beteckna veckodagarne. De 8 bokstäfverna i Romerska kalendern hänföra sig till Nundinæ. Sju dagar arbetade jordbrukaren: på den åttonde kom han till staden för att köpa och sälja eller för att taga del i rättegångs- eller stats-angelägenheter. Denna åttonde dag, torgdagen, kallades *nundinæ*, emedan han återvände *nono quoque die*, om, efter Romerska räknesättet, både *terminus a quo* och *ad quem* inberäknas. Nundinal-veckan räknades ända till Constantinus Magnus, som förlade nundinæ till söndagarne, hvarigenom vår septimanvecka, förut redan bruklig i den christliga culten, äfven infördes i borgerliga lifvet.

Den *andra* columnen innehåller 1:o) hvarje dags beteckning. I några kalendrar, såsom i den, ur hvilken vi meddelat prof (kalendarium Maffeanum), angåfvos blott de trenne hufvud-data för hvarje månad: Kalendæ, Nonæ, Idus (tecknade K., Non., Eid.). Uti andra, såsom i *kalendarium Cumanum*, upptogos dagarnes fullständiga beteckning, t. ex. VII Idus Januar., IX K. Octobr. — 2:o) Dagarnes användbarhet i det offentliga lifvet. De tecken, som för hvarje särskild dag utmärka hans egenskap i detta hänseende, äro: F., N., F P., N P., E N., C. Af dessa är F = dies fastus, N = dies nefastus, F P = fastus parte l. principio l. prima parte, N P = nefastus parte l. principio l. prima parte, E N = dies endotercisus l intercisus (ɔ: en dag, som om morgonen och om aftonen var nefastus, men fastus under en liten tid deremellan, nämligen blott medio tempore inter hostiam caesam et exta porrecta. Se *Varro* de L. L. VI, § 31), C = dies comitialis. Se *Varro* de L. L. VI, § 29.

I *tredje* columnen äro fester eller märkliga årsdagar antecknade, t. ex. Saturnalia; Larentalia; Augusti natales; Hoc die Cæsar Alexandriam recepit; &c.

Såsom det nu beskrifna Kalendarium Maffeanum voro alla kalendrar för stadsinnevånare (kalendaria urbana) inrättade. Kalendaria rustica (på hvilka vi hafva ett exempel i Kalendarium rusticum Farnesinum) voro så till vida enklare, att de för hvarje månad blott nämnde dagarnes antal och om Nonæ voro quintanæ eller septimanæ: deremot innehöllo de en mängd notiser, som vid Kalendaria urbana icke voro nödvändiga. Till prof anföra vi, hvad det omnämnda Kalendarium rusticum meddelar angående Aprilis och Majus.

Mensis Aprilis. Dies XXX Nonae Quintan. Dies hor. XIII S. Nox hor. X S. Sol ariete. Tutela Veneris. Oves lustrantur. Sacrum Phariae; item Sarapia.

Mensis Maius. Dies XXXI. Non. Septim. Dies hor. XIV S. Nox hor. IX S. Sol tauro. Tutela Apollin. Seget. runcant. Oves tondent. Lana lavatur. Iuvenci domant. Vicea pabular. secatur. Segetes lustrantur. Sacrum Mercur. et Florae.

Af Fasti Kalendares hafva följande qvarlefvor (alla tillhörande tiden efter Cæsar) hunnit våra dagar.

a) I sten bevarade.

1) *Fasti Prænestini.* År 1774 lyckades man att i Palestrina upptäcka fragmenter af det kalendarium, hvilket den lärde Grammatikern *M. Verrius Flaccus* (död under Tiberius) förfärdigade åt sina landsmän Prænestinerne, och hvilket dessa läto inrista i ett marmor-hemicyclion på deras forum, som derjemte bepryddes med Verrii bildstod. (*Gellius*, XVI, 3. *Suetonius* de illustr. Gramm. cap. 17. Cfr. *Macrobii* Saturn. I, 10 & 12. *Lactantii* Divin. Institt. I, 20.) Detta kalendarium, i hvilket alla festdagar noga voro antecknade, var af Verrius försedt med ett slags antiqvarisk commentarius. Ur fragmenterna, som röra månaderna Januarius, Februarius, Martius, Aprilis och December, vilja vi meddela ett par profbitar.

Non. Februar. Concordiæ in arce feriæ ex S. C. quod eo die imperator Cæsar, Pontifex maximus, trib. potest. XXI. cos. XIII. a S. P. Q. Romano Pater Patriæ appellatus.

VIII Kal. April. [Q. R.] C. F. Hunc diem plerique perperam interpretantes putant appellar [i] quod eo die ex comitio fugerit [rex; n] am neque Tarquinius abiit ex comitio, [e] t alio quoque mense eadem [sacra fi] unt. [Potius notæ istæ sign] ificant: Q [uando Rex Comitiavit, Fas.]. — Cfr. *Varro* de L. L. VI, § 31.

2) ***Kalendarium Maffeanum*** (så kalladt emedan det förvarades i Palazzo Maffei), en marmortafla, funnen i Rom, vid Forum, i 16:de seklet, är, fastän ofullständig, dock den fullständigaste af de Romerska kalendrar, vi egt. Nu endast till i 5 copior.

3) ***Fragmentum kalendarii Capranicorum***, innehållande månaderna Augustus och September fullständiga, benämdt efter sin fordna förvaringsort Palazzo Capranica.

4) ***Fragmentum Esquilinum*** innehåller månaderna Majus och Junius och är benämdt efter orten, på hvilken man funnit det.

5) ***Fragmentum Pincianum*** innehåller delar af månaderna Julius, Augustus, September, October. Funnet på Monte Pincio

6) ***Fragmentum Ursinum***, ett litet fragment, uppkalladt efter sin utgifvare, ***Fulvius Ursinus***.

7) ***Fragmentum Vaticanum***, som innehåller några dagar af Martius och Aprilis, har namn af förvaringsorten.

8) ***Fragmentum Farnesinum kalendarii urbani***, innehåller stycken af Martius och October: är uppkalladt efter egaren.

9) ***Kalendarium rusticum Farnesinum.*** Man eger denna kalender i två exemplar på marmorqvadrater. *α*, beskrifvet på 4 sidor; först benämdt ***Kalendarium Coletianum*** efter ursprunglige egaren; derpå ***Farnesinum*** l. ***Farnesianum*** efter sednare egaren. *β*, blott på tre sidor beskrifvet, äfven kalladt ***Kalendarium Vallense*** efter egaren ***Bernardini della Valle.***

10. ***Fragm. Kalendarii Amiternini***, innehållande delar af månaderna Maj — December, har blifvit funnet i närheten af det gamla Amiternum, år 1703.

11) ***Fragm. Kalendarii Venusini*** innefattar fullständigt Maius och Junius. Har blifvit funnet i Venosa, det fordna Venusia.

Digitized by Google

12) *Fragmentum Kalendarii Allifani* innehåller några dagar af Julius och Augustus. Funnet på den gamla *ager Allifanus*.

13) *Fragm. Kalendarii Cumani*. Detta kalender-fragment, funnet i Cuma, innefattar några dagar af Januarius samt månaderna Augustus — December. En del af detsamma förvaras i Rom, en annan i Neapel.

b) I handskrift bevarade.

1) Ett kalendarium för de 6 första månaderna, upprättadt efter *Ovidii Fasti* och befintligt i handskrifter af denne författare. Kan dock icke vara äldre än nionde seklet.

2) *Kalendarium Lambecianum*, benämdt efter utgifvaren, derför ock, efter äldre utgifvare, kalladt *Herwartianum* och *Bucherianum*. Förskrifver sig från Kejsar Constantii dagar och är upprättadt omkring 354 eft. Chr.

B) *Fasti magistratuum* innehöllo förteckningar på magistratspersoner: consuler, dictatorer o. s. v., såsom benämningen tillkännagifver och såsom upplyses af *Livius* (IX, 18). Man skulle kunna öfversätta Fasti i denna mening med *embetsmannalängder*.

Enär vid *fasti magistratuum* förteckningen öfver Consulerna var den vigtigaste, så erhöllo de ock namnet *fasti Consulares*. I denna bemärkelse af Consulslängd förekommer blotta uttrycket fasti på många ställen, t. ex. hos *Cicero* pro Sextio, XIV, 33. Likaledes förekommer uttrycket *fasti* , i dagligt tal och hos skalderna, i bemärkelsen *tideböcker* t. ex. i *Horatii* Sat. I, 3, 112, der det talas om *fasti mundi*, verldens annaler. Jfr. Carm. IV, 13, 13. III, 17, 7. — Vi hafva förut omnämnt, att *fasti consulares*, till åtskillnad från fasti *sacri* l. *minores*, kallades fasti *civiles* l. *majores*.

Libri magistratuum, som ock kallas *Annales magistratuum* (*Livius*, IX, 18), nämnas af *Livius*, IV, 7 & 20; XXXIX, 52; och af samtliga dessa ställen visar det sig, att de äro identiska med *fasti magistratuum*.

År 1547 uppptäcktes vid gräfningar å Forum Romanum, i trakten af Dioskurernas tempel, ganska betydliga fragmenter af marmortaflor. De befunnos innehålla 1:o) en lista öfver consuler, dictatorer med deras magistri equitum, censorer, decemvirer, tri-

Digitized by Google

buni militum — kortligen hvad man kallar *fasti consulares.* — 2:o) *Fasti triumphales* eller förteckningar öfver triumpher och ovationer. Fragmenterna blefvo ordnade under öfverinseende af Cardinal Alessandro Farnese, och uppställdes på Capitolium. Åren 1817, 1818, 1828, 1835 och 1847 blef samlingen ökad med nya fragmenter af samma fasti, som påträffades vid nya utgräfningar på Forum samt i Ostia och Antium. Taflorna befinna sig ännu på Capitolium, i Palazzo de' Conservatori, stanza quarta, som af dem fått benämningen stanza dei fasti consolari. Deraf kommer, att *fasti consulares* också fått namnet *fasti Capitolini.*

Marmortaflorna synas förskrifva sig från början af Kejsar Tiberii regering, (de med större stil måhända från Cæsars tid) med hvilken tid de sluta. Ehuru, såsom nämndes, endast i fragmenter komna till oss, sträcka de sig till statens äldsta tider.

Några lemningar af *fasti magistratuum* från äldre tider, än Cæsars, hafva icke kommit till efterverlden. Det är klart, att *fasti consulares* och *triumphales* icke kunde vara annat, än torra namnregister. Om inga fragmenter af dessa fasti hunnit våra dagar, och om vi än icke kunnat sluta till nämnde förhållande, skulle Ciceros intyg derom stått oss åter. *Cicero* yttrar nämligen i sitt bref till *Lucceius* (Epistt. ad Fam. V, 12): Etenim ordo ille annalium mediocriter nos retinet, quasi *enumeratione fastorum.* Yttrandet är ett utfall emot de historieskrifvare, hvilka behandla sina ämnen lika andefattigt och magert, som fasti consulares, och hvilka i ett tanklöst uppräknande af händelserna icke synnerligen (mediocriter) fästa läsarnes uppmärksamhet på hjeltarne och dessas öden — alldeles såsom de chronologiska *fasti.*

Det torde vara tillräckligt att, såsom prof af de Capitolinska Consuls- och triumph-listorna meddela tvenne fragmenter af de förra och ett enda af de sednare.

P. Valerius P. F. Volusi N. Poblicola II. In mag. [ɔ: magistratu] mortuus est: in ejus L. F. E. [c: locum factus est] L. Quinctius L. F. L. N. Cincinnatus.

Ap. Claudius Ap. F. M. N. Crass Inrigill. [ɔ: Inregillensis] Sabinus II.

L. Tarquinius Damarati F ann. CXX. Priscus Rex III de Sabineis Idib. Sext.

C) *Fasti triumphales.* Vi kunna under denna benämning sammanslå alla de olika slagen af uppteckningar, rörande triumpher, hvilka omtalas af de Gamle. *Fasti triumphales* (af hvilka vi nu meddelat exempel från de på Capitolium förvarade taflorna) äro dock egentligen blott att förstå om de korta triumphlängder, hvilka blott angåfvo triumphatorernas namn och triumpherne. Härifrån äro att skilja: 1:o) *Tituli* l. *Tabulæ triumphales.* Dessa sammanställde icke, såsom fasti triumphales, många triumpher. De angingo, hvar för sig, blott en särskild triumph. De voro taflor, som medfördes i triumphen och hvilkas inskrifter hänförde sig till triumphatorns bragder eller byten, hvilka de stundom förklarade.

Ergo omnis poterit populus spectare triumphos;
Cumque ducum titulis oppida capta leget &c.

Ovidii Trist. IV, 2, 19—20. Cfr. *Suetonii* Ner. 25. *Propertii* Eleg. III, 3, 16.

Af denna art voro de bekanta ord af Cæsar, hvilka såsom titulus fördes uti hans Pontiska triumphtåg:

Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum: Veni. Vidi. Vici.

(*Suetonii* Cæs. 37.)

Möjligen skulle man ännu vidare kunna skilja emellan *tituli* och *tabulæ triumphales*, i hvilket fall de sednare voro att taga såsom triumphalinskrifter af något större utförlighet. En gammal Grammaticus underrättar oss, att de i äldre tider brukade vara affattade på det urgamla Saturniska versslaget, samt till förvar uppsattes på Capitolium.

Apud nostros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant victoriæque suæ titulum versibus prosequebantur, talia reperi exempla.

(*Atilius Fortunatianus*, p. 2679 ed. *Putsch.*)

Af det anförda se vi emellertid att titulus och tabula brukas i lika betydelse af Atilius Fortunatianus. 2:o) *Acta triumphorum*, (*Plinii* Nat. H. XXXVII, 6) l. *præfationes triumphorum* (*Plinius* l. c. VII, 27), hvilka skrifter man kunde öfversätta med *triumphal-handlingar.* De voro utförliga anteckningar, som triumphatorerne läto göra om deras hedersdagar och uppgåfvo således icke blott (i likhet med tabulæ triumphales) triumphatorns namn, triumphens dag och ordningstal samt den eller de besegrades namn, utan uppräknade äfven de förnämsta byten, som i triumphtåget framställdes till åskådning (præferebantur l. transferebantur). Derföre finna vi *acta triumphorum* anförda bland *auctores* i *Plinii* Elenchos, icke blott till lib. V (i hvilken continentur situs, gentes, maria, oppida . . . . populi, qui sunt aut fuerunt) utan ock till lib. XXXVII, i hvilken bok *gemmæ* continentur.

Hvad *acta triumphorum* upptagit, visar sig bäst af *Plinii* Nat. Hist. XXXVII, 6, der författaren med nämnde handlingars egna ord säger sig teckna Pompeii den Stores tredje triumph.

Id uti planius noscatur, verba ex ipsius Pompei triumphorum actis subiciam.

(*Plinius*, l. c.)

Vi genomläsningen af det, som härpå följer hos Plinius finner man emellertid, att citaten ur acta triumphorum icke är oförändrad. Plinius har nämligen dels förkortat densamma, dels inblandat egna betraktelser. Vi skola här försöka att meddela stycket med uteslutande af Plinii tillägg och med begagnande af *Hist. Nat.* VII, 27 der de på andra stället uteslutna orden återfinnas.

Quum oram maritimam prædonibus liberasset, et inperium maris populo Romano restituisset, *Cn. Pompeius Magnus Inperator* ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Judæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, et super hæc de rege Mithridata atque Tigrane triumphavit, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Kalendas Octobris[78], natali suo. Transtulit alveum cum tesseris lusorium e gemmis duabus latum pedes III, longum pedes IV: lectos tricliniaris III: vasa ex auro et gemmis abacorum IX: signa aurea III, Minervæ, Martis et Apollinis: coronas ex margaritis XXXIII: montem aureum quadratum cum cervis et leonibus, et pomis omnis generis, circumdata vite aurea: Museum ex margaritis, in cujus fastigio horologium; imaginem suam e margaritis.

D) *Libri lintei* finnas ofta nämnda bland de Romerska urkunderna. De hade fått namn deraf, att de voro skrifna på lärft

---

[78] Nat. Hist. VII, 27, uppgifves dagen hafva varit a. d. tertium Kalendas Octobris.

(*Plini* Nat. Hist. XIII, 21). De förvarades på Capitolium (efter 345 f. Chr. i Juno Moneta's tempel). Som de erhöllo benämningen af sitt material, icke af sitt innehåll, så kunde detta sednare vara flerfaldigt. Vi måste också urskilja fyra slag deraf.

1:o) benämndes så de urkunder, som i skrift bevarade fördrag med främmande makter (t. ex. mellan Latinare och Karthaginienser), fredsslut (t. ex. med Gabii och Ardea) o. s. v.

2:o) kallades med samma namn de i dylika lärftshandlingar upptagna förteckningar på öfverhetspersoner, som eljest äro kända under benämningen *libri magistratuum*, och om hvilka vi nyligen hafva talat.

Att med *libri lintei* stundom intet annat är att förstå än *libri magistratuum*, är tydligt deraf, att *Livius* på ett ställe kallar de förra *magistratuum libros linteos*.

— quod tam veteres annales, quodque *magistratuum libri, quos linteos* in æde repositos Monetæ Macer Licinius citat identidem auctores — —

(*Livius*. IV, 20.)

Identiteten styrkes ännu vidare af ett annat ställe i *Livius*, af hvilket man ser att *libri lintei* innehöllo likadana förteckningar öfver magistratspersoner, som *libri magistratuum*.

Nihil enim constat, nisi in libros linteos utroque anno relatum inter magistratus præfecti nomen.

(*Livius*, IV, 13.)

Att man åter, såsom vi ofvan uppgifvit, måste antaga, att *libri lintei* också varit något annat, än en blott olika benämning på *libri magistratuum*, visar sig af följande Livianska ställe, der skiljaktigheten mellan *libri magistratuum* och *libri lintei* är afgjord, emedan dessa sednare ställas i bredd med urkunden för *foedus Ardeatinum*.

His consulibus cum Ardeatinis foedus renovatum est; idque monumenti est, consules eos illo anno fuisse, qui neque in annalibus priscis *neque* in *libris magistratuum* inveniuntur; . . . . Licinius Macer anctor est, et in foedere Ardeatino, et in *libris linteis ad Monetæ* inventa [esse consulum nomina].

(*Livius*, IV, 7.)

3:o) förekommer benämningen om ritualböcker, som voro skrifna på samma material. *Livius* nämner i denna mening en gammal Samnitisk *liber linteus*.

Ibi ex *libro* vetere *linteo* lecto sacrificatum . . . .

(*Livius*, X, 38.)

Kejsar Marcus Aurelius fann dylika i mängd i Hernicernas gamla hufvudstad, Anagnia; såsom man kan se af denne Kejsares brefvexling med Fronto (*M. Frontonis* et *M. Aurelii Imp.* Epistolæ, curante Ang. Maio. Romæ, 1823, 8:o).

Præterea multi libri lintei, quod ad sacra attinet.

(Epist. ad Frontonem, IV, 4, p. 100, ed. Romanæ.)

4:o) hafva *acta Imperatorum*, äfvenledes på grund af sitt skrifmaterial, varit så benämnda. Dessa *acta* (äfven kallade *ephemerides*) voro ett slags dagböcker eller portefeuilles (*mappæ* var också ett deras namn. *Salmasius* ad *Vopisci* Aurel. 8), i hvilka allt intogs, som rörde egarnes privata eller publika lefnad, t. ex räkenskaper, anteckningar öfver fälttåg, bref &c.

Quæ omnia ex *libris linteis*, in quibus ipse quotidiana sua scribi præceperat &c.

(*Vopisci* Aurelian. 1.)

Inveni nuper in Ulpia bibliotheca inter *linteos libros* epistolam divi Valeriani.

(*Vopiscus*, l. c. 8.)

Libri lintei voro således inga sjelfständiga skrifter, utan blott skiftande benämningar på skrifter af olika slag.

E) Bland fullkomligt oreflecterade uppteckningar af data få vi äfven räkna *tabulæ censoriæ*, så vidt de uteslutande voro *census*-register, d. v. s. blott innehöllo uppgifter på födde och döde, till krigstjenst skyldige, boningsställen, förmögenhet, vectigalia, borttingade arbeten &c. (*Ciceron*. Or. XLVI, 156. De l. agrar. I, 2, 4.) Af det betydliga fragment, som *Varro* meddelar i sjette boken *de lingua Latina*, ser man dock, att tabulæ censoriæ äfven innehållit embetsinstructioner för Censorerna. *Tabulæ censoriæ* kallas ock *Libri censorii* (*Serv. Sulpicius* apud *Gellium*, II, 10) och anföras på Grekiska under benämningen *τὰ τιμητικὰ γράμματα* (*Dionysius*, IV, 22). De böra skiljas ifrån *Commentarii censorum* (*τιμητικὰ ὑπομνήματα*. *Dionysius*, I, 74), hvilka vi räkna till *monumenta rerum in magistratu gestarum* (*Plinii* Nat. Hist. XXXV, 2). De voro nämligen privatanteckningar om embetsförrättningarne af män, som innehaft censorsvärdigheten; hvilka anteckningar plägade af dessa embetsmän och deras efterkommande förvaras i tablina af deras hus (*Plinius* l. c.)

Vi vilja nu anföra något af det, som *Varro* bevarat oss af *tabulæ censoriæ*.

Nunc primum ponam de *Censoriis tabulis*.

Ubi noctu in templum censuræ auspicaverit atque de cælo nuntium erit, præconi sic imperato ut viros vocet:

Quod bonum fortunatum felixque salutareque siet populo Romano Quiritium reique publicæ populi Romani Quiritium, mihique collegæque meo, fidei magistratuique nostro! omnes Quirites, pedites, armatos privatosque, curatores omnium tribuum, si quis pro se sive pro altero rationem dari volet voca inlicium huc ad me.

Præco in templo primum vocat; postea de moeris item vocat. (*Varro* de L. L. VI, § 86—87.)

Att publika arbeten voro i fråga i *libri Censorii*, visar sig af *Gellius* II, 10, § 1, hvarest omtalas, att Servius Sulpicius skrifvit till M. Varro för att erhålla förklaring öfver uttrycket *favissæ Capitolinæ*, hvilket han funnit i *libri Censorii*. *Favissæ* (ɔ: luftdrag, af *flare*, blåsa; egentligen *Flavissæ*. *Q. Valerius Soranus* apud *Gellium*, l. c. §. 3) voro långa underjordiska gångar, borrade i berget, till afledande af fuktighet, eller hvad man, med en grufterm, benämner *stoll*. Spår af *favissæ Capitolinæ* synas ännu i Vigna Nussiner, i Via di rupe Tarpea, Via di Tor di Specchj, samt på flera ställen.

F) *Origines familiarum*. Jemte de *skriftliga ättledningarne*, hvilka vi förstå under denna benämning, funnos ock *Stemmata* (stamträd, ättlängder, slägtregister), som dock icke kunna räknas till litteraturen, emedan de icke bestodo af *skrift*. Stemmata voro nämligen de kransar eller snören, genom hvilka bysterna i atrium sattes, efter slägtskapen, i förbindelse med hvarandra. (*Plinii* Nat. Hist. XXXV, 2. *Martialis* Epigr. IV, 40, 1. *Seneca*

Digitized by Google

de benef. III, 28. Epist. 44.[79]) De synas dock icke förr, än efter Ciceros tider, hafva kommit i allmännare bruk.

De skriftliga slägtregistren (*origines familiarum*) voro vanligtvis inga sjelfständiga arbeten, utan innefattades dels i publika minnesmärken, dels i enskilda slägthistorier. De Gamles genealogiska arbeten voro nämligen icke så affattade, att de blott innehöllo nakna stamträd: de meddelade på samma gång de slägters *historia*, hvilkas ättledningar de uppdrogo. De genealogiska arbetena sammanfalla derföre med slägtkrönikorna (libri commentarii de familiis s. volumina de familiis).

Vi hafva redan i det föregående sett, att *fasti consulares* och *triumphales* innehålla ättledningar, i det att dessa register vid enhvar anförd person upptaga, hvems son och sonson han var

Bland andra egentligen genealogiska arbeten hafva vi främst att anföra *M. Catonis Nepotis liber commentarius de familia Porcia.* Denne *M. Porcius, M. F., M. N.*, *Cato* var sonson af Cato Censorius och kallades derför, förkortningsvis, *M. Cato Nepos.* Han var Consul 118 f. Chr. och dog samma år. Det nämnda genealogiskt-historiska arbetet har gått förloradt för efterverlden; men *Gellius* berättar att han läst det.

Prolatus liber est ita inscriptus: *M. Catonis Nepotis.* — — Quæ postea ita esse cognovimus, cum et laudationes funebres et librum commentarium de familia Porcia legeremus.

(*Gellius*, XIII, 19. §§ 1—17.)

Ett dylikt genealogiskt arbete öfver de Romerska slägter (gentes), som påstodos leda sina anor från Troja (Sergia, Memmia, Cluentia, Attia, Iunia, Nautia och Cæcilia) har *Varro Reatinus*, enligt Servius (ad Aen. V, 117), sammanskrifvit under titel: *de familiis Trojanis.*

T. Pomponius Atticus har i sin krönikebok (*Annalis*) inflätat talrika ättledningar.

Sic familiarum originem subtexuit ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere.

(*Corn. Nepot.* Att. 18.)

---

[79]) Ordet stemma i betydelse af skriftlig ättlängd förekommer dock i en sednare tid, såsom boktitel, om Suidas (s. v. Τράγκυλλος) berättat sannt, att Suetonius skrifvit ett genealogiskt arbete under titel: Stemma virorum Romanorum illustrium (*Στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων.*)

På samma sätt förfor *Atticus* i sin slägthistoria öfver *familiis Iunia*, *Marcelliana*, *Fabia et Aemilia*.

Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu, *Iuniam* familiam a stirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit, notans, qui a quoque ortus, quos honores quibusque temporibus cepisset: pari modo [hoc idem fecit] Marcelli Claudii [rogatu] de [familia] *Marcellorum*, Scipionis Cornelii et Fabii Maximi [rogatu de familia] *Fabiorum* et *Aemiliorum*.

(*Corn. Nepos*, l. c.)

Dessa böcker hafva gått förlorade.

Ett genealogiskt-historiskt arbete *de Romanis familiis* författade *M. Valerius Messala Coruinus* på sin ålderdom. Det är oss endast bevarat i några anföranden hos *Plinius* (Hist. Nat. XXXV, 2. XXXIV, 38, XXXIII, 14.) I det följande skola vi, vid *volumina de familiis*, meddela något deraf.

Boken *de progenie Augusti Cæsaris*, som uppgifves vara af samma författare, är ett medeltidsarbete.

C. Iulius Hyginus, Augusti lärde libertus, har, enligt *Servius*, (ad Aen. V, 389) i likhet med Varro Reatinus, skrifvit en bok *de familiis Trojanis*, som gått alldeles förlorad.

Man får dock icke af ett ställe i samme författares *Poetica Astronomica* (II, 12), der han talar om *primo libro Genealogiarum*, ledas att tro, det *Hyginus* författat ett annat, större arbete i samma väg under titeln *Genealogiæ;* ty af detta ställe lärer man blott att känna den ursprungliga titeln på *Hygini* så kallade *Fabulæ*, hvilken icke är någon annan, än *Genealogiæ*. Detta arbete sysselsätter sig nämligen med Guda-ätten och de öfriga mythiska slägterna: och så har ock, uti en nyare tid, *Giovanni Boccaccio* lemnat oss ett mythologiskt arbete under titel: *Della genealogia degli Dei*.

Suetonius (Vitell. 1) omtalar en viss *Q. Eulogius*, som skrifvit en specialhistoria öfver *gens Vitellia*. Det är det enda ställe, der detta arbete anföres; emedan uttrycket *Vitellii commentarii* hos *Tertullianus* (de anima, 46) beror på en felaktig läsart. Det genealogiska arbetets titel är: *Ad Q. Vitellium, divi Augusti quæstorem, libellus*. Antingen bör man här läsa *Publium* (i st. för *Quintum) Vitellium*, emedan *P. Vitellius*, Kejsarens farfar, var *rerum Augusti procurator* (enligt *Suetonii* Vitell. 2), eller är denne

Quintus, en för öfrigt okänd person af den sednare *gens Vitellia*, som ännu under Septimius Severus såg en af sina medlemmar såsom Consul (*Spartiani* Antoninus Geta, 3 supr.); i hvilket sednare fall *divus Augustus* kan förstås om hvilken förgudad kejsare som helst — Intet är öfrigt af denna skrift utom hvad Suetonius inarbetat i sin text.

Suidas (s. v. Τράγκυλλος) meddelar uppgiften att *Suetonius* författat ett, numera alldeles förloradt, genealogiskt arbete. Dess titel hos *Suidas är* Στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων. Om nu den verkliga Latinska titeln på Suetonii arbete varit: *Stemma virorum Romanorum illustrium* eller *insignium*, så förekommer här för första gången ordet *stemma* i betydelsen af *skriftlig* ättlängd, såsom i Grekiskan på ett ställe (Numa, 1 supr.) hos *Plutarchus*.

Såsom historiska källor voro genealogierna ytterst opålitliga; man sökte förgäfves historisk sanning i slägtarchiverna, genom hvilka, enligt *Cicero* (Brutus 16), historia rerum nostrarum facta est mendosior. I öfverensstämmelse härmed yttrar en sednare historieskrifvare:

> Familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumque fallenti mendacio trahunt.
>
> (*Livius*, VIII, 40.)

Stamtaflorna voro äfven, för denna orsak, verkliga skott-taflor för den antika satirens pilar. Se, t. ex, *Persii* Sat. III, 28. *Juvenalis* Sat. VIII. *Martialis* Epigr. V, 35. Ett par historiska exempel skola göra tillfyllest. Gentes *Pomponia* och *Calpurnia* voro båda plebejiska. Men i en sednare tid ledde man deras anor från tvenne söner af Numa Pompilius, Pompo och Calpus. Deraf förklaras *Horatii* allocution till Pisonerna (V. 292): *Pompilius Sanguis!* Ty Pisonerna voro af *gens Calpurnia*, som på sina mynt präglade Konung Numas bild. För att skämta med denna fåfänga, härleder *Cicero* (Brutus, 16, § 62) sin härkomst från *Manius Tullius*, som var consul i republikens tionde år. Om Kejsar Galbas ättledning anföres:

> Imperator etiam stemma in atrio proposuit, quo paternam originem ad Iovem, maternam ad Pasiphaën, Minois uxorem, referret.
>
> (*Suetonii* Galba, 2.)

§. 16.

G) *Commentarii regum, pontificum, magistratuum.*

Med *Commentarii* (sc. libri) eller *Commentaria* (sc. volumina) förstås anteckningsböcker, minnesböcker (af *comminisci*) eller dagböcker. Sådana böcker af Konungarne, embetsverken och enskilda magistratspersoner omtalas ofta [80]). Dessa *Libri* eller *Commentarii Pontificum, Censorum, Augurum* &c. böra noga skiljas från de till benämningen så nära stående *Libri Pontificales, Censorii, Augurales* &c., oaktadt båda slagen stundom af de Gamle sjelfva förvexlas. De förra voro nämligen privata anteckningar af embetsmännen om deras embetens förrättningar — ja, öfverhufvud om alla händelser och förhållanden, som med dessa embeten stodo i närmare eller fjermare beröring. De sednare voro de offentliga, på embetesvägnar förda och corporationerna tillhöriga böckerna, som innehöllo embetsgöromålens allmänna så väl theori som praxis. Den förra klassen innehåller således mera historiska anteckningar, den sednare mera rituala föreskrifter [81]). Kortligen: vi återkomma beständigt till samma klass-skillnad, som vi i det föregående anmärkt mellan *Commentarii Censorum* och *Libri Censorii* eller *Tabulæ Censoriæ*. Ett par exempel skola ytterligare åskådliggöra densamma.

Sålunda säger *Cicero* uti *Oratio pro domo sua ad Pontifices:*

Habetis in *commentariis vestris*, C. Cassium Censorem de signo Concordiæ dedicando ad Pontificum collegium retulisse &c.

(*Cicero*, l. c., LIII, § 136.)

På ett likadant innehåll af *Commentarii pontificum* häntyder yttrandet i *Brutus:*

---

[80]) Samma betydelse hafva memoriæ (hos Gellius, IV, 6, § 1. V, 5, § 1, omtalas veteres memoriæ) och memoriales (Gellius, IV, 20, § 11. V, 6 § 13. VI, 7, § 8. Macrobii Saturn. III, 6, §. 11).

[81]) I det pontificala archivet, som innefattade såväl commentarii pontificum, som libri pontificii, funnos alltså: de af Pontifices utgifna annales maximi eller statskrönikan, leges regiæ (de s. k. commentarii regum) eller Romerska folkets äldsta sedvänjerätter och sacralföreskrifter (under spolia opima citerar Festus ur libri pontificum en af Konung Numas lagar); indigitamenta eller förteckningen öfver dii patrii; protocoller öfver det partificala collegiets förhandlingar och dess beslut (decreta); allehanda formler, tillhörande ritualen och sacrallagen

Då vidare, ända till inrättandet af præturen (366 f. Chr.) hela kännedomen och utöfningen af jus civile också uteslutande tillhörde pontifices, så hafva deras commentarii (åtminstone från äldre tider) innehållit Fasti Kalendares, responsa ICtorum samt legis actiones eller de lagliga formlerna för att inleda och utföra en process, hvilket på Latin kallas lege agere.

Possumus suspicari disertum Ti. Coruncanium, quod *ex pontificum commentariis* longe plurimum ingenio valuisse videatur.

(*Cicero*, Brutus, XIV, § 55.)

Cicero åsyftar här tydligen de af *Coruncanius* såsom *Pontifex Maximus* (pro domo, 54. § 139) gjorda privata anteckningar.

Deremot ådagalägga de ställen, som anföra något ur *libri pontificii* eller *pontificales*, att dessas innehåll gick ut på processuala föreskrifter, t. ex. om provocation, om ceremonier vid gudstjensten o. s. v. Som derföre *libri pontificii* måste innehålla förteckning på alla de gudaväsenden, hvilkas åkallan ritualen föreskref, sammanfalla de med *Indigitamenta* (*Servius* ad *Vergilii* Georg. I, 21); eller rättare: de sednare utgjorde af de förra en hufvudsaklig beståndsdel.

Provocationem autem etiam a regibus fuisse declarant *pontificii libri*.

(*Cicero* de Rep. II, 31, § 54.)

Deinde nominum non magnus numerus, ne in *pontificiis* quidem nostris, deorum autem innumerabilis.

(*Cicero* de N. D. I, 30, § 84.)

Nomina hæc numinum in *indigitamentis* inveniuntur, *i. e.* in *libris pontificalibus*, qui et nomina deorum et rationem ipsorum numinum continent.

(*Servius*, l. c.)

Då vi nu först gå att tala om *Commentarii regum*, måste vi börja med att från historien skilja dikten om Konung Numas philosophiska skrifter eller, såsom några heldre vilja, denne Konungs anteckningar efter hans föregifne lärare, Pythagoras. Från de gamla Annalisterna hafva dessa uppgifter — jemte en saga, huru böckerna uppgrofvos ur Janiculum, år 181 f. Chr., samt huru de uppbrändes af Prætorn Q. Petilius, *quia philosophiæ scripta essent* — kommit till Romerska historieskrifvare och samlare (*Livius*, XL, 29. *Plinius*, N. H. XIII, 27). Dessa Numas föregifna skrifter, uppgifvas såsom *libri Græci de disciplina sapientiæ*, och kallas *Pythagorici* eller *scripta philosophiæ Pythagoricæ*.

Hos en Grammaticus, vid namn *Apuleius*, som lefde, man vet icke när, under Medeltiden, citeras *liber tertius* af Numas *Dogmata Philosophiæ*. Citatet är dock, såsom *Madvig* visat, intet annat än en grof dikt, hopspunnen af en illa förstådd vers hos *Ovidius* (Pontic. IV, 16, 10.).

De Konungar, hvilka man särskildt tillskrifver författandet af *Commentarii*, äro *Numa Pompilius* och *Servius Tullius.*

När Numas *Commentarii* (Grek. ὑπομνήματα. *Plutarchi* Marcell. 8) omtalas, har man derunder intet annat att förstå, än sednare ritual-föreskrifter, synnerligen dylika ur *libri pontificii.* För att åt gamla föreskrifter meddela en ännu mera vördnadsbjudande ålderdom, förlade man deras stiftande ända till Konung Numas dagar. Sålunda läser man hos *Festus:*

> Ad ædem Iovis Feretri poni [opima spolia], testimonio esse *libros pontificum*, in quibus sit:
>
> Pro pimis spoliis bove, pro secundis solitaurilibus, pro tertiis agno publice fieri debere.
>
> Esse etiam *compelli reges* [Lege: *Pompeli* l. *Pompili regis*] legem opimorum spoliorum talem:
>
> Cujus auspicio classe procincta opima spolia capiuntur, Iovi Feretrio darier oporteat, et bovem caedito; qui cepit æris CC [dato]. Secunda spolia in Martis aram in campo, solitaurilia utra voluerit, cædito. Tertia spolia Ianui Quirino agnum marem cædito, C qui ceperit ex aere, dato; cuius auspicio capta, Dis piaculum dato.
>
> (*Festus*, s. v. *Opima spolia.*)

Vi finna af citatet, att *libri pontificales* hos de Gamle stundom äro synonyma med *libri pontificum*, och att en ren ceremonial-föreskrift, som, om den verkligen haft sitt ursprung från Numa, otvifvelaktigt härflutit ur dennes *Commentarii*, sättes bland denne Konungs *leges.* Med samma vårdslöshet om benämningarne, ehuru i motsatt rigtning, anför *Cicero* den rysliga criminallagen (lex horrendi carminis — *Livius*, I, 26): *Caput obnubito, arbori infelici suspendito*, såsom hämtad från *Commentarii regum* (*Pro Rabirio perd.* § 13—15).

Då vi betänka denna Romarnes vana att förlägga alla gamla stadganden till Konungadömets tider, skall det icke förundra oss, att, vid det nyligen omtalta fyndet i Janiculum, Numas *Libri VII de jure pontificio* l. *juris pontificii* berättas vara uppgräfda (*Livius*, XL, 29. *Plinii* N. H. XIII, 27). Enligt andra författare, som åberopas af *Plinius* (l. c.), skulle dessa böcker varit *Libri II Pon-*

Digitized by Google

tificales. Fastän nu hela berättelsen är en saga, och man derjemte af *Livius* och *Plinius* (ll. cc.) icke kan draga annan slutsats, än att dessa ritualböcker gått förlorade samtidigt med Numas philosophiska skrifter, förekommer dock ett citat ur Numas *Pontificalibus* hos *Fulgentius Planciades* (s. v. *Tutuli*) — ett nytt bevis, huru föga trovärdighet citater från slika urgamla skrifter förtjena.

Såsom en samling af ceremoniala stadgar omtalas Numas *Commentarii* uttryckligen af *T. Livius*.

Numæ Pompilii Nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat. Qui, ut regnare coepit . . . . . . longe antiquissimum ratus, sacra publica, ut a *Numa* instituta erant, facere; omnia ea, *ex commentariis regis* [ɔ: Numæ] pontificem in album elata proponere in publico jubet.

(*Livius*, I, 32.)

Det bönformulär, som nyttjades af de Saliska presterna, och hvarom vi skola tala i det följande, skall, enligt många vittnesbörd hos de Gamle (*Cicero* de Orat. III, 51. *Quintiliani* Instit. I, 10, 20. *Horatii* Ep. II, 1, 86), haft Konung Numa till ursprunglig författare. *Carmen Saliare* får således också räknas till nämnde Konungs skrifter eller *Commentarii* i religiös rigtning.

Dylika religiösa skrifter (ritualstadgar och formler) af Konung Numa kallas, så vidt de innehöllo en nomenclatur öfver *Indigetes*, eller de af Romerska staten erkända gudomligheterna, af *Arnobius* (Adv. Gentes, II, 95): *Pompiliana indigitamenta*.

Huru dessa Numas *indigitamenta*, i fall han skrifvit några, voro affattade, derom kan man få ett begrepp, då man ser följande profstycke af en nomenclatur öfver de högre Gudarne. Det är meddeladt af *Gellius* (XIII, 22) ur, såsom han säger, *libris sacerdotum populi Romani* hvilka tvifvelsutan äro desamma, som *Libri pontificales*. Stycket lyder:

Luam Saturni, Salaciam Neptuni, Horam Quirini, Maiam Volcani, Heriem Iunonis, Molas Martis, Nerienemque Martis.

Förklaring af detta ställe lemnas af *Varro* de L. L. VIII, 36. *Augustinus* de C. D. VII, 22. *Porphyr.* ad *Hor.* Ep. II, 2, 209.

Här må vara platsen att meddela några mystiska fragmenter ur de ritualböcker, som tillhörde *Sacra* l. *Sacrificia Argeorum*,

Digitized by Google

hvilka, enligt *Livius* och *Festus*, Konung Numa skall hafva instiktat.

Stället hos *Livius* lyder:

Multa alia sacrificia locaque sacris faciendis, quæ *Argeos* pontifices vocant, (Numa) dedicavit.

(Livius I, 21.)

Hos *Festus*:

Argei loca Romæ appellantur, quod in his sepulti essent quidam Argivorum illustres viri.

Fragmenterna lyda:

Ceroliensis, quarticeps circa Minervium, qua e Caelio monte iter in Tabernola est.

(Varro de L. L. V, § 47.)

Oppius mons, princeps Exquilis ouls [ɔ: ultra] lucum Facutalem; sinistra via secundum moerum [ɔ: murum] est.

(Ib. § 50.)

Oppius mons, terticeps cis lucum Exquilinum, dexterior via in Tabernola est. (Ib.)

Oppius mons, quarticeps cis lucum Exquilinum, via dexterior in Figulinis est. (Ib.)

Cespius mons, quinticeps cis lucum Poetelium . . . . . . Exquilinis est. (Ib.)

Cespius mons, sexticeps apud aedem Iunonis Lucinæ, ubi æditumus habere solet. (Ib.)

Collis Quirinalis, terticeps cis ædem Quirini.

(Ib. § 52.)

Collis Salutaris, quarticeps advorsum est Apollinar, cis ædem Salutis. (Ib.)

Collis Martialis, quinticeps apud ædem Dei Fidi, in delubro ubi æditumus habere solet. (Ib.)

Collis Latiaris, sexticeps in vico Instelano, apud auraculum (?): ædificium solum est. (Ib.)

Germalense quinticeps apud ædem Romuli.

(Ib. § 54.)

Veliense sexticeps in Velia apud ædem deum Penatium.

(Ib.)

Commentarii Servii Tullii regis nämnas af *Livius*, hvilkens ord lyda:

Duo consules inde comitiis centuriatis a præfecto urbis ex *commentariis Servii Tullii* creati sunt.

(*Livius*, I, 60.)

Man finner af detta ställe, att Konung Servius Tullius lemnat det skriftliga förordnandet, att comitia centuriata kunde hållas af *præfectus urbis* så väl som af Konungen; och säkert var det fall tillagdt, i hvilket denna förrättning finge utöfvas af *præfectus urbis*, nämligen fallet af Konungens frånvaro (*profectis domo regibus*. — *Taciti* Ann. VI, 11, hvarmed stället må jemföras).

Dylika korta föreskrifter om comitiernas hållande, liksom sjelfva grundakten för comitierna, *den första censusförteckningen* (hvaraf *tabulæ censoriæ* äro en sednare fortsättning) hafva tvifvelsutan bildat innehållet af det arbete, som tillskrifves *Servius Tullius* under benämningen *Descriptio classium* eller *Descriptio centuriarum*.

Der denna skrift icke varit blott och bart ett register, har hon innehållit föreskrifter i enahanda affattning med de stadgar, man tillskrifver Numa, och hvilka vi ofvan meddelat. Detta antagande motsäges icke af de få ord, som *Festus* (s. vv. *Pro censu* & *Procum*) uppgifver ur ifrågavarande skrift af Servius Tullius.

Ställena hos *Festus* lyda:

Pro censu classis juniorum, Ser. Tullius cum dixit in *Descriptione centuriarum*, accipi debet in censu, ut ait M. Varro in L. VI Rerum humanarum.

(s. v. *Pro censu.*)

Procum [patricium [82]] in *Descriptione classium*, quam fecit Ser. Tullius, significat procerum; ii enim sunt principes . . . . Est enim procare poscere, ut cum dicitur in judice conlocando: *Si alium procas, nive eum procas*, hoc est poscis.

(s. v. *Procum.*)

§. 17.

Då vi uti det föregående sett, att *Commentarii regum* anföras såsom identiska med Konungarnes Lagar (*Cicero* pro Rabirio perd. 5, § 15), torde här vara lämpligt att kasta en blick på de s. k. *Leges regiæ*.

---

[82] **Man har skäl att anse ordet patricium för en interpolation.**

Digitized by Google

Fastän Numa, enligt *Livius* (I, 19), var Roms förste lagstiftande regent[83]), uppgifvas dock lagar från Roms alla Konungar.

Dessa lagar äro:

Af *Romulus* (och *Tatius*. Vid. *Festus*, s. v. *Plorare*): 1) Om patria potestas. Cum patri lex regia dederit in filium vitæ necisque potestatem (*Pomponius* de orig. jur. § 2. — *Dionysii* Ant. Rom. II, 26. — 2) Om barns utsättande. *Dionysius*. II, 15. IX, 22. — 3) Om äktenskap, mannens domsrätt och skillnad i äktenskap. *Dionysius*, II, 15 & 25. *Plutarchi* Rom. 26. — 4) Om patronatförhållandets helighet. *Dionys*. II, 9. *Servius* ad *Vergilii* Aen. VI, 609. Cfr. *Plutarchi* Rom. 13. — 5) Om murarnes helighet. *Aurelii Vict*. Vir. ill. 75. — 6) Om injurier emot matronor och föräldrar. *Plutarchi* Rom. 22.

In regis *Romuli* et *Tatii* legibus: Sei nurus . . . . sacra direis parentum estod.

Af *Numa Pompilius*: 1) Om prester, offer, libationer, offermåltider &c. *Cassius Hemina* apud *Plinium*, XXXII, 10. N. H. XIV, 12. *Plutarchi* Num. 12. *Joh. Laur. Lydus* de mensibus, I, 9. — 2) Om Vestaliska jungfrurna, *Plutarchi* Num. 9—10. — 3) Om krigsbyte. *Festus*, s. v. *Opima spolia* (ofvanför meddeladt). Cfr *Plutarchi* Marc. 8. — 4) Pelecs asam iunonis nei tancitod. Sei tancod, iunonei crinibous demiseis acnom feminam caiditod. Efter *Gellius*, IV, 3, § 3. Cfr. *Paulus Diac*. p. 121. — 5) Sei hemonem fulmin iobis occisit, nei supera cenua tolitod. Hemo sei fulmined occisus escit, oloe iousta nula fieri oportetod. — Efter *Festus*, s. v. *Occisum*. — 6) Om sorgetidens längd. *Plutarchi* Numa, 12. — 7) En förbjudande lag, mulierem, quæ prægnans mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur. (den i förlossningskonsten s. k. Sectio cæsarea) *Marcellus* in *Digesti*. lib. XI, tit. 8: de mortuo inferendo, § 2. Cfr. *P. G. Cederschjöld*: Lärobok i vården om qvinnans slägtlif. II Bandet. Sthlm 1837. pag. 99 - 100. — 8) Inskränkning af *patria potestas* genom stadgandet, att fader icke egde rätt att sälja en gift son, som med fadrens samtycke ingått äktenskap. *Dionysii* Ant. Rom. II, 27. *Plutarchi* Numa,

---

[83]) Cfr Taciti Ann. III, 26: Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat; hvilket uttryck icke synes häntyda på någon skrifven lag under denne Konungs tid.

17 extr. — 9) Om uppsättande af gränsstenar. *Dionysii* Antt. Rom. II, 74—75. *Plutarchi* Numa, 16. *Quæstt. Rom.* 15. Hit hörer förbudet mot utplånande af råmärken. Numa Pompilius statuit eum, qui terminum exarasset, et ipsum et boves sacros esse. *Paulus Diac.* s. v. *Termino.* — 10) Mot *parricidium* d. v. s. enhvar med uppsåt (*sciens, dolo malo*) begången mordgerning. Sei cuips hemonem loebesom dolo sciens morteid duit, pariceidad estod Efter *Faulus Diac.*, s. v. *Parrici quæstores.* — 11) Fragment af en lag, bevaradt af *Paulus Diaconus* (s. v, *Aliuta*): Si quisquam aliuta faxit, ipsos Iovi sacer esto. — 12) Det stadgande, som finnes i Tabula II Legum Decemvir.: Quid horum fuat &c. har man tillskrifvit Numa, så vida vi läsa hos *Festus:*

Numa in secunda tabula, secunda lege, in qua scriptum est: Quod horum fuat &c.

(s. v. *Reus.*)

Att så skett, bör icke förundra, då Romarne i sednare tider kallade hvart och ett åldrigt lagstadgande en *lex regia* (jfr. *Livius*, XXXIV, 6). Emellertid skulle på ofvananförda ställe hos Festus *Nam* kunna läsas i stället för Numa.

Af *Tullus Hostilius:* 1) *Lex perduellionis, lex horrendi carminis. Livius*, I, 26. *Cicero* pro *Rabirio perd.* 4, §. 13. cfr. *Cicero de inventione*, II, 26, §. 78—79. *Lex perduellionis* innefattade, enligt vår mening, *τὸν τῶν λειποτακτῶν τε καὶ προδοτῶν νόμον*, som *Dionysius* (Antt. Rom. III, 30 ext.) berättar vara tillämpad af *Tullus Hostilius.* I en oratorisk vändning hänför *Cicero* pro *Rabirio perd.* 4, §. 13 detta *cruciatus carmen* till *Tarquinius Superbus.* — 2) Strafflag mot *incestus.* På Kejsar *Claudii* tid, som utfärdade en dylik lag, ansågs Konung *Tullus* såsom upphofsman till deri innefattade äldre bestämningar. Se *Taciti* Ann. XII, 8. — 3) Förordnandet att trillingar, till Horatiernas ära, skulle uppfostras på statens bekostnad. *Dionysii* Antt. Rom. III, 24.

Af *Ancus Marcius* hafva vi ingen särskild lag anförd. Man nöjer sig vanligen med antagandet att han samlat äldre förhandenvarande lagar (*Dionysii* Ant. Rom. III, 36.) Emellertid säger *Tacitus* uttryckligen, att på hans tid funnos lagar, som uppgåfvos hafva Ancus till stiftare; dock angifver han icke med minsta ord innehållet af dessa lagar. Stället lyder i sitt sammanhang:

Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat; dein Numa religionibus et divino jure populum devinxit, *repertaque quædam a Tullo et Anco.* Sed præcipuus Servius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

(*Taciti* Ann. III, 26 extr.)

Tarquinius Priscus reformerade statsförfattningen i de flesta stycken, men är icke anförd såsom stiftare af någon lag, såvida vi icke vilja räkna såsom sådan, att han (enligt *Cicero* de Republ. II, 20) *de suo imperio legem tulit.* Han fördubblade senaten etc.

Servius Tullius är deremot, i det nyligen från *Tacitus* anförda stället, utmärkt såsom *præcipuus sanctor legum. Dionysius* (Antt. Rom. IV, 10 sqq.) har äfven mycket att förtälja, huru *Servius Tullius* åt äldre lagar gifvit förnyelse, stadfästelse eller tillökning. Han anför (l. c. 13) sålunda, att denne Konung stadfästat vid pass 50 lagar, endast angående obligationer och förbrytelser:

Ἔπειτα τοὺς νόμους, τούς τε συναλλακτικοὺς, καὶ τοὺς περὶ τῶν ἀδικημάτων, ἐπεκύρωσε ταῖς φράταις· ἦσαν δὲ πεντήκοντά που μάλιστα τὸν ἀριϑμόν.

Af *Servii Tullii* criminallagar kunna vi anföra följande från *Festus* angående barns misshandling af föräldrar:

In *Ser. Tullii* [84]) hæc est: Sei parentem puer verberit, ast oloe plorassit [85]), puer direis parentum sacer estod.

(*Festus*, s. v. *Plorare.*)

Om Servii Tullii *Commentarii* samt *Descriptio classium s. centuriarum* hafva vi i det föregående talat.

Tarquinius Superbus utmärkte sig inom laghistorien endast såsom den der upphäfde sin föregångares lagar; hvarför ett af de första Consulernas första göromål blef att förnya desamma.

Τούς τε γὰρ νόμους ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, πάντας ἀνεῖλε [Ταρκύνιος].

(*Dionysii*, Antt. Rom. IV, 43.)

Καὶ γὰρ τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τοὺς ὑπὸ

---

[84]) Här är legibus att supplera ur det föregående.

[85]) I texten finnes på detta ställe ett ord, pareri, som med skäl anses interpoleradt.

Τυλλίου γραφέντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο [Βροῦτος καὶ Κολλατῖνος].

(*Dionysius*, l. c. V. 2.)

Icke dess mindre anföres Tarquinius såsom lagstiftare, nämligen såsom upphofsman till den fruktansvärda lagen om perduellio, hvilken vi i det föregående hafva sett tillskrifvas *Tullus Hostilius.*

Tarquinii, superbissimi atque crudelissimi Regis, ista sunt cruciatus carmina, quæ tu, homo lenis ac popularis, libentissime commemoras: *Caput obnubito, arbori infelici suspendito.*

(*Cicero* pro *Rabirio perd.* 4, §. 13.)

Så kunde Romarne efter behag och eftersom talet fordrade tillskrifva än den ene än den andre Konungen hvarje gammal lag. Hvarje lag, som var af åldrigt ursprung, men icke återfanns i decemvirallagstiftningen kallades genast *regia lex*. Sålunda frågar folktribunen L. Valerius om Oppia lex:

An vetus regia lex, simul cum ipsa urbe nata? An, quod secundum est, a decemviris ad condenda jura creatis in duodecim tabulis scripta?

(*Livius*, XXXIV, 6.)

Äktheten af leges regiæ är således föga styrkt, fastän dessa lagar flitigt citeras af sednare skriftställare, såsom *Festus*, *Plinius*, de Romerska lagsamlarne, *Dionysius*, *Plutarchus* &c. Alla dessa citater måste antagas hafva härflutit från *jus Papisianum*, en samling, som, omkring 100 f. Chr., blifvit gjord af en för öfrigt okänd jurist, *Papirius*, sedermera förvexlad med en Tarquinii Superbi samtida, *Papisius*; om hvilket förhållande vi uti det följande skola tala. Sjelfva ordalydelsen i dessa citater visar ock märkbara spår af sednare samlares redaction; och nutidens restauration (efter hvilken vi meddelat några af de gamla fragmenterna) har visserligen heller icke mäktat att fullt återställa dem i det ursprungliga skicket.

Det är klart, att den tradition, som leder Romerska lagstiftningen ända upp till Konungadömet, är, hvad hufvudsaken angår, grundad och berättigad. Roten till en sednare lagstiftning är alltid att söka i en föregående, åtminstone i de conventionella lagar, som folkets politiska och sedliga författning utstakat. Och hvad särskildt XII tabulæ vidkommer, så veta vi, att i dem upptogos förut gällande stadganden, äfven från Konungadömet (*Dionysii* Antt. Rom. II, 27. X, 57.). Men det är endast sålunda, i allmänhet, traditionen visar rätta vägen. Man kan deremot icke med visshet antaga, att den eller den särskilda lagen härleder sig från konungadömet. Alldeles vilseledande blir dock traditionen först, då hon åt särskilda Konungar tillskrifver särskilda lagar. Då Roms Konungahistoria är halfmythisk, då alltså de särskilda Konungarne icke äro fullt historiska personer, blir det så mycket vådligare att bestämma, att denna lag härrör från Romulus, och ingen annan, denna från Numa o. s. v. Det historiskt osäkra, hvad sjelfva personerna beträffar, visar sig redan i de äldsta Konungarnes namn, som tyckas hafva ett slags philologisk betydelse, i det namnet *Romulus*, väldets kraftfulle grundläggare, visar sig beslägtadt med ῥώμη, *Numa*, lagstiftaren, röjer en viss namnslägtskap med νόμος; och *Tullus*, som oafbrutet omtumlade bland fiender, kallas *Hostilius*. Man har äfven med rätta anmärkt den sagolika åldern hos åtskilliga af Roms konungsliga personer. Om vi nämligen tro den Romerska Konungasagan, skulle Tarquinius Priscus och Tanaquil hafva sammanaflat barn, då han var öfver 80 år gammal och hon en qvinna af några och 60 år. Ja, enligt *Fabius Pictor*, måste Tanaquil hafva uppnått den höga åldern af 115 år. Tarquinius Superbus kallas af *Livius* (I, 47) *iuvenis* (en man från 30 till 45 år. *Varro* apud *Censorinum* de die natali, 14.) vid det tillfälle, då han släpade Servius Tullius ur curian och störtade honom trappan utför. Han måste dock kafva varit en man af omkring 54 år, om vi blott antaga honom hafva varit tioårig vid Servii anträde till regeringen. Likväl måste han då hafva varit äldre, emedan en af Servii första regeringshandlingar var att förmäla honom med sin dotter: också kallas han af *Livius* (I, 42) redan vid denna tid *iuvenis*. Antaga vi nu, att han vid detta tillfälle blott var 25 år, så blir han en gubbe af omkring 70 år, när han, med så mycken ungdomlig hetsighet, störtade Servius från thronen. Han blir då 95 år gammal vid sin egen afsättning, och innehar en ålder af 108 år, då han personligen kämpar i slaget vid sjön Regillus. I sjelfva de fragmenter af *leges regiæ*, som kommit till oss, kan samma diktande ande, folksagans ande, spåras. Man har hittills föga gifvit akt på detta förhållande, som likväl icke behöfver länge skärskådas, för att ligga i öppen dag. I närmaste öfverensstämmelse med den karakters- och lefnads-utveckling, som sagan gifvit den ene eller andre af dessa gamla Konungar, låter hon honom stifta lagar, eller förlägger till hans regeringstid de lagbestämmelser, som traditionen i allmänhet fört med sig från de äldsta tiderna. Sålunda blir *Numa* upphofsman till alla de föreskrifter, som röra gudstjensten och det sedliga lifvet, *Servius Tullius* åter till de lagar, som ordna sjelfva statsskicket. Till den krigiske *Tullus Hostilius* hänföras de formulärer, som höra till *jus belli.* Och nästan rörande är den omständigheten,' att sagan låter Konung *Servius*, liksom anande sitt öde och hemställande det åt straffgudinnorna *(Diræ)*, stifta en lag mot barns misshandling af föräldrar. Folksagan, som låter denne Konung mördas af sin svärson och ännu efter döden blifva misshandlad af sin egen dotter (*Livius*, I, 48), förlägger till hans regering lagen: *Si parentem puer verberit, ast olle plorasset, puer diris parentum sacer esto.* (*Festus*, s. v. *Plorare.*)

§ 18.

Commentarii pontificum och *libri pontificii*, hvilka, enligt hvad vi sett i det föregående ofta förvexlas med hvarandra, åberopas ofta i de Gamles skrifter[86]. Oftare sträcker sig dock citatet blott till innehållet af ett eller annat ställe i dessa böcker; mindre ofta anföres det åberopade till sjelfva uttrycket. Ett dylikt citat hafva vi dock i det föregående meddelat från *Festus* (s. v. *Opima spolia*). Ytterligare vilja vi anföra:

Sed sancta loca undique septa docent *pontificii libri*, in quibus scriptum est:

Templumque sedemque tescumque sive deo, sive deæ dedicaverit, ubi eos accipiat volentes propitiosque.

(*Festus*, s. v. *Tesca.*)

Ur samma *libri pontificales* anför *Servius:*

Feriis denicalibus aquam in pratum ducere nisi legitimam non licet; ceteris feriis omnes aquas licet deducere.

(Ad *Vergilii* Georg. I, 272.)

Plinius anför ur *commentarii pontificum:*

---

[86] Särdeles i det, som återstår oss af Verrius Flaccus och Varro, för hvilkens XVI libri rerum divinarum de ligga till grund.

Equidem ipsa etiam verba priscæ significationis admiror. Ita enim est in *commentariis pontificum:*

Augurio canario agendo dies constituantur, priusquam frumenta vaginis exeant et antequam in vaginas perveniant.

(Nat. Hist. XVIII, 3 extr.)

Såsom härrörande från det pontificala archivet, vilja vi ytterligare anmärka följande.

Denna dedicationsformel från Ciceros tid:

Ades, ades, Luculle, Servili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemque teneatis.

(*Cicero*, pro domo sua, LII, §. 133.)

Det *votum*, som *P. Licinius*, P. M., förestafvade *M'. Acilius*, Cos., år 191 f. Chr.:

Si duellum, quod cum rege Antiocho sumi populus iussit, id ex sententia senatus populique Romani confectum erit; tum tibi, Iupiter, populus Romanus ludos magnos dies decem continuos faciet; donaque ad omnia pulvinaria dabuntur de pecunia, quantam senatus decreverit. Quisquis magistratus eos ludos quando ubique faxit, hi ludi recte facti, donaque data recte sunto.

(*Livius*, XXXVI, 2.)

Dylika formler kallades *pontificalia carmina* eller *solennia verba.*

Solennia pontificalis carminis verba.

(*Seneca:* Consol. ad Marc. 13.)

Inter nuncupationem solennium verborum.

(*Val. Maximus:* Memor. V. 10, §. 1.)

Sjelfva urkunderna i archivet kallades *leges* (*Plinii* Epist. X, 59: lex dedicationis).

Vi ega tvenne förteckningar från republikens tid öfver de närvarande vid sammanträdet af ett pontificalt collegium. Den äldsta, hvilken står att läsa hos *Cicero* de haruspicum responsis, kan antagas bestämdt härröra från år 57 f. Chr.

Bland citater, som endast angå sak, märka vi *Varro de L. L.* V, §. 98. *Gellius*, XVI, 6, §. 13. *Servius* ad *Vergilii* Aeneid. XII, 603. &c.

Hvad nu benämningarne på dessa privata och officiella anteckningar beträffar, förekomma följande: *Commentarii pontifi-*

cum (*Cicero*, Brutus, XIV, §. 55; *Quintiliani* Instt. VIII, 2, §. 12.); *Libri pontificum* (*Cicero* de Orat. I, 43, §. 193. *Hor.* Epist. II, 1, 26); *Libri pontificii* (*Cicero* de Republ. II, 31, §. 54); *Pontificii* (*Cicero* de Nat. Deor. I, 30, §. 84); *Libri pontificales* och *Indigitamenta* (*Servius* ad *Vergilii* Eclog. V. 66 & Georg. I, 21. *Censorinus* de die natali, 3); *Commentarii de jure pontificio* (*Gellius*, XVI, 6, §. 13); *Libri de sacerdotibus publicis* (Ib. X, 15, §. 1); *Libri sacerdotum P. R.* (Ib. XIII, 22, §. 1); *Commentarii* s. *Libri sacrorum* (*Festus*, s. vv. *Malluvium* & *Nectere.*); *Libri ad sacra populi pertinentes* (*Val. Max.* 1, 3, §. 3.). De kallas hos Grekiska skriftställare: *τὰ τῶν ἱεροφαντῶν ὑπομνήματα*, s. *ὑπομνηματισμοί, αἱ τῶν ἱεροφαντῶν γραφαί, τὰ ἱερατικὰ βιβλία, τὰ ποντιφικάλια βιβλία, ἱεραὶ δέλτοι* — ja, uti *Dionysii* Antt. Rom. X, 1, synas de helt enkelt varit benämnda *ἱεραὶ βίβλοι*. Bland sednare författare, som commenterat de pontificala böckerna, märka vi *Cloatius Verus* och *Aelius Stilo* (omkring 100 f. Chr. *Festus* s. v. *Molucrum*) samt *Rutilius Geminus* (*Fulgentius*, s. vv. *Suggrundaria* & *Arvales fratres*. *Macrobii* Saturn. I. 16) af oviss ålder.

Man måste noga skilja de af Pontifex Maximus offentliggjorda *Annales maximi* från *Commentarii Pontificum*. De förra voro ett utdrag ur de sednare. De förras knappa innehåll tillhandahölls allmänheten. De sednare åter voro vidlyftiga och hemliga. Man har betraktat *annales maximi* såsom det första försöket, den första början till Romersk historieskrifning (*Cicero* de Orat. II, 12, §. 52. *Quintilianus*, Instt. Orat. X, 2, §. 7. Romerska historieskrifningen daterar sig dock från de ännu äldre och vidlyftigare *commentarii pontificum*, som utgjorde källorna för *annales maximi*, och hvilka möjligtvis omfattat flere jemte hvarandra löpande stadskrönikor. Det är att beklaga, att de äldste Romerska historieskrifvarne, icke mera begagnat dessa källor, än de gjort. De höllo sig heldre till Grekiska scribenter, hvilka åter för det mesta bygde sina uppgifter på folksagor. Deraf kommer, att ganska litet från de pontificala archiverna influtit i Romerska historien. *Annales maximi* äro icke äldre än Romerska republikens början (*Cicero* de Orat. II, 12, §. 52, hvarom längre fram). När *Commentarii pontificum* började, vet ingen med säkerhet. Men emedan de till enskildt bruk författades af presterna, som från äldsta tid voro i besittning af skrifkonsten, är det icke osannolikt, att de gå ända upp emot *exordium urbis*, en ålder, som man måste frånkänna *Annales maximi*.

Skillnaden emellan de sistnämnde och *Commentarii pontificum* gifva de Gamle sjelfva vid handen. Då *Canuleius* vill möta patriciernas inkast, att en plebej icke kunde blifva consul, låter *Livius* (IV, 3) honom tala för sin sak på följande sätt: (444 f. Chr.) Obsecro vos, si non ad *fastos*, non ad *commentarios pontificum* admittimur, ne ea quidem scimus, quæ omnes peregrini etiam sciunt &c. — Häraf är klart, att så väl *Commentarii pontificum*, som *Fasti*, voro hemliga archiver, som för plebejerna icke voro tillgängliga, såsom *Annales maximi*.

Genom hemlighållande af dessa archiver voro de förnäma, som beklädde alla prestembeten, i uteslutande besittning af all historisk och statistisk kunskap. Som de också redigerade *Annales Maximi*, och således hade historieskrifvandet om händer, berodde det ock helt och hållet på dem, i hvad mån de ville bland folket utsläppa denna kunskap.

Pontifices hafva sannolikt fortsatt sina anteckningar ända intill sednaste tider; men, tyvärr, hafva dessa böcker blifvit förstörda i de många, större och mindre, ödeläggelser, som öfvergått Rom och Capitolium. *Livius* (VI, 1)[87]) berättar uttryckligen att af de äldsta största delen gått förlorad vid den Galliska ödeläggelsen af staden[88]).

§ 19.

Vi öfvergå nu till de mera profana anteckningarne af publik natur, hvilka vi skulle kunna sammanfatta under en från *Cicero* (*Acad.* IV, 63. cfr. V. 22) lånad benämning: *litteræ publicæ*. Af *Livius* (XLIII, 16) äro de kallade *tabellæ publicæ*. Hit höra följaktligen alla offentliga protocoller, handlingar och register, som innehöllo embetsmännens (Consulers, Censorers, Prætorers, Quæstorers &c.) officiella anteckningar öfver ärenderna, och som således innefattade förordningar och embetsinstructioner, förteckningar öfver afgjorda mål, censusregister och mera sådant. Här hafva vi således ånyo de förut omtalta *tabulæ censoriæ*. Vidare: *Commentarii consulares* och *quæstorii; libri prætorum; decreta* och *edicta censoria, consulum, prætorum* och af öfriga embetsmän *(dictatores, pontifices, ædiles, tribuni pl.* &c). Denna afdelning, som kan benämnas *statsprotocollernas*, står i nära samband med följande afdelningar, *statsurkundernas*, som omfatta senatsbeslut, fördrag med främmande makter o. s. v. I det följande skola vi, i sammanhang med *SCta*, meddela prof af de öfriga gamla *edicta magistratuum*.

---

[87]) Cfr. Plutarchus de fortuna Romanorum, 13.

[88]) I commentarii pontificum kunna på detta ställe (Liv. VI, 1) äfven annales maximi, såsom författade af pontifices, vara inbegripna. De sednare Romerska Annalisterna begagnade de historiska notiser, som funnos i commentarii pontificum; och sålunda har något deraf influtit i Romerska historien; hvilket ämne nästföljande del af detta arbete kommer att upptaga och behandla

Motsvarande dessa publika acter äro de privata *commentarii*, hvilka man, med *Plinius* (Nat. H. XXXV, 2) kan benämna: *Monumenta rerum in magistratu gestarum*. Hit räkna vi de förut omtalta *Commentarii Censorum; Commentarii consulares* (*Varro* de L. L. VI, §. 88); *Libri prætorum* (om hvilka *Suetonius* författat ett särskildt arbete) och *Commentarii quæstorii*, bland hvilka sistnämnda *Varro* (de L. L. VI, §. 90—92) särskildt anför: *Commentarium vetus M. Sergii quæstoris*. Hit torde man ock kunna hänföra de *commentarii quidam*, som nämnas af *Festus*, s. v. *Pedam*.

Innehållet af dessa privata anteckningar utgjordes naturligtvis till största delen af allmänna handlingar (t. ex. embetsinstructioner och register), som embetsmannen till enskildt begagnande afskrifvit. De innehöllo för öfrigt så väl theoretiska som practiska anvisningar till allmänna ärenders behandling, samt anteckningar om enskilda embetsförrättningar.

Ett par exempel ur dylika *Commentarii* skola vara nog, för att lära oss känna skrifsättet.

In *commentariis Consularibus* scriptum sic inveni:

Qui exercitum imperaturus erit, accenso dicit hoc: Calpurni, voca inlicium omnes Quirites huc ad me.

Accensus dicit sic: Omnes Quirites, inlicium visite huc ad Iudices.

C. Calpurni, Cos. dicit, voca ad conventionem omnes Quirites huc ad me.

Accensus dicit sic: Omnes Quirites, ite ad conventionem huc ad Iudices.

Dein consul eloquitur ad exercitum:
Impero qua convenit ad comitia centuriata.

(*Varro* de L. L. VI, §. 88.)

Af *Suetonii Tranquilli* monographi (*Prætorum libri*) eger man följande fragmenter:

Suetonius autem passive protulit in quarto Prætorum:

Laetoria [lege: *Plætoria* sc. lex], quæ vetat minorem annis XXV stipulari.

(*Priscianus*, VIII, p. 744. Cfr. p. 743.)

Suetonius in VIII Prætorum:

Fasti dies sunt, in quibus fatur, id est, dicitur, ut nefasti, in quibus non dicitur.

(*Priscianus*, XVIII, p. 1164.)

Ur *M. Sergii*, Mani filii, *Quæstoris Commentarium anquisitionis* har *Varro* meddelat fragmenter. Denne *M. Sergius* lefde omkring 395 f. Chr., om han antages hafva varit broder till den *L. Sergius* M'. f., *Fidenas*, som detta år var krigstribun (*Livius*, V, 16). Af *Varros* ord (§. 90): Sergii quæstoris, qui capitis accusauit Trogum; finna vi, att skriften måste härröra från en tid, som föregår tillvaron af *triumviri capitales*, alltså vara äldre än år 289 f. Chr. Vi läsa i denna commentarius:

Auspicio orando sede in templo auspicii, dum aut ad Prætorem aut ad Consulem mittas auspicium petitum.

Commeet tum præco, reum vocet ad te, et eum de moeris vocet præco: id imperare oportet &c.

(*Varro* de L. L. VI, 91.)

Ett annat fragment ur samma arbete finnes i nästföregående §. hos *Varro*.

Till den afdelning, hvarom nu är fråga, hafva vi ock att räkna *Commentarii augurales* och *libri augurum*. Dock som de till innehållet ännu närmare ansluta sig till divinations-litteraturen, skola vi deri gifva dem plats och vid samma tillfälle meddela profstycken ur augurernas anteckningar. Bland nämnde litteratur skola vi ock redogöra för alla de anteckningar i siarekonsten, som förekomma under benämningarne: *libri Tagetici*, *Etrusci*, *haruspicini*, *Acheruntici*, *fulgurales*, *tonitruales*, *ostentarii*, *fatales* &c.

Digitized by Google

Bland embetsmanna-anteckningar få icke förgätas *legis actiones*, äfven kallade *legitimæ actiones* eller, helt enkelt, *actiones*, d. v. s. de nödiga juridiska formler, af hvilka man vid rättegångar måste betjena sig, för att gifva laga kraft åt sin talan.

Actiones, quas in usu veteres habuerunt, legis actiones appellabantur, vel ideo quod legibus proditæ erant, vel ideo quia ipsarum legum verbis accommodatæ erant, et ideo immutabiles proinde atque leges observabantur. Unde cum qui de vitibus succisis ita egisset, ut in actione vites nominaret, responsum est, eum rem perdidisse, quia debuisset arbores nominare eo, quod lex XII tabularum, ex qua de vitibus succisis actio competeret, generaliter de arboribus succisis loqueretur.

(*Gaius*, Instit. comment. lib. IV, §. 11.)

Länge bevarade Patricierna såsom en ståndshemlighet kunskapen om dessa formler. Men den ofvan omtalte *Cn. Flavius*, till hvilken vi i det följande ännu utförligare skola återkomma, offentliggjorde *legis actiones* tillsamman med *fasti* (omkring 304 f. Chr.).

Postea quum Appius Claudius proposuisset et ad formam redegisset has actiones, *Gnæus Flavius*, scriba ejus, libertini filius, surreptum librum populo tradidit. . . . . Hic liber, qui actiones continet, appellatur *ius civile Flavianum.*

(*Pomponius*, libro sing. Enchiridii. *Digest.* I, tit. 2, 2, §. 7.).

Cfr. *Cicero* de Orat. I, 41, §. 186. *Valerius Max.* II, 5, 2. Genom *edicta prætoris* och andra tillkommande lagar och förändringar uppkommo ock nya *legis actiones* (*Gaius*, IV, 11.).

De nya *legis actiones* blefvo, tillika med de gamla, samlade af *Sextus Aelius Pætus* (också med tillnamnet *Catus*), som var Consul 198 f. Chr. (*Livius*, XXXII, 7—9 & 26).

Augescente civitate, quia deerant quædam genera agendi, non post multum temporis spatium *Sextus Aelius* alias actiones composuit et librum populo dedit, qui appellatur *ius Aelianum.*

(*Pomponius*, l. c.)

Såsom exempel på dessa formler vilja vi anföra:

Actio est in auctorem præsentem *his verbis:*

Quandoque te in jure conspicio.

(*Cicero* pro Cæcina, 19, §. 54.)

Inde illa *actio:*
Ope consilioque tuo furtum aio factum esse.
(Cicero de N. D. III, 30, §. 74.)
Ideo in *actionibus* videmus dici:
Quam rem sive mi litem dicere oportet.
(Varro de L. L. VII, §. 93.) [89]

I den afdelning, åt hvilken vi nu egnat vår uppmärksamhet, skulle man slutligen kunna upptaga alla *Inscriptiones publicæ*, vare sig att de äro *sacræ*, *civiles* eller *militares* d. v. s. största delen af de epigraphiska qvarlefvorna. Men detta skulle icke blott, för sin vidlyftighet, vara omöjligt, utan äfven föra oss långt utom gränserna för vår plan. Det ligger nämligen, såsom ofvan är anmärkt, egentligen utanför denna att omnämna andra litterära alster, än sådana, som bevisligen tillhört det tidehvarf, vi skildra, eller ock endast möjligen (fastän af de många öfverlemningarna väsentligen förändrade) leda sitt ursprung från detsamma Vi öfvergå alltså till statskrönikan.

§. 20.

H.) *Annales maximi.*

Annales Maximi, eller *Romerska Statskrönikan*, kallas äfven *Annales Pontificum Maximorum* (*Cicero de Legg.* I, 2, §. 6); *Annales Pontificum* (*Quintiliani* Instt. Orat. X, 2, §. 7); *Annales publici* (*Cicero* de Republ. II, 15, §. 28. *Diomedes*, III, p. 480 ed. *Putsch.*) *Annales prisci* (*Livius*, IV, 7) samt, helt enkelt, *Annales* (*Servius* ad *Vergilii* Aen. I, 373). Men denna sista benämning är lika ovanlig, som benämningen *Annales Maximi* är vanlig.

Då i de Gamles skrifter uttrycken *Annales*, *Annales veteres*, *Annales antiqui* förekomma, äro dessa ingalunda att tyda på *Annales maximi*, utan på arbeten af de gamla Romerska Annalisterne, såsom *Fabius Pictor*, *Piso* &c.

---

[89] Med stöd af namnet skulle man till denna afdelning kunna hänföra Commentarii senatus, som omtalas af Tacitus, Ann. XV, 74. De komma dock att behandlas under sitt mera vanliga namn: acta senatus. Likaledes skola vi omtala commentarii rerum urbanarum (Cic. ad Fam. VIII, 11, §. 3. Ib. 2, §. 2 extr.) under deras vanliga benämningar. acta diurna eller populi.

Sålunda läsa vi hos *Varro*:

Et aræ Sabinam linguam olent, quæ Tatii regis voto sunt Romæ dedicatæ; nam, ut *Annales* dicunt, vovit Opi, Floræve, Diovi Saturnoque[90]), Soli &c.

(De L. L. V, §. 74.)

På ett annat ställe (§. 101) i samma bok underrättar *Varro*, a Roma quod orti Siculi, ut *Annales veteres nostri* dicunt.

Tvifvelsutan är någon af de gamle Annalisterne härunder förstådd.

Non omittendum videtur, quod *Annales* adnotavere, tripedaneas iis [P. Iunio &c.] statuas in foro statutas. — —

Meritum eius [Taraciæ vestalis] in *ipsis* ponam *annalium* verbis: Quod campum Tiberinum gratificata esset ea populo.

(*Plinii* Nat. Hist. XXXIV, 11.)

Här menas Annalisterne. Vidare:

Prætor, non exoletis vetustate annalium exemplis stare ius — - · volebat.

(*Livius*, XXVII, 8.)

Livius åsyftar här exempel från äldre historie-skrifning i allmänhet.

De Gamle betraktade Annales Maximi såsom den första, visserligen klena och obetydliga, början till historia: ett omdöme, som kan hämtas från följande ställen:

Erat enim historia nihil aliud nisi annalium confectio, cuius rei memoriæque publicæ retinendæ causa ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium, pontificem maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus referebatque in album et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi; ii, qui etiam nunc *annales maximi* nominantur.

(*Cicero* de Orat. II, 12, §. 52.)

Nam quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo, quem sequebatur? Nihil in poetis supra Livium Andronicum, nihil in historiis supra *Pontificum annales* haberemus.

(*Quintiliani* Instt. X, 2, §. 7.)

---

[90]) Föreslagna emendationer af stället äro: Floræ, Vedio, Iovi och Floræ, Vediovi, Saturnoque.

Dessa annaler kallades icke *maximi* för sin vidlyftighets skull. De voro tvärtom, såsom vi snart få se, korta och magra. Benämningen *maximi* erhöllo de deraf, att Pontifex Maximus offentliggjorde dem.

Maximi annales appellantur non magnitudine, sed quod eos Pontifex maximus confecisset (l. consecrasset).

(*Paulus Diac.*, s. v. *Maximi annales.*)

Pontificibus permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, et hos *annales* appellant equidem *maximos*, quasi a Pontificibus Maximis factos.

(*Macrobii* Saturn. III, 2 extr.)

Detsamma intygar *Servius*, hos hvilken vi snart komma att åberopa ett vigtigt ställe.

En dylik redogörelse för händelserna lät Pontifex Maximus hvarje år teckna på en hvit tafla (album, *Cic.* l. c. tabula dealbata, *Servius* ad *Vergilii* Aen, I, 373. Cfr. ἐπὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχιερεῦσι κειμένου πίνακος, *Dionysii* Antt. Rom. I, 74.) och uppsätta i sin embetsboning (den vid Vestatemplet på Forum Romanum belägna *Regia*), så att folket måtte kunna inhämta densamma.

Res omnes singulorum — — — populo cognoscendi.

(*Cicero*, l. c.)

Tabulam dealbatam quotannis pontifex maximus habuit, in qua, præscriptis consulum nominibus et aliorum magistratuum, digna memoratu notare consueverat, domi militiæque, terra marique gesta, per singulos dies. Cuius diligentiæ annuos commentarios in LXXX libros veteres retulerunt, eosque a Pontificibus Maximis, a quibus fiebant, *annales maximos* appellarunt.

(*Servius* ad *Vergilii* Aen. I, 373.)

Enligt anförda ställe hos *Cicero* fortlefde nämnde sed från Republikens äldsta tider ända till P. Mucii Scævolæ pontificat, hvilket embete af P. Mucius bestämdt innehades 123 f. Chr., emedan *Cicero* (pro domo sua, 53, §. 136) låter honom detta år (då T. Flaminius och Q. Metellus voro Consuler), såsom Pontifex Maximus, tala på sitt collegii vägnar.

Vi anse således Ciceros uttryck, *ab initio rerum Romanarum*, hänsyfta icke på statens, utan på republikens början. Ty det strider mot historiens naturliga gång, att man genast vid den lilla

Digitized by Google

statens uppkomst skulle hafva påtänkt en publik krönika Att deremot *Commentarii Pontificum* kunna vara af så hög ålder, hafva vi ofvanför anmärkt.

Vid jemförelsen af ofvan anförda ställen visar sig, att man i forntiden under det gemensamma namnet *Annales Maximi* inbegrep trenne särskilda redactioner af statskrönikan; och om dessa uppteckningar än icke voro af så stor inbördes olikhet, hafva de dock varit af *någon* sådan, och de böra derföre skiljas från hvarandra.

a) Den första af dessa redactioner bestod af de skriftliga historiska uppteckningar, som Pontifices Maximi gjorde för sig sjelfva, för att kunna uppsätta den publika taflan med redogörelsen för året (*Cicero*, l. c.) Det var möjligen äfven af dessa privata historiska anteckningar (så kallade *memorabilia*. — *Pomponius* in Digestt. I. 2. 2, §. 38), som *Cicero* (Brutus, 14, §. 55) kunde sluta till vältaligheten hos *Tiberius Coruncanius*, den förste plebejiske Pontifex maximus. Möjligtvis var det detta historiska författarskap, lika mycket som *sacrorum cura*, hvilket så strängt qvarhöll Pontifex Maximus på orten för hans embetsverksamhet (cfr. *Livius*, XXVIII, 38. *Dio Cassius*, Fragm. LXII.).

b) Taflorna för hvarje år, hvilka Pontifex Maximus, till allmänhetens kännedom uppsatte i sin embetsboning. Intet ställe hos de classiska författarne berättigar oss att sluta, att trädtaflan förvarades utöfver det år, i hvilket hon varit offentligen utställd. Man behöfver således icke tänka på någon större samling af dessa taflor i Regia vid den Galliska branden. Ödeläggelsen öfvergick hufvudsakligen de nyligen omnämnda anteckningarne, samt de i bokform bragta *Annales Maximi*, om hvilka vi nu gå att tala.

c) Statskrönikan, sådan den i vanlig bokform samlades af de Gamle.

Cuius diligentiæ annuos commentarios in LXXX libros veteres retulerunt.

(*Servius*, l. c.)

Det är troligt, att Pontifices härutinnan biträddes af sina skrifvare, liksom *acta senatus* och *acta populi* äfvenledes af *scribæ* uppsattes. Hit hänför sig ett yttrande hos *Diomedes*.

Annales publici, quos Pontifices *scribæque* conficiunt.

(*Diomedes*; III, p. 481 ed. *Putsch.*)

Digitized by Google

Det är också icke otroligt, att scribæ fortsatt detta annalistiska författarskap, sedan det af Pontifices blifvit öfvergifvet. Vi anse, såsom ofvan anmärktes, att den Galliska ödeläggelsen mindre öfvergått de offentliga taflorna (som vi tro till största delen redan förut förstörda af Pontifices sjelfva) än dessa böcker samt de till grundlag för historieskifningen af Pontifices författade privata anteckningarne. Tillvaron af Annales Maximi i bokform förklarar ock den omständigheten, att, fastän utställningen af offentliga taflor icke egt rum före Republikens införande, Annales Maximi dock kunde omtala förhållanden från Konungadömet, till hvilket de, som i bokform redigerade dessa Annaler, lätt kunde, med stöd af traditioner eller Commentarii Pontificum, kasta en återblick uti samlingens första böcker. Sålunda finna vi, t. ex., att Numas historia varit omnämnd i dessa böcker.

Quæ quum Scipio dixisset: Verene, inquit Manilius, hoc memoriæ proditum sit, Africane, Regem istum Numam Pythagoræ ipsius discipulum, an certe Pythagoreum fuisse? Sæpe enim hoc de maioribus natu audivimus, et ita intelligimus vulgo existimari; neque vero satis id *annalium publicorum* auctoritate declaratum vidimus.

(*Cicero* de Republ. II, 15.)

Af hela denna Ciceros afhandling *de Republica* framgår, att han begagnat uppgifter från Statskrönikan, hvilka sträckte sig ända till Konungadömet; och uttrycket *post excessum Romuli*, hvilket upprepas af *Cicero* (De Republ. II, 12 & 30. De Legibus, I, 1, §. 3.) och med en viss traditionell högtidlighet ånyo öfverlemnas oss såsom begynnelseord i *Vopisci Tacitus* — detta uttryck häntyder på den historiska återblick på Konungarnes tid, som vi ofvan antagit, att de äldsta böckerna af *Annales Maximi* gjort. Om deremot *Annales Maximi*, eller något annat arbete, förstås under det citat, som *Aurelius Victor* (de origine gentis Romanæ) meddelar från *Annali Pontificum IV*, bekymrar oss icke, då vi snarare anse *Pomponius Lætus* († 1498), än *Aurelius Victor*, såsom författare till detta nyare arbete. Stort förtroende kan heller icke sättas till det citat från XI boken af *Annales Maximi*, som *Gellius* meddelar, under det han liktidigt, såsom källa för sin berättelse, åberopar *Verrius Flaccus*. Sedan han nämligen i *Noct. Att.* IV, 5, berättat en historia, som lika mycket till längd, innehåll och

Digitized by Google

framställningssätt synes strida mot allt, hvad man har sig bekant om beskaffenheten af Annales Maximi, försäkrar han (§. 6.):

Ea historia de haruspicibus ac de versu isto senario scripta est in Annalibus Maximis, libro undecimo.

(*Gellius*, l. c.)

Den senarius, som här åsyftas och förut meddelas af *Gellius*, lyder (cfr. *Varro* de R. R. III, 2, 1.):

Malum consilium consultori pessimum est.

Han är påtagligen icke annat än en öfversättning från *Hesiodi*:

Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.

(*Hesiodi* Opera & Dies, vers. 264, eller, efter annat räkningssätt, 266.).

Den prydliga versen, såväl som hela berättelsen tyckes dock, såsom anmärkt är, vara alldeles främmande för *Annales Maximi*.

I fall den förmodan, vi ofvan yttrat, att scribæ kunna hafva fortsatt Annales Maximi, sedan dessa såsom taflor upphört att offentliggöras är grundad, kan möjligtvis denna vers och hela berättelsen hafva tillhört en sednare följd af Annales Maximi; ty såväl den kunskap om Grekiska vitterheten, versen förutsätter, som denne städade vers sjelf, kunna omöjligen förlikas med det år, hvarpå XI boken af de gamla Annalerna synes hänvisa. Vi veta emellertid ingenting säkert, hvarken om Annalernas tillvaro *efter* P. Mucius, ej heller om utsträckningen af den tidrymd i hvilken de sålunda fortlefvat. Vi öfvergå alltså till det säkrare kända förhållandet, att Annales Maximi intill Scævolas pontificat existerat dels såsom offentliga taflor, dels såsom böcker, uti förvar af Pontifex Maximus, och till en del af honom författade

Att Annales Maximi upphörde under P. Mucius, låter måhända förklara sig af den brand, som 149 f. Chr. öfvergick den öfverstepresterliga embetsboningen, då böckerna troligen till största delen blefvo lågornas rof; en händelse, som i det följande skall ytterligare omtalas. Den bästa förklaringsgrunden ligger dock tvifvelsutan deruti, att Rom på denna tid var i besittning af en vidlyftig, historisk litteratur, hvilkens vidare fortsättande icke kunde uteblifva. Denna litteratur bestod hufvudsakligen af så kallade Annales, hvilka väl alltså till titeln liknade Annales Maximi, men egde en ofantligen större utförlighet, än dessa.

Deraf följde, dels att Annales Maximi blefvo öfverflödiga, dels att det kunde anses under värdigheten af en Pontifex Maximus att författa slika magra register.

Ty årstaflans innehåll har icke varit stort. Det synes hafva inskränkt sig till att lemna ett tort register öfver årets embetsmän, en liten krigskrönika, berättelser om inträffade järtecken (prodigia), såsom förmörkelser i solen och månen, samt underrättelser om spanmålspriserna. Vi sluta till detta innehåll från ofvan anförda ställe hos *Servius* (ad *Vergilii* Aen. I, 373) samt från ett yttrande af *Cato* hos *Gellius*, hvilket vi ofördröjligen komma att citera.

Annales Maximi kunde således erbjuda ungefärligen samma interesse, som *Prodigia* af *Iulius Obsequens*, af hvilket arbete vi ännu ega i behåll en ofullständig bok.

Man kan således icke undra deröfver, att de Gamle funno denna tabellariska statskrönika både torr och tråkig. *M. Cato* (citerad af *A. Gellius*, II, 28. §. 6) yttrar med hån derom i IV boken af sina *Origines*:

> Non lubet scribere, qnod in tabula apud Pontificem maximum est, quotiens annona cara, quotiens lnnæ aut solis lumini caligo aut quid obstiterit.
>
> (*Cato* apud *Gellium*, l. c.)

Så mycket mera förvånande måste då Ciceros omdöme i I boken (cap. 2, §. 6) *de Legibus* förefalla. I samma nu, som han om de gamle Annalisterne ntropar: *quid tam exile, quam isti omnes?* yttrar han om Annales maximi: *quibus nihil potest esse iucundius*. Men detta är tydligen en felaktig läsart. Man har i det stället velat upptaga *simplicius;* men äfven denna läsart gör icke tillfyllest. Antingen måste vi läsa stället, såsom ett MS. verkligen har det: *quibus nihil potest esse ieiunius*, eller, förändra den vanliga läsarten *iucundius* till *incomptius*, enär *Ovidius* i en liknande vändning om ett liknande Annalskrifveri nyttjar uttrycket *hirsutius*, som ligger det förra tämligen nära:

> Sumpserit Annales; nihil est hirsutius illis.
>
> (*Ovidii* Trist. II, 259.)

I det följande skola vi se, i hvad förbindelse Annalisternes arbeten stå till Annales Maximi, efter hvilka de äro uppkallade.

Vi skola äfvenledes i det följande bemärka, att *acta diurna* äro att anse såsom ett slags fortsättning af Annales maximi.

Enligt ofvan anförda ställe hos *Servius*, voro Annales Maximi samlade i 80 böcker; men på hvilken tid de utgjort en så stor samling, eller huru länge enskilda böcker af dem funnits qvar, kan icke bestämdt afgöras. I tidens lopp hafva de samtligen gått förlorade. Den äldsta ödeläggelsen egde tvifvelsutan rum vid den Galliska eröfringen (år 389 f. Chr.); ty säkert äro Annales Maximi att räkna bland de *monumenta publica*, hvilka, enligt *Livius* (VI, 1), då "till största delen" förgingos. Möjligtvis har man sedermera ifyllt de luckor, som denna ödeläggelse förorsakade. Samlingen af Annales Maximi var särdeles utsatt för eldsvådor. En sådan öfvergick *Templum Vestæ* och *Regia* under första Puniska kriget, år 242 f. Chr., och förnyades icke blott 32 år sednare, utan ock slutligen år 149 f. Chr., hvilken tidpunkt icke var aflägsen från den, då P. Mucius var Pontifex Maximus.

> Vasto incendio Romæ quum Regia quoque ureretur &c. . . .
> (*Iulius Obsequens*, LXXVIII.)

Måhända har denna sista förödelse mycket bidragit dertill, att Scævola efter några år icke ansåg det längre mödan värdt att fortsätta en samling, hvilkens början var så stympad.

Samlingen af Annales Maximi måste genom slika förhärjelser hafva blifvit bragt till ett ytterst ringa omfång. Men en och annan af de äldsta årsböckerna måste dock hafva räddat sig undan alla olycksöden. Detta är att finna af den kunskap om Konungadömet, hvilken *Cicero* i sin afhandling *de republica* visar sig hafva hämtat från Annales Maximi, om hvilken kännedom vi förut hafva talat. Ett ytterligare intyg lemnar det ställe, vi nu gå att anföra från samma arbete. Cicero omtalar, att Annales Maximi upptogo en solförmörkelse, som inträffat 350 år efter Roms grundläggning. Då, såsom vi uti det följande få bestyrkt, en solförmörkelse, sådan den af statskrönikan (enligt *Ennius*) beskrifves, verkligen inträffade detta år, ja till och med på angifven dag, talar denna omständighet icke blott för statskrönikans trovärdighet. Hon bevittnar äfven, att en uråldrig del af statskrönikan, huru liten denna del än varit, lyckligen undgått den Galliska ödeläggelsen, och att denna del ännu fanns qvar på Ciceros tid. Stället hos Cicero lyder:

Id autem postea ne nostrum quidem Ennium fugit, qui ut scribit, anno trecentesimo et quinquagesimo fere post Romam conditam,

Nonis Iunonis soli luna obstitit et nox.

Atque hac in re tanta inest ratio atque sollertia, ut ex hoc die, quem apud Ennium et in *maximis annalibus* consignatum videmus, superiores solis defectiones reputatæ sint, usque ad illam, quæ Nonis Quinctilibus fuit regnante Romulo.

(*Cicero* de Republ. I, 16.)

Den Ennianska versen läses vanligen:

— Nonis Iunis soli luna obstitit et nox.

Hexametern blir dock fullständig, om vi, såsom ofvanför skett, antaga förbättringen: *Nonis Iunonis.* Derigenom bibehålles ock den af de Gamle, och icke minst af Ennius, älskade ἐπήχησις, som möter oss i det bekanta Nævianska epigrammet: *Mortalis immortalis &c.* (*Gellius*, I, 24, §. 1) eller i det Plautinska:

Et *numeri innumeri* simul omnes collacrumarunt.

(*Gellius*, l. c. § 2.)

Emendationen *Nonis Iunonis* försvaras ytterligare deraf, att vi af *Cingius* och *Nisus* (genom *Macrobius*) veta, att *mensis Iunius* ursprungligen varit kallad *mensis Iunonis.*

Iunius Maium sequitur aut ex parte populi nominatus, aut, ut Cingius arbitratur, quod *Iunonis* apud Latinos ante vocitatus, diuque apud Aricinos Prænestinosque hac appellatione in fastos relatus sit; adeo ut, sicut Nisus in commentariis fastorum dicit, apud majores quoque nostros hæc appellatio mensis diu manserit, sed post detritis quibusdam litteris ex *Iunonio* Iunius dictus sit.

(*Macrobii* Saturn, II, 12.)

Hvarmed kan sammanställas det poetiska uttrycket:

Est illic *mensis Iunonius.* —

(*Ovidii* Fast. VI, 61.)

Hvad nu sjelfva saken angår, så lära oss uppgiften från Annales Maximi och uttrycket i den Ennianska hexametern, att "både månen och natten tillsamman kommit i vägen för solljuset," d. v. s. att *solen gått förmörkad ned*; och att förmörkelsen inträffat Nonis Iuniis CCCL A. U. d. v. s. (om man följer antagandet af Polybius. hvilkens lärjunge, Scipio, Cicero här låter tala, att Rom blifvit anlagdt, såsom vi skulle uttrycka oss, 749 f. Chr.) den *5 Juni 399* f. Chr. Och med denna uppgift öfverensstämma på ett märkligt sätt de nyaste vetenskapliga resultaterna; ty uti en af "die Fürstliche *Jablonowski*'sche Gesellschaft zu Leipzig" prisbelönt afhandling af *Julius Zech* finnes uträknadt, att *nära total solförmörkelse inträffade i Rom vid solnedgången den 5 Juni 399 f. Chr.* Se *Jul. Zech*: Astronomische Untersuchungen über die Finsternisse, welche non den Schriftstellern des classischen Alterthums erwähnt werden. Leipzig, 1853 (In 4:o). S. 58 flg.

Servius har tvifvelsutan aldrig sjelf sett den samling af 80 böcker, han på oftaberörda ställe omtalar: redan af *Livius* (IV, 7) äro *Annales Maximi* benämnda *prisci*. *Servius* tyckes också blott tala efter tradition (annuos commentarios in LXXX libros veteres retuleruut). Om nu hvarje bok motsvarar en årstafla, hvilket är det troligaste; och om den af *Servius* bevarade traditionen hänför sig till tidpunkten af Galliska ödeläggelsen, eller år 389 f. Chr.; så skulle året för uppkomsten af Annales Maximi blifva 469 f. Chr. — en nog åldrig tidpunkt för att förtjena benämningen *initium rerum Romanarum* (*Cicero* de Orat. II, 12, §. 52), då den nybildade republiken just tillkämpat sig sjelfbestånd, så väl mot Konungaslägtens anspråk som mot de första folkrörelserna, och alltså med vaknadt sjelfmedvetande kunde tänka på en statskrönika. Säkert är, att bättre skäl tala för detta år, än för år 496 f. Chr., hvilket man eljest velat antaga till begynnelseår.

Ehuru vi, såsom af det föregående är ådagalagdt, ega ytterst få bevisliga fragmenter af Annales Maximi, äro vi dock öfvertygade, att många lemningar af Statskrönikan äro införlifvade med Romerska historien, och i synnerhet med *Livii* arbete. Det är nogsamt bekant, att *Livius* sjelf aldrig sett Annales Maximi: han skulle eljest icke, såsom han gör (IV, 7), benämna dem *prisci*. Men han hade läst *Licinius Macer*, som i sina källstudier tyckes hafva varit tämligen grundlig, och efter hvilken just *Livius* (l. c.) åberopar dessa fordna Annaler jemte *libri lintei*. Det är alltså att antaga, att en mängd små notiser hos *Livius*, antecknade till de särskilda åren och hållna i det korta och torra uttryckssätt, som, så främmande för Livii stil, var för statskrönikan så egendomligt, just äro lån från Annales Maximi. Den ursprungliga enkelheten och kärfheten, som statskrönikans uppgifter icke fullkomligt förmått afkläda sig, ehuru de gått genom flera händer, förråda dessa lån till och med midt ibland Livii mest glänsande stilistiska ställen. Såsom prof på denna efterskörd af statskrönikans anteckningar bland Livii historia, vilja vi anföra från slutet af X boken (cap. 47): Lustrum conditum eo anno [295 f. Chr.] est — — — undevicesimum fuit. — Eodem anno ab ædilibus curulibus via a Martis silice ad Bovillas perstrata est.

Så är heller icke otroligt, att Annales maximi kunnat innehålla, hvad vi finna antecknadt vid år 305 f. Chr.:

Nomen Aequorum prope ad internecionem deletum. De Aequis triumphatum.

(*Livius*, IX, 45.)

Eller vid år 314 f. Chr: Deleta Ausonum gens.

(*Livius*, IX, 25.)[91]

Vid år 499 f. Chr.: Aequis pax data.

(*Livius* III, 24.)

Vid år 457 f. Chr.:

Lupi visi sunt in Capitolio. A canibus fugati. Ob id prodigium lustratum Capitolium est.

(*Livius*, III, 29.)

Vid år 491 f. Chr. är *caritas annonæ* antecknad (*Livius*, II, 34), hvarvid man måste erinra sig Catos ofvananförda yttrande (*Gellius*, II, 28, §. 6), att årstaflan berättade, *quotiens annona cara.*

Vid 300 f. Chr.:

Caritas annonæ sollicitam civitatem habuit.

(*Livius*, X, 11.)

Vid året 363 f. Chr. läsa vi:

Et hoc et insequenti anno pestilentia fuit. Eo nihil dignum memoria actum, nisi quod pacis Deum exposcendæ causa, tertio tum post conditam Urbem, lectisternium fuit.

(*Livius*, VII, 2 supr.)

---

[91] Detta påminner om stilen i äldre medeltidskrönikor, i synnerhet från Carolingiska tiden, t. ex. Carolus bellum habuit contra Saxones. — Carolus mortuus est. — Eclipsis solis. — Fames ualida.

Ur samma källa, från hvilken visserligen sjelfva händelsernas följd men föga deras sammanhang och orsaker kunde hämtas, har troligtvis den förteckning på olyckor härflntit, som vi läsa i *Livii* IV, 12, vid året 439 f. Chr., *annus, multiplici clade ac periculo insignis, seditionibus, fame* &c.

Stundom finna vi till och med naivt uttaladt, att anledningen till den eller den vigtiga händelsen icke var angifven i källan, som då helt säkert varit ingen annan, än statskrönikan; t. ex. vid det ofvan anförda året 300 f. Chr.:

Eo anno (*nec traditur causa*) interregnum initum. Interreges fuere Ap. Claudius, dein P. Sulpicius:

(*Livius*, X, 11.)

Största delen af *Livii* XLIII, 13 (vid år 171 f. Chr.) upptages af prodigia, som tvifvelsutan härflutit från Annales Maximi. Det är till detta capitel Livius gjort det märkliga förordet, i hvilket han på visst sätt ursäktar sig hos sitt upplysta tidehvarf, som icke brukade i sina annaler upptaga några järtecken (non sum nescius, nunc neque nunciari ulla prodigia, neque in annales referri). Men, fortfar han, under sysselsättningen med denna åldriga tid [hvars häfder innehöllo så mycket från Annales Maximi] blir jag på ett oförklarligt sätt försatt i denna gamla tids stämning (mihi, vetustas res scribenti, nescio quo pacto antiquus fit animus). Derpå fortgår genom hela capitlet en oreflecterad uppräkning af prodigia, uti hvilken, såsom visande tillbaka på urkällan, man bör gifva akt på det åldriga uttrycket *bos femina* och det besynnerliga *imbri lapidat*, som är ἅπαξ εἰρημένον.

Anagnia duo prodigia eo anno sunt nunciata: facem in caelo conspectam, et bovem feminam locutam publice ali. Minturnis quoque per eos dies caeli ardentis species affulserat. Reate imbri lapidavit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lacrimavit. In urbe Romana duo æditui nunciarunt, alter in æde Fortunæ angnem iubatum a compluribus visum esse, alter, in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle est, duo diversa prodigia: palmam in area enatam et sanguine interdiu pluisse &c.

(*Livius*, l. c.)

Utan svårighet skulle denna exempelsamling kunna tillökas, så framt vi icke ansåge, att det meddelade tillräckligt ådaga-

Digitized by Google

lade, huru och hurudana uppgifter från statskrönikan influtit i Romerska historien.

§. 21.

I) *Acta.*

Ifrån att betyda handlingarne eller förhandlingarne sjelfva, kom ordet *acta* att beteckna skriftliga uppsatser öfver det, som förhandlats eller tilldragit sig (= *commentarii actorum).* Benämningen kan således omfatta flera olika slag af skriftliga uppteckningar. Så är ock fallet. I det föregående hafva vi redan omtalat *acta triumphorum.* Vid skärskådandet af den juridiska litteraturen komma vi att tala om *acta forensia* och *acta ad ius privatorum pertinentia.* I denna afdelning skola vi, sedan *acta militaria* i största korthet blifvit vidrörda, egna vår synnerliga uppmärksamhet åt de tre vigtigaste slag af acta, nämligen *acta senatus, acta privatorum* och *acta diurna.*

1) Från *Acta militaria,* om hvilka vi endast känna, att de voro ett slags journaler eller dagliga anteckningar, som fördes vid hvarje legion (*Vegetius* de re milit. II, 9), öfvergå vi genast till

2) *Acta senatus,* som voro utförliga protocoller öfver allt, som förhandlats i eller inför senaten, såsom ock öfver senatens beslut (senatus consulta, decreta, auctoritates). Före Cæsars tid var det endast de sednare (besluten), icke förhandlingarne, som brukade föras till protocolls och förvaras i archiverna. Ytterst sällsynt var deras publicerande eller offentliga utställning, hvilken dock kunde ega rum, såsom då, på Ciceros särskildta föranstaltande, alla handlingar i Catilinariska målet offentliggjordes; hvarom Cicero sjelf utförligt underrättar oss i talet *pro Sulla,* cap. 14—16.

Under Cæsar blef det *fullständiga* och *oafbrutna* uppsättandet och publicerandet af *acta senatus,* äfvensom af *acta diurna,* genom lag anbefaldt.

Inito honore [*C. Cæsar*], primus omnium instituit, ut tam *Senatus,* quam *populi,* diurna *acta* confierent et publicarentur.

(*Suetonii* Cæs. XX supr.)

Med *inito honore* förstås Cæsars första consulat, år 59 f. Chr.

Digitized by Google

Denna inrättning egde bestånd under hela Kejsartiden, blott till hälften upphäfd genom Augusti påbud; *ne acta Senatus publicarentur* (*Suetonii* Aug. XXXVI). En af senatorerna, som uti inscriptioner kallas *ab actis senatus*, uppsatte dessa protocoller (*Taciti* Ann. V, 4, *Spartiani* Adr. 3.) med biträde af sina *actuarii* (ↄ: sekreterare. *Suetonii* Cæs. 55) eller, vid hemliga öfverläggningar och beslut (*SCta tacita*), af andra senatorer.

— — senatus consultum fieret: ita ut *non scribæ*, non servi publici, non censuales illis actibus interessent, *senatores* exciperent, *senatores* omnium officia censualium scribarumque complerent, ne quid forte proderetur.

(*Capitolini* Gordiani tres, 12.)

Äfven under Kejsartiden blefvo acta senatus i vissa fall offentliggjorda, t. ex. då de innehöllo Kejsarens tal i senaten, denna sednares lyckönskningar (*acclamationes*) till den förre, o. s. v. Acta Senatus blefvo i sådana fall offentligen utställda. De kunde då afskrifvas, och sålunda öfvergå dels i *acta populi* (l. *urbis*), dels i historieskrifvarnes arbeten.

Interest retexere orationem, qua nomen Antonini et magni, delatum sibi a senatus, recusavit: quam priusquam referam, addam *acclamationes senatus*, quibus id decretum est.

Ex *actis urbis* ad pridie nonas Martias:

Quum senatus frequens in Curiam convenisset, rogatusque esset Aurelius Alexander Cæsar Augustus ut concineret ac primo recusasset, quod sciret de honoribus suis agendum, deinde postea venisset, acclamatum:

Auguste innocens, dii te servent! Alexander imperator, dii te servent! Dii te nobis dederunt, dii conservent! &c. &c.

(*Lampridii* Alex. Sever. 6—11.)

Se vidare *Capitolini* Opil. Macrin. 6. *Spartiani* Severus, 11.

Äfven till de i archiverna förvarade acta senatus kunde historieskrifvare få tillträde, likväl, under den sednare Kejsartiden, endast genom särskild tillåtelse af Præfectus Urbi. Se *Vopisci* Divus Aurelianus, 1, och Probus Imp. 2; hvilka ställen böra med hvarandra jemföras.

Acta senatus anföras ock såsom omedelbara källor af så väl *Tacitus* (Ann. XV, 74) som *Suetonius* (Aug. 5). Dock anföra dessa och öfriga historieskrifvare oftare *acta populi* l. *publica*. Dessas förnämsta källor åter voro *acta senatus*.

Såsom prof på *acta senatus* vilja vi, utom hvad vi nyligen meddelat från *Lampridius*, anföra de *Senatus Consulta* af år 51 f. Chr., hvilka *Cælius* meddelar i bref till *Cicero* (Epist. ad Fam. VIII, 8). De utgöra på samma gång prof på *Acta populi*; ty genom dessa hafva de från *acta senatus* kommit i Cælii bref.

S. C. auctoritas. Pridie Kal. Octob. in æde Apollinis. Scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Lucceius C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Atteius L. F. An. Capito, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus consul V. F. de provinciis consularibus, D. E. R. I. C. Uti L. Paullus C. Marcellus Coss. quum magistratum iniissent, ex a. d. X Kal. Mart quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent; neve quid prius ex Kal. Mart ad senatum referrent; neve quid coniunctim de ea re referretur a consulibus; utique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent; et quum de ea re ad senatum referretur a Coss., eorum, qui in CCC iudicibus essent, eos [ex iudicio] abducere liceret. Si quid de ea re ad populum plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius M. Marcellus Coss. prætores tribunique plebei, quibus eorum videretur, ad populum plebemve ferrent: quod ii non tulissent, uti, quicunque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. I. N (ɔ: Intercessit nemo.)

Prid. Kal. Octob. in æde Apollinis. Scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Atteius L. F. An. Capito, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus Cos. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. Senatum existimare neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quo minus de R. P. P. R. Q. ad senatum referri senatique consultum fieri possit. Qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic S. C. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi, et de ea re ad senatum populumque referri. Huic S. C. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa.

Digitized by Google

Item senatui placere de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sunt: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur causæque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad hunc ordinem referri. — Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni pl.

Itemque senatui placere in Ciliciam provinciam, in octo reliquas provincias, quas prætorii pro prætore obtinerent, eos, qui prætores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro prætore mitti oporteret; eos sortito in provincias mitti placere. Si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur; tum uti quodque collegium primum prætorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur. Si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cuiusque collegii, qui prætores fuissent, neque in provincias profecti essent, in sortem conjicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. — Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni pl.

Suetonius kallar senatsprotocollerna oförändradt *acta* senatus. *Tacitus* benämner dem *commentarii* senatus (Ann. XV, 74), och *patrum* acta (Ann. V, 4). Hos *Cicero* (pro Sulla, cap 14) finnas benämningarne *tabulæ publicæ* och *monumenta publica.*

3) *Acta privatorum* voro de anteckningar, som privata egendomsegares *actuarii* (bokförare) förde öfver sina herrars inkomster och utgifter; öfver födda och döda på godsen; öfver testamenten, processer, domar och förordningar, som angingo dessa possessioner; öfver alla derstädes och bland de underhafvande (familia) timade händelser, icke blott af vigtigare beskaffenhet, såsom eldsvådor, slafvars aflifvande eller bestraffning &c., utan till och med af den aldra obetydligaste art, t. ex. kärlekshistorier och dertill hörande skandaler bland tjenstepersonalen. *Petronius* (c. 53) låter en actuarius föreläsa dylika anteckningar, som egde en påfallande likhet, både till innehåll och skrifsätt, med *acta diurna* — en likhet, som Petronius sjelf anmärker. Ett

meddelande af dessa anteckningar är här icke ur vägen, då Petronii ställe blifvit vigtigt, såsom det der lärer oss på en gång känna *acta privatorum* och *acta diurna*.

Actuarius *tamquam urbis acta* recitavit:

VII Kal. Sextiles. In prædio Cumano, quod est Trimalchionis, nati sunt pueri XXX, puellæ XL; sublata in horreum ex area tritici milia modium quingenta, boves domiti quingenti. Eodem die Mithridates servus in crucem actus est, quod Gai nostri genio maledixerat. Eodem die in arcam relatum est, quod collocari non potuit, sestertium centies. Eodem die incendium factum est in hortis Pompeianis, ortum ex ædibus Nastæ villici. — — —

Iam etiam edicta ædilium recitabantur et saltuariorum testamenta, quibus cum elogio exheredebatur Trimalchio. Iam nomina villicorum et repudiata a circumitore liberta, in balneatoris contubernio deprehensa; atriensis Baias relegatus; iam reus factus dispensator et iudicium inter cubicularios actum.

§. 22.

4) *Acta diurna* l. *populi*[92]) voro alltid bestämda för allmänheten och offentligheten, och sysselsatte sig med så väl allmänna som enskilda ärender. I förra fallet voro de, såsom vi sett, till stor del hämtade ur acta senatus. De synas ock i början hafva inskränkt sig till händelser af uteslutande publik natur.

Såsom namnet gifver vid handen, voro de dagliga redogörelser för hvad som förefallit. Men *acta diurna* var icke deras enda benämning. De förekomma tvärtom under en mängd namn, utom det, hvilket jag här ställt i spetsen, och på hvilket ***Tacitus*** (Ann. XIII, 31: diurna urbis acta. Ib. III, 3: diurna actorum scriptura) och ***Suetonius*** (Cæs. 20: populi diurna acta) lemna exempel. Cfr. ***Asconius*** passim.

Dessa namn äro:

Diurna populi Romani (*Taciti* Annal. XVI, 22).

Diurna (*Suetonii* Claud. 41)

Acta publica, efter det att man förbjudit publicerandet af *acta senatus* (se ofvan), och således *acta populi* voro de enda offentliga. *Tacitus*, ib. XII, 24. *Suetonii* Tiber. 5. *Capitolini* Gordiani tres, 4 extr. *Plinii* Epist. V, 14. VII, 33. Paneg. 75, och flerstädes; ty hos denne författare förekomma ifrågavarande dagblad *alltid* under denna benämning, utom på ett enda ställe (Epist. IX, 15), der han kallar dem

---

[92]) Cfr. F. W. **Häggström**: de actis Romanorum diurnis. Ups. 1854.

Acta urbana, såsom ock *Cicero* ad Att. VI, 2, §. 6.

Acta urbis. — (*Petronius*, c. 53. *Lampridii* Commodus, 15. Alex. Sever. 6.)

Acta rerum urbanarum (*Cicero* ad Fam. XII, 23, §. 2.).

Commentarii rerum urbanarum (*Cicero* ad Fam. VIII, 11, §. 3. Ib. 2, §. 2 extr.)

Diurni commentarii (*Suetonii* Aug. 64).

Diarium (*Gellius*, V, 18, §. 7—8).

Acta populi Romani (*Plinii* H. Nat. VIII, 61).

Acta populi (*Vopisci* Prob. 2).

Acta, stundom med tillägg af *eorum temporum* (såsom hos *Plinius*, Nat. Hist, VII, 11: acta temporum Divi Augusti), *illius temporis* (*Ascon*. Mil. p. 44, 16 ed. *Bait*.) eller *eius anni*, (*Plinii* H. N. II, 57. *Ascon*. ib. 47, 8.). Dock förekommer benämningen *acta* ganska ofta utan minsta tillägg. Ex. *Cic*. ad Fam. II, 15, §. 5. XII, 8, §. 1. ib. 22, §. 1. ib. 28, §. 3. *Seneca* de benef. II, 10. III, 16. *Ascon*. Scaur. p. 19, 8. Mil. p. 32, 15 sq. p. 49, 10. *Plinii* N. H. VII, 54. X, 2. *Suetonii* Calig. 8 & 36. *Iuvenal*. II, 136. *Quintiliani* Instt. IX, 3, §. 18. *Spartiani* Sever. Imp. 11.

Monumenta (*Plinii* H. N. II, 57); liksom vi sett *acta senatus*, med en allmän benämning, anföras såsom *monumenta publica* (*Cic*. pro Sulla, 14).

De Grekiska benämningarne för dessa dagblad äro: ὑπομνήματα δημόσια, ὑπομνήματα κοινὰ eller, helt enkelt, ὑπομνήματα; slutligen också ἐφημερίδες.

Acta diurna uppsattes af de offentliga skrifvarne eller protocollsförarne (*scribæ* l. *actuarii*): i republikens tid, såsom det synes, under inseende af Consulerna, eller måhända Aedilerna, sedermera af Quæstorer, Prætorer, och slutligen af *Præfectus ærarii*. Troligt är, att de någon tid voro offentligt utställda, liksom

Annales Maximi, men nedtogos, då de blifvit af äldre dato, för att antingen förvaras i ærarium, eller i offentliga bibliotheker tillhandahållas allmänheten. Det är tämligen afgjordt, att deras publicerande före Cæsars tid icke fortgått i oafbruten följd, utan, liksom *acta Senatus*, blott efter stora mellanskof egt rum vid utomordentliga tillfällen.

Under Cæsars tid, år 59 f. Chr., blef deras regelmässiga och publika utgifvande lagligen anbefaldt. Se ofvanf. om *acta senatus*; hvarest bevisstället hos *Suetonius* (Cæs. 20) finnes anfördt.

Redan derigenom, men ännu mera genom den omsorg, Kejsarne egnade dessa dagblad, erhöllo de characteren af officiella tidningar. Nu, om icke förr, blefvo de afskrifna och spridda i en stor mängd exemplar, så väl inom som utom staden. Man må jemföra hvad *Cicero* yttrar om publicerandet af acta senatus:

Non occultavi, non continui domi, sed describi ab omnibus statim librariis, dividi passim et pervulgari atque edi populo Romano imperavi. Divisi toti Italiæ, emisi in omnes provincias.

(*Cicero* pro Sulla, 15, §. 42.)

Då *Cicero* var i Cilicien fick han sig dessa Romerska dagblad tillsända (se *Epist.* ad Att. VI, 2). De lästes med begärlighet i provincerna och i lägren; och utan tvifvel har deras inflytande på den allmänna meningen icke varit obetydligt.

Diurna populi Romani per provincias, per exercitus curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit.

(*Taciti* Ann. XVI, 22.)

Stadsbor drogo försorg derom, att deras vänner i landsorten genom *acta diurna* blefvo underrättade om dagens nyheter.

Tu consuetudinem serva, nobisque sic *rusticis urbana* acta perscribe — skrifver *Plinius* (Epist. IX, 15) från sin landtgård till sin vän Falco. Från Rom skrifver *Cœlius* till *Cicero:*

Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

(Epist. ad Fam. VIII, 2, §. 2.)

Cicero yttrar i ett bref till *Cornificius:*

Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio. Quod ni ita putarem, *ipse perscriberem*, in primisque Cæsaris Octaviani conatum &c.

(Ib. XII, 23, §. 2.)

För öfrigt synes spridningen till provincerna blifvit besörjd genom *librarii* (bokafskrifvare, renskrifvare, ofta troligtvis *liberti)*, hvilka afsågo att deraf skörda någon vinst. (Jfr. ofvan citerade ställe hos *Cicero* pro Sulla.) Härigenom blef likheten med våra tidningar ännu större.

Största likheten ega dock *acta diurna*, särdeles Kejsartidens, med *London-Gazette*, sådan den utgafs vid slutet af Carl II:s regering (de äldsta Engelska tidningar lära vara af 1622) och beskrifves af *Macaulay* (The history of England. Chapter III), hvilkens ord vi derföre vilja anföra.

At the close of the reign of Charles the Second no newspaper was suffered to appear without his allowance: and his allowance was given exclusively to the London Gazette. The London Gazette came out only on Mondays and Thursdays. The contents generally were a royal proclamation, two or three Tory addresses, notices of two or three promotions, an account of a skirmish between the imperial troops and the Janissaries on the Danube, a description of a highwayman, an announcement of a grand cock-fight between two persons af honour, and an advertisement offering a reward for a strayed dog. The whole made up two pages of moderate size. Whatever was communicated respecting matters of the highest moment was communicated in the most meagre and formal style. — That journal contained a scanty supply of news without comment. — But people, who lived at a distance from the great theatre of political contention, could be kept regularly informed of what was passing there only by means of *newsletters.* To prepare such letters became e calling in London, as it now is among the natives of India. — That was a memorable day, on which the first newsletter from London was laid on the table of the only coffeeroom in Cambridge. At the seat of a man of fortune in the country the newsletter was impatiently expected. Within a week after it had arrived it had been thumbed by twenty families.

Våra äldre posttidningar (de äldsta äro af 1645) äro icke olika de äldsta Engelska.

Äfven de nyhetsbref (*newsletters)*, hvilka Macaulay omtalar. för den tiden, hade sin motsvarighet i den Romerska verlden Ett sådant, innehållande icke blott alla notiserna i *acta diurna* utan allt hvad i Rom var att uppsnappa[93]), var det *Cælii bref till Cicero* (Epistol. ad Fam. VIII, 1. [94]), som denne besvarar (ib. II, 8):

Quid? Tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata et Chresti compilationem mitteres, et ea, quæ nobis, quum Romæ sumus, narrare nemo audeat?

Man vet lika litet, när början skett med författandet af *acta diurna*, som tiden är känd, då de först utgåfvos. Men det är högst troligt, att deras utgifvande tagit större fart vid den tid, då *Annales maximi* upphörde (se ofvanf.); ty intet är naturligare, än att dagblad efterträdde årsberättelser. Saknaden af Annales maximi måste dock varit kännbar hos massan af folket. De förmögnare kunde skaffa sig Annalisternes arbeten. Men folkets behof kunde blott afhjelpas genom acta diurna, som derutinnan också göra skäl för namnen diurna eller acta *populi*.

På Ciceros tid voro åtminstone acta diurna i gång, om denna än, liksom utgifvandet af acta senatus, stundom varit afbruten Man blir derom öfvertygad genom de många ställen i nämnde författares skrifter, hvarest acta diurna omtalas eller anföras. I det föregående hafva vi hänvisat till tillräckligt många dylika ställen.

Vi hafva emellertid till denna period hänfört acta diurna, liksom alla de skrifter, hvilka *möjligen kunna* hafva tillhört fornåldern. Och efter sitt skrifsätt, som tydligen sträcker sina rötter till statskrönikans och de äldsta inskrifternas tider, tillhöra de heller ingen annan period.

Genom det regelmässiga och i lag betryggade utgifvande, som under Cæsar kom dessa dagblad till del, steg deras anseende och vigt. Då de under Kejsartiden blefvo regeringens organer, och derigenom deras utgifvande upphöjdt till en statsangelägenhet, blef deras inflytande omätligt. De voro de enda, som vågade tala, fastän i förestafvade ordalag, på en tid, då man i statssaker knapt djerfdes hviska det oskyldigaste. De eljest så magra acta dinrna förvandlades härigenom till de vigtigaste historiska källor för den sednare Kejsartiden; och Ciceros Commentator, *Asconius Pedianus*, hade redan begagnat dem såsom sådana för det Tullianska tidehvarfvet (se citaterna i det föregående). *Suetonius* åberopar dem ofta (se nämnda citater), och begagnar dem kanske ännu oftare; och för de så kallade *Scriptores historiæ Augustæ* utgöra de hufvudkällan *(Lampridii* Sever. 6 sqq. Commod. 15. *Capitolini* Gordian. 4 extr. *Vopisci* Prob. 2 &c &c.*)* Sedan Kejsarne flyttat till Constantinopel, omtalas acta diurna sällan, och efter Theodosii II:s tid alldeles icke.

---

[93]) Omnes res urbanas i tydlig motsats mot commentarius rerum urbanarum, som nämnes i derpå följande bref (VIII, 2), och som är detsamma som acta diurna.

[94]) Quod tibi decedenti pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum: data opera paravi, qui sic omnia, persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta hæc sedulitas videatur. – – Nescio cuius otii esset, non modo perscribere hæc, sed omnino animadvertere Omnia enim sunt ibi Senatus consulta, edicta, fabulæ, rumores.

Här är tydligen icke fråga om blotta afskrifvandet af redan gjorda samlingar, såsom acta diurna voro, utan ock om sjelfva samlandet.

Acta diurna gjorde icke, såsom *Annales maximi*, anspråk på att vara historieskrifning, utan blott att meddela notiser. Men en ovedersäglig likhet, så väl hvad författarskap och skrifsätt, som offentliggörande vidkommer, råder dock emellan dessa båda krönikor, den ena statens, den andra folkets. *Acta diurna* äro derföre, med vida större skäl än Annalisternes arbeten, att betrakta såsom en verklig fortsättning af Annales Maximi, en fortsättning i sjelfva statskrönikans anda, i fall vi få nyttja detta uttryck om så andlösa skrifter, som de ifrågavarande. Ty på samma torftiga sätt, hvarpå Annales maximi meddelade sin öfversigt af årets statsvigtigaste händelser, gåfvo *acta diurna* sina dagliga underrättelser om både det som egde och som saknade vigt. Vi hafva i det föregående, sett att de för den sednare Kejsartiden blefvo af verklig historisk betydelse.

De underrättelser, som innehöllos i acta diurna, voro, såsom anmärkt blifvit, dels af allmän, dels af privat beskaffenhet.

Bland det förra slaget märka vi:

1) Under republikens tider Consulernas *(Dio Cassius,* XLIV, 11), sedermera Kejsarnes tillkännagifvanden och förordningar; t. ex. Claudii förordning om utvidgning af pomoerium *(Taciti* Annal. XII, 22.*)*

Pauci dies, et *liber principis* severus, et tamen moderatus Leges ipsum; est in *publicis actis*.

(*Plinii* Epist. V, 14.)

2) I den mån man fann för godt att meddela dem åt allmänheten, förhandlingarne i Senaten, derstädes hållna tal, afgifna vota, fattade beslut.

Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum.

(*Cælius* apud *Cicer.* Epist. ad Fam. VIII, 11.)

Senatus consulta nämnas uttryckligen i Epist. VIII, 1. Under Neros tid synas förhandlingarne i senaten varit så fullständigt framställda i *acta diurna*, att allmänheten, antingen af dagbladens blotta tystnad om *Thrasea Paetus*, eller af deras uttryckliga anmärkning vid hvarje session, *Thraseam non introisse curiam (Taciti* Annal. XVI, 22), kunde sluta till den indirecta opposition, som utöfvades af denne man genom att *icke* deltaga i senatens slafviska öfverläggningar och beslut. Sålunda blef det möjligt att af notiserna i dagbladen också inhämta, *quid Thrasea non fecerit*. (*Tacitus*, l. c.)

Framför allt blefvo senatens *acclamationes* till Kejsarne från *acta senatus* upptagna i *acta publica* l. *diurna*, tillika med de tal, som Kejsarne hållit till sin rådsförsamling. Se *Plinii* Panegyr. 75.

3) Öfriga magistratspersoners beslut o. s. v., processer, domar &c. *Cicero*, Epist. ad Att. VI, 2. *Plinii* Epist. VII, 33. *Asconius*, ll. cc.

4) Underrättelser om offentliga byggnader (*Taciti* Annal. XIII, 31.), märkvärdiga naturhändelser och järtecken (*Plinii* Nat. H. II, 57, X, 2), bekanta personers dödsfall och begrafningar (*Taciti* Annal. III, 3. *Plinii* N. H. VII, 54. *Cicer.* Epist. ad Fam. VIII, 11, §. 3), afrättningar (*Plinii* N. H. VIII, 61), mord på proscriberade (*Dio Cassius*, LXVII, 11), skådespel (*Cic.* Epist. ad Fam. VIII, 11, §. 3) och offer (*Plinii* N. H. VII, 11.).

Till underrättelser af privat beskaffenhet räkna vi, att *acta diurna* icke blott uppgåfvo när och hvar Kejserliga personer blifvit födda (*Suetonii* Tib. 5. Calig. 8. *Capitolini* Gordiani tres, 4 extr.), utan äfven i allmänhet annoncerade födda och döda (*Iuvenal.* IV, 84. cfr. *Capitolini* M. Antonin. Philos. 9) samt ingångna och upplösta äktenskap (*Iuvenal.* II, 136. *Seneca* de benef. III, 16. *Suetonii* Calig. 36.); att de icke blott upptogo smutsiga rättegångssaker (*Cic.* Epist. ad Fam. II, 15, §. 5, jemf. med VIII, 7), utan äfven allahanda orenligheter och nedrigheter från det enskildta lifvet (*Suetonii* Calig. 36. *Lampridii* Commod. 15), hvarigenom likheten med våra skandaltidningar blir särdeles påfallande. Så långt gingo *acta diurna* uti att berätta småsaker, att de, på Livias befallning, upptogo namnen på dem, som uppvaktat henne (den tidens "fashionable news"), samt de hemliga yttranden, som Tiberius utspionerat, att någon hade fällt om honom (*Dio Cassius*, LVII, 12 & 23.).

Således hade *Cælius* tillräckligt skäl att göra en annan indelning af innehållet i acta diurna, än den vi ofvanför gjort, i det han skilde mellan dagbladens tillbörliga och nyttiga notiser (digna et utilia) och lapprisakerna (ineptiæ) i desamma. Till de förra räknade han förhandlingarne i senaten och inför rätta, till de sednare underrättelser om skådespel, begrafningar o. m. d.

Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum; ex quo tu, quæ *digna* sunt, selige. Multa transi, in primis ludorum explosiones, et funerum, et *ineptiarum* ceterarum. Plura habet *utilia.*

(*Cælius Ciceroni S.* Ep. ad Fam. VIII, 11, §. 3.)

Sedan vi nu efter en mängd författares uppgifter närmare skärskådat innehållet af *acta diurna*, kunna vi fullt inse, huru troget *Petronius* på ofvan anförda ställe återgifvit detsamma. Lika troget har *Petronius* återgifvit skrifsättet, hvilket i ingen mån höjde sig öfver det, som var gängse under denna period och användes i Annales Maximi.

I början af 16:de århundradet lefde i Löwen en lärd Spanior, vid namn *Joh. Lud. Vives*, som gaf undervisning i humanistiska ämnen. Han dog i Brügge år 1536, enligt andra uppgifter dock icke förr än 1540, och hans samlade skrifter utgåfvos i Basel, i tvenne folioband, år 1555. Bland denne mans efterlemnade papper funnos 2 längre fragmenter af *acta diurna*, det ena från Roms år 586 (= 168 f. Chr., året efter Ennii dödsår), behandlande 7 dagar, det andra upptagande 3 dagar från år 692 och 1 dag från 699, d. v. s. åren 62 och 55 f. Chr., af hvilka det förra är

Digitized by Google

Augusti födelseår och Catilinas dödsår, det sednare det år, då Cæsar landsteg i Britannien.

Om nu än dessa fragmenter icke äro äkta (man kan misstänka dem härröra från Modenesaren *Carlo Sigonio*, känd för sitt bedrägeri med *Cicero de Consolatione*), så återgifva de dock skrifsättet i *acta diurna*; för hvilken orsaks skull vi här, med någon förkortning, må anföra fyra stycken.

Prid. Kal. Apriléis (år 168 f. Chr.).

Fasces penes Licinium. Latinae celebratae et sacrificatum in monte Albano et data visceratio. Incendium in Caeliolo: insulae duae absumptae solo tenus et aedes quinque, ambustae quatuor. Demiphon Archipirata captus a Cn. Licinio Nerva legato, in crucem actus. Vexillum rubeum in arce positum. Coss. sacramento novo adegerunt iuventutem in campo Martio.

A. d. V. Kal. Septemb. (år 62 f. Chr.)

M. Tullius causam dixit pro Corn. Sulla apud iudices de coniuratione, accusante Torquato filio; quinque sententiis obtinuit. Trib. aerar. condemnarunt. Fasces penes Syllanum. — — Q. Tertinio Praetori ius dicenti nuncius allatus est de morte filii, fictus ab amicis Copponii, rei de veneficio, ut concilium dimitteret. Ille perturbatus domum se recipiebat; sed re comperta perseveravit in inquirendo. — — Rixa ad fornicem Fabii et caedes gladiatorum duorum ex ludo Curionis.

A. d. IIII. Kal. Sept. (år 62 f. Chr.)

— — Reliquiae coniuratorum cum L. Sergio tumultuantur in Hetruria. Caupo ad tres tabernas occisus a Thracibus ebriis in via publica.

Cn. Pompeio Magn. II. M. Livinio Crasso II. Coss.

Kal. Mai. (år 55 f. Chr.)

Coss. in Galliam profecti ad C. Caesarem.

Såsom fullt *äkta* fragmenter af *acta diurna* märka vi deremot:

1) De ofvan under *acta Senatus* meddelade fyra *Senatus Consulta* af år 51 f. Chr. (Se *Cic.* Epist. ad Fam. VIII, 8.) Man kan med säkerhet antaga, att *Caelius*, som meddelar dem åt Cicero, erhållit dem genom *acta diurna*; ty, såsom vi sett, brukade senatsförhandlingarne inryckas i dagbladen.

Digitized by Google

2) ***T. Munatii Planci*** concio ad plebem, år 53 f. Chr., meddelad af ***Asconius*** (in Mil., p. 44), hvilken säger sig ***ordagrannt*** (ad verbum) anföra ***acta illius temporis.*** Denna concio tribunicia lyder:

Quod Q. Hortensius dixisset, ut extra ordinem quæreretur apud quæstorem, aestimare futurum, ut, cum pusillum edisset dulcedinis, largiter acerbitatis devoraret. Adversus hominem ingeniosum ingenio nsi snmus; invenimus Fufium, qui diceret: Divide Reliquæ parti sententiæ ego et Salnstius intercessimus.

3) ***L. Novii*** concio tribunicia af år 58 f. Chr. Detta fragment är likaledes meddeladt af ***Asconius*** (***in Milonianam***, p. 47.), som säger sig hafva det ***ex Actis eius anni.*** Det lyder:

Et hoc apparitore P. Clodii vulneratus sum, et hominibus armatis præsidiis dispositis a republica remotus sum; Cn Pompeius obscssus est. Cnm appeller, non ntar eins exemplo, quem vitnpero, et iudicium tollam.

De Gamle, hvilka, såsom vi sett, ganska noga redogöra för innehållet af ***acta diurna***, upplysa icke, huru de voro skrifua, utom hvad följande tvenne omständigheter angår. ***Suetonius*** (Claud. 41 extr.) berättar, att Kejsar Claudius lät i dessa dagblad, liksom i öfriga publika skrifter och monnmenter under hans regeringstid, införa de tre nya bokstäfver, med hvilka han riktat Latinska alphabetet. Ehuru dessa bokstäfver ännu af ***Quintilianus*** (***Instt. Oratt.*** I, 7, §. 26) ansågos lämpliga, herrskade bruket af dem icke längre än under uppfinnarens egen regering.

Samme ***Quintilianus*** (Instt. IX, 3, §. 18) berättar, att i acta diurna förekom uttrycket ***Saucius pectus***, hvarnti *pectus* är en Grekisk Accusativus, eller åtminstone en sådan, som blott har hemma i Latinska poesien. Exemplet är hämtadt från dagbladen i Quintiliani egen tidsålder, då språk och stil, i sig sjelfva fattigare, sökte att rikta sig genom upptagande af Grekiska eller gammalmodiga ord och talesätt, och då prosa och poesi ånyo blandades tillsamman.

Tredje Capitlet.

§. 23.

Vi gå nu att egna vår uppmärksamhet åt de gamla Romerska uppteckningarne af formler och ceremonier till offentligt eller enskildt bruk, vare sig för religiösa och superstitiösa ändamål, eller till användning i civila och militära förrättningar.

Med en stor mängd af dylika anteckningar hafva vi i det föregående gjort bekantskap; ty allt, hvad vi hänfört under rubriken *commentarii (commentarii regum, pontificum, censorum, prætorum* &c. *libri pontificii, augurum, fulgurales* &c. *legis actiones* m. m), kan räknas bit. Vi komma äfven i det följande att anföra åtskilliga formler; såsom *augurale carmen, cum pomoerium proferretur (Festus,* s. v. *Pontificale pomoerium); formula templi concipiendi* (ur *libri augurales,* citerade af *Varro* de L. L. VII, § 8); samt åtskilliga besvärjelseformler *(Cato* de R. R. cap. 160. *Varro* de R. R. I, 2, 27. *Marcellus Empiricus,* c. 8. *Sextus Placitus Papyriensis,* c. 18. *Q. Serenus Samonicus,* vers. 944 sq. Evocationsformeln i *Macrobii* Saturn III, 9. &c.).

Inom perioden, fastän icke inom Romerska litteraturen, som blott kan omfatta hvad som är skrifvet på Latin, falla *tabulæ Eugubinæ,* benämnda efter fyndorten, den lilla staden *Gubbio* eller *Eugubbio* i Kyrkostaten (Deleg. *Urbino*), det fordna *Iguvium.* Öfver staden höjde sig fordom de ryktbara *delubra Iovis (Claudianus* de sexto consul. *Honorii,* 504), uti hvilkas ruiner en bonde, år 1444, tillfälligtvis upptäckte ett underjordiskt hvalf, som bevarade de sju märkvärdiga bronztaflorna. De äro författade på Umbriska språket, dock uti tvenne något skiljaktiga dialekter. Hvad sjelfva skriftdragen angår, visa de fem taflorna (omkr. 360 f.

Chr.), med en från höger till venster löpande skrift, en stor frändskap med det Forngrekiska och Etrusciska alphabetet. De öfriga tvenne taflorna från en sednare tid, omkr. 200 f. Chr., ådagalägga deremot beröringen med Rom, i det att skriften går från venster till höger och bokstäfverna äro Latinska. Innehållet angår det presterliga collegiet, Atiersii, uti Iguvium: dels gifva taflorna föreskrifter om förvaltningen af de till presternas och offrens underhåll anslagna jordagods; dels (och derigenom tillhöra dessa taflor det ämne, vi nu betrakta) meddela de sjelfva offer-ritualen och bönerna. *G. F. Grotefend* har i dessa formler trott sig upptäcka *numerus Saturnius* (Rudimenta linguæ Umbricæ. Particula II. *Hannoveræ*, 1836. Pag. 21 sq.). Trogna facsimilia och en kritisk förklaring af taflorna gifver *C. R. Lepsius* (Inscriptiones Umbricæ. *Lipsiæ*, 1841.).

Då *tabulæ Eugubinæ*, såsom ofvan anmärktes, icke tillhöra Romerska litteraturen, torde det vara tillräckligt att meddela några få rader (från tabb. IV & VI), hvilka, i Umbrisk och Latinsk skrift, lyda sålunda:

Πϱε Fεϱες τϱεπλανες ΙȣFε ΚϱαπȣFι τϱε βȣφ φετȣ.
Pre vereir treblaneir Iuve Grabovei buf treif fetu.
Πȣς Fεϱες τϱεπλανες τϱεφ σιφ κȣμιαφ φειτȣ Τϱεβε ΙȣFιε.
Post verir treblanir si gomia trif fetu Trebo Iovie.
Πϱε Fεϱες τεσενακες τϱε βȣφ φετȣ Μαϱτε ΚϱαπȣFι φετȣ.
Pre verir tesenocir buf trif fetu Marte Grabovei.
Πȣς Fεϱες τεσενακες τϱεφ σιφ φελιȣφ φετȣ Φισε Σαζι.
Post verir tesenocir sif filiu trif fetu Fiso Sansie.

Slägtskapen mellan dessa formler och de öfriga (äkta Latinska) bön- och ritual-formulärerna från denna period (t. ex. Carmina fratrum Arvalium) är af det meddelade redan förnimbar: likheten med de af *Cato (de re rustica* capp. 134 & 141) anförda bönformulärerna är särdeles påfallande.

Livius har bevarat åt oss åtskilliga urgamla formler, tyvärr dock uti ett moderniseradt språk, t. ex. en liturgisk formel vid Romuli invigande af ett tempel åt Iupiter Feretrius (*Livius*, I, 10); formuläret vid fördraget mellan Romarne och Albanerna (ib. 24): lex horrendi carminis (ib. 26) &c. Vid år 295 f. Chr. omtalar *Livius* ett gammalt edsformulär *(iusiurandum*, Epit. libri X), hvarigenom Samniterna *(ritu quodam sacramenti vetusto.* X,

38) förbundo sig mot L. Papirius Cursor. Slutligen vilja vi, bland formler, som af Livius omtalas, anmärka *solenne carmen precationis, quod præfari, priusquam populum alloquantur, magistratus solent* (*Livius*, XXXIX, 15.)

Ytterligare exempel äro.

Devotionsformeln (*Livii* VIII, 9.):

Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, Diui Nouensiles, Dii Indigetes, Diui, quorum est potestas nostrorum hostiumque, Dii manes, uos precor, ueneror, ueniam peto feroque, uti populo Romano Quiritium uim uictoriamque prosperitis, hostesque populi Romani Quiritium terrore, formidine morteque afficiatis. Sicut uerbis nuncupaui, ita pro re publica populi Romani Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Romani Quiritium, legiones auxiliaque hostium mecum diis manibus Tellurique deuoueo.

Deditionsformeln (*Livii* I, 38):

Deditisne uos populumque Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, diuina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? — Dedimus. — Et ego recipio.

En dylik (*Livii* VII, 31):

Itaque populum Campanum urbemque Capuam, agros, delubra deum, diuina humanaque omnia in uostram, Patres conscripti, populique Romani ditionem dedimus. Cfr. *Livius*, XXVI, 32. *Polybius*, XXVI, 2. *Plauti*, Amphit. I, 1, 102.

Äfven andra författare hafva bevarat åt oss de formler, som vid olika tillfällen voro i bruk hos Romarne. Sålunda anför *Macrobius* en bön af de Vestaliska jungfrurna, hvilken vi dock icke få anse tillhöra perioden

Virgines Vestales ita indigetant:

Apollo Medice, Apollo Paean.

(*Macrobii* Saturn. I, 17.)

Hos *Festus* finna vi anförda dels enskildta uttryck från böner, t. ex. *Sub vos placo* i stället för *supplico* (s. v. *Sub vos*); *bene sponsis, beneque volueris* (s. v. *Bene sponsis*); dels längre stycken af bönformulärer, såsom: *Precor te, Iuppiter, uti mihi volens propitius sies* (s. v. *Strufertarios*); samt denna lustrationsformel:

Avertas morbum, mortem, labem, nebulam, inpetiginem!

(*Festus*, s. v. *Pesestas.*)

Vi läsa äfven en lustrationsbön hos *Cato* de Re R. cap. 141; hvarest flera bönformulärer förekomma.

Mars pater, te precor quæsoque, uti sies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ, quoius rei ergo agrum, terram, fundumque meum solitaurilia circumagi iussi: uti tu morbos visos invisosque, viduertatem uastitudinemque, calamitates intemperiasque prohibessis, defendas, averruncesque; utique tu fruges, frumenta, vineta virgultaque grandire beneque evenire sinas; pastores pecuaque salva servassis; duisque bonam salutem valetudinemque mihi, domui, familiæque nostræ.

I Cap. 134 finnes, jemte flera dylika, följande formel vid offrandet af *porca praecidanea* (cfr. *Festus*, s. v. Pag. 35 ed Rom. 1581, p. 218 ed. Müll.):

Iane pater, te hac strue commovenda bonas preces precor, uti sies volens, propitius mihi liberisque meis, domo familiæque meæ mactus hoc ferto.

§. 24.

Såsom ytterligare prof på formelväsendet under hvarjehanda förhållanden, vilja vi anföra följande stycken.

In emtionibus iure utimur eo, quod lex præscripsit; in ea enim alii plura, alii pauciora excipiunt. Quidam enim pretio facto in singulas oves, ut agni chordi duo pro una ove annumerentur, et si cui vetustate dentes absunt, item binæ pro singulis ut procedant. De reliquo *antiqua* fere *formula* utuntur. Cum emtor dixit: *Tanti sunt mi emptæ?* et ille respondit: *Sunt*, et expromsit numos, emtor stipulatur *prisca formula* sic: *Illasce oves qua de re agitur, sanas recte esse, uti pecus ovillum, quod recte sanum est, extra luscam, surdam, minam* (id est, ventre glabro), *neque de pecore morboso esse, habereque recte licere, hæc sic recte fieri spondesne?*

(*Varro* de R. R. II, 2, §§. 5 & 6.)

Cincius in libro tertio de re militari, Fetialem populi Romani bellum indicentem hostibus, telumque in agrum eorum iacientem, hisce verbis uti scripsit:

Quod populus Hermundulus hominesque populi Hermunduli adversus populum Romanum bellum fecere deliqueruntque; quodque populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermun-

Digitized by Google

dulis bellum iussit; ob eam rem ego populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum [in]dico facioque.

(*Gellius*, XVI, 4, §. 1.)

I näst följande §. läses äfven ett citat från *Cincius de Re Mil.* (lib. V), innehållande

Formula iurisiurandi militaris.

Magistratu C. Lælii C. filii consulis L. Cornelii P. filii consulis, in exercitu decemque milia passuum prope, furtum non facies dolo malo solus neque cum pluribus pluris nummi argentei in dies singulos; extraque hastam, hastile ligna poma pabulum utrem follem faculam, si quid ibi inveneris sustulerisve, quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, uti tu ad C. Lælium C. filium consulem L. ve Cornelium P. filium consulem, sive quem ad utrum eorum ius erit, proferes aut profitebere in triduo proximo, quidquid inveneris sustulerisve sine dolo malo, aut domino suo, cuium id censebis esse, reddes; uti quod rectum factum esse voles.

(*Gellius*, ib. §. 2.)

Vi tillägga slutligen följande *fomula arrogationis:*

Velitis iubeatis [Quirites], uti Lucius Valerius Lucio Titio tam iure legeque filius [sibi] siet, quam si ex eo patre matreque familias eius natus esset; utique ei vitæ necisque in eum potestas siet, uti patri endo filio est. Hæc ita uti dixi, ita vos, Quirites, rogo.

(*Gellius*, V, 19, §. 9.)

§. 25.

Det återstår nu blott att meddela hvad som blifvit öfrigt af Arval-brödernas och Saliernas heliga sånger samt omnämna de så kallade Pervigilia eller Vigiliæ.

Gellius citerar följande från *Sabinus Massurius*, som i sin ordning säger sig följa några äldre historieskrifvare. Citatet angår *Acca Larentia* eller *Laurentia*, Romuli nutrix.

Ea, inquit, mulier ex duodecim filiis maribus unum morte amisit; in illius locum Romulus Accæ Larentiæ sese filium dedit;

seque et ceteros eius filios *fratres arvales* appellavit. Ex eo tempore collegium mansit fratrum arvalium numero duodecim. Cuius sacerdotii insigne est spicea corona et albæ infulæ.

(*Gellius*, VI, 7, §. 8.)

Cfr. *Plinius*, Hist. Nat. XVIII, 2 supr. *Fulgentius* (Expos. Vocum Ant. p. 143 supr. Ed. *Basil.* 1535), som citerar *Rutilii Gemini* libri Pontificales. Till denna classiska förklaring af collegiets ursprung samt dess medlemmars antal och kännetecken vilja vi blott tillägga, att Fratres Arvales på Idus uti Maj årligen företogo ett med offer förenadt kringtågande omkring markerna; hvadan festen kallas *ambarvalis* och offren *hostiæ ambarvales*.

Ambarvalis hostia est, ut ait *Pompeius Festus*, quæ rei divinæ causa circum arva ducitur ab his, qui pro frugibus faciunt.

(*Macrobii* Saturn. III, 5.)

Cfr. *Pauli* Epitome s. v. *Ambarvales*.

Genom detta kringtågande ansågos de göra fälten fruktbärande.

Fratres Arvales dicti sunt, qui sacra publica faciunt propterea, *ut fruges ferant arva.*

(*Varro* de L. L. V, §. 85.)

För samma ändamål företagas i catholska culten processioner kring fälten, under böner och rökelser; och ega sådana rum den 25 April (St. Marcus Evangel.) och 24 Maj (i Romerska Kalendern en af Maria-dagarne). Dessa processioner äro uppenbarligen en fortsättning af den gamla Romerska Ambarval-festen Om dylika skördens invigningar hos de Gamle se *Vergilii* Georg. I, 338 sqq. *Ovidii* Fast. I, 668 sqq. *Tibulli* Eleg. I, 1, 23. II, 1, 1 sqq. I sammanhang med *ambarvalia* omtalas en likartad fest, *amburbium* af *Vopiscus* (Div. Aurelianus, c. 20). Cfr. *Lucani* Phars. I, 592 sqq.

I slutet af förra århundradet (1777) då grundstenen lades till Peterskyrkans sacristia, upptäcktes i Rom betydliga qvarlefvor af *Acta fratrum Arvalium*, inristade i tvenne marmortaflor. De blefvo utgifna af *Gaetano Marini* i det vigtiga arbetet: Gli atti e monumenti dei fratelli Arvali scolpiti già in tavole di marmo, ed ora raccolti, diciferati e commentati. *Roma*, 1795.

Digitized by Google

2 Voll. in 4:o [95]). Sedermera hafva flera fragmenter blifvit funna, bland hvilka ett stycke handlar om en högtidlig sammankomst af Fratres Arvales på Capitolium, år 50 eft. Chr. (Se Bulletino archeologico. Napoli, 1842. p. 177.) Tillsamman med de fragmenter, vi förut omtalat, sträcka sig alltså de underrättelser, vi ega om ett af Roms äldsta och förnämsta prestcollegier, öfver en tidrymd af nära tvåhundrade år. Protocollerna innehålla omständliga uppteckningar öfver allt, hvad som förefallit inom collegiet: fester, offer, ceremonier, val &c. Den tafla (XLI, A. hos *Marini*, l. c., I, pag CLX.), som innehåller det ryktbara carmen, vi nu gå att meddela, är förfärdigad i första året af Kejsar Heliogabali regering, 218 eft. Chr. Inristningen har troligtvis skett efter någon äldre skriftlig uppteckning, som man velat förlägga till Sullas tid: till dess denna uppteckning blifvit företagen, har sången tvifvelsutan blifvit muntligen öfverlemnad från slägt till slägt.

. . . . Deinde [sacerdotes] in aedem intraverunt, et ollas precati sunt, et osteis apertis per clivum iacuerunt; deinde subsellis marmoreis consederunt, et panes laureatos per publicos partiti sunt, ibi omnes lumemulia cum rapinis acceperunt, et Deas unguentaverunt, et aedes clusa est; omnes foris exierunt: ibi sacerdotes clusi, succincti, libellis acceptis, carmen descindentes tripodaverunt in verba haec:

Enos lases iuvate, enos lases iuvate, enos lases iuvate, neve luaerve marma sins incurrere in pleores, neve luer ve marmar [si]ns incurrere in pleores, neve luer ve marmar sers incurrere in pleoris. Satur furere mars limen, [sal]e sta berber, satur fufere mars limen sall sta berber, satur fufere mars limen sall sca berber. [Sem] unis alternei advocapit conctos, semunis alternei advocapit conctos, simunis alternip avocapit [conct] os. Enos marmor iuvato, enos marmor iuvato, enos marmor iuvato. Triumpe triumpe triumpe trium[pe triu]mpe.

Post tripodationem deinde, signo dato, publici [servi] introierunt et libellos receperunt.

Det skulle föra oss för vidt, om vi ville ingå i någon förklaring af denna text, som varit underkastad så mången olika läsning (ty versens ord äro på taflan icke vederbörligen åtskiljda), och så många olika tolkningar. Vi måste derför hänvisa till *Marini* (l. c.), *Orelli* (Inscriptt. latt. *Turici*, 1828. Vol. I, p. 392. II, p. 444.), *Lanzi* (Saggio di lingua etrusca. *Roma*, 1789. Vol. I, p. 1808), *Hermann* (Elementa doctrinæ metricæ. *Lipsiæ*, 1816. p. 613 sqq.), *G. F. Grotefend* (Lat. Gramm. 3 Aufl. II, p. 286 sqq.), *A. Grotefend* (Lat. Gramm. I, p 166.), *Thorlacius* (Populäre Aufsätze. Uebers. Kopenh. 1812 p. 205.), *K. Zell* (Ferienschriften. II Samml. p. 110 sqq. Delectus Inscriptt. Rom. *Heidelb.* 1850. p. 47—48), *N. H. Klausen* (De carmine fratrum Arv. *Bonnae*, 1836. p. 20 sqq. Cfr. p. 86), *Galvani* (Delle genti e delle favelle loro in Italia dai primi tempi storici sino ad Augusto. *Firenze*, 1849. Studio 10: Di alcune conghietture sul carme dei fratelli Arvali. p. 407 sqq.), *Egger* (Lat. sermonis vetust. reliquiæ. Paris 1843. p. 68—71), *Vallauri* (Hist. crit. litt. Lat. Ed. altera. *Aug. Taurin.* 1850. p. 193—4), *Bernhardy* Grundr. des Röm. Litt. 3 Ausg. p. 176), *Bähr* (Gesch. der Röm. Litt. 3 Ausg. I, p. 91), *Meyer* (Anthologia, *Lipsiæ*, 1835. Tom. I, p. 4—5), *Klotz* (Lat. Litt. Gesch. p.377—8), *Du Méril* (Poésies pop. Latines. Paris 1843. p. 103—105), m. fl.

---

[95]) Straxt efter upptäckten utgåfvos de på några folioblad under titel: Acta fratrum Arvalium sub Imp. M. Aurelio Antonio Elagabalo ex marmoribus modo in Urbe repertis descripta a Cajetano Marinio. Romæ, 1778.

De flesta erkänna en Saturnisk numerus i denna åldriga sång. Man har tämligen allmänt, ehuru med stora skiljaktigheter i uttrycken, ordnat sången på följande sätt, hvarvid bör ihågkommas att *triumpe* upprepas 5 (eller, efter *Meyer*, 9) gånger, de öfriga raderna 3 gånger.

E nos, Lases, iuvate.
Ne veluerve, Marmar, sins incurrere in pleoris.
Satur fu, fere Mars, limen sali, sta berber.
Semunis alterneis advocapit conctos.
E nos, Marmor, iuvato.
Triumpe.

Th. Mommsen (Röm. Gesch. 2 Aufl. Berlin, 1856. I, p. 205.) tolkar sången på detta sätt:

Nos, Lares, iuuate! Ne malam luem, Mamers, sinas incurrere in plures! Satur esto, fere Mars! In limen insili! Desiste uerberare (limen)! Semones alterni aduocate cunctos! Nos, Mamers, iuuato! Tripudia!

En alldeles olika anordning, och en från de öfriga mycket skild tolkning har *Giovanni Galvani* (l. c.). Derför, och emedan

Digitized by Google

hans arbete torde vara mindre kändt, meddelas här både hans Latinska text och Italienska öfversättning (l. c. pag. 442).

Enos, lases, iuvate,	E noi, lari, giovate,
Neve luervem armar	Nè sia che amara lue
Sins incurrere in plores;	Incoglier possa i fiori;
Satur furere Mares, ·	Sazio di furie, o Marte,
Limen salest aberber;	La sozza peste averti;
Semuneis alternip	Alternamenti i Sémoni
Advocapite conctos;	Tutti invochiam congiunti;
Enos, Mamor, iuvato:	E noi, Mamurio, giova;
Triumpe.	Trionfo, trionfo, trionfo.

§. 26.

Ännu svårare är utläggningen af *Carmen Saliare*, hvilken, enligt uppgift författad af Konung Numa (*Plutarchi* Numa, 13. *Cicero* de Orat. III, 51, §. 197. *Horatii* Epist. II, 1, 86. *Ovidii* Fast. III, 385—8), redan på Horatii tid var obegriplig för de profana, och på Quintiliani för presterna sjelfva

Iam Saliare Numæ carmen qui laudat et illud,
Quod mecum ignorat, solus volt scire videri.
(*Horatius*, l. c., 86—87.)

Saliorum carmina, vix sacerdotibus suis satis intellecta.
(*Quintiliani* Instt. I, 6, §. 40 extr.)

Utom nu anförda benämningar förekomma: *Saliorum versus* (*Cicero*, l. c.) och *Axamenta*.

Axamenta dicebantur carmina Saliaria quæ a Saliis sacerdotibus canebantur, in universos semones composita. Nam in deos singulos versus facti a nominibus eorum appellabantur, ut Ianuli, Iunonii, Minervii.

(*Paulus Diac.* p. 3.)

Benämningen *axamenta* (möjligtvis beslägtad med ᾄδειν) har man satt i sammanhang med οἱ ἄξονες, de kring en axel rörliga lagtaflorna i Athen; samt således härledt densamma från *axes* eller de *tabulæ*, på hvilka de voro skrifna. Den vanligare härledningen är dock ifrån *axare* d. ä. *nominare* (*Paulus Diac.* p. 8.), emedan *axamenta* innehöllo de benämningar, som Gudarne älskade (Cfr. *Servius* ad *Vergilii* Georg. I, 20).

Collegia Saliorum voro tvenne, hvartdera af tolf prester (Salii l. Salii Martiales). Deras föreståndare kallades *Mogister collegii Saliorum*: under honom stodo de, som ledde dansen och sången, *Præsul* och *Vates*. Namnet *Salii* härledde de Gamle från *salire* och *saltare*.

Salii a *salitando*, quod facere in comitio in sacris quotannis et solent et debent.

(*Varro* de L. L. V, §. 85.)

— Saliis, a *saltu* nomina ducunt.

(*Ovidii* Fast. III, 387.)

Hic exsultantes Salios. —

(*Vergilii* Aen. VIII, 663.)

Καί εἰσιν οἱ Σάλιοι οὕτως ὠνομασμένοι ἀπὸ τῆς συντόνου κινήσεως· τὸ γὰρ ἐξάλλεσθαί τε καὶ πηδᾶν σαλῖρε ὑπ᾽ αὐτῶν λέγεται.

(*Dionysius*, Antt. Rom. II, 70.)

Salios a *saliendo* et *saltando* dictos . . . .

(*Festus*, s. v. *Salios*.)

Om inrättandet af detta presterskap se *Livius* I, 20 och *Plutarchi* Numa, 13. Saliernas tjenstgöring bestod hufvudsakligen deruti, att de vid årets början genomtågade Rom under vapendans och de heliga sånger, af hvilka numera blott återstå följande klena och vanställda fragmenter. De angifva vanligtvis blott enskildta ord, böjningar och bokstäfver, men stundom ock längre uttryck.

Nam quum Iovem accipiamus lucis auctorem, unde et *Lucetium* Salii in carmine canunt.

(*Macrobii* Saturn. I, 15 med.)

Saliorum quoque antiquissimis carminibus *Deorum Deus* canitur [Ianus].

(*Macrobius*, l. c. 9 med.)

— — apud ipsam Italiam, in qua Saturnus post multas expeditiones postque Attica hospitia consedit, exceptus a Iano, vel *Iane*, ut Salii volunt.

(*Tertullianus*, Apologet. 10.)

Pontifices a ponte sublicio, qui primus Tibri impositus est, appellatos tradunt, sicut Saliorum carmina loquuntur.

(*Servius* ad *Vergilii* Aen. II, 166.)

Salii quod cantant *Mamuri veturi*, significant veterem memoriam.

(*Varro* de L L. VI, § 45.)

In multis verbis, in quo antiqui dicebant S, postea dictum R; ut in carmine Saliorum sunt hæc:

Cozeulodoizeso; omnia vero adpatula coemisse iamcusianes duo misceruses dun Ianusve vet pos melios eumrecum . . . . . .

. . . .

. . . . *feodesum* foederum, *plusima* plurima, *meliosem* meliorem, *asenam* arenam, *ianitos* ianitor. Quare est *Casmena* Carmena, [ut] carmina, carmen; R extrito *Camena* factum. Ab eadem voce *canite*, pro quo in Saliari versu scriptum est *cante*, hoc versu:

Divum empta cante, divum deo supplicante.

(*Varro* de L. L. VII, §§. 26, 27.)

Nec aliena [Latino] sermoni fuisse *Z* littera videtur, quum inveniatur in carmine Saliari.

(*Velius Longus* de Orthographia, p. 2217, ed. *Putsch.*)

Antiqui pro adverbio *quom*, *cume* dicebant, ut Numa in Saliari carmine:

Cume ponas Leucesiæ prætexere monti quolibet cunei de his cum tonarem.

(*Terentius Scaurus* de Orthographia, p. 2261 ed. *Putsch.*)

Videmus Luciam *Volaminiam* Saliorum carminibus appellari.

(*Varro* de L. L. IX, §. 61.)

Insicia ab eo quod insecta caro, ut in carmine *Saliorum* est, quod in extis dicitur *prosectum*.

(*Varro* de L. L. V, §. 110.)

Pa, pro parte; et *Po*, pro protissimum, positum est in Saliari carmine. *Promeneruat* item pro monet.

(*Festus*, s vv. *Pa*, *Po* & *Promeneruat.*)

Præceptat in Saliari carmine est, sæpe præcipit.

(*Festus*, s. v. *Præceptat*)

Pilumnoe poploe, in carmine Saliari, Romani, velut pilis uti assueti; vel quia præcipue pellant hostes.

(*Festus*, s. v. *Pilumnoe poploe.*)

Sesopia in Augurali et Saliari carmine appellantur, quæ alias esopia, pro sedilibus, dicere babemus nunc adhuc in consuetudine.

(*Festus*, s. v. *Sesopia.*)

Sonivio significat, in carmine Saliari et Augurali, sonanti.

(*Festus*, s. v. *Sonivio.*)

Redantruare dicitur in Saliorum exultationibus, cum præsul ampiruavit, quod est motus edidit, ei [l. et] referuntur invicem iidem motus.

(*Festus*, s. v. *Redantruare.*)

Cloatius etiam [ɔ: et Aelius] in libris sacrorum molucrum esse aiunt lignum quoddam quadratum, ubi immolatur. Idem Aelius in *explanatione carminum Saliarium* eodem nomine appellari ait, quod sub mola supponatur. Aurelius Opilius appellat, ubi immolatur.

(*Festus*, s. v. *Molucrum.*)

Manuos in carminibus Sæcularibus [ɔ: *Saliaribus*] Aelius Stilo significare ait bonos.

(*Festus*, s. v. *Manuos.*)

Pescia in *Saliari* carmine Aelius Stilo dici ait capitia ex pellibus agninis facta, quod Græci pelles vocent pesce neutro genere pluraliter.

(*Festus*, s. v. *Pescia.*)

Saturno dies festus celebratur mense Decembri; — — qui deus in *Saliaribus* Saturnus [ɔ: *Sateurnus*] nominatur, videlicet a sationibus.

(*Festus*, s. v. *Saturno dies festus.* p. 133 Urs. p. 325 Müll.)

Pennatas impennatasque agnas in Saliari carmine spicas significat cum aristis, et alias sine aristis agnas novas voluit intelligi.

(*Paulus Diac.*, s. v. *Pennatas impennatasque agnas*, p. 211 ed. *Mueller.*)

In carmine Saliari *Cerus manus* intelligitur creator bonus.

(*Paulus Diac.*, s. v. *Matrem matutam.*)

Tintinnire dicitur sonare. — — *Nigidius*, libro XVIII: Itaque ex aere in Saliaribus Altanus [ɔ: saltationibus] tintinnat [l. tintinnit], id est, sonat.

(*Nonius*, s. v. *Tintinnire.*)

Digitized by Google

Angående tolkningen af de fragmenter vi här samlat, se *Egger* (l. c., p. 72—77); *Hermann* (l. c., p. 612); *Zell* (Ferienschr. II, 104—9, 209—210); *Klotz* (l. c., p. 375—7); *Bernhardy* (l. c., p. 176—8); *Corssen* (Origines poesis Roman. *Berolini*, 1846. p. 52—85); *Bergk* (De carminum Saliarium reliquiis. *Marburgi*, 1847) &c.

Bland gamla författare, som commenterat carmina Saliaria står framför alla *L. Aelius Stilo Lanuvinus* (äfven med tillnamnet *Præconinus*), född omkr. 154 f. Chr. Se *Festus*, på anförda ställen (s. vv. *Molucrum*, *Manuos*, *Pescia*) samt s. v. *Salias virgines*. Härtill kan ytterligare läggas *Festus* s. v. *Salios*, så vida vi antaga den yngre *van Heusde's* conjectur (*J. A. C. van Heusde:* Disquisitio de L. Aelio Stilone. *Trajecti ad Rhenum*, 1839. Pag. 79.) att *Critolaus* på detta ställe bör utbytas mot *Stilo Aelius*. Ett hufvudställe angående denna commentarius är *Varro* de L. L. VII, §§. 2, 3. Arbetet kallades *Interpretatio carminum Saliorum* (*Varro*, l. c.) eller *Explanatio carminum Saliarium* (*Festus*, s. v. *Molucrum*).

Vi märka vidare *L. Cincius*, som åberopas af *Festus* angående *Salias virgines*. Citatet hänför sig troligtvis till Cincii arbete *De priscis verbis*, omtaladt af *Festus*, s. vv. *Reconductae*, *Scenam* & *Peremere*. Så vida denne *Cincius* är identisk med *L. Cincius Alimentus*, var han Prætor år 210 f. Chr. (*Livius*, XXVI, 23 & 28); men då detta icke kan antagas, hufvudsakligen på grund af Ciceros tystnad angående denne författare, måste vi anse honom hafva lefvat kort före eller samtidigt med Festus.

Aurelius Opilius synes, efter hvad vi anfört från *Festus* (s. v. *Molucrum*) vara att räkna bland dessa commentatorer. Han undervisade uti philosophi, rhetorik och grammatik; och har förmodligen under sistnämnda sysselsättning egnat någon uppmärksamhet åt Carmina Saliaria. Han gick i landsflykt till Smyrna, år 92 f. Chr. Sjelf stafvade han sitt namn med två l (*Opillius*). Se *Suetonius* de illustr. Gram. cap. 6. Vi känna af hans arbeten endast *Musæ* (*Gellius*, I, 25) och *Pinax* (*Suetonius*, l. c.)

Cloatius Verus, af *Verrius Flaccus* och *Festus* ständigt anförd vid sidan af Aelius Stilo, synes derför hafva varit nära samtidig med den sistnämnde. Vi hafva sett, att *Festus* (s. v. *Molucrum*), med afseende på uttryck i *carmen Saliare*, citerar Cloatii *Libri Sacrorum*.

Vi hafva i det föregående sett, att *Nonius* (s. v. *Tintinnire*) anför XVIII boken af *Nigidius Figulus*, och att han derifrån citerar just ett uttryck, som berör Saliernas sånger. *P. Nigidius Figulus* var samtida och vän med Cicero, hvilken han i senaten understödde mot Catilinas parti. (*Cicero* pro Sulla, 14). Han har författat talrika skrifter, bland hvilka vi i det följande skola nämna några, som beröra den Etruscisca siarkonsten. Den liber XVIII, som af Nonius åsyftas, är utan tvifvel en bok af författarens förnämsta arbete, *Commentarii Grammatici*, hvilka synas hafva utgjort 30 böcker, då *Gellius* (X, 5, §. 1) gör utdrag af den 29:de (undetricesimo).

Att i Saliernas sånger drag från sagor om Indigetes kunna förekomma, synes af hvad *Fabius Pictor* (apud *Dionysium*, I, 79) anför ur hymnen om Romulus och Remus.

Somliga antaga, att Romarne i allmänhet vid religiösa fester sjungit minnesqväden öfver de heroer, hvilkas historia stod i närmaste samband med högtidligheten, t. ex. öfver Romulus vid Quirinalia och Larentalia, öfver *Coriolanus* vid festen till Fortuna Muliebris. Dessa qväden måste då hafva haft den största likhet med *clarorum virorum laudes*.

Under sednare tider infördes i *Carmina Saliaria* namn på personer ur Kejserliga familjerna

Nomenque meum inclusum est in Saliare carmen.

(*Augustus*: Mon. Ancyr. tab. 2.)

Honores reperti decretique: ut nomen eius [Germanici] Saliari carmine caneretur.

(*Taciti* Ann. II, 83.)

Iussitque [Marcus] ut statuæ tantummodo filio mortuo [Vero] decernerentur, et imago aurea circensibus per pompam ferenda, et ut *Saliari* carmini nomen eius insereretur.

(*Capitolini* M. Antoninus Philos., 21.)

§. 27.

Bland religiösa formulärer torde man slutligen böra upptaga de sånger, som nyttjades vid nattliga, religiösa fester. En slik fest kallades *pervigilium* (*Livius*, XXIII, 35. *Taciti* Ann. XV,

44. *Suetonius*, Calig. 54. Galb. 4.); *nocturnum sacrum* (*Livius*, l. c. XXXIX, 8.); *nocturna pervigilatio* (*Cic.* de Legg. II, 15, §. 37); *vigilia* (*Plauti* Aulul. Prol. 36. Ib. 4, 10, 65). Det Grekiska namnet är *παννυχίς* (*Herod.* IV, 76) eller *διαπαννυχισμός* (*Dionysii* Antt. Rom. II, 19).

Först i sednare tider fick denna cult inträde hos Romarne. Under republikens tider herrskade förbud deremot. *Livius*, XXXIX, 8, sqq. Cfrr. *Cicero & Dionysius*, ll. cc. Uti Italiens sydligare provincer blefvo emellertid de nattliga festerna tämligen tidigt införda. Vi veta sålunda af *Livii* XXIII, 35, att de firades i Campanien år 217 f. Chr. De sånger, som vid pervigilia utfördes, höra följaktligen icke till denna period, då sjelfva festerna först under Kejsartiden blefvo mera allmänna hos Romarne (*Tacitus*, l. c.). Emedan likväl seden, såsom anmärkt blifvit, icke var främmande för Italiens äldre tider; och då sångerna vid dessa fester måste hafva nära anslutit sig såväl till den religiösa poesien, som folkpoesien, vilja vi här kasta en flygtig blick på en sång af detta slag, som under namn af *Pervigilium Veneris* eller *De vere* kommit till våra dagar. Af sångens 42 vers:

Iam tribus choros videres feriatos noctibus

finner man, att festen varade tre nätter, och att dervid chorsång varit använd. Författaren till denna dikt, bestående af 93 katalektiska trochaiska Tetrametrar, är okänd. Han synes dock hafva varit en Africanare (möjligtvis *Apuleius*); och är sångens ursprung att förlägga till 3 århundradet efter Christus. Begynnelseversen, som tio gånger åter upprepas, afdelar stycket i stropher, som tvifvelsutan varit skiftesvis föredragna af tvenne chor, det ena ynglingarnes, det andra jungfrurnas. Föremålen för lofsången äro Våren och Venus, hvilken sednare prisas såsom alltets, men i synnerhet Romerska statens moder och herskarinna. Lucretius och Vergilius äro imiterade i denna dikt, som man väl måste tillerkänna en viss prydlighet, men derjemte ock en mängd tillkonstlade och hårda uttryck. Då hvarken dikten eller (strängt taget) hela diktarten tillhör perioden, torde det vara nog att meddela de 8 första verserne.

Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.
Ver novum, ver iam canorum, ver! Renatus orbis est.
Vere concordant amores, vere nubunt alites,

Et nemus comam resolvit de maritis imbribus.
Cras amorum copulatrix inter umbras arborum
Implicat casas virentes de flagello myrteo:
Cras Dione iura dicit fulta sublimi throno.
Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.

Digitized by Google

Fjerde Capitlet.

§. 28.

Det följer nu att kasta en blick på de skriftliga fornlefvor, som icke allenast, i likhet med de förut omtalta, sysselsätta sig med uppräknande af data och facta eller af de torra bestämmelser, af hvilka formler och ceremonier bestå, utan ock till de facta och data, som de angifva, bifoga korta betraktelser, som dock i sig sjelfva intet annat äro, än nya factiska uppgifter. Denna afdelning omfattar således: A) Uppteckningar till offentliga ändamål, nämligen alla publika *tituli*, *tabulæ* och *monumenta*. B) Bland uppteckningar till enskildta ändamål: a) Embetsmännens förut omtalta privata anteckningar (*monumenta rerum in magistratu gestarum*); b) Privata panegyriska uppteckningar; bland hvilka vi märka: 1) *Tituli et monumenta*; 2) *libri de familiis*; 3) *laudationes funebres*; 4) *clarorum virorum laudes*; 5) *næniæ*.

Det tillhör Epigraphiken att redogöra för de olika slagen af *tituli*, som förekommit i den Romerska verlden. Vi anmärka här endast följande, som bevisligen tillhöra perioden:

Sortes. Att dessa små stafvar eller taflor egde inskrifter, bevisas af *Cic.* de Div. II, 41, §. 85 (sortes in robore insculptæ priscarum litterarum notis). Vidare af den *sors*, som utföll före slaget vid Trasimenus lacus. Livius upptager händelsen bland årets prodigia.

Augebant metum prodigia simul ex multis locis nuntiata: — — sortes sua sponte attenuatas, unamque excidisse, ita scriptam: *Mavors telum suum concutit:*

(*Livius*, XXII, 1.)

Sådana *sortes* funnos att rådfråga i Præneste, Cære, Falerii, Patavium &c. I sednare tider innehöllo *sortes* verser från bekanta skalder. Se *Lampridii* Alex. Sever. 4, der svaret är hämtadt från *Vergilii* Aen. VI, 882—3.

Ehuru denna äldsta inskrift af detta slag, som historien vet att omförmäla, tillhör år 217 f. Chr., måste dock antagas, att enahanda varit till uti Romerska statens äldre tider. Af *Valerius Maximus*, Memor. I, 3, 1, visar sig, att sortes Prænestinæ redan funnos i första Puniska krigets tid.

Bland *tituli sepulcrales* skola vi uti det följande anteckna dem som funnos på Calatini och Scipionernas vårdar.

Af religiösa dedicationsinskrifter eller *tituli* på tempel, altaren och andra culten tillhöriga föremål [96]), af hvilka vi från sednare tider ega ett icke obetydligt förråd, finnas visserligen blott tvenne, som otvifvelaktigt kunna hänföras till perioden.

Den ena är dedicationsskriften på den tabula, som fästades under signum Iovis Imperatoris, eröfradt i Præneste, 380 f. Chr., af dictatorn T. Quinctius Cincinnatus, då han på 9 dagar intagit nämnda ort jemte 9 andra städer. *Livius* berättar härom (cfr. *Festus*, s. v. *Trientem tertium*):

T. Quinctius, semel acie uictor, binis castris hostium, nouem oppidis ui captis, Præneste in deditionem accepto, Romam reuertit: triumphansque signum, Præneste deuectum, Iouis imperatoris in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cellam Iouis et Minernae: tabulaque sub eo fixa, monumentum rerum gestarum, his ferme incisa literis fuit.

Iupiter atque dii omnes hoc dederunt, ut T. Quinctius dictator oppida nouem caperet.

(*Livius*, VI, 29 extr.)

Inskriften är af *Ritschl* (Inscr. col. rostr. Duell. *Bonnæ*, 1852, p. 24) sålunda återstäld till Saturnisk numerus:

Diouispiter atque diui omnes hoc dederunt,
Vti Titu' Quinctius dictator [in duello
Cum Prænestinis gesto] oppida [ui] caperet
Nouem [nouem diebus].

Den andra är den Cassianska inskriften på Cereris bildstod af 486 f. Chr.; hvarom vi i det följande skola tala.

---

[96]) —— Dant munera templis:
Addunt et titulum: titulus breve carmen habebat.
(Ovidii Metam. IX, 791 2)

Dock känna vi med visshet, att flera dylika funnits uti de äldra äldsta tiderna; t. ex. från Servii Tullii tid:

Lex dedicationis aræ Dianæ Aventinensis, omtalad af *Festus*, s. v. *Nesi*. Denna urkund var i Forngrekiska skriftteckon ristad på en kopparpelare. Han var ännu att läsa uti Dianium på *Dionysii* tid.

Αὕτη διέμεινεν ἡ στήλη μέχρι τῆς ἐμῆς ἡλικίας ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερῷ κειμένη, γραμμάτων ἔχουσα χαρακτῆρας Ἑλληνικῶν, οἷς τὸ παλαιὸν ἡ Ἑλλὰς ἐχρᾶτο.

(*Dionysii* Antt. Rom. IV, 26.)

Hit hör äfven *Cossi titulus in thoracem linteum*[97]) *Tolumnii* (*Livius*, IV, 20). Denna inskrift från 437 f. Chr. (enligt andra från 428 eller 426) läste ännu Kejsar Augustus, såsom *Livius* (l. c.) förtäljer.

Såsom ytterligare representant af detta slag vilja vi anföra *titulus Aemilianus* eller votivtaflan på ett tempel åt Lares Permarini, hvilken blef uppsatt år 181 före Chr., efter att elfva år förut hafva blifvit utlofvad af L. Aemilius Regillus. Ett annat exemplar af samma inskrift, blef, såsom *tabula triumphalis*, fästad på Iupiters tempel på Capitolium. *Livius*, som meddelar oss (XL, 52) dessa uppgifter, har äfven bevarat oss sjelfva inskriften, hvilken, så väl i hela stilen, som i enskildta uttryck, röjer en påfallande likhet med den yngre *titulus Mummianus* (från 146 f. Chr.), som vi uti det följande skola anteckna. *Titulus Aemilianus* lyder:

Duello magno dirimendo, regibus subigendis, causa patrandæ pacis hæc pugna exeunti L. Aemilio M. Aemilii filio . . . . . auspicio, imperio, felicitate ductuque eius inter Ephesum, Samum Chiumque, inspectante eos ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu, elephantisque, classis regis Antiochi ante diem undecimum Kalendas Ianuarias victa, fusa, contusa, fugataque est; ibique eo die naves longæ cum omnibus sociis captæ tredecim. Ea pugna pugnata rex Antiochus regnumque . . . . . . Eius rei ergo ædem Laribus Permarinis vovit.

(*Livius*, l. c.)

---

[97]) Linnepansar (*λινοθώρηξ*), sådant det redan omtalas af **Homerus** (Iliad. II, 529 & 830 Cfr. *στρεπτοῖσι χιτῶσι*, ib. XXI, 31).

Hermann (l. c. pag. 616) har 98) försökt att fullständiggöra och i Saturnisk numerus bringa denna inskrift. *Ritschl* (Inscr. columnæ rostratæ Duellianæ. Bonnæ, 1852. p. 22) har sålunda restaurerat densamma:

Duello magno dirimundo, regibus subigundis,
Causa patrandæ pacis ad pugnam exeunti
Lucio Aemilio Marci filio [prætori
Res cessit gloriose]. Auspicio inperio
Felicitate ductuque eius inter Epesum
Samum Ciumque, inspectante eopse Antioco
[Cum] exercitu omni, equitatu, elepantis, classis regis
Antioci uicta fusa contusa fugata est.
Ibi eo die naues longae cum omnibus sociis
Captae [incensae demersae] duae quadraginta.
Ea pugna pugnata rex Antiocus [profugit],
Regnumque [eius in mari omne fractum et subactum est].
Eius rei ergo aedem Laribus permarinis uouit.

Vidare vilja vi anteckna en inskrift (titulus Soranus), som dock står perioden fjermare i ålder, emedan denna uppstiger till omkr. 120 f. Chr. Inskriften befinner sig i en trädgård vid domkyrkan i staden *Sora*, belägen, som bekant, i provincen *Terra di Lavoro* på stranden af Liris, fordom Volscernas nordligaste stad i Latium. *M.* och *P. Vertuleii*, söner af *Gaius*, hafva låtit rista denna inskrift, hvilken, om icke genom sin ålder, likväl genom sin egenskap att vara affattad i Saturnisk numerus, nära ansluter sig till periodens qvarlefvor. Lydelsen är denna:

Quod re sua d[if]eidens aspere afleicta
Parens timens heic vovit, voto hoc soluto
[Decu]ma facta polouct[a] leibereis lubentes
Doun danunt Hercolei maxsume mereto,
Semol te orant, se [v]oti crebro condemnes.

Bland *tituli rerum gestarum* (*Livius*, XXVIII, 46 extr.) äro att hänföra de *tituli* och *tabulæ triumphales*, (uti det föregående omnämnda), *quas triumphaturi duces in Capitolio figebant victoriæque suæ titulum Saturniis versibus prosequebantur* (*Atilius Fortunatia-*

---

98) Med ledning af Atilius Fortunatianus, som (pag. 2680 ed. Putsch.) såsom prof på Saturnisk vers anför:
Duello magno dirimendo, regibus subigendis.

Digitized by Google

nus, p. 2680 ed. *Putsch.*). Dylika tituli kallades också *indices* (*Livius*, XLI, 28). Vi hafva i det föregående anfört T. Quinctii tabula från 380 f. Chr. samt *titulus Aemilianus* från 181 f. Chr. En annan *tabula* meddelas af *Livius* från år 176 f. Chr.

Eodem anno tabula in aedem Matris Matutæ cum indice hoc posita est:

Ti. Sempronii Gracchi consulis imperio auspicioque legio exercitusque populi Romani Sardiniam subegit. In ea provincia hostium caesa aut capta supra octoginta millia. Republica felicissime gesta, atque liberatis vectigalibus . . . . restitutis, exercitum salvum atque incolumem plenissimum præda domum reportavit. Iterum triumphans in urbem Romam rediit. Cuius rei ergo hanc tabulam donum Iovi dedit.

(*Livius*, XLI, 28.)

Ritschl (Inscr. col. rostr. Duell. Bonnæ, 1852. p. 20—21) har på följande sätt bragt denna inskrift i versform:

T. SEMPRONI. GRAC. COS.

[Eius] inperio auspicioque legio exercitusque
Popli Romani Sardiniam [insulam] subegit.
In ea prouincia hostium caesa aut capta
Supra octoginta milia. Re poplica [idem]
Felicissume gesta atque liberatis
[Sociis], uectigalibus restitutis,
Exercitum saluom [sospitem] atque incolomem
Plenissumum praeda domum reportauit.
Iterum triumpans in urbem Romam rediit.
Quoius rei ergo hanc tabolam Ioui dedit donum.

Titulus Mummianus, hvilken, såsom ofvan anmärktes, har ett afgjordt slägttycke med dessa taflor, är likaledes en för epigraphiken särdeles vigtig urkund. Funnen i grannskapet af Lateranen, är han numera införlifvad med de Vaticanska samlingarne. Han utgafs först af *Gaëtano Marini* (Gli atti dei fratelli Arvali. *Roma*, 1795. I, p. 30); hvarefter många hafva försökt att bringa inskriften i versform. Detta har dock först lyckats *Fr. Ritschl* (Index Scholarum. *Bonnæ* 1852). Inskriften lyder i sin Saturniska numerus (hvarifrån dock sista versen är undantagen) sålunda:

Duct[u] auspicio imperioque eius Achaia capt[a].

Corinto deleto Romam redieit triumphans.
Ob hasce res bene gestas quod [is] in bello uouerat,
Hanc aedem et signu[m] Herculis uictoris
Imperator dedicat.

Från samma tid (efter 146 f. Chr.) är en annan inskrift i hexametrar från samme *L. Mummius*. Inskriften, funnen i *Rieti* (det gamla *Reate*) är numera endast till i afskrifter, och är af *Ritschl* (l. c. p. 17) sålunda återställd:

[Hercules] sancte,
De decuma uictor tibei Lucius Mumius donum
Moribus antiqueis pro usura hoc, [quod] dare sese
Visum animo suo, perfecit: tua pace rogans te,
Cogendei dissoluendei tu ut facilia faxseis,
Perficias decumam ut faciat uerae rationis,
Proque hoc adque alieis donis des digna merenti.

§. 29.

Äfven *tituli imaginum*, eller inskrifterna på förfädernas i atrium uppställda bildstoder, kallades *indices*, såsom man ser af denna vers:

Nec quæris, quid quaque *index* sub imagine dicat.
(*Tibulli* Eleg. V, 1, 30.)

Bildstoderna voro vanligtvis färgade vaxbyster, hvilka man, så mycket möjligt var, hade sökt att gifva porträtt-likhet. Hvar och en af bysterna var uppstäld i sitt särskilda skrank (armarium). Inskrifterna, som man väl rättare borde kalla *underskrifter* eller *påskrifter* (de voro *epigrammer* i ursprunglig mening) upptogo personernas namn med bifogande af embeten, som de beklädt, utmärkelser, som de åtnjutit, och bedrifter, som de utfört. *Livius*, X, 7. *Valerii Maximi* Memorab. V, 8, 3. *Taciti* Ann. XVI, 7. På Plinii den Äldres tid började vaxbysterna att allmänt utträngas af bas-reliefs en médaillon eller så kallade *clipei*, hvarvid porträtt-likheten gick förlorad. *Macrobii* Saturn. I, 3. *Philo Iudæus* de virtutibus s. de legat. ad Caium imp. p. 799 E. *Colon Allobrog.* 1613. In fol. Häröfver klagar *Plinius* (Hist. Nat. XXV, 2). *Tituli imaginum* skulle vara goda historiska källor, om de först och främst blifvit bevarade åt efterverlden, och för det andra icke varit falska, derigenom att hvarje familj pådiktade sina förfäder de största utmärkelser. Derpå anspelar *Tibullus* i ofvananförda vers och

Iuvenalis i sin 8:de Satira. *Livius* (IV, 16) omnämner en *falsum imaginis titulum.* Men hufvudstället är dock *Livii* VIII, 40, hvarest orden så lyda:

Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumque fallenti mendacio trahunt.

Cfr. *Livius*, XXII, 31. *Plinii* Hist. Nat. XXXV, 2.

Att *imagines* och *clipei* med sina inskrifter varit till äfven under statens äldsta tider, visar sig deraf, att redan den gamle *Appius Claudius Sabinus Regillensis, qui consul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX* (495 f. Chr.) lät i Bellonas tempel uppsätta sin ätts bilder jemte *titulos honorum*. (*Plinius*, Hist. Nat. XXXV, 3.). De förut omnämnda genealogiska författarne, *Varro Reatinus*, *Atticus* och *M Valerius Messala*, upptogo i sina arbeten *tituli imaginum* (*Plinius*, N. H. XXXV, 2), af hvilka dock, lika litet som af de till clipei hörande inskrifterna, någon qvarlefva kommit till oss från Romerska fornåldern. Såsom exempel från en sednare tid vilja vi dock anföra följande inskrift på fragmentet af en marmortafla:

S. P. Q. R. Augusto deo clupeum virtutis . . . .

Bildstoder (*Statuæ*), på hvilkas baser voro korta uppteckningar af de föreställdas namn och titlar (*Plinius*, H. N XXXIV, 9), voro icke mindre i bruk från äldsta tider (*Plinius*, l. c 16 & 11). Redan år 158 f. Chr. hade antalet af dessa minnestoder, till stor del uppsatta af ganska obefogade anledningar, gått till en sådan öfverdrift, att dåvarande Censorer, P. Cornelius Scipio och M. Popillius, läto från Forum aflägsna alla statuer af magistratspersoner, med undantag af de stoder, som blifvit ditsatta till följd af senatens eller folkets beslut (*Plinius*, l. c. 14). På sednare tider åter uppfylldes alla städer, fora och atria af statuer: ett oskick, hvaröfver Plinius (l. c. 9 extr.) klagar.

Af de inskrifter, som prydt statuernas fotställningar anföra vi från 486 f. Chr. inskriften på Cereris kopparstod, upprest af Sp. Cassii förmögenhet (*Livius*, II, 41. *Plinii* Nat. Hist. XXXIV, 9. *Dionysii* Aut. Rom. VIII, 79.)

Ex Cassia familia datum.

(*Livius*, l. c.)

För öfrigt skall det göra tillfyllest att anföra dessa exempel från Romerska statens yngre tider:

C. Iulio Caesari Pont. Max. Patri patriae.

Maximo Clodio Pupieno Liberali Augusto.

De Gamle (*Gellius*, III, cc. 10 & 11. *Plini* Nat. Hist. XXXV, 2 extr. *Nonius*, s. v. *Lucis*. *Symmachi* Epist. I, 4) omtala ett stort epigraphiskt arbete af *M. Terentius Varro Reatinus*, hvilket burit namnet *Hebdomades* s. *de Imaginibus* och hvilket (efter en ny plastisk method) meddelat porträtter af 700 berömda män. Hvarje porträtt var beledsagadt af en tvåradig poetisk underskift. Vi ega af detta vidlyftiga arbete endast i behåll de tvenne underskrifterna under Homeri och Demetrii Phalerei bilder (*Gellius*, III, 11, §. 7. *Nonius*, s v. *Lucis*.)

Äfven från en yngre tid äro några inskifter på baser af stoder, som upptaga en fullständig liten biographi af personerna. Man har kallat dylika inskrifter *elogia* (*Suetonii* Galba. 3). Personerna tillhöra visserligen denna äldsta period; men sjelfva inskrifternes ålder kan man icke anslå högre, än Kejsartiden. Äfven af dessa historiska inskrifter vilja vi här meddela några prof.

Aeneas.

(Från ett fragment i Museo Borbonico).

Aeneas [filius Ven]eris et Anchisae [Darda]nos qui capta Troia superfuerunt in Italiam . . . . Dein [de quum subito] non comparuisset [dictus] est Indigens [et in deorum] numero relatus.

Romulus.

(Från en piédestal i Pompeji.)

Romulus, Martis filius, urbem Romam condidit et regnavit annos duodequadraginta. Isque primus dux, duce hostium Acrone, rege Cæninensium, interfecto, spolia opima Iovi Feretrio consecravit, receptusque iu deorum numerum Quirini nomine appellatus est.

Appius Claudius Cæcus.

(Marmortafla, uppgräfd i Arezzo, 1555. Finnes i Galleria degli Uffizj.)

Appius Claudius C. F. Caecus Censor, Cos. bis, Dict. Interrex III. Pr. II. Aed. cur. II. Q. Tr. mil. III. Complura oppida de Samnitibus cepit. Sabinorum et Tuscorum exercitum fudit. Pacem fieri cum Pyrrho rege prohibuit. In censura viam Appiam stravit et aquam in urbem adduxit. Aedem Bellonae fecit.

Camillus.

(Fragment dersammastädes.)

. . . . Veios post urbem captam commigrari passus non est. Etruscis ad Sutrium devictis, Aequis et Volscis subactis tertium triumphavit Quart . . . se Veliteru . . . .
Cfr. *Livius*, VI, 42.

§. 30.

De pelare, som man uppreste till utmärkta mäns ära, och af hvilka vi från sednare tider ännu ega flera i behåll (t. ex. Columna Trajana, Antoniniana, Phocæ), egde liknande inskrifter. Tvenne inskrifter på kolonner från denna period hafva nått våra dagar. Den äldste rörer *C. Mænius* (Consul med *L. Furius Camillus* 338 f. Chr.), som vunnit en seger öfver Antiaterne. De från det eröfrade Antium bortförda skepps-rostra anbragtes på det ställe på Forum, der upphöjningen för talaren befann sig; och från denna tid bar nämnde upphöjning (*Suggestus*), såsom man vet, namnet Rostra. *Livius*, VIII, 13. *Plinii* N H. XXXIV, 11.

Nu eger man visserligen en särskild inscription, i hvilken Mænii triumph öfver Antiaterna är omnämnd, och hvilken lyder:

C. Maenius P. F. P. N. Cos. de Antiatibus, Lavineis, Veliterneis pridie K. Octob. CDXVI.

Men denna uppteckning är intet annat än ett utdrag ur Fasti triumphales; och hennes identitet med inskriften på Columna Mæniana är obevislig.

Den andra ärepelaren restes, såsom bekant, på Forum Romanum åt *C. Duellius*, till minne af hans sjöseger vid Mylæ öfver Karthaginienserna i första Puniska kriget, år 260 f. Chr. *Livii* Perioch. libri XVII. *Plinii* N. H. XXXIV, 11. *Cic.* de Sen. 13. *Taciti* Ann. II, 49. *Eutropii* Brev. II, 20.

I Augusti månad 1565 uppgrofs i Rom, nedanför Capitolium, i närheten af Septimii Severi triumphbåge en stympad inskrift, som man ansett hafva utgjort en del, eller åtminstone vara en antik copia af inskriften på *Duellii columna rostrata*. Andra, i främsta rummet den, som väckt detta tvifvel, *Theodor Mommsen*, hafva deremot betraktat denna inskrift såsom en lek af fornforskarne på Kejsar Claudii tid. Numera är inskriften inmurad uti postamentet till en *columna rostrata*, som är ett arbete af 17 seklet, och som befinner sig i Palazzo de' Conservatori. Inskriften blef redan i äldre tider "restaurerad," 99) hvilket vill säga detsamma som förfalskad, och är dessutom icke blott på alla sidor stympad, utan ock inuti så full af luckor och sprickor, att hon omöjligen med någon trohet kan återgifvas, utom i Facsimile. Ett sådant har *Ritschl* gifvit uti *Inscriptio, quæ fertur, Columnæ rostratæ Duellianæ. Bonnæ*, 1852; hvartill vi hänvisa. Då de få säkra qvarlefvor, vi ega af denna inskrift, egentligen blott hafva intresse genom de språkformer, de uppvisa, och då vidare sjelfva inskriftens äkthet är tvifvelaktig, anse vi oss saklöst kunna utesluta monumentet; liksom vi anse oss redan hafva lemnat tillräckligt många prof på denna art af litterära minnesmärken. Bland de privata panegyriska uppteckningarne, till hvilka vi nu öfvergå, vilja vi sysselsätta oss med de perioden tillhöriga grafvårds-inscriptioner, (*elogia monumentorum*, *Cicero* de Finibus, II, 35, §. 116), man gifvit *Calatinus* och *Scipionerna*.

Inskriften på *Calatini* grafvård faller till tiden emellan den andra och den tredje inskriften på Scipionernas grafvar, med hvilken förstnämnda inskrift hon eger en så påfallande likhet, att hon antingen måste antagas hafva varit en efterbildning af densamma, eller måste anses hafva, jemte denna, uppkommit af ett i næniæ och grafvårdsstilen stående uttryck för berömda män på denna tid. Men oaktadt denna likhet i uttryck, anser dock *Cicero* berömmet på *Calatini* grafvård (*populi uir primarius*) såsom ensamt i sitt slag De äldsta och bästa MSS. visa nämligen *Cic. de Senectute*, 17, §. 61, sålunda:

Quanta [auctoritas fuit]in Atilio Calatino! in quem illud elogium *unicum*:

---

99) Postea populus Romanus eam restaurandam ibique collocandam curavit, ubi praesenti tempore conspicitur. Abrah. Preiger i Grævii Thesaurus antiquitt. Ital. Tom. IX, P. VIII. Lugd. Batav. 1723. In fol.

Plurumae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum.
Notum est carmen, incisum in sepulcro.

Till närmare öfverensstämmelse med *Cic. de Fin.* II, 35, §. 116 extr. och med det gamla språket har man trott sig komma genom följande ändring af stället:

— in quem illud elogium:

Oino honc ploirumae consentiont gentes populi primario fuisc viro.

Det andra stället hos *Cicero*, der grafskriften anföres, lyder:

Non elogia monumentorum id significant, velut hoc ad portam:
Unum hunc plurumae consentiunt gentes populi primarium fuisse virum.

(De Finibus, II, 35, §. 116 extr.)

Med *portam* förstås *porta Capena*, utanför hvilken de berömdaste män lågo begrafna och hvarest man ännu har Scipionernas grafställe. Man jemföre:

An tu egressus porta Capena, quum *Calatini*, Scipionum, Serviliorum, Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos?

(*Ciceronis* Tusc. Dispp. I, 7, §. 13.)

Calatinus är af *Cicero* än vidare ihågkommen med följande beröm:

Quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis C. Duellio parem? quis *Atilio Calatino?*

(*Cicero* pro Cn. Plancio. 25, §. 60.)

Slutligen omtalas han af *Cicero* i dennes arbeten *de Legibus* II, 11, §. 28) och *de Natura Deorum* (II, 23, §. 61). Hvad man för öfrigt känner om *Calatinus* är att läsa hos *Livius* (Epitt. librr. XVII & XIX; XII, 60), *Tacitus* (Ann. II, 49 extr.), *Florus* (Res Rom. II, 2, §. 12), *Frontinus* (Strategem. IV, 5. Cfr. *M. Cato* apud *Gellium*, III, 7. *Plinii* Nat. Hist. XXII, 6), *Valerius Maximus* (Memorabb. II, 8, §. 2), *Paulus Orosius* (Hist. IV, 8), *S. Aurelius Victor* (De viris illustr. 39), *Polybius* (Hist. I, 24 & 38) och *Johannes Zonaras* Compend. Hist. VIII, 11—15). Vi inskränka oss här till få meddelanden. *Aulus* (vanligtvis är hans förnamn icke nämndt, men det uppgifves af *Tacitus* och *Polybius*, ll. cc.), *Atilius* (eller *Attilius*), *Calatinus* var tvenne gånger Consul, åren 258 & 254 f. Chr., och firade, enligt *Fasti*, såsom Pro-Consul,

Digitized by Google

år 257, en ärorik triumph öfver Karthaginienserna, hvilka han öfvervunnit och beröfvat många Sicilianska besittningar. År 249 f. Chr. blef han Dictator och var den förste Romare, som i denna egenskap förde en krigshär utom Italien. (Atilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. *Livius* Perioch. libri XIX) Han var Censor år 247, och nämnes ännu lefvande år 241 f. Chr. Alltså har han sannolikt aflidit omkring 240 f. Chr.

Ciceros yttrande (*de Senectute*, 17, §. 61), angående Calatini grafskrift, bör troligtvis förstås så, som om *Cicero* skrifvit: Notum est *[totum]* carmen incisum in sepulcro. Är detta antagande rigtigt, ega vi endast början af Calatini grafskrift. Jemförelsen med *Inscriptio secunda sepulcri Scipionum* bestyrker detsamma.

§. 31.

De grafkamrar, som inneslöto Scipionernas vårdar, finnas i nuvarande *Vigna Sassi*, som är belägen vid den fordna *Via Appia*, nu *Via di Porta S. Sebastiano* (under N:o 13), till venster då man går mot nämnde port[100]. Men i *Belvedere*, i *Vestibulo quadrato*, står, bakom Apollonii verldsbekanta Torso, den lika namnkunniga sarkophag af peperin, som fordom inneslutit Scipio Barbatus; och rundtomkring äro inmurade de inscriptioner, som Pius VI låtit ditföra från de öfriga Scipionernes grafställen. Den till tiden andre af dessa inskrifter, tillhörig Barbati son, blef redan 1616 upptäckt. Men sjelfva stamfadrens sarkophag med dess inskrift, samt de öfriga 28 inscriptionerna, nämligen 7 öfver Scipioner, 21 öfver liberti, upptäcktes först 1780, då egaren af *Vigna Sassi* ville utvidga sina grottor och oförmodadt råkade på dessa begrafningskamrar, som man då lät fullständigt utgräfva.

L. Cornelius Scipio Barbatus, hvilken den äldsta inskriften gäller, var Consul år 298 f. Chr. (*Livius*, X, 11). Hans öfriga värdigheter och bedrifter uppräknas af inskriften. Densamma nämner hans fader *Gnaeus*. Historien, med undantag af *Fasti triumph.* för år 259 f. Chr., känner dock ingen sådan, men väl flera äldre *Publii* (en af dem, äfvenledes med tillnamnet *Barbatus*, var Consul år 328 och Dictator 306 f. Chr., enligt *Fasti Cons.)* och en *Lucius*. Den korta men genom sin kärnfullhet och patriarkaliska enkelhet fängslande inskriften, vill man hänföra till omkring 280 f. Chr. Hon lyder:

---

[100] Scipionernas grafvar ligga utanför den fordna Porta Capena. fastän innanför den Aurelianska Porta Appia, som numera kallas Porta di S. Sabastiano.

Cornelius Lucius Scipio Barbatus,
Gnaivod patre prognatus fortis vir sapiensque,
Quoius forma virtutei parisuma fuit,
Consol censor aidilis quei fuit apud vos,
Taurasia Cisauna Samnio cepit,
Subigit omne Loucana opsidesque abdoucit

På grund af bokstafven G, som här förekommer, har man tvistat om inskriftens äkthet. Dock är *Plutarchi* (Quæst Rom. p. 277) uttryck om *Spurius Carvilius*: *προσεξευρεῖν* icke att förstå om första uppfinningen, utan om införandet i allmänna bruket.

Den andra inskriften rörer *L. Cornelius Scipio*, en son af den föregående. Han var Consul 259 f. Chr. och triumpherade, såsom sådan, *de Poenis et Sardinia*, *Corsica*. Följande år var han Censor med *C. Duellius*. Se *Fasti triumphal.* samt *Livius* (Epit. libri XVII), *Florus* (II, 2), *Valerius Maximus* (Memor. V, 1, §. 2), *Frontinus* (Strateg. III, 9, 4; 10, 2), *Orosius* (IV, 7), *Zonaras* (VIII, 11) och *Eutropius* (II, 20)[101]). Grafskriften öfver honom har man hänfört till omkring 250 f. Chr. Hon lyder:

Honc oino ploirume cosentiont R[omanei]
Duonoro optumo fuise viro,
Luciom Scipione. Filios Barbati,
Consol censor aidilis hic fuet a[pud vos].
Hec cepit Corsica Aleriaque urbe.
Dedet Tempestatebus aide mereto.

Vi hafva i det föregående anmärkt en påfallande likhet mellan denna inskrift och Calatini elogium. Denna likhet häntyder på ett äfven i grafskrifter herrskande formelväsende.

På fragmentet af en sten läses:

---

[101]) Med inskriften böra jemföras Ovidii Fast. VI, 193—194:
Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur;
Cum pæne est Corsis obruta classis aquis.

[L.] Cornelio L. F. Scipio
Aidiles. Cosol. Cesor.

Man har, icke utan skäl, antagit att dessa tvenne rader utgöra öfverskriften till de Saturnier, vi nu meddelat.

De öfriga inskrifterna på Scipionernas grafvar, rörande Cn. Cornelius Scipio Hispallus (död under sitt consulat, 176 f. Chr.), L. Cornelius (en broder till den föregående), P. Cornelius (son af Africanus major) o. s. v. tillhöra icke perioden, såsom icke öfverstigande år 175 f. Chr. De äro heller icke affattade i samma enkla uttryckssätt, som de föregående: de låta redan förmärka en rigtning åt oratorisk stil. Derföre kunna de här uteslutas.

§. 32.

Libri commentarii de familiis s. *Volumina de familiis* stå i nära sammanhang med *Laudationes funebres*, hvilket visar sig af följande *Gellii* yttrande:

Prolatus liber est ita inscriptus: *M. Catonis Nepotis*. — — Quæ postea ita esse cognovimus, quum et *laudationes funebres* et *librum commentarium de familia Porcia* legeremus.

(*Gellius*, XIII, 19, §§. 1 & 17.)

Vi återkomma i det följande till detta sammanhang.

Vi hafva i det föregående anmärkt, att dessa slägtkrönikor sammanfalla med de genealogiska arbeten, vi betraktat under benämningen: *origines familiarum*. De ega med de sistnämnde alldeles samma författare. Benämningen *Libri commentarii de familiis* är hämtad från *Gellius* (l. c.). Den andra benämningen, *Volumina de familiis*, återfinnes hos *Plinius* (Nat. Hist. XXXV, 2.).

Antiken har visserligen icke namngifvit andra eller flera författare inom detta område, än dem, vi i det föregående uppräknat; dock måste man antaga ett antal, som säkert gått vida utöfver de få namn, som händelsevis kommit till oss. *Suetonii* genealogiska uppgifter i lefvernesbeskrifningarne öfver Augustus, Tiberius, Nero och Galba häntyda redan på ett långt rikare förråd af slägtkrönikor, än det namngifna. Och förhållandet var säkert det, att de flesta slägthistorier 102) icke egde någon namn-

---

102) Eller rättare alla de bidrag och documenter till slägtens historia, bland hvilka laudationes funebres m. m. d. innefattades; hvilka alla handlingar förvarades i husets archiv.

gifven eller ens känd, ja ofta egde flera okända författare. Att de flesta gamla patriciska ätter voro i besittning af dyrbara historiska anteckningar och urkunder (ornamenta ac monumenta), ser man af följande ställe:

Nonnullæ mortuorum laudationes forte delectant. Et hercules hæ quidem exstant: ipsæ enim familiæ sua quasi ornamenta ac monumenta servabant et ad usum, si quis eiusdem generis occidisset, et ad memoriam laudum domesticarum et ad illustrandam nobilitatem suam Quamquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, et ad plebem transitiones, quum homines humiliores in alienum eiusdem nominis infunderentur genus: ut, si ego me a M'. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio consul anno X post exactos reges fuit.

(*Cicero*, Brut. 16, §. 61—62.)

Man finner häraf, att antalet af Romerska så väl slägtregister, som slägthistorier, varit mycket stort. Att bådadera också funnits i denna äldsta period, är utom allt tvifvel, ehuru dessa gamla documenter till en del ständigt ersattes af nyare slägthistorier (då möjligtvis de gamla förstördes, för att icke vittna mot de ännu djerfvare, nyare dikterna till slägtens heder), och ehuru det först mot republikens slut blef rätt modernt att uppfylla sina atria med stemmata.

Dessa documenter (ätt-taflor, familiehistorier &c.) bildade hus-archivets samlingar, hvilka efter hand ökades och förändrades, allt eftersom slägtens ära eller högmod eller bådadera tillvexte. Så, t. ex., är att antaga, det *Fabia gens* varit i besittning af ett rikt, troligtvis det rikaste, slägt-archiv, som till en del varit källan till de många sagolika berättelser om Fabiska ätten, som lemnas oss af Romerska annalister, historieskrifvare och skalder. Slägtens härfärd mot Veji, som förtäljes af *Livius* (II, 49) är exempel nog.

Från nu skildrade förhållanden äro ock till en del att härleda de stridiga uppgifter, som annalisterne tillåtit sig mot hvarandra; hvilka alla skiljaktigheter öfvergått från krönikeskrifvarne till de verkligen historiska författarne. Vi få här påminna, att det just var medlemmar af Roms förnäma, patriciska ätter, som sysselsatte sig med krönikeskrifning eller med hvad man då kallade historieskrifning. Ända hän emot republikens sista tid sköttes detta värf uteslutande af fria, ja högättade män *(ab honestissimo quoque)*; ty enligt *Cornelius Nepos* (anförd af *Suetonius* de claris rhetor. 3) var *C. Otacilius Pilitus* den förste af lägre stånd, som tog sig före att skrifva historia, *scribere historiam ausus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam.* Alla de gamla annalisterne, om de än icke såsom *Q. Fabius Pictor* och *M. Aemilius Scaurus* tillhörde Roms äldsta patriciska ätter, beklädde likväl, eller hade beklädt, höga embeten i statens tjenst. De voro sjelfva aristokrater och skrefvo för ett aristokratiskt, ett litet, men upplyst, publicum. Detta, jemte deras beroende af Grekiska föregångare, är orsaken, hvarför de i början icke skrefvo på Latin, utan på Grekiska. Det är äfven orsaken till de flera skiljaktigheter, som råda dem emellan.

Roms ära var nämligen icke det enda målet för deras skriftställareverksamhet: enhvar sökte derjemte att, så mycket möjligt var, förhärliga sin egen slägt och de familjer, som till denna voro närmaste fränder och vänner. Vid valet af källor (och hufvudkällorna utgjordes af de stridiga sägnerna hos Grekiska skriftställare) nyttjades ingen historisk kritik: och i sjelfva verket voro samtliga dessa källor lika okritiska När man icke fästade sig vid dem, man först påträffade, valde man dem, som bäst gynnade ofvannämnda afsigter. Så skred man till verket — men upptäckte snart, att den nya historiska framställningen skulle betydligt skilja sig från alla föregående, till en del genom de från hufvudkällorna afvikande, enskilda familjearchiver, som man rådfrågade. Vare sig att denna originalitet smickrade författarefåfängan, eller man på allvar trodde, att föregångarne efter sämre källor behandlat historien — man företog sig att gifva sin lilla läsverld en ny Romersk universalhistoria, dock med strängt afseende på de särskilda afsigterna. Och detta är just ett characteristiskt drag hos de gamla annal-skrifvarne, att de alla ville berätta Roms historia ända från början.

Att slägtkrönikorna såsom historiska materialsamlingar voro ytterst opålitliga, är klart af det redan framställda och af *Ciceros* anförda ställe: *historia rerum nostrarum est facta mendosior* &c. Det kan vidare bestyrkas. Sålunda yttrar en sednare historieskrifvare:

Familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumque fallenti mendacio trahunt.

(*Livius*, VIII, 40.)

Vi hafva äfven i det föregående sett, huru ättlängderna voro utsatta för allmänna åtlöjet.

Vi hafva nämnt, att *Suetonius*, för att skildra Tiberii lefverne, begagnat en för oss okänd genealogisk krönika. Om vi nu i vår ordning vilja begagna oss af *Suetonii* uppgifter, med uteslutande af allt, som för *Suetonii* tidehvarf och person kan vara egendomligt, och med bortseende från de rent språkliga archaismerna, föreställa vi oss, att de genealogiska berättelserna i den gamla krönikan ungefärligen blifvit meddelade sålunda:

Patricia gens Claudia orta est ex Regillis, oppido Sabinorum. Inde Romam commigravit. A patribus in patricias cooptata est — — Claudius Caudex primus Poenos Sicilia expulit. — — Claudius Nero Asdrubalem oppressit.

(Cfr. *Suetonius*, l. c. 1 & 2.)

Af de citater *Plinius* gör från *Messalas* ofvan omtalta arbete *de Romanis familiis*, välja vi att anföra det, i hvilket gubbens egna ord begagnas. Stället berör den gamla traditionen om Serviliernas magiska *triens æreus*.

Servilia familia, inlustris in Fastis, trientem æreum pascit auro et argento, consumentem utrumque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam:

Serviliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaque sacra quotannis faciunt: quem ferunt alias crevisse, alias decrevisse videri, et ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ significari.

(*Plinii* Nat Hist XXXIV, 38.)

Denna berättelse bär så fullkomligt i sig en uråldrig folksagas character, att vi icke draga i betänkande att antaga, icke blott att hon stått att läsa i äldre böcker, än Messalas, och närmast i Serviliernas slägtkrönika, utan äfven, att hon bland folket gått från mun till mun.

Vi tilltro oss väl icke att kunna återställa sagans genuina ord. Dock enklare och naivare, än både *Messala* och *Plinius* återgifvit henne, har hon ursprungligen varit berättad. Och tänka vi oss meddelelseformen ungefärligen sådan:

Servilia familia habet trientem æreum. Quotannis Servilii faciunt sacra, in quibus trientem sacrum pascunt auro et argento: consumit autem utrumque. Alias crescit, alias decrescit, et ex eo aut bonos aut diminutio familiæ significatur.

Och härefter, föreställa vi oss, följde en hop traditioner om Serviliska slägtens vexlande öden, såsom exempel på denna kopparslantens underbarhet (*aeris miraculum*), för att tala med *Plinius* (l. c.).

Sålunda har en och annan muntlig folksaga genom slägtkrönikorna banat sig väg till de historiska skrifterna öfver Roms forntid, bland hvilka vi kunna räkna Plinii encyclopædiska arbete.

§. 33.

Laudationes funebres, *Clarorum virorum laudes* och *Naeniæ* voro trenne slag af skriftliga meddelanden (ty ock *naeniæ* öfvergingo i skrift), som alla hade till föremål att fira de hädangångnes åminnelse och ära.

Orationes l. *Laudationes funebres* (*Cic.* Brut. 16. *Plinii* Nat. Hist. VII, 45. *Quintiliani* Instt. III, 7, §. 2. *Gellius*, XIII, 19) kallas äfven *laudes funebres* (*Livius*, VIII, 40), *solennes post mortem laudationes* (*Livius*, V, 50), *laudes supremæ* (*Plinius*, l. c.), *mortuorum laudationes* (*Cicero*, l. c.). Hos Grekiska författare förekomma de under benämningarne: *ἔπαινοι* (*τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν*), *ἔπαινοι παρὰ τὰς ταφάς*, *ἐγκώμια*, *λόγοι ἐπιτάφιοι*.

Laudationes funebres voro liktal (parentationer) öfver aflidna af högre börd eller förtjenst, hållna på Forum (pro Rostris) af någon slägting eller vän (*Plutarch*. Poplic. 9. *Dionys*. V, 17. Cfr. *Cic*. de Legg. II, 24.). Stundom höllos de af någon talare, som Senaten dertill förordnat. Se *Quint*. III, 7, §. 2.

Att dessa liktal voro *berömmande*, framgår af benämningen *laudationes*. De framställas ock af *Quintilianus* (l. c.) såsom sådana. De voro *äreminnen*; och det var icke blott den döde, som prisades, utan äfven hela hans ätt och fädernesland (patria ac parentes maioresque, ib. §. 10). Se *Polyb.* VI, 53.

Äfven matronorna fingo liktal, sedan senaten tilldelat dem denna ära för deras patriotiska uppoffringar i Galliska kriget (*Liv.* V, 50. Cfr. *Plutarchi* Camill 8). Dock synes detta senatsstadgande först i en sednare tid blifvit tillämpadt, eller har seden en längre tid varit uraktlåten, då *Cicero* (de Orat. II, 11) låter Antonius säga, att *Popillia*, moder till Q. Lutatius Catulus († 87 f. Chr.), var den första qvinna, som åtnjöt en dylik hedersbevisning, i det den ofvannämnde sonen höll liktal öfver henne.

Efter Cæsar, hvilken, enligt *Suetonius* (Cæs. 6), såsom Quæstor höll liktal öfver sin faster Iulia och sin hustru Cornelia, kom seden ånyo i allmänt bruk och utsträcktes äfven till yngre fruntimmer (*Plut.* Cæs. 5.).

Så väl *Cicero* som *Quintilianus* (ll. cc.) hafva lemnat anvisningar till dylika orationers hållande; och af dem ser man tydligt, att liktalen, för att anses lyckade, skulle vara så smickrande som möjligt för den aflidne och hans slägt.

Laudationes funebres, såsom sysselsättande sig med slägtens ättledning och ärorika minnen, utgjorde en vigtig beståndsdel af slägt-archiven, och upptogos derföre, delvis eller helt och hållet, i *Libri commentarii de familiis*.

Men emedan både ättledningarne och bedrifterna som oftast voro för tillfället diktade, för att utgöra glanspunkter i liktalen (se efterföljande exempel), voro dessa *laudationes* en mycket grumlig historisk källa; som sedermera alltför mycket och okritiskt anlitades: ett förhållande, hvaröfver redan de Gamle klagat. Se nyssanförda citat från *Cicero* (Brut. 16). Detsamma intygar *Livius*:

> Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quaeque famam rerum gestarum honorumque fallente mendacio trahunt.
>
> (*Liv.* VIII, 40.)

Man antager (efter *Plut.* Poplic. 9 och *Dionys.* V, 17), att den första *laudatio funebris*, som egt rum, var den, som P. Valerius Poplicola, år 509 f Chr., höll öfver sin fallne medconsul Brutus (jfr. *Liv.* II, 7), och att deraf seden hade sitt ursprung.

Digitized by Google

Emellertid anser sig *Dionysius* icke kunna afgöra, om denna sed icke sträcker sig ända in i konungadömet.

Εἰ μὲν οὖν Οὐαλέριος πρῶτος κατεστήσατο τὸν νόμον τόνδε Ῥωμαίοις, ἢ κείμενον ὑπὸ τῶν βασιλέων παρέλαβεν, οὐκ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν.

Dionys. V, 17.

Från alla perioder af Romerska statens tillvaro anföras *laudationes funebres*, såsom vi kunna se af följande exempel.

I. Under år 480 f. Chr. omnämnes af *Livius* (II, 47) det liktal, som *M. Fabius* höll öfver sin broder, Q. Fabius och sin medbroder i consulatet, Cn. Manlius, hvilka begge stupat mot Vejenterne. — Något anförande ur detta tal är icke i behåll

II. Omkr. 221 f. Chr. höll *Q. Cæcilius Metellus* liktal öfver sin fader L. Metellus. Detta tal omtalas af *Plinius* (N. H. VII, 45). Men hvad på detta ställe meddelas ur nämnda liktal, är icke att anse såsom ordagrant citat, utan såsom ett referat af *Plinius*, som i korthet anför hufvudpunkterna af Metelli tal, under det att han i viss mån motsäger talarens framställning, att den aflidne varit i åtnjutande af en så utomordentlig lycka. Ty äreminnet syftade att bevisa detta; och af Plinii referat ser man, att det varit indeladt i tio delar, hvardera angifvande en särskild lycklig omständighet (res maxima optimaque), som kommit fadren till del. Metelli tal har emellertid så till vida öfverensstämt med Plinii referat, att det förra, liksom det sednare, varit ett enkelt uppräknande af L. Metelli lyckliga öden. — På Plinii tid fanns detta tal ännu i afskrift (Q. Metellus in oratione scriptum reliquit.)

§. 34.

III. Omkr. 207 f. Chr. höll *Q. Fabius Maximus Cunctator* liktal öfver sin son Quintus. Det omtalas af *Cicero*.

Multa in eo viro praeclara cognovi: sed nihil est admirabilius, quam quomodo ille mortem (M.) filii tulit, clari viri et consularis. *Est in manibus laudatio*, quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus?

(*Cic.* de Senect. IV, §. 12.)

Jfr. *Plutarchi* Fab. 1 extr., 24 extr.

Digitized by Google

Bokstafven *M*. hos Cicero är en interpolation, uppkommen genom förvexling med en annan, föga känd, son af Cunctatorn, som bar namnet *Marcus*. Ty att Quintus här är rätta namnet, visar sig af en mängd andra ställen (t. ex. *Livii* XXIV, 9, 12 & 43). Såsom vi se, talar Cicero blott om det aktningsvärda, philosophiska lugn, hvarmed Fabius bar sin sons död, och hvilket icke heller förnekade sig i liktalet. Men han anför ingenting ur talet. Ej heller gör *Plutarchus* detta (ll. cc.), ehuru han, i sammanhang med omnämnandet af detta tal, meddelar oss, att Fabii föredrag var osmyckadt och anspråkslöst, och att för öfrigt dess egendomliga manér var att i tänkespråk söka uttryck och innehåll.

Οὐ γὰρ ἐπῆν ὡραϊσμὸς οὐδὲ κενὴ καὶ ἀγοραῖος χάρις, ἀλλὰ νοῦς ἴδιον καὶ περιττὸν ἐν γνωμολογίαις σχῆμα καὶ βάθος ἔχων.
(*Plutarchi* vita Fab. 1.)

Det synes emellertid som om ett obetydligt fragment, bestående af fyra ord, genom *Priscianus* öfvergått till efterverlden.

Amitti magis quam apisci (l. adipisci).
(*Fabius Maximus* apud *Priscian.* VIII, p. 791. Putsch.)

Vi se, att *adipisci* är begagnadt i passiv bemärkelse, liksom i följande vers:

Non aetate, verum ingenio apiscitur sapientia.
(*Plauti* Trin. II, 2, 86.)

Om Fabii yttrande, äfvensom om ett annat af *C. Fannius* (hæc adipiscuntur), har också *Priscianus* (l. c.) redan anmärkt: passive sunt prolata.

Så obetydligt detta fragment än är, hänvisar det dock på en oratorisk antithes, som, enligt Fabii böjelse för *γνωμολογίαις*, måhända tillhör ett tänkespråk af det innehåll, att, hvad menskligt var, lättare förlorades än förvärfvades (Amitti magis quam apisci rerum est humanarum — eller något dylikt.)

IV. *Gellius* berättar, att *laudationes funebres* funnos bland de historiska samlingar om *familia Porcia*, hvilka han genomläst. Se ofvan anförda citat från *Gellii* Noct. Att. XIII, 19, §. 17.

V. År 68 f. Chr. höll *Cæsar laudationes* öfver sin faster Iulia, Marii hustru, och sin egen hustru Cornelia. *Sueton.* Cæs. 6. Cfr. *Plutarchi* Cæs. 5.

Af det förra talet ega vi ännu ett stycke.

Amitae meae, Iuliae, maternum genus ab regibus ortum, paternum cum diis immortalibus conjunctum est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater, a Venere Iulii, cuius gentis familia est nostra. Est ergo in genere et sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent, et cerimonia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.

(*Iul. Cæsar* apud *Suet.* l. c.)

Ett fragment ur Cæsar, som *Servius* (ad *Verg.* Aen. I, 267) meddelar, tyckes vara ett stycke ur detta tal.

Occiso Mezentio Ascanium, *sicut Iul. Cæsar* scribit, Iulum coeptum vocari, a prima barbae lanugine, quam *ἴουλον* Graeci dicunt, quæ ei tempore victoriae nascebatur.

(*Iul. Cæsar* apud *Servium*, l. c.)

Detta är dock tydligen icke ett anförande efter orden, utan allenast efter innehållet.

Af *Laudatio Corneliæ* är intet öfrigt.

I det af Suetonius bevarade fragmentet igenkänna vi utan svårighet den Cæsar, som var *summis oratoribus aemulus* (*Tac.* Ann. XIII, 3). Stilen i det lilla stycket jäfvar icke *Ciceros* (Brut. 72) vittnesbörd: illum omnium fere oratorum latine loqui elegantissime.

§. 35.

VI. Men den classiska dictionen i *orationes funebres* blef i följande tidehvarf förvandlad till svulst och floskelmakeri. För fullständighets skull meddela vi äfven ett dylikt exempel.

Under Kejsarne (t. ex. Nero och Vespasianus) blomstrade en *gens Murdia*. Vi ega i behåll ett större fragment af ett liktal, hållet i denna familj. Loftalet, som finnes inristadt i en marmortafla, är hållet af en son öfver den hädangångna modren.

Murdiae L f. matris . . . . sed propriis viribus adlevent caetera, quo firmiora probabilioraque sint. Omnes filios aeque fecit heredes, partitione filiae data; amor maternus caritate liberum, aequalitate partium constat. Viro certam pecuniam legavit, ut ius dotis honore iudici augeretur. Mihi revocata memoria patris, eaque in consilium et fide sua adhibita, aestuma-

Digitized by Google

tione facta, certas res testamento praelegavit, neque ea mente quo me fratribus meis quom forum[103] aliqua contumelia praeferret, sed memor liberalitatis patris mei, reddenda mihi statuit, quae iudicio viri sui ex patrimonio meo cepisset, ut ea ussu[104] suo custodita proprietati meae restituerentur. Constitit ergo in hoc sibi ipsa ut a parentibus dignis viris data matrimonia obsequio, probitate retineret, nupta meriteis gratior fieret, fide carior haberetur, iudicio ornatior relinqueretur, post decessum consensu civium laudaretur. Quom discriptio partium habeat gratum fiduumque animum, in viros aequalitatem, in liberos iustitiam, in veritate; quibus de causeis q., quom omnium bonarum feminarum simplex similisque esse laudatio soleat, quod naturalia bona propria custodia servata varietates verborum non desiderant, satisque sit eadem omnes bona fama digna fecisse, et quia adquirere novas laudes mulieri sit arduom, quom minoribus varietatibus vita iactetur, necessario communia esse colenda, ne quod amissum ex iustis praecepteis caetera turpet, eo maiorem laudem omnium carissima mihi mater meruit, quod modestia, probitate, pudicitia, obsequio, lanificio, diligentia, fide par similisque cetereis probeis feminis fuit, neque ulli cessit virtutis, laboris sapientiae[105] . . . . praecipuam aut certe . . . .

§. 36.

Af de liktal, som äro omnämnda i föregående §§, se vi, att blott det första, nämligen *M. Fabii*, tillhör denna period Men ehuru vi lika litet ur detta, som ur något annat äldre liktal, ega något citat, är, af likheten med skriftliga minnesmärken från perioden, samt af jemförelsen med följande tiders parentationer, otvifvelaktigt att sluta, att framställningssättet i de äldsta *laudationes funebres* sammanfaller med framställningssättet på denna tids grafvårdar, d. v. s. är ett blott och bart uppräknande af den hädangångnes lefnadsöden och förtjenster, utan några stilens prydnader. Och denna häfdvunna skrifart har utan tvifvel sträckt sig långt in i en följande period. Sålunda har *Metelli* ofvan omtalta framställning af *decem res in uno felicissimae* (jfr. *Plinii* Hist. Elench. samt VII, 45 med §. 33.) sannolikt bestått af ett enkelt uppräknande, sådant som: Optimus orator, fortissimus imperator fuit: summus senator habitus est; pecuniam magnam bono modo invenit; multos liberos reliquit: o. s. v.

---

[103] Läs: eorum. Genom motsatt felskrifning står eorum i st. f. forum i flera MSS af Cic. de Legg. II. 24. §. 61

[104] Läs: iussu.

[105] Härnäst följde troligtvis: laude.

Det enkla framställningssättet, som i den äldsta tiden förestafvades af blotta önskan att uttrycka hvad man tänkte, blef först i en långt framskriden tid vältalighet. Icke blott stilen i liktalen var då underkastad reglor. Sådana gåfvos ock för sjelfva ämnets behandling; såsom vi se af följande citater.

Qui laudabit quempiam, intelliget exponenda sibi esse fortunae bona. Ea sunt generis, pecuniae, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formae, virium, ingenii ceterarumque rerum, quae sunt aut corporis aut extraneae; si habuerit, bene his usum si non habuerit, sapienter caruisse; si amiserit, moderate tulisse. Deinde, quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid iuste, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit aut tulerit.

(*Cicero* de Orat. II, 11, §. 45–6.)

Varia est laus hominum. Nam primum dividitur in tempora, quodque ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt: iin is autem, qui fato sunt functi, etiam quod est insecutum. Ante hominem patria ac parentes maioresque erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati, pulchrum erit; aut humilius genus illustrasse factis. &c.

(*Quintil.* III, 7, §. 10 sqq.)

Sålunda blef parenterandet småningom en konst, en art af eloquentia. Och vi finna äfven af det föregående, att denna art verkligen genomgått alla de stadier, som i allmänhet voro den Romerska vältaligheten förelagda.

§. 37.

Nu följer uti den ordning, vi antagit, att egna uppmärksamhet åt *Clarorum virorum laudes*. Men innan man kan blifva i stånd att fälla något omdöme öfver beskaffenheten af detta slags historiska poesi, är det nödvändigt att skärskåda de ställen hos de Gamle, som utgöra källorna för hela vår kunskap om saken.

Vi anse oss bland dessa ställen icke kunna räkna dem, som kunna hämtas ur *Dionysii* Antiquitates Romanae. Det är nämligen allenast skenbart, de beröra ifrågavarande ämne. Vigtigast skulle deribland vara I, 79, der författaren ur *Fabius Pictor* förtäljer sagorna om Romulus och Remus, med tillfogande af: *ὡς ἐν τοῖς πατρίοις ὕμνοις ὑπὸ Ῥωμαίων ἔτι καὶ νῦν ᾄδεται* (såsom ännu sjunges af Romarne uti de hymner, de ärft från förfäderna). Något annat är icke antagligt, än att Dionysius, eller rättare Fabius Pictor här åsyftat Saliernas sånger, i hvilka drag från sagor om den förgudade Romulus kunde förekomma. Man bör nämligen noga märka, att orden *ὡς—ᾄδεται* stå midt i sagan, och således icke kunna hänföras till densamma i dess helhet, utan blott till närmast föregående sats.

Ännu mindre hithörande äro VIII, 17 & 62, der författaren blott i allmänhet talar om sånger.

Man får heller icke om *Clarorum virorum laudes* förstå de "siarnes åldriga rullar" (*annosa volumina vatum*), som *Horatius* (Epist. II, 1, 26) omtalar. Vi få snart tillfälle att se, att *Clarorum Virorum Laudes* nästan aldrig formellt, ehuru väl till innehållet, förefunnits i volumina. *Horatius* afser påtagligen de vaticinia, om hvilka vi skola tala i en följande afdelning.

De ställen, som med säkerhet låta hänföra sig till detta ämne, äro följande.

Gravissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes.

(*Cato* apud. *Cic.* Tusc. IV, 2, §. 3.)

Est in Originibus, solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.

(*Cato* apud *Cic.* ib. I, 2, §. 3.)

Att vi ega så torftiga underrättelser om de historiska måltidssångerna, måste tillskrifvas den omständigheten, att de Gamle icke nog strängt gjort skillnad mellan denna improviserade poesi och den sednare egentliga konstpoesien. Cicero sammanblandar båda slagen; hvilket synes af de föregående citat närmast följande orden:

Honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrum M. Nobiliori, quod is in provinciam poetas duxissit; duxerat autem consul ille in Aetoliam, ut scimus, Ennium.

(Cic. l. c.)

Då *clarorum virorum laudes* plägade sjungas af samtliga Romarne vid deras festmåltider, så kunde *denna* poesi omöjligen stå i lägre anseende, än nationen sjelf

§. 38.

In conviviis pueri modesti . . , ut cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant maiorum, et assa voce et cum tibicine.

(*Varro* de vita pop. Rom lib. II, apud *Nonium*, s. v. *Assa voce.)*

I sitt sammanhang lyder stället hos Nonius sålunda:

Assa voce, sola voce linguae tantummodo aut vocis humanae, non admixtis aliis musicis esse voluerunt. *Varro* de vita P. R. lib II: In conviviis &c.

(*Nonius*, l. c., I, 70. — p. 526 ed *Gothofr.* p. 76 ed. *Merceri.*)

I citatet från *Varro* saknas verbet. *Nonius* har också knapt behöft det för *sitt* ändamål. Det hade deremot för *oss* varit af största vigt, emedan vi deraf *med bestämdhet* kunde hafva sett, om här var fråga om en allmän sed, eller endast om en särskild tillfällighet; och framför allt, om hvilken tidpunkt *Varro* talade.

Epularum solemnium fides ac tibiae.

(*Cic.* de Orat. III, 51, §. 197.)

Strängaspelet och flöjtblåsandet vid de festliga måltiderna omtalas här i sammanhang med *Saliorum versus*, och i anledning af den makt, som rhythmus och sång utöfvar på menniskosjälen — Cicero härleder denna sed från *Numa, rege doctissimo, majoribusque nostris.*

§. 39.

Utinam exstarent illa carmina, quae multis saeclis ante suam aetatem in epulis esse cantitata de clarorum virorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit Cato!

(*Cic.* Brut. XIX, §. 75.)

Multis sæclis ante suam ætatem är en stor öfverdrift. Vi skola se af det följande, att detta bruk just har bortdött på den tid, då *Cato Censorius* lefde.

En lika klar, som vacker, häntydning på denna gamla sed finna vi hos Horatius i epilogen till Oderna, hvarest han prisar Augustus, emedan han i staten åter infört god ordning (ordinem rectum)

Et veteres revocavit artes.

Bland de "gamla idrotter," som nu skalden, under Augusti auspicier, vill återkalla, äro också dessa lofqväden öfver berömda män (clarorum virorum laudes). Horatius har ock, på *sitt* sätt, efterbildat eller snarare upplifvat detta slags poesi i Carm. I, 12, der han, jemte Gudar och Heroer (Hercules, Dioskurerna, Quirinus), också besjungit Roms gamla Konungar (Numa, Tarquinius) och andra utmärkta män (Regulus, Paullus, Fabricius, Marcellus, Cato, &c.) ända ned till Augustus. Det är dock klart, att denna sång ingalunda kan anses såsom en fortsättning af den gamla, längesedan utslocknade måltidspoesien, med hvilken den i öfrigt har så litet gemensamt. Bland de största skiljaktigheterna anmärka vi: att den *icke* är improviserad; att den är en öfversigt af hela Romerska sagans och historiens utmärktheter, och icke sysselsätter sig med någon särskild bland forntidens store män; samt slutligen, att versarten är Sapphisk, i det att den rhythmus, som användes vid måltidssångerna, *horridus ille numerus Saturnius* (Epist. II, 1, 157—8), icke blott var olämplig för Horatii tidebvarf, utan ock minst af alla anstod Horatii skaldelynne. — Då vi sagt, att Horatius sökte upplifva den gamla måltidspoesien, få vi dock icke taga detta såsom en allvarlig afsigt eller ett verkligt sträfvande från hans sida. Det var helt enkelt en poetisk nyck, som återvände ett par gånger, och icke mera. I sjelfva verket bekymrade sig Horatius ej det minsta om forntida bruk. Och någon allvarlig afsigt att träda i förbindelse med den urgamla poesien, kunde aldrig falla honom in. Början af hans qväde ådagalägger tydligt, att det var med *Grekiska* forntiden, han stod i andlig förbindelse. Men jemföre andra hymnen af *Pindari Olympia*. För Romerska forntidens alster, liksom för studiet af desamma, har han uttryckt ett omisskänligt förakt.

Se, t. ex., samma brefs 23 och följande verser. — De stropher, i hvilka Horatius anspelar på gästabuds-sångerna, äro dessa:

Nosque et profestis lucibus et sacris,
Inter iocosi munera Liberi,
Cum prole matronisque nostris,
Rite deos prius adprecati,
Virtute functos, *more patrum*, duces,
Lydis remixto carmine tibiis,
Troiamque et Anchisen et almae
Progeniem Veneris *canemus*.
(*Hor.* Carm. IV, 15, 25–32.)

§. 40.

Maiores natu in conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quo ad ea imitanda iuventutem alacriorem redderent. Quid hoc splendidius, quid etiam utilius certamine? Pubertas canis suum honorem reddebat: defuncta virium cursu aetas ingredientes actuosam vitam favoris nutrimentis prosequebatur. Quas Athenas, quam scholam, quae alienigena studia huic domesticae disciplinae praetulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricii, Marcelli, Fabii; ac ne singula imperii nostri lumina simul percurrendo sim longior, inde, inquam, coeli clarissima pars divi fulserunt Caesares.

(*Val. Maximus* II, 1 extr.)

Eburu denna underrättelse är så utsmyckad med sökta antitheser och andra rhetoriska floskler, att det icke är så lätt att intränga i dess kärna, så kan man dock finna, att denna består af de första 12 orden, hvilka ock i mitt anförande blifvit särskildt utmärkta. De utgöra den historiska grund, på hvilken *Valerius Maximus* bygt sin phraseologi. Allt det öfriga, från *quo ad ea imitanda* ända till *fulserunt Cæsares*, äro författarens reflexioner i ämnet.

Att gubbar vid gästabudstillfällen plägade utgjuta sig i poetiskt lof öfver ännu äldre, framlidna mäns storverk, är den historiska sed, till hvilken Valerius Maximus anknutit sina betraktelser. Om än de sednare skulle visa sig mindre tillförlitliga, så kan sjelfva seden dock ingalunda betviflas. Han icke blott

Digitized by Google

icke motsäges af öfriga antikens vittnesbörd om *Clarorum virorum laudes;* utan öfverensstämmer med dem i den grad, att han just förklarar uppkomsten af den sång, som, enligt *Cicero* (Tusc. I, 2. IV, 2), gick hela laget kring. Dessutom är denna sed i närmaste öfverensstämmelse med ålderdomens lynne. Om vi blott betänka, att gubben, framför alla andra, plägar vara

———— laudator temporis acti
Se puero,

(*Hor*. A. Poet. 173—4.)

så är frågan lätt besvarad, hvilken ålder först gifvit tonen till de lofqväden öfver forntiden, hvilka sedermera kommo att höra till allmänt måltidsskick. Vi anse derför, att Valerius Maximus gifvit oss en i detta hänseende vigtig historisk upplysning, som hvarken Cato eller Varro eller Cicero eller Quintilianus *kunde* meddela, emedan de kommo att vidröra ämnet af helt andra anledningar, och således måste gifva sina underrättelser derom uti helt annat sammanhang.

Men författarens egna reflexioner hafva långtifrån samma värde för oss. De börja redan i första punkten med orden: *quo ad ea imitanda iuventutem alacriorem redderent.* Att det moraliska syftemålet varit det första och närmaste för gubbarnes loftalande, kunna vi icke antaga. Men detta antager *Valerius Maximus*, som utbreder sig öfver den verkan, ett slikt undervisningssätt utöfvade på ungdomen. Sålunda, påstår han, bildade sig Fabier, Camiller, Scipioner o. s. v. Då han tillägger, att Cæsarerna utgått ur samma skola, gör han sig visserligen skyldig till ett groft historiskt misstag; men hos en af Kejsartidens författare får man dock icke vara alltför nogräknad, hvad beträffar smicker.

§. 41.

Veterum quoque Romanorum epulis fides ac tibias adhibere moris fuit. Versus quoque Saliorum habent carmen. Quae cum omnia sint a Numa rege instituta, faciunt manifestum, ne illis quidem, qui rudes ac bellicosi videntur, curam musices, quantam illa recipiebat aetas, defuisse.

(*Quintil.* Inst. Orat. I, 10, §. 20.)

Quamvis autem satis iam ex ipsis, quibus sum modo usus exemplis, credam esse manifestum, quae mihi, et quatenus musice placeat: apertius tamen profitendum puto, non hanc a me praecipi, quae nunc in scenis, effeminata et impudicis modis fracta, non ex parte minima, si quid in nobis virilis roboris manebat, excidit, sed qua laudes fortium canebantur et ipsi fortes canebant.
(*Quintil.* ib. §. 31.)

Quintilianus har dessa yttranden, då han talar om musiken såsom ett nödvändigt bildningsmedel och ämne för undervisningen, och under det han påminner om den Grekiska seden att under måltiden till lyran uppstämma sånger. Romarnes bordsånger hafva äfven en viss likhet med Grekernas *Σκόλια;* men skilja sig från de sednare betydligt redan derigenom, att de uteslutande behandla historiska ämnen.

Man finner för öfrigt vid närmare granskning af anförda ställen hos Quintilianus, att denne författare icke egt någon egen kännedom eller mening om saken. Allt, hvad han anfört, inskränker sig till blotta reminiscenser från *Cicero.* (Tusc. I, 2 IV, 2. De Orat. III, 51.)

Slutligen anmärka vi följande ställe:

Camenae Musae sunt dictae, quod canunt *antiquorum laudes.*
(*Paulus Diaconus*, p. 43, 16. ed. Müll.)

Stället kan dock egentligen icke hänföras till ifrågavarande ämne, då det blott i allmänhet talar om skaldekonsten, och säkert har närmast afseende på poeterna ur Ennii skola.

§. 42.

Efter de Gamles egna vittnesbörd, och efter hvad vi kunna sluta af förut betraktade förhållanden, leda vi oss nu till följande resultater om *Clarorum virorum laudes.* Om vi än icke få leda deras ursprung ända från Konung Numas dagar, så kan detta dock icke anses yngre än ursprunget af de närbeslägtade *laudationes funebres.* De sednare återigen tillhöra redan republikens äldsta tider.

Till grund för dessa måltidssånger låg uteslutande muntlig tradition.

I en sednare tid blefvo måltidssångerna, eller rättare de sagor, de innehöllo, till någon del upptecknade i slägtkrönikorna, dock mera till innehåll än till ord och form.

Clarorum virorum laudes hafva således hvarken uteslutande eller fullständigt blifvit upptagna i de Romerska slägtkrönikorna: till att fylla dessa funnos tillräckligt många andra sägner af lika vigtigt och ofta, åtminstone i fantastisk flygt, öfverträffande innehåll. Man gör derföre rättast att betrakta gästabudssångerna icke blott såsom medelbara källor för Romerska historien, utan såsom källor af mycket underordnad vigt.

Uppkomsten och utvecklingen af denna sed att sjunga de hädangångne store männens lof[106], fatta vi sålunda. Under Romarnes *convivia* började de äldre bland gästerna att beprisa den gamla tiden och dess hjeltar, samt att för de yngre förtälja de sagolika händelser och bedrifter, som voro fästade vid dessa minnen.

Berättandet öfvergick snart i sång, icke blott med samma lätthet, hvarmed bebyggarne af den klassiska jorden ännu i dag öfvergå från tal till ett slags reciterande sång, utan till och med ännu lättare, i det att prosa och poesi i de äldsta tiderna icke söndrat sig från hvarandra, och sången ensam afgjorde, om något var vers eller icke.

Derpå tillegnade sig hela laget gubbarnes sed, så att alla de närvarande, yngre som äldre, hvar i sin ordning, uppstämde hjelteqväden.

Då vexelsången är en grundbeståndsdel i hela den Fornitaliska poesien[107], och ännu är en hufvudform för den Italienska folkdiktningen, så äro vi öfvertygade, att många af gästerna på det sätt sjungit i sin ordning (deinceps, *Cic.* Tusc. IV, 2), att de öfvertagit någon sångrôle i detta lyriskt-dramatiska hjelteqväde, och t. ex. talat eller svarat för C. Mucius eller för Porsena, under det hufvudmannen för sången upprätthöll sjelfva berättelsens gång.

---

[106] En dylik sed herrskade hos de fordna Götherna, enligt Jornandes de Getorum s. Gothorum origine et rebus gestis, capp. V & X.

[107] Amant alterna Camoenae, säger Vergilius (Bucol. III, 59). Vexelsången omtalas i Arvalbrödernas hymn, och möter oss allestädes: i triumphvisorna, i Fescenninska visorna (Hor. Epist. II, 1, 145—6), i tiggarvisan hos Horatius (ib. I, 17, 48) &c.

Tibian, som hos Romarne aldrig saknades vid någon publik eller enskild högtidlighet, var det instrument, som också beledsagade denna enkla sång (se *Cic.* & *Val. Max.* ll. cc.). Hennes fäderneslаnd var Asia Minor, hvarföre hon af *Horatius* kallas den Lydiska. Till henne sällade sig stundom (*Cic.* de Orat. III, 51. *Quint.* I, 10, §. 20), såsom ock bruket var vid högtidliga processioner och triumphtåg, ljudet af den enkla Lesbiska barbitos, som ännu tjusade Romarne långt sedan hon i Grekland kommit ur bruk (*Dionys.* VII, 72. Jfr. sid. 27, not. 64.).

Fastän dessa improviserade hjelteqväden i äldsta tider icke upptecknades, blefvo de dock icke glömda. De gingo genom en poetisk tradition från gästabud till gästabud, om icke till ordalydelsen. åtminstone till de väsentligaste uttrycken och hufvudinnehållet. Slutligen öfvergick en liten del af dem i skrift, och derigenom till historien.

§. 43.

Men år 189 f. Chr. bildar en vändpunkt i dessa hjelteqvädens historia. Under detta år, då Antiochus var besegrad och Asien underkufvadt, har *Livius* antecknat, att Orientalisk luxus och veklighet med den Asiatiska krigshären innästlat sig i Rom. Särskildt anmärkes, att förlustelserna vid gästabuden blefvo tillökta, i det numera citherspelerskor, harpolekerskor och pantomimdansare vid dem uppträdde.

> Luxuriae peregrinae origo ab exercitu Asiatico invecta in urbem est. — — Tunc psaltriae sambucistriæque et convivalia ludionum oblectamenta addita epulis: epulae quoque ipsae et cura et sumptu maiore &c.
>
> (*Livius* XXXIX, 6.)

Nu ansågo de gamle Romarne opassande för sig att täfla i sång och musik med dessa utländska och sedeslösa gycklare. Hjelteqvädena höllo på att alldeles förstumma, så mycket mer som verkliga verser (Ennius hade redan låtit höra sig) hotade att uttränga smaken för det råa rhythmiska improviserandet. Men man ville ännu upprätthålla den ärfda seden, och

Digitized by Google

säkert äfven derigenom hämma det moraliska förderf, som genom de utländska konstnärerna och konstnärinnorna utbredde sig. Man lät derför, enligt *Varro* (apud *Nonium*, s. v. *Assa voce*), hvilken jag anser omnämna bruket i detta sista stadium, sedesamma gossar (modesti pueri) uppträda. De föredrogo de, genom skrift och tradition, bibehållna gamla sångerna, som prisade förfädernas bedrifter (carmina antiqua, in quibus laudes erant maiorum, *Varro*, l. c.), antingen utan instrumentalaccompagnement i blott sång (hvilket Romarne kallade "med torra rösten") eller beledsagade af en flöjtblåsares toner (et assa voce et cum tibicine, *ib*). Ordet *modesti* står således ingalunda utan vigt, nämligen i motsats till de oblyga och sedeslösa personer från Asien och Grekland, som eljest tjenstgjorde.

Reformen lät dock icke verkställa sig; och man får antaga att gästabudssångerna utdogo vid denna tid, eller straxt derefter: således icke *multis sæclis ante Catonis ætatem* (*Cic.* Brut. 19), utan ungefärligen vid den tid, då Cato utöfvade sin stränga censur (184 f. Chr. *Livius*, XXXIX, 44). Ciceros utrop: (l. c.). *Utinam exstarent illa carmina!* bevisar, att de på hans tid voro alldeles förgångna med undantag af de få spår, de efterlemnat hos annalister och historieskrifvare.

Af det föregående finna vi, att *clarorum virorum laudes* (*Cato* apud *Ciceronem*: Tusc I, 2. IV, 2) äfven förekomma under benämningarne: *carmina de clarorum virorum laudibus* (*Cic.* Brut. 19, §. 75), *laudes maiorum* (*Varro* apud *Nonium*, s. v. *Assa voce*) och *laudes fortium* (*Quintiliani* Instt. I, 10, §. 31). Hvartill möjligtvis kan läggas benämningen: *laudes antiquorum* hos *Paulus Diaconus* (p. 43, ed. Müll.).

§. 44.

Nænia, som heldre bör stafvas med *æ*, än med enkelt *e*, emedan ordet synes beslägtadt med det Grekiska substantivet *αἶνος* (berömmande tal), kan öfversättas med *klagosång* eller *klagolåt*, med det bibegrepp, att denna klagan var berömmande för den döde[108]). — *Cicero* underrättar oss, att Grekerna begagnade samma benämning.

---

[108]) Laudandi gratia säger Festus. Se följ. sida.

Honoratorum virorum laudes in concione memorentur, eosque etiam *cantu* ad tibicinem prosequantur, *cui nomen nænia*: *quo vocabulo etiam Graecis cantus lugubres nominentur.*

(*Cic.* de Legg. II, 24, §. 62.)

Men det Grekiska ordet *ναινία* eller *νηνία* förekommer icke någorstädes, och fortlefver endast i det Latinska ordet *nænia* eller *nenia*. De motsvarande Grekiska uttrycken äro *θρῆνος* (*Hom.* Il. XXIV, 721) eller *θρήνων ᾠδαί* (*Soph.* Electr. 88); hvarför ock Latinska språket i en sednare tid tillegnade sig ordet *threnus*. Se *Ausonii* Commemoratio Profess. Burdigg. V, 3. VII, 3. XIV, 5. I vår bibel förekomma Jeremiæ Klagovisor under benämningen *threni*. — En annan Grekisk benämning är *ἐπιτάφιος ᾠδή*.

Festus, som försöker åtskilliga derivationer, t. ex. af Grekiska orden *τὸ νέατον* eller *ἡ νήτη* (sc. *χορδή*), har följande definition på sjelfva saken:

Naenia est carmen, quod in funere, laudandi gratia, cantatur ad tibiam.

(*Festus*, s. v. *Nænia*.)

Jfr. *Diomed.* III, p. 482 ed Putsch. *Plauti* Pseud. V, 1, 32. Truc. II, 1, 3. *Macrob.* Somn. Scip. II, 3. *Quintilianus* (Inst. Orat. VIII, 2, §. 8) tolkar *nænia* med *carmen funebre*. På ett ställe (*Asin.* IV, 1, 63) kallas den af *Plautus*: *mortualia*.

Romarne, som plägade till gudamakter upphöja alla momenter uti en menniskas lif, från aflelsen till grafven, började denna rad af personifierade lefnadsförhållanden med Ianus Consivius (*Augustinus* de Civ. Dei, VII, 2 [109]) och slöto den med *Nænia*, den personifierade klagolåten. *Nænia dea* hade ett kapell utanför *porta Viminalis*.

Naeniae deae sacellum ultra portam Viminalem fuerat dedicatum; nunc habet tantum aediculam.

(*Festus*, s. v. *Næniæ deæ*.)

Jfr. *Varro* apud *Augustinum* de Cic. Dei, VI 9. *Arnobius* adv. Gentes, IV, 7.

I de äldsta tiderna, då man jordade liken hemma, eller åtminstone straxt i närheten af de boningsställen som de döda i lifvet innehaft (ty begrafning var en äldre sed, än förbränning, och bibehöll sig alltjemt vid sidan af den sednare), sjöngos klagosångerna, icke olikt *clarorum virorum laudes*, af de särskilda gästerna vid grafölet (coena novemdialis, epulum funebre, silicernium). Denna sed egde bestånd till år 451 f. Chr. Då blef genom *leges decemvirales* stadgadt, att ingen begrafning eller förbränning fick ega rum i staden [110].

---

[109]) Cfr. VI, 9. Macrobii Saturn. I, 9, 16. Huru starka Romarne voro i personificationer, visas genast af gudanamnen: Aequitas, Clementia, Concordia, Fecunditas, Felicitas, Fides, Pietas, Pudicitia, Salus, Virtus, Voluptas &c.

När således ett liktåg måste anordnas, för att föra den döde till begrafningsplatsen utom staden, blefvo klagosångerna förlagda till processionen (funus) [111]. De sjöngos af den dödes anhöriga och närmast af hans barn utaf båda könen — en rörande sed, som man var angelägen att upplifva vid Kejsar Augusti likbegängelse.

Senatus eo studio progressus est, ut censuerint quidam, funus triumphali porta ducendum, *canentibus næniam principum liberis utriusque sexus* alii &c.

(*Sueton.* Octav. c. 100.)

Men denna sed har säkert icke sträckt sig utöfver den åldriga period, om hvilken vi närmast hafva att berätta.

Efter hand blef klagosången öfverlemnad åt lejda strupar (så mycket lättare, som den bestod af formler — se ndfr.): allt efter som pieteten aftog, blef denna sed allmän. Slutligen voro sorgeqvädena helt och hållet öfverlemnade åt manliga och qvinliga skränare, *siticines* och *præficæ*, under det att dessa i början icke gjorde tjenst utom i det fall, då anförvandter saknades för att uppstämma nænian (se *Nonius*, s. v. *Nænia*) [112]. — *Siticines* voro egentligen begrafningsmusikanterna: de blåste ett slags basun, längre och vidare, än de vanliga *tubæ*[113]). Se *Cato* & *Ateius Capito* apud *Gellium*, XX, 2. Cfr. *Nonius*, s v. *Siticines* *Ovid.* Amor. II, 6, 5. Under accompagnementet af dessa instrumenter, som således utträngt den nationala tibian (se *Fest.* s v. *Nænia*, samt sid. 141) sjöngo *præficæ* sina næniæ; hvaremellan de åtnöjde sig att angifva tonen till liksången och klagoropen för en instämmande chorus *(dare ceteris modum plangendi.* Paulus Diac. s. v. *Nænia*). Se *Nonius*, s. vv. *Nænia* & *Præficæ* (hvarest *Lucilii* XXII, 1, anföres). *Varro* de L. L. VII, 3, §. 70 (hvarest *Aurelius*, *Nævius* och *Plauti* Truc. II, 6, 14, anföras[114]). Härigenom nedsjönk nænian från sin ursprungliga aktningsvärda ståndpunkt. Hon bestod snart af intet annat, än af några häfdvunna, utslitna berömmelser och klago-formler, som utan urskiljning användes på alla döda och oupphörligt upprepades. Nænian blef en gammal *slagdänga* eller *trall*. Slutligen öfvergick hon till oförnuftig gallimathias och oarticulerade läten.

---

[110] Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito. Tab. X. Se Cic. de Legg. II, 23. Isidori Origg. XV, 11. Servius ad Verg. Aen. V, 64. XI, 205. Undantag medgåfvos blott för Vestaler, triumphatorer, och slutligen för Imperatores.

[111] Eller i allmänhet till ceremonierna ända från sterbhuset (domus mortui. Varro, VII, §. 70) till grafven eller bålet. Næniam inter exsequias cantitabant. Festus, s. v. Nænia.

[112] I början sjöngs nænian blott af en enda qvinna, quæ optuma voce esset; och i stället för basun-accompagnement nyttjades tibiæ et fides. Se Varro de vita pop. Rom. apud Nonium, s. v. Nænia et Præficæ.

Bemärkelserna af ordet *nænia*, i allmännare användning, följa samma sjunkande gång. *Nænia* är först ett allvarligt sorgeqväde, såsom *Ceæ næniæ* i *Hor.* Carm. II, 1, 38. — Derefter tages hon för en *visa* i allmänhet, såsom när *Horatius* (Carm. III, 28, 16) lofvar, att natten skall få sin förtjenta visa: *dicetur merita nox quoque nænia.* — Mer och mer kommer nu ordet att betyda visa uti simplaste mening och med föraktligt bibegrepp: visstump, trall, utsliten visa, gatvisa, slagdänga. *Hor.* Epist. I, 1, 63: om gossarnes sånglek: *Rex eris* &c. *Phædri* III, Prolog. 10: viles næniæ. *Arnob.* adv. Gentes VI, 197: histrionis nænia. *Nonius* l. c.: Nænia ineptum et inconditum carmen.

Uttrycket *nænia* nyttjades att beteckna osammanhängande ord, löst prat och nonsens (= Lat. *nugæ*).

Vos philosophi mera est, ut M. Cato ait, mortuaria glossaria; namque colligitis lexidia, res tetras et inanes et frivolas, *tamquam mulierum voces præficarum.*

(*Gellius*, XVIII, 7, §. 3.)

---

[113] Deremellan synas de hafva instämt i den allmänna klagolåten. Qui conducti plorant in funere omtalas af Horatius (Ars Poet. 431.)

[114] Enligt detta ställe började præficæ sin sång ante domum mortui.

Hæc sunt non nugæ: non enim *mortualia.*

(*Plauti* Asin. IV, 1, 63.)

Så sättas *næniæ* alldeles tillsamman med *alogiæ* och förekomma i betydelsen *dumheter* i *Petronii* Sat. 47 & 58. De beteckna detta obegripliga och oarticulerade mumlande, som förekommer i magiska formler (se *Hor.* Epod. 17, 29.) samt gnolandet i vaggsånger (*Arnob.* adv. Gent. VII, 237); vid hvilket sistnämnda man icke kan undgå att anmärka ljudlikheten mellan det Latinska *nænia*, det Italienska substantivet *ninna*, vaggsång (hvaraf verbet *ninnare)*, och det i vårt talspråk förekommande verbet *nunna* eller *nynna.*

Slutligen har *nænia* gått så långt i bemärkelsen af oarticuleradt pip och gnäll, att det af en komisk författare kan begagnas till att uttrycka lätet hos en i dödsångest stadd råtta, som man spetsat.

Si tibist machaera, at nobis ueruinast domi,
Qua quidem te faciam, si tu me inritaueris,
Confossiorem *soricina naenia.*

(*Plauti* Bacch. IV, 8, 46—8.)

Af det föregående är klart, att *næniæ* varit improviserade klagosånger, och att man sällan varit betänkt på att låta dem öfvergå i skrift. Vi få likväl icke antaga, att de *aldrig* varit upptecknade. Ty om vi än alldeles bortse från den skämtsamma, parodierande nænia, som *Seneca* infört i sin *Apocolocyntosis* (se ndf.), och som vi ännu i dag ega i skrift — om vi än utesluta denna nænia, som aldrig varit sjungen såsom sådan; så äro dock *næniæ* och *orationes funebres* så likartade och stå i så nära samband med hvarandra[115], att man måste antaga, det alltid något af klagosångernas lof öfvergått i laudationes pro rostris, och med detsamma öfvergått i skrift. Man måste äfven antaga, att grafskrifterna återgåfvo nænian, väl icke ordagrannt, men i kortare och bestämdare uttryck Detta kan dock endast hafva varit fallet i äldsta tider. — Således hafva næniæ genom liktalen och grafskrifterna fört ändå något innehåll till Romerska historien, om än af det obetydligaste slag.

---

[115] Vi ha sett (sid 143), huru af Cicero (de Legg. II, 24) honoratorum virorum laudes, antingen de förekomma in concione (= orationes funebres) eller in cantu (= næniæ), ställas vid sidan af hvarandra.

Att ingen uppteckning bevarat oss någon af de lejda qvinnornas (*mulierum præficarum*) klagosånger, kunna vi icke beklaga. Önskligt är allenast, att erhålla kännedom om arten af de *næniæ*, som innehöllo förnuftiga saker: och denna kunskap vinna vi genom den äldsta tidens grafskrifter. Främst i detta hänseende stå Scipionernas åldriga vårdar. Om inscriptionerna på dem än icke äro *næniæ*, om de än icke innehålla någon särskild del af dylika klagosånger, hvarken början eller slutet, så innehålla de likväl så mycket af dessa qvädens lynne och uttryckssätt (fastän det sednare på ett monument måste vara kortare), att de göra oss fullkomligen bekanta med klagovisans egendomlighet.

Jag påminner mig någorstädes hafva läst följande sång, som gråterskor i Arabien (Neddabat) pläga uppstämma:

Hvar är han?
Hans häst har kommit, men icke han.
Hans svärd är här, men icke han.
Hans sporrar äro här, men icke han.
Hvar är han?

— — — — — — — — — —

Det var männernas förare,
Ryttarnes herre,
Kamelernas försvarare,
Främlingens beskyddare.
Man säger, han är död

Den sista strophen påminner icke så litet om det blotta uppräknandet af den dödes förtjenster, som förekommer på de äldsta Scipiongrafvarne, och är icke heller så olik häroldens rop vid indictiva funera: Ollus Quiris leto datus est! Exsequias quibus est commodum ire, em tempus est[116]).

Pouqueville omtalar utförligt i sin "Resa genom Morea och Albanien" (Svensk öfv. Örebro, 1807. p. 235—240) en Grekisk begrafningsact, hvarvid gråterskor uppträdde icke blott med tjut, utan ock med verkliga næniæ i, man kunde säga, Forn-Romersk anda. De sjöngo:

---

[116]) Varro de L. L. VII. § 42. Festus, s. Quirites — Terenti Phorm. V, 9, 37.

Hvilken man! Hvilken ädel man! Han var af en ädel och lysande härkomst. Hans far, hans farfar hade varit Codja-Bachis: han var det sjelf. O. s. v.

Senecas s. k. nænia öfver Kejsar Claudius (hvilket litterära alster vi i det föregående omnämnt) börjar så:

Fundite fletus,
Edite planctus,
[Fingite luctus,]
Resonet tristi
Clamore forum:
Cecidit pulchre
Cordatus homo,
Quo non alius
Fuit in toto
Fortior orbe.
Ille citato
Vincere cursu
Poterat celeres,
Ille rebelles
Fundere Parthos,
&c.

(*Senecae* Apocolocyntosis, XII.)

Vi hafva förut anmärkt, att ludus de morte Claudii, ehuru kallad nænia, ingalunda uttrycker characteren hos en verklig nænia; hvarföre det ock icke är af nöden att oafkortadt inrycka denna sång.

Femte Capitlet.

§. 45.

Detta capitel är bestämdt att omfatta lagar, förordningar och domstolshandlingar.

I det föregående är handladt om *Commentarii Regum* och de förnämsta kungliga lagar, som dessa anteckningar skola hafva innehållit.

Nu återstår att tillägga, det en samling af leges regiae omtalas under namnet *ius Papirianum*, eller, emedan bokstafven R sedermera infördes i stället för S mellan två vokaler, rättare *ius Papisianum*. Tillvaron af denna samling kan ingalunda betviflas, dock icke så mycket af det skäl, att hon åberopas af några yngre och okritiska författare, som derföre, att en jurist på Caesars tid, *Granius Flaccus*, skrifvit en kommentar öfver densamma [117]). Deremot vända sig mot samlingens *äkthet* de mest grundade tvifvel, enär inga äldre eller betydande skriftställare omnämna den Papirianska lagboken, oaktadt de (och *Cicero* aldramest) ofta varit i tillfälle dertill. Dertill kommer, att samlaren, en pontifex maximus eller annan juris peritus, förekommer under trenne olika förnamn. *Dionysius Halicarnasseus* kallar honom *Gaius*; och *Pomponius*, ur hvars okritiska arbete (*de origine iuris*) den vidlyftigaste underrättelsen om Papirius är att hämta [118]), består honom de båda öfriga, nämligen *Sextus* (l. c §. 2. *Digesta*, I, 2.) och *Publius* (ibid. §. 36.). Man föranledes häraf att antaga, det samlaren, en för öfrigt okänd Papirius, lefvat icke lång tid före sin commentator (eller omkr. 100 f. Chr.), men sedermera blifvit förvexlad med en *Papisius*, som skall hafva varit samtidig med Tarquinius Superbus. *Pomponius*, som tillåter sig denna förvexling, går ännu längre på samma bana, i det han förvexlar Tarquinius Superbus med Tarquinius Priscus. *Dionysius Halicarnasseus* [119]), *Servius* [120]) och *Macrobius* [121]) äro de författare, hvilka omnämna samlingen [122]), såsom varande af åldrigt ursprung.

---

[117]) Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit pellicem &c. — Paulus in Digestt. L, 16, 144.

[118]) Pomponius, l. c, §. 2: Et ita leges quasdam et ipse [Romulus] curiatas ad populum tulit: tulerunt et sequentes reges. Quae omnes conscriptae exstant in libro Sex. Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus Superbus, Demarati Corinthii filius, ex principalibus viris. Is liber, ut diximus, appellatur ius civile Papirianum, non quia Papirius de suo quidquam ibi adiecit, sed quod leges sine ordine latas in unum composuit. — §.

§. 46.

Pomponius har äfven derutinnan orätt, att han kallat den Papirianska samlingen *ius civile*; ty man finner tydligt af anförda ställen hos *Dionysius*, *Servius* och *Macrobius*, att Konungarnes lagstiftande verksamhet icke gick så mycket ut på civilrätten, som fast mera, och nästan uteslutande, på det religiösa ceremonialväsendet. Den äldsta allmänna-Romerska lag, som verkligen förtjenade detta namn, innehölls i decemvirernas tolf taflor [123]). I dem skönjas de

---

7. Hic liber [Cn. Flavii], qui actiones continet, appellatur ius civile Flavianum, sicut ille ius civile Papirianum; nam nec Cn. Flavius de suo quidquam adiecit libro. — §. 36. Fuit autem inprimis peritus Publ. Papirius, qui leges regias in unum contulit.

[119]) *Καὶ μετὰ τοῦτο συγκαλέσας [ὁ Μάρκιος] τοὺς ἱεροφάντας καὶ τὰς περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφάς, ἃς Πομπίλιος συνεστήσατο, παρ' αὐτῶν λαβών, ἀνέγραψεν εἰς δέλτους καὶ προὔθηκεν ἐν ἀγορᾷ πᾶσι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, ἃς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ· χάλκεαι γὰρ στῆλαι οὔπω τότε ἦσαν, ἀλλ' ἐν δρυΐναις ἐχαράττοντο σανίσιν οἵ τε νόμοι καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί· μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων εἰς ἀναστροφὴν δημοσίαν αὖθις ἤχθησαν ὑπ' ἀνδρὸς ἱεροφάντου Γαΐου Παπιρίου, τὴν ἁπάντων τῶν ἱερῶν ἡγεμονίαν ἔχοντος.* Dionysii Antiqu. Roman. III, 36.

[120]) Servius är den ende, som kallar Papirianska lagsamlingen lex i stället för ius. I commentaren till Vergilii Aeneid. XII, 836, heter det nämligen: Lex Papiria sub titulo mos ritusque &c.

[121]) In Papiriano enim iure evidenter relatum est arae vicem præstare posse mensam dicatam &c. — Macrobii Saturn III, 11.

[122]) På en Papiriansk samling kunna Ciceros ord de republ. II, 14 V, 2 & Pro Rabirio perd. c. 5, icke tydas.

[123]) Benämningar (jfr. följ citater): leges decemvirales, lex l. leges XII tabularum, XII tabulae, eller helt enkelt, XII (Cic. de Legg. II, 23, §. 59). Grekiska: *ὁ νόμος δωδεκάδελτος* (l. *δυοκαιδεκάδελτος*), *ἡ νομοθεσία τῶν δώδεκα πινάκων.*

första spåren af Romarnes bekantskap med Grekisk litteratur[124]) — en bekantskap, som dock länge qvarstod såsom ett enstaka fall. Likväl utgjordes decemvirallagarne ingalunda af lånsatser från den Grekiska lagstiftningen: de voro tvärtom af äkta Romerskt ursprung. Hvad som förut var häfdvunnet bruk, blef nu upphöjdt till allmän lag och genom fasta, skriftliga bestämningar skyddadt från att godtyckligt handhafvas. *Dionysius* (Antt. Rom. X, 57) säger uttryckligen, att dessa lagar härflutit ur den oskrifna inhemska sedvänjerätten (*ἐκ τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν*). År 451 f. Chr. antogos de tio första taflorna på comitia centuriata (*Livius*, III, 34. *Cicero* de republ. II, 36.) Följande år blefvo tvenne nya taflor tillagda, (*Liv.* III, 37. *Dionys.* X, 60.) De antogos af comitierna 449 f. Chr. (*Livius*, III, 57,) eller, enligt en annan uppgift (*Diodorus Siculus*, XII, 26,) först 448.

Såsom grunden för hela Romerska lagen, hölls decemvirallagstiftningen alltid i största vördno och omtalades med de högsta loford[125]). Romerska ungdomen tillhölls att recitera henne och att lära henne utantill såsom ett slags politisk katekes, (*Cic.* de legg. II, 4, §. 9. — Jfr. följ. citat;) hvilken sedvänja dock *Cicero* hann att öfverlefva[126]). Och öfver densamma författades commentarier af följande periods mest berömda jurister, såsom *Sextus* och *Lucius Aelii*, *L. Atilius*, *Antistius Labeo* och *Gaius*.

---

[124]) Om de tre Romerska sändebuden (Sp. Postumius Albus, A. Manlius och P. Sulpicius Camerinus), som i Grekland togo kännedom om der gällande lagar, se Livius, III, 31 & 33; Dionysius, X, 51 sqq Gellius, XX, 1. Servius ad Verg. Aen. VII, 695. Lydus de magistr. reip. Rom. I, 34. Zonaras, VII, 18. — Härvid gjorde Ephesiern Hermodorus tjenst såsom öfversättare, för hvilket arbete man reste honom en ärestod i Rom. Plinii N. H. XXXIV, 11. Digestt I, 2, 2, §. 4. Strabo XIV, 1, 25.

Flera sednare författare betraktade decemvirallagstiftningen såsom ett fullständigt lån från Grekland. Plinii Epist. VIII, 24. Aurelius Victor de viris illustr. 21. Florus, I, 24. Ammianus Marc. XXII, 16. Augustinus de civ. Dei, II, 16 Isidori Origg. V, 1. Instt. I, 2, 10. Men de XII taflorna följa Grekiska lagstiftningen blott i de fall, i hvilka föga vigt ligger på ett folks egendomliga rättsbegrepp, t. ex i begrafningsstadganden (Cic. de legg. II, 25). I privaträtten kan endast en tillfällig likhet med Grekiska lagar upptäckas.

[125]) Cic. de Orat. I, 43 & 44. — Tacitus (Ann. III, 27) skildrar denna lagstiftning såsom finis æqui iuris. Från sin aristokratiska ståndpunkt hatade han sedermera timade förändringar

[126]) Cic. de legg. II, 23, §. 59: Discebamus enim pueri XII, ut carmen necessarium: quas iam nemo discit.

§. 47.

Decemvirallagarne omfattade ius publicum, privatum och sacrum[127]. Först i och genom denna lagstiftning blef privaträtten lösgjord från sacralrätten.

Från citater hos commentatorer och andra författare (i synnerhet *Cicero*, *Festus* och *Gellius*) hafva många fragmenter af decemvirallagstiftningen nått våra dagar. Tunt sådda bland dessa anföranden äro emellertid sjelfva verba legitima. De Gamle citerade, enligt sin vana, endast det föråldrade ord eller uttryck, som de för tillfället företagit sig att utlägga. Det öfriga läto de merändels följa i ett mera gängse språk, som för läsaren underlättade uppfattningen af sammanhanget. Att anföra de föråldrade meningarne i deras helhet, var så mycket mindre nödvändigt, som hvarje Romare, ända till medlet af tredje seklet efter Christus, kunde dagligen på forum inhämta desamma[128]. Få — och detta endast korta — uttryck af XII tabulæ kunna numera med någon visshet återgifvas. De nyare restitutionsförsöken äro, så väl till uttryck som anordning, i högsta grad opålitliga. En af vårt tidehvarfs största rättslärda har stämplat alla dessa försök såsom "en värdelös lek"[129]; och lika litet värde eger denna lek i literärhistoriskt, som juridiskt hänseende, om han än är god såsom en öfning i att tillämpa archaistiska ord och former.

Oöfvervinneliga hinder lägga sig ock i vägen för fragmenternas uppställning i taflor, då de Gamle mestadels blott anfört uttrycket, men ansett onödigt att angifva stället. Säkert rörde dock de tvenne första taflorna processväsendet[130]. III och IV behandlade familjerätten, (*Dionys.* II, 27.) Troligtvis handlade V och VI de hereditatibus et tutelis samt de dominio et possessione.

---

[127] Ius triplex, tabulae quod ter sanxere quaternae:
Sacrum, privatum, populi commune quod usquam est.
Ausonii Idyll XI, 61-2. — Cfr. Cic. de Orat. I, 43. Livius, III, 34.

[128] Cypriani de gratia Dei, cap. X ed. Goldhorn (Pamel. epist. 2): Illic [in forum] aciem tuam flecte; plura illic, quae detesteris, invenies, magis oculos tuos inde divertes. Incisae sint licet leges duodecim tabulis, et publice aere praefixo iura praescripta sint, inter leges ipsas delinquitur, inter iura peccatur &c

[129] "Spielerei, die keinen Werth hat." — Puchta: Gesch. des Rechts bei dem römisch. Volke. 2 Aufl. Band I, S. 194.

[130] Cfr. Cic de legg. II, 4. Gellius, XX, 1. Festus, s. v. Reus.

Obligations- och kriminal-rätt voro föremål för VII och VIII. Tabulae IX och X innehöllo stats- och sacral-rätt (i X förekomma begrafningslagarne). De sista tvenne taflorna supplerade de öfriga: XI upptog tillägg till de fem förra, och XII till de fem sednare taflorna.

§. 48.

Till bedömmande af uttryckssättet i XII tabulae, anföras här några af de fragmenter, som trognast återgifva verba legitima. De inom klammer slutna ordningstalen hänvisa till *Dirksens*[131]) uppställning.

[Tab. I, fr. 1.] Si in ius vocat, ni it, antestator; igitur em capito.
(*Porphyrio* ad *Horatii* Sat. I, 9, 65.)

[ib. fr. 2.] Si calvitur, pedemve struit, manum endoiacito.
(*Festus*, s. v. *Struere*.)

[ib. fr. 3.] Si morbus aevitasve vitium escit, qui in ius vocabit, iumentum dato, si nolet, arceram ne sternito.
(*Gellius*, XX, 1.)

[Tab. III, fr. 1.] Aeris confessi[132]) rebusque iure iudicatis, XXX dies iusti sunto.
(*Id.* XX, 1, §. 45. Cfr. XV, 13, §. 11.)

[Tab. VIII, fr. 2.] Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto.
(*Festus*, s. v. *Talionis*. Cfr. *Gellius*, XX, 1, §. 14.)

[ib. fr. 8.] Qui fruges excantassit . . . . neve alienam segetem pellexerit . . .
(*Plinii* N. H. XXVIII, 4, och *Servius* ad *Vergilii* Eclog. VIII, 99.)

[ib. fr. 12.] Si nox furtum factum sit, si im occisit, iure caesus esto.
(*Macrobii* Saturn. I, 4.)

---

[131]) I det bekanta arbetet: Übersicht der Versuche zur Kritik und Herstellung des Textes der Zwölf-Tafel-Fragmente. Leipzig, 1824,

[132]) Confessus står här i passiv betydelse.

Digitized by Google

[ib. fr. 25.] Qui malum carmen incantassit, malum venenum [faxit duitve, parricida esto[133]].
(*Plinii* N. H. XXVIII, 4, och *Gaius*, lib. IV ad leges XII tabularum.)

[Tab. X, fr. 9.] .... Neve aurum addito. Quoi auro dentes vincti escunt, ast im cum illo sepelire urereve, se fraude esto[134]).
(*Cicero* de legib. II, 24, §. 60.)

Såsom exempel på restitutionsförsök må följande tjena. Efter *Jac. Gothofredi* sammanställning af citaterna hos *Festus* (s. v. *Pipulum)* och *Cicero* de republ. lib. IV (cap. 10 ed. *Ang. Mai*) apud *Augustinum* de civ. Dei II, 9, har *Nic. Funccius* åvägabragt följande redaction af Tabulæ VIII:æ fragmentum 1:

Sei quei pipulod ocentasit casmenve condisit, quod infamiam facsit flacitiomque alterei, fuste feritod.

Tvenne inkast äro nog att göra mot denna återställelse af textorden. Först bör nämligen märkas, att stället hos *Festus* är stympadt och interpoleradt. Vidare, att uttrycket *pipulum occentare* är misstänkt Latin, då det sednare ordet i sig sjelft betyder *convicium facere* (se *Festus* s. v. *Occentassint).* Slutligen vilja vi anmärka, att C i *flacitiom* står i stället för G. Sålunda finna vi *pacit* i det uråldriga fragmentet [VIII, 2] hos *Festus* (s. v. *Talionis).* G infördes i allmänna bruket, såsom bekant (*Plutarchi* Quæstt. Roman. p. 277—8), af en libertus hos Sp. Carvilius Maximus Rugas; och denne sistnämnde dog 212 f. Chr.

I nära samband med XII tabulæ stodo *legis actiones*, om hvilka ofvanför blifvit taladt.

De till efterverlden fullständigt komna leges, som i ålder stå decemviraltaflorna närmast, tillhöra dock alla följande period. Intet undantag bildas af fragmentet från *lex tribunicia prima*, som, om det funnes i urgammalt skick, stode före XII tabulæ i värde såväl som i ålder; ty dess uppkomst måste förläggas ända till år 494 f. Chr. Utom nämnda fragment kunna knapt med någon tillförlitlighet, ens i stympadt skick, uppvisas några alster af periodens lagstiftningsverksamhet, såsom Senatusconsulta, plebiscita, decreta et edicta magistratuum. Orden *potestas ut esset populo cognoscendi*, hvilka liksom en formel undfallit *Cicero* (de Or. II, 12, 52) tyckas dock ha tillhört ett åldrigt SCtum om Annales maximi. Vidare blifva mindre stycken af åldriga edicta magistratuum ofta anförda af de Gamle. Så är, t. e., fallet med ett edictum consulum hos *Gellius* (XIII, 15), med ett prætors-edict hos *Festus* (s. v. *Possessio*), samt med ett edictum aedilium curulium hos *Gellius* (IV, 2). Såsom representant för dylika qvarlefvor, som bevisligen dock icke kunna tillskrifvas perioden, meddelas efterföljande fragment. Det är hämtadt ur edicta veterum prætorum. *Gellius* (XI, 17, §. 2) anförer detsamma med anledning af ordet *retanda* (= purganda), som deri förekommer. Det lyder:

---

[133]) Tillägget är efter Ant. Terrasson. Se dess: Histoire de la jurispr romaine. Paris, 1750. Pag. 153.

[134]) Löständer voro alltså, redan då, i bruk. Cfr. Martialis V, 43. XII, 23. XIV, 56.

Qui flumina retanda publice redempta habent, si quis eorum ad me eductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit, non fecisse . . . .

Lex tribunicia prima har hos *Festus* (s. v. *Sacer mons*) denna lydelse:

Si quis eum, qui eo plebei scito sacer sit, occiderit, parricida ne sit.

Samma mening, som uttryckes i detta fragment, har, jemte de nästföregående orden, blifvit oss bevarad äfven genom *Dionysius Halicarnasseus*:

Ἐὰν δέ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά· καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων φόνου καθαρὸς ἔστω.

(*Antiqq. Roman.* VI, 89.)

Hvilka ord åter bilda slutmeningen i den lag om folktribunernas okränkbarhet, (Concessum in condiciones, *ut plebi sui magistratus essent sacrosancti* &c.), som *Livius*, (II, 33.) omtalar, i det de tillfoga straffbestämmelser för angrepp på densamma. — Med stöd af *Dionysii* anförande, har *Orsini* försökt följande restitution af stället:

Sei quis aliuta faxsit, cum pequnia familiaque sacer estod. Sei quis im occisit, paricida nec estod.

I det föregående hafva vi under *acta senatus* meddelat fyra *SCta* från år 51 f. Chr.

Omtalade till innehållet (sällan med anförande af några få uttryck) äro dock en mängd SCta (t. ex. Liv. II, 2. IV, 53), Plebiscita (t. ex. Liv. VII, 42), Leges och Rogationes från denna äldsta period. De vigtigaste äro:

En gammal lag af obestämdt datum, *Lex clavi figendi.* Att sluta af *Livii* VII, 3, måste denna lag ännu funnits till på *Cincii Alimenti* (andra Puniska krigets) tid Ett utomordentligt fall omnämnes under år 363 f. Chr. upprepadt år 331 (*Livius*, VIII, 18) och 313 (*Livius*, IX, 28). Lagen är alltså, enligt hvad som synes, af sednare ursprung än 313 f. Chr. Sjelfva seden, *clavum figere* (mot pest och andra olyckor, se *Liv.* ll. cc. jfr. *Plinii* Nat. H. XXVIII, 17), är tvifvelsutan urgammal. Sedan det blifvit lag att årligen, på Idus Septembres, inslå en spik, kunde man sålunda efter spikarnes antal beräkna årens (clavos indices numeri annorum Cincius affirmat. *Livius*, l. c. (*Clavus Annalis* (*Paul. Diacon.* s. v.) och *Clavus anni* (*Cic.* ad Att. V, 15, §. 1) hafva deraf sina benämningar. Den föga skrifkunniga allmogen fästade på detta sätt åren i minnet, också i sednare tider (*Petronii* Sat 135.). Men seden, som otvifvelaktigt har sacral grund, uppkom icke för årsberäkningens skull, så att spikarne bildade ett slags kalendarium och ersatte bokstafsskriften; hvilket *Livius* menar (quia raræ per ea tempora litteræ erant). Lagen sjelf var skrifven.

Lex vetusta est, priscis litteris verbisque scripta, ut, qui prætor maximus sit, idibus Septembribus clavum pangat. Fixa fuit dextro lateri ædis Iovis optimi maximi, ex qua parte Minervae templum est.

(*Livius*, VII, 3.)

Prætor maximus är ett uttryck, som sannolikt är hämtadt från denna lag.

509 f. Chr. *Lex curiata a L. Bruto repetita. Taciti* Ann. XI, 22.

S å. *Leges Valeriæ.* — *Dionysii* Antt. Rom. V, 19 & 70. Om *Lex Valeria de provocatione*, se *Cic.* de Republ. II, 31. *Livius*, II, 8. *Plutarchi* Poplic. 11. Denna räknas till *leges sacratæ*, liksom den följande *Lex Icilia* (*Cic* pro *Sextio*, 37, §. 79) samt *lex militaris* af 342 f. Chr. (*Liv.* VII, 41). *Cic.* pro C. Cornelio orat. I, fragm. 23. Cfr. *Festus*, s. v. *Sacratæ leges.* — *Cic.* pro Balb. 14, §. 33 (med *Madvigs* emendationer).

494 f. Chr. *Lex tribunicia prima.* — Se det föreg.

492. *Lex Icilia tribunicia* (af *Sp. Icilius.*) Meddelas af *Dionysius* (Antt. R. VII, 17. Cfr. 14). Cfr. *Cic.* pro Sextio, 37, §. 79.

486 f. Chr. *Lex Cassia agraria.* — *Livius*, II, 40. *Dionys.* VIII, 69.

472 f. Chr. *Lex Pinaria Furia (de intercalando?).*

Sed hunc [Fulvium] arguit *Varro* scribendo, antiquissimam legem fuisse incisam in columna ænea a L. Pinario et Furio consulibus, cui mentio interkalaris adscribitur.

(*Macrobii* Saturn. I, 13 extr.)

471 f. Chr. *Lex Publilia.* Se *Livius*, II, 56. *Dionysius* IX, 49.

462 f. Chr. *Lex Terentilla.* — *Livius*, III, 9. *Dionys.* X, 1.

456 f. Chr. *Lex Icilia de Aventino publicando.* (Af folktribunen *L. Icilius Ruga*). Urkunden var ristad på en columna ænea uti det Aventinska Dianium, och fanns ännu qvar i *Dionysii* tid. (Antt. Rom. X, 32.)

454 f. Chr. *Lex Aternia Tarpeia de multæ sacramento.* — *Cic.* de R. P. II, 35. *Dionys.* X, 50. Cfr. *Gellius*, XI, 1. *Festus*, s. v. *Peculatus*.

452 f. Chr. *Lex multaticia.* — *Festus*, s. v. *Peculatus*. Förmodligen densamma som föregående, under detta år upphöjd till formlig lag.

451—450 f. Chr. *Leges decemvirales.* Se det föreg. I förbindelse med dessa lagar satte *Lydus* (de mag I, 42) en *νόμος de nepotibus*.

449 f. Chr. *Lex Icilia de secessione* (Af folktribunen *L. Icilius*). Ne cui fraudi esset secessio ab decemviris facta. *Livius*, III, 54

S. å. *Leges Valeriæ Horatiæ.* — *Cic.* de R. P. II, 31. *Livius*, III, 55. *Dionysius*, XI, 45.

S. å. *Lex Duilia tribunicia et de provocatione.* — *Livius*, III, 55.

448 f. Chr. *Lex Trebonia de rogandis decem trib. pl* — *Livius*, III, 65. Cfr. V, 10. *Diodor.* XII, 25.

445. *Lex Canuleia de connubio patrum et plebis.* — *Livius*, IV, 1. Cfr. 6. *Cic.* de R. P. II, 37. *Florus*, I, 21. *Zonaras*, VII, 19.

Digitized by Google

434 f. Chr. *Lex Aemilia de censura minuenda.* — *Livius*, IV, 24. Cfr. IX, 33.

432 f. Chr. *Lex (prima) de ambitu.* — *Livius*, IV, 25.

430 f. Chr. *Lex Iulia Papiria de multa.* — *Cic.* de R. P. II, 35. *Livius*, IV, 30.

410 f. Chr. *Lex Mænia agraria.* — *Livius*, IV, 53.

367 f. Chr. *Leges Liciniæ & Sextiæ de X viris sacrorum ex parte de plebe creandis.* — *Livius*, VI, 42.

366 f. Chr. *Lex Plætoria de prætore urbano.* —

M. Plætorius, tribunus plebis, scitum tulit, in quo scriptum est: Prætor urbanus, qui nunc ut quique post hac fiet, duos lictoris apud se habito. isque usque ad supremam ius inter civis dicito.

(*Censorinus*, de die nat. 24.)

358 f. Ch,. *Lex Poetilia de ambitu.* — *Liv.* VII, 15 extr.

357 f. Chr. *Lex Duilia et Mænia de unciario foenore.* — *Livius*, VII, 16.

S. å. *Lex Manlia de vicesima manumissorum.* (Af Consuln *Cn. Manlius*). Ib.

347 f. Chr. *Lex de semiunciario foenore.* — *Livius*, VII, 27.

342 f. Chr. *Lex Genucia de foenore.* — *Livius*, VII, 42. Cfr. *Appiani* Bell. Civ. I, 54. *Zonaras*, VII, 25.

S. å. *Lex sacrata militaris.* — *Livius*, VII, 41. *Zonaras*, l. c.

339 f. Chr. *Leges Publiliæ.* (Af Dictatorn *Q. Publilius Philo*).

Tres leges secundissimas plebei, adversas nobilitati tulit, unam ut plebiscita omnes Quirites tenerent, alteram ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent, tertiam ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebeium consulem fieri liceret, censor crearetur.

(*Livius*, VIII, 12 extr.)

332 f. Chr. *Lex Papiria de Acerranorum civitate.* (Af Prætorn *L. Papirius.*) *Livius*, VIII, 17. *Velleius*, I, 14.

326 f. Chr. *Lex Poetilia et Papiria.*

Ne quis, nisi qui noxam meruisset, donec poenam lueret, in compedibus aut in nervo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset.

(*Livius*, VIII, 28.)

323 f. Chr. *Flavia rogatio de Tusculanis.* — *Liv.* VIII, 37. — *Val. Max.* IX, 10, 1.

311 f. Chr. *Lex Atilia Marcia.* — *Livius*, IX, 30: ut tribuni militum seni deni in quattuor legiones a populo crearentur.

S. å. *Lex Decia de duumviris navalibus.* — *Livius*, l. c.

300 f. Chr. *Lex Valeria de provocatione.* (Af Consuln *M. Valerius Corvus.*). *Livius*, IX, 9

S. å. *Lex Ogulnia de augendo sacerdotum numero.* — (Af *Q.* & *Cn. Ogulnii*, tribuni pl.) — *Livius*, IX, 6 & 9.

289 f. Chr. *Lex Papiria de triumviris capitalibus creandis.* — *Livius*, Perioch. libri XI.

Qua de re lege L. Papirii, tribuni pl., sanctum est his verbis:

Quicunque praetor post hac factus erit, qui inter cives ius dicet, tres viros capitales populum rogato, hique tres viri quicunque [fa]cti erunt, sacramenta ex[igunto] iudicantoque eodemque iure sunto, uti ex legibus, plebeique scitis exigere, iudicareque (esse), esseque oportet. (*Festus*, s. v. *Sacramentum.*)

287 f. Ch. *Lex Hortensia de plebiscitis.* *Plinii.* N Hist XVI, 15 extr. *Gellius*, XV, 27. *Gaius*, I, 3. — Det är ovisst, om från samma Dictator *Q. Hortensius* härrör en annan *Lex Hortensia de nundinis*, som omtalas af *Macrobius* (Saturn. I, 16).

265 f. Chr. *Lex Marcia de censura.* (Af Censorn *C. Marcius Rutilus*). — *Plutarchi* Coriolan. 1.

260 f. Chr. SCtum, ne quis in urbe sepeliretur (*Servius* ad Verg Aen. XI, 205). Ett upplifvande af tab. X legum decemviral.

249 f. Chr. *Lex Papia de Vestalium lectione.* — *Gellius*, I, 12.

244 f. Chr. — Till detta år förlägger *Pighius* (Annal. Tom. II, p. 60 sq.) den ovissa *Lex Silia de publicis ponderibus*, äfven kallad *Plebiscitum Silianum.*

Publica pondera, quibus populus Romanus uti solet, ex ea causa Iunius[135] in . . . . . dicta sic ait, quod duo Silii, P. et M., tribuni pleb. rogarint his verbis:

Ex ponderibus publicis, quibus hac tempestate populus oetier qui solet, uti coæquetur sedulum, ut hi quadrantal vini octoginta pondo siet. Congius vini decemp. is: sex sextari congius siet in: duo de quinquaginta sextari quadrantal siet vini. Sextarius

---

[135] M. Iunius Gracchanus (de potestatibus), omkr. 124 f. Chr.

Digitized by Google

æquus æquo cum librario siet: sex de quinq. libræ in modio sient. Si quis magistratus adversus hos d. m. pondera, modiosque, vasaque publica modica, minora maiorave faxit, iussit ve (re) fieri, dolumve adduit, quod ea fiant, eum quis volet magistratus multaretur, dum minori patri familias taxat, liceto; sive quis in sacrum iudicare voluerit, liceto.

(*Festus*, s. v. *Publica pondera.*)

§ 49.

Det kan icke betviflas, att denna period äfven varit i besittning af domstolshandlingar, ehuru i mindre grad än de följande; ty i äldsta tider är den *muntliga* lagskipningen icke blott öfvervägande, utan ock nästan den enda. Hvad åt skrift blifvit öfverlemnadt, har säkert varit hållet i samma anda, som uttryckt sig i förut meddelade profstycken. Om *libelli* (eller parters skriftliga inlagor) förekommit på denna tid, hafva de tvifvelsutan varit ytterst korta och blott på sak gående, liksom de lagar, hvilkas skydd de åberopade Men man har allt skäl att anse dem icke tillhöra denna period, ja icke ens republikens tid. De uppkommo först under Kejsartiden, tillika med *Acta forensia*[136]), hvilka upptogo så väl alla förhandlingar inför rätta, som den till slut afkunnade domen.

Affattade såsom dessa, men mera säkert tillhörande perioden, voro de domstolshandlingar, som i sednare lagsamlingar förekomma under benämningen: *acta ad ius privatorum pertinentia.* Se: *Digesta*, 49, 14, 45, §. 4. Till dessu acta hänför sig det juridiska talesättet: *insinuatio* l. *allegatio ad acta.* De voro rättens protocoller öfver enskildas transactioner (t ex skänker, testamenten &c.), hvilka för större säkerhets skull, företogos inför domstol.

§. 50.

Mindre för det skrifna, än för det lefvande ordets skull äro denna tids rättslärda[137]) att ihågkomma. Mest verkade de såsom juridiska rådgifvare åt slägtingar, vänner och clienter. Dernäst utmärkte de sig såsom sakförare. Som de äfven vanligtvis voro rådsledamöter (ty blott för patricier var en grundligare juridisk kunskap möjlig att vinna), är slutligen deras egenskap af senats-talare att taga i betraktande. Minst af allt hafva de användt sina kunskaper och sin tid på författande[138]). Då vi nu gå att uppräkna de jurisconsulti, som omnämnas under denna tid, skola vi fästa vederbörlig uppmärksamhet på, hvilket eller hvilka af ofvannämnda verksamhetsfält hvar och en särskild, enligt forntidens uppgifter, skall hafva odlat.

---

[136]) De kallas också, helt enkelt, **Acta** och kunna på Svenska öfversättas med **Domböcker**. De omtalas af **Ammianus Marcellinus** (XXII, 3).

Appius Claudius Decemvir, hufvudmannen för den folkrörelse, som skänkte Rom den första skrifna lagstiftning — äfvenledes hufvudman för de Tio — synes hafva verkat såsom patronus, (*Dionys*. X, 54 sqq. *Livius*, III, 32 sqq.) Han dog 449 f. Chr.

Appius Claudius Cæcus, sonsons sonson af Decemviren, var född omkring 354 f. Chr. Han är mest bekant genom sin censur, år 312 f. Chr., och såsom en den verksammaste och mest beräknande aristokrat, Romerska historien har att uppvisa. En lika ryktbar väganläggning som vattenledning, (*Livius*, IX, 29. *Diodorus*, XX, 36. *Cicero* pro Coelio, 14, 34. *Frontinus* de aquæduct. 5) jemte lyckligt utförda krig, (*Livius*, X, 19—31.) öka hans ära hos efterverlden[139]. Hans namn är ock ett af de äldsta Romerska författarenamn, om än icke det aldra första[140]. Man måste antaga honom, äfven skriftligt, hafva medverkat till de legis actiones, dem hans skrifvare, *Cn. Flavius*, offentliggjorde[141] — ett drag af politik, som historien länge haft svårt att rätt förstå. Han har ock författat en *liber de usurpationibus*, som dock *Pomponius* räknar bland deperditi[142]. Tvifvelsutan hafva dock dessa skrifter icke bestått af stort mera, än formler, och troligtvis, i likhet med fasti kalendares, till hvilka de bilda ett slags bihang, varit till en betydlig del affattade i förkortningar.

---

[137]) Benämningar: Iuris consulti (Cicero de Orat. I, 48, §. 212. II, 33, §. 142.), iure consulti (Gellius, XI, 18). Iuris periti (Cic. Brut. 21, §. 81), iure periti (Cic. pro Cluent. 38) Iuris prudentes eller, absolut, prudentes, brukadt såsom substantivum hos efterklassiska författare (Pomponius in Digestt. I, 2, 2. Iustiniani Instt. I. 2.). *Legis auctores*, så framt de med sina röster understödde och upprätthöllo ett lagförslag (Cic. Brut. 27, §. 106. De Legib. III, 16, §. 37.). Veteres l. antiqui kallas den republikanska tidens jurister.

[138]) Juristernas verksamhet bestod alltså i respondere, agere, verba facere l. habere (då de egde säte och stämma i senaten), samt scribere et cavere. Med scribere skall man här förstå uppsättandet af juridiska skrifter (contracter, testamenten &c.) Cfr. Cicero de Orat. II, 6. Ad Fam. VII, 14. De legg. I, 4, Med cavere menas författandet af cautionsformulärer. Cic. Epist. ad Fam. III, 1. VII, 18. De off. II, 19.

Sin autem quæreretur, quisnam iurisconsultus vere nominaretur, eum dicerem, qui legum et consuetudinis eius, qua privati in civitate uterentur, et ad respondendum et ad agendum et ad cavendum, peritus esset. — Cic. de Orat. I, 48, §. 212 — Hic nobiscum hanc urbanam militiam respondendi, scribendi, cavendi, plenam sollicitudinis ac stomachi, secutus est.
Cicero pro L. Murena, 9, §. 19.

§. 51.

Då Pyrrhus, vid Heraclea i Lucanien, hade besegrat *P. Valerius Lævinus*, år 280 f. Chr., sände han Cineas till Rom för att erbjuda fred och förlikning. Appius var då både gammal och blind. Men trött som han var vid lifvet (fessus iam vivendo

---

[139] Man tillskrifver ock Appius uppfinningen af bokstafven R. — Pomponius (l. 2, §. 36): Appius Claudius R litteram invenit, ut pro Valesiis Valerii essent, et pro Fusiis Furii. — Denna uppfinning måste inskränkas till användningen af bokstafven R i stället för S mellan två vocaler (Cfr. Cic. ad Fam. IX, 21.); ty mynt, som äro slagna före Appii tid, bära tydligt i prägeln ordet ROMA, hvaremot någon form SOMA aldrig förekommer, eller kan hafva funnits. Större uppmärksamhet förtjenar det, som Marcianus Capella berättar om Appius och bokstafven Z. Han säger (de nuptiis Philologiæ, III, §. 261, ed Kopp.): Z vero idcirco Appius Claudius detestatur, quod dentes mortui, dum exprimitur, imitatur. Här är ingen ordagrann citat från Appius; men tanken är så egendomligt kraftfull och målande, att man ingalunda kan betvifla, att han flutit ur en äkta källa. — Då vi upplysas (Marius Victorin. p. 2453), att Z, åtminstone i äldre tider, egde ljudet af ds, inses ock det träffande i liknelsen. Ty ds kan endast uttalas med nästan sammanslutna tänder, likasom en död menniskas.

[140] Såsom den äldste Romerske författare anses Appius af Isidorus (Origin. I, 27, 2, p. 851 ed. Gothofr.). i hvilket omdöme Cicero (Brut. 16, §. 61) synes instämma. Quæstorn M. Sergius (se sid. 66) föregår dock troligtvis Appius härutinnan.

[141] Om Cn. Flavius såsom skriftställare yttrar. Pomponius, l. c., §. 7: Hic liber, qui actiones continet, appellatur ius civile Flavianum, sicut ille ius civile Papirianum; nam nec Cn. Flavius de suo quidquam adiecit libro Om hans förhållande till Appius Plinius (N. H. XXXIII, 6): Libertino patre genitus, et ipse Appi Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies &c.

[142] Digesta. I, 2, §. 36: Hunc [Appium] etiam actiones scripsisse traditum est primum de usurpationibus, qui liber non exstat.

— *Val. Max.* VIII, 13)[143]), lät han sig dock bäras upp i curian, för att afstyra en fred, som skulle hafva vanställt Roms krigiska och politiska ära (ut deformem pacem fieri prohiberet — ibid.). Redan lutade senaten mot ett antagande af förbundet, då den synlöse gubben utbrast: "Hvilket vankelmod! Hafven J förlorat edra sinnen?"[144]) och med några dylika, på en gång kloka och kraftiga påminnelser gjorde hela förslaget om intet. Denna Appii s. k. oratio de Pyrrho rege har gått förlorad. Vi få icke föreställa oss densamma såsom ett utbildadt tal, utan endast såsom några kärnspråk, troligtvis till en stor del bestående af tänkespråk. Vältaligheten innehade den tiden icke någon högre ståndpunkt, och har aldrig haft någon annan hos litterärt outvecklade folk. Ordspråk och parabler (man jemföre, t ex., Menenii Agrippas tal med Vestgötha-lagmannen Emunds inför Olof Skötkonung[145]) utgjorde hennes kärna. Dylikt intryck göra de få aflefvor vi ännu ega af Appii eloquentia. *Pseudo-Salustius* har anfört en af Appii sententiæ:

---

[143]) Det åberopade stället hos **Valerius Maximus** lyder: Quin etiam fessus iam vivendo, [Appius] lectica se in curiam deferri iussit, ut cum Pyrrho deformem pacem fieri prohiberet. Hunc caecum aliquis nominet, a quo patria quod honestum erat, per se parum cernens, coacta est pervidere? (**Memorab.** VIII, 13, §, 5.)

Andra hithörande ställen äro:

Cineas, legatus a Pyrrho ad senatum missus, petiit, ut componendæ pacis causa rex in urbem reciperetur. De qua re quum ad frequentiorem senatum referri placuisset, Appius Claudius, qui propter valitudinem oculorum iamdiu consiliis publicis se abstinuerat, venit in curiam, et sententia sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur.

(**Livius** in Perioch. libri XIII.)

Ad Appi Claudi senectutem accedebat etiam, ut cæcus esset, tamen is, cum sententia senatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho foedusque faciendum, non dubitavit dicere illa, quæ versibus persecutus est Ennius

Quo vobis mentes, rectae quæ stare solebant
Antehac, dementes sese flexere viai?

ceteraque gravissime: notum enim vobis carmen est [Ennii], et tamen ipsius Appii exstat oratio.

(**Cicero** de Senect. 6. §. 16.)

Appius Caecus societatem cum rege Pyrrho ut parum salubrem iniri dissuasit.

(**Suetonius** in Tiberio, 2.)

Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit, lumine captus erat.

(**Ovidii** Fast. VI, 203—4.)

Cineas, quam **turbatam** cum Romanis **pacem** ab **Appio Claudio** renuntiasset &c.

(**Justinus**, XVIII, 2.)

[144]) Quo vobis mentes, rectae quæ stare solebant
Antehac, dementes sese flexere viai?

yttrar Appius genom **Ennius** i **Ciceros** Cato Maior (c. 6, §. 16).

[145]) Se **Strinnholm**: Svenska Folkets Hist. Stockh. 1834. Bd. 1, sid. 414—15.

Sed res docuit id verum esse, quod in carminibus Appius ait, *fabrum esse suæ quemque fortunae.*

(Epist. ad Cæsarem senem de republ. I.)

Sentensen öfverensstämmer med *P. Syri* vers:

Fortunam cuique mores confingunt sui.

Ett annat Appii ordspråk har *Festus* bevarat åt oss:

Stuprum pro turpitudine antiquos dixisse apparet in Nelei carmine: Foede stupreque castigor cotidie, et in *Appi Sententiis*:

Qui animi [vult se[146]] compotem esse, ne quid fraudis stuprique ferocia pariat.

(s. v. *Stuprum.*)

Ungefärligen samma mening har samme *P. Syrus* uttryckt så:

Homo extra corpus est, cum irascitur.

Ännu ett af Appii tänkespråk har *Priscianus* anfört:

Appius Caecus: *Amicum cum vides, obliviscere miserias, inimicus si es, nec libens aeque* . . . . . Commentus Caeco *πεπλασμένος.*

(*Priscianus*, VIII, 4, p. 792, ed. *Putsch.*)

Priscianus har här vidgått åtminstone *en* textförändring. I Appii sentens har i stället för *inimicus* stått *commentus* i betydelse af det Grekiska ordet *πεπλασμένος* (part. perf. pass. af *πλάσσω*), förställd, diktad, alltså i samma (passiva) bemärkelse, hvari ordet stundom äfven sedermera, t. ex. *Ovidii* Metam. VI, 565. *Liv.* XXVI, 27, förekom. I stället för *commentus* (sc. amicus = hycklad vän) har nu *Priscianus* insatt i texten det vanligare ordet *inimicus*. Och utan tvifvel har han så förfarit med hela sedespråket, af hvilket vi endast ega en del, och hvars brist synes omöjlig att ersätta. Utan att vilja föreslå någon emendation, tror jag, att stycket varit af denna mening: Amicum cum vides, obliviscere miserias; commentus si est (sc. amicus), ne linquas æquitatem.

---

[146]) Luckan har blifvit fylld efter **Scaliger**.

§. 52.

Hvad Appius såsom talare syftat att ernå, var det, som han, med en af sina kraftermer, benämnde *en vältalighet, som biter* (= duger), eller för att nyttja hans eget mustiga språk, en *hundfärdighet i uttryck* (facundia canina[147]). Det enkla och träffande i denna phras, som gör sin bildliga vändning på närmaste, husliga område, är helt och hållet tidehvarfvets. Man kunde då icke finna i uttrycket något ostädadt, som kunde förbjuda dess användning. Samma tadelfria metaphor-leker uti benämningen på den morrande bokstafven R, som af de Gamle kallades *littera canina*[148]). Men då berömmet öfver hundens älskvärda egenskaper alltid gått i jemnbredd med tadlet af hans skamlöshet och osnygghet[149]), så blef Appii *canina facundia* hos sednare skriftställare snart liktydig med en skällande och oförskämd talegåfva; och såsom sådant har Appii uttryck blifvit med synnerlig förkärlek upptaget och varieradt. Målningen af en hund, som träffar och håller fast sitt byte, blef snart för simpel att användas på talaren: i stället berömde man dennes os fulgentissimum et coeleste (*Velleius Paterc.* II, 64.).

Till ofvan afsedda ställen hos sednare författare äro att räkna:

Columella de Re R. I, præf. §. 9: *caninum*, sicut dixere veteres, *studium* locupletissimum quemque adlatrandi. — Förf. talar om *causidici*.

Quintil. Inst. XII, 9, §. 9: Ea est enim prorsus *canina*, ut ait Appius, *eloquentia* &c.

Lactantii Instt. divin. VI, 18: Sed quia ipse *caninam* illam

---

[147]) Appii uttryck anföres af Salustius apud Nonium (60, 24). Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur (Salustii Hist. III, 3. Ed. Gerlach).

[148]) ——————— Sonat hic de nare canina
Littera.

Persius, I, 109—10.

Cfr. Lucilius apud Charisium, I, p. 100 ed. Putsch. — För att uttrycka detta ljud begagnade Latinarne verbet hirrire, Grekerna ἀραρίζειν.

[149]) Jfr. Ciceros loftal öfver canum fida custodia, amans dominorum adulatio &c. (de N. Deor. II, 63, § 158), jemte benämningen på himmelstecknet canis (Cic. l. c. 44) eller canicula (Manilii Astron. V, 207. Cic. de Fato 6, § 12) med Plauti Mostell. I, 1, 40. Hor. Sat. II, 2, 56. Eller Aeschyli Agam. 870 (ἄνδρα τόνδε, βουσταθμῶν κύνα — efter Hermanns emend.) med Homeri Iliad. VI, 344. Odyss. XVIII, 338.

facundiam, sicut Salustius ab Appio dictum refert, exercuit, voluit quoque hominem canino modo vivere, ut *remordeat* lacessitus. Quae retributio *contumeliæ* quam perniciosa sit &c.

Ovidii Ibis, 233—4:

Perbibit inde suæ rabiem nutricis alumnus;
Latrat et in toto *verba canina* foro.

Slutligen kan härmed jemföras följande ur *Velleius Paterculus*:

Hic [Cicero] fulgentissimo et coelesti ore, at tribunus *Canutius* continua *rabie* lacerabat Antonium.

(*Hist.* II, 64.)

Uttrycket är icke blott fäldt i motsats mot Ciceros glänsande philippiker, utan tyckes ock innehålla en misslyckad ordlek mellan canis och tribunens namn.

§. 53.

Det var en sed under denna period, att i Saturnisk vers och med beledsagande af sång (stundom ock af musik) föredraga alla gnomiska uttryck. Sålunda hade XII tabulæ blifvit *carmen*[150]); och till *carmina* blefvo äfvenledes Appii sedespråk förvandlade i folkets mun. Ombildningen skedde lätt på denna tid, då prosa och poesi lågo hvarandra så nära.

Carmina var alltså den gamla och rätta benämningen för sådana satser, som dem, i hvilka Appius plägade uttrycka sig[151]). *Festus* nyttjar väl, med afseende på dem, den nyare benämningen *sententiæ*[152]); men hos både *Cicero* och *Pseudo-Salustius* heter Appii berömda senats-tal *carmen*. Och det var verkligen på *deras* tid icke blott hvad det ursprungligen varit, ett *carmen*, utan ock ett konstpoem (*poema*, eller *carmen* i högre mening), alltsedan *Ennius* versifierat detsamma. Så väl fragmentet hos *Festus*, som det hos *Salustius*, kunna väl haft plats i talet *de rege Pyrrho*, i hvilket *Niebuhr*[153] verkligen inpassat det sednare; och man vågar icke för mycket genom antagandet att så varit fallet.

---

[150]) Cic. de legg. II, 23, §. 59: Discebamus enim pueri XII, ut carmen necessarium.

[151]) De, hvilka, i likhet med Cicero (Brut. 16, §. 61,) sågo i Appius den äldste Romerske författare och egentligen endast i andra hand hade någon bekantskap med honom (såsom poet genom Ennius, såsom talare genom Grekerna), kunde lätt förmås att tro, det den Romerska så väl bundna som obundna stilen var Appii uppfinning. Och verkligen nämner honom Isidorus (Origg. I, 27, 2, p. 851 ed. Gothofr.) såsom prosans uppfinnare: Primus apud Græcos Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit: apud Romanos autem Appius Cæcus adversus Pyrrhum solutam orationem exercuit; iam exhinc ceteri prosae eloquentiam condiderunt.

[152]) Se ofvan anförda ställen hos Festus (s. v. Stuprum) och Pseudo-Salustius (Epist. ad Cæsarem senem de republ. I). Cicer. Tusc. IV, 2. §. 4: Mihi quidem etiam Appii Cæci carmen, quod valde Panætius laudat epistola quadam, quæ est ad. Q. Tuberonem, Pythagoreum videtur.

Icke Appii hela senatstal, men glanspunkterna deruti, blefvo i förening med andra enstaka, träffande yttranden i senaten och inför rätta, upptecknade i versform under denna period. I slik ombildning funnos de ännu på *Ciceros* tid[154]; men de tilltalade icke synnerligen Ciceros fina smak[155], hvarför denne utbildade talare heldre läste dem i *Ennii* poetiska omarbetning och anförde dem ur samma källa[156]. Man måste äfven antaga, att det var genom *Ennii* förmedling, som den Rhodiske Stoikern *Panætius* gjorde bekantskap med någon af Appii vigtigare sentenser, under det han i Rom författade sitt berömda arbete περὶ τοῦ καθήκοντος, som ligger till grund för det Ciceronianska *de officiis*. Denna sentens, hvilken det då varit, har Panætius högligen lofordat i ett bref till *Q. Aelius Tubero*; och då Cicero i densamma tycker sig upptäcka Pythogoreisk philosophi, är det tvifvelsutan Panætius, som ledt honom på spåret[157].

Samtliga Appii sententiæ måste hänföras till ofvannämnda senatstal eller till hans tal inför rätta. Säkert har han sjelf aldrig föranstaltat någon samling af sina kärnspråk, ehuru, enligt *Cicero*, en dylik i sednare tider förefunnits[158], troligtvis under namnet *Appii Cæci Sententiæ l. Carmina*[159]. Att man antagit Appius såsom författare till en moralisk lärodikt, kallad *carmen*

---

[153] Römische Geschichte. Th. III Berlin, 1832 Pag. 577.

[154] Se ofvan anförda ställe i Cicero de Senectute (6, §. 16).

[155] Cicero (Brut. 16, 61): Nec vero habeo quemquam antiquiorem, cuius quidem scripta proferenda putem: nisi quem Appii Cæci oratio hæc ipsa de Pyrrho et nonnullæ mortuorum laudationes forte delectant.

[156] Se not. 154.

[157] Se Cic. Tusc. IV, 2, §. 4, anförd i not. 152.

[158] Se not. 154.

[159] Se de i not. 152 anförda ställen.

de moribus, har sitt ursprung i en förvexling med *Catos* liknämnda arbete, om hvilket *Gellius* (XI, 2) talar

§. 54.

På de grundtankar af Appius Claudius, hvilka en sednare tid egde i behåll, har denna mera än en gång försökt bygga en restitution af denne statsmans aldrig fullt upptecknade senatstal. Redan *Ennius* företog en poetisk efterbildning (*Cic.* de Senect. l. c.), af hvilken Cicero bevarat oss ett par verser; och det är icke osannolikt, att denne poet, som visat sig så mån att i Grekiska former omkläda den Romerska fornåldern, äfven med en viss græcisering af sjelfva tankarne, versifierat språk af Romersk lefnadsvishet, som Appius vid andra tillfällen uttalat. Till detta antagande leda *Panætii* och *Ciceros* vitsord (*Cic.* Tusc., l. c.). Sednare restitutioner af Appii tal äro de, som vi ännu hafva af *Plutarchus* (Pyrrh. c. 19.) och *Appianus* (De rebus Samniticis, III, fragm. 10, 2). Båda synas ega en gemensam förebild i någon äldre, Grekisk behandling af samma ämne, hvilken troligtvis är att sätta bland de stycken af *Dionysius Halicarnassensis*, som gått förlorade, och till hvilken *Ennii* bearbetning förhåller sig såsom yttersta original Men förlusten är så mycket mindre att beklaga, som Grekerna hvarken förmått återgifva uttrycken eller arten af Appii gammaldags vältalighet. Detta gäller äfven om den moderna efterbildningen af samma tal, oaktadt hon är vida mera snillrik och mera Romerskt hållen, än de Grekiska. Jag menar *Niebuhrs* försök att framställa den blinde talaren i sin odödliga Römische Geschichte (l. c., p. 570—78).

Lika mycket af efterverld[160], som af samtid, var makten af Appii talegåfva erkänd[161] — ja, till och med mannens politiske vedersakare, såsom *L. Volumnius*, kunde icke förneka den öfverlägsenhet som kom dem att frukta[162]. I en långt framskriden, efterclassisk tid, då man icke vårdade sig så mycket om det stilistiska, som det effectfulla, var ännu det kraftfulla och slående i Appii talegåfva ett beundrans föremål[163].

---

[160] Cic. Brut. 14, §. 55: Possumus Appium Claudium suspicari disertum, quia senatum iamiam inclinatum a Pyrrhi pace revocaverit.
Livius (X, 19) omnämner Appii eximiam eloquentiam.

[161] Livii X, 19: Neminem quæsiturum, quæ verba Appii, sed quæ fortuna exercitus fuerit. — Et quum &c.

[162] Livii X, 22: Callidos sollertesque iuris atque eloquentiæ consultos,

Vi finna alltså honom, den äldste bland alla, såsom iurisconsultus och statsman, hafva verkat i det mångsidiga kallet af senatstalare, sakförare[164], rådgifvare, samt författare i den Romerska processordningen.

§. 55.

Närmast att omtala efter Appius Claudius är hans scriba, *Cn. Flavius*, som offentliggjorde fasti calendares och utgaf de förut ofta berörda legis actiones. Då hans fader het *Ancus*[165], måste han anses hafva varit af Sabinsk härkomst (*Valerius Maximus* de prænomine, 4). Understödd af sin mäktige gynnare och af en utomordentlig folkynnest, lyckades han att uppsvinga sig till värdigheten af en ædilis curulis, år 304 f. Chr. (*Livius*, IX, 46. *Cicero* ad Atticum VI, 1.)

Han var obestridligt, såsom Niebuhr säger (L c., p. 351), en af sin tids mest utmärkta män. Men då af det personliga hos honom icke det minsta influtit i hans författareverksamhet[166], måste vi neka oss nöjet att, ens i förbigående, teckna hans historiska bild. Såsom embetsman och enskild, egnade han sig åt den civila fälttjenst (urbana militia), som *Cicero* (pro Murena, 9, §. 19) omtalar, och som innefattades i *respondere*, *scribere*, *cavere*.

---

qualis Appius Claudius esset, urbi ac foro præsides habendos prætoresque ad reddenda iura creandos esse.

[163] Senecæ Epist. 114, 13: Multi ex alieno seculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis et Crassus et Curio nimis culti et recentes sunt, ad Appium usque et ad Coruncanium redeunt.

Auctor dialogi de orat. 18: Num dubitamus inventos, qui præ Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Idem, 21: Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios et Appios studuisse.

[164] Se not. 162.

[165] Flavius kallas Anci filius hos Cicero ad Atticum, VI, 1, §. 8. I enlighet härmed bör Ancus läsas på alla ställen, der fadrens namn lyder antingen Annius (t. ex. Plinii N. H. XXXIII, 6. Gellius VI, 9) eller Gnaeus (Liv. IX, 46).

[166] Pomponius in Digestt. I, 2, 2, § 7: nam nec Cn. Flavius de suo quidquam adiecit libro.

Samma praktiskt juridiska bana tillryggalade *P. Sempronius*. Tillnamnet *Sophus*, som tillhörde denna plebejiska gren af Semproniska ätten, klingar Grekiskt (σοφός) och visar på Latinets tidiga förbindelse med sitt pelasgiska systerspråk. *Pomponius*[167]) tyder det på hans juridiska vishet, och påstår att ingen sedermera haft det namnet, hvilket är stridande mot historien, då vi veta, att tillnamnet *Sophus* burits äfven af sonen *Publius*. Vår ICtus var Consul 304 f. Chr. (*Livius*, IX, 45. *Diodor.* XX, 91).

Sempronius har icke efterlemnat några skrifter. Detsamma är förhållandet med *Tiberius Coruncanius*, hvilken var den förste plebej, som offentligt meddelade responsa[168]). En sednare tid synes dock hafva tillskrifvit honom några traditionellt bevarade uttryck i Appii manér, hvilka likväl numera fåfängt sökas i den till oss komna Romerska litteraturen[169]). Han var den förste plebejiske Pontifex maximus enligt *Livii* Perioch. XVIII. *Cic. pro domo*, 54, §. 139, samt enligt *Fasti capitolini et triumphales*, Consul 280 f. Chr.; och visade sig såsom lika god rådgifvare för staten, som för enskilda dess medlemmar[170]). Hans djupa gudsfruktan är lika mycket berömd, som hans kraftiga vältalighet[171]).

---

[167]) Pomponius, l. c., §. 37: Fuit post eos maximæ scientiæ Sempronius, quem populus Romanus σοφὸν appellavit: nec quisquam ante hunc aut post hunc hoc nomine cognominatus est.

[168]) Så bör man förstå (enligt Zimmern's Gesch. des Röm. Privatrechts, I, p. 193 & 249) följande ställen hos Pomponius, l. c. — § 35: Et quidem ex omnibus, qui scientiam nacti sunt, ante Ti. Coruncanium publice professum neminem traditur: ceteri autem ad hunc vel in latenti ius civile retinere cogitabant solumque consultatoribus potius, quam discere volentibus se præstabant. — §. 38: Post hos fuit Ti. Coruncanius, qui, ut dixi, primus profiteri coepit, cuius tamen scriptum nullum exstat, sed responsa complura et memorabilia eius fuerant.

[169]) Detta styrkes af sammanställningen med Appius i ofvan åberopade epistola (114) hos Seneca: ad Appium usque et ad Coruncanium redeunt. Enligt hvad man kan se af Brutus (14, §. 55), kände Cicero anteckningar af Coruncanius såsom pontifex maximus. För Pomponius (l. c.) voro de förlorade; ty han säger: Cuius tamen scriptum nullum exstat; sed responsa complura et memorabilia eius fuerant. Med memorabilia kan här icke annat menas, än de privata commentarii, Coruncanius såsom pontifex författat. Måhända bör ock här, i stället för memorabilia, läsas memoriales, såsom i Macrobii Saturn. III, 6, 11 läses memorialium, oaktadt de flesta Codd. hafva memorabilium

[170]) Cfr. Cicero de Amicitia, 5, §. 18. De Senect. 6, §. 15. 9, §. 27. De Orat III, 33, § 134. 15, §. 56.

[171]) Cic. de N. Deor. I, 41, §. 115. III, 2, §. 5. Pro domo, 54, §. 139. Brut. 14, §. 55, hvarest Commentarii Pontificum åberopas.

Sjette Capitlet.

§. 56.

På hvad ståndpunkt denna tids vältalighet befann sig, har i det föregående redan tillräckligt visat sig. Med de nyligen uppräknade prudentes, hvilka (och framför alla den blinde Appius) blifvit benämnda callidos sollertesque iuris atque *eloquentiæ peritos*[172]), hafva vi här att sammanställa några andra, som kunna antagas hafva varit i full besittning af periodens hela färdighet att med verkan hålla muntliga föredrag.

Härvid följa vi *Cicero*, som, i 14 capitlet af sitt arbete *de claris oratoribus*, öfverlemnat deras namn åt Romerska vältalighetens häfder. De äro följande.

L. Iunius Brutus, hvilken, enligt Cicero, väl icke hade kunnat förjaga Tarquinierna och ombilda staten, om han icke varit i besittning af ordets, denna störste folkledares, makt. *Livius* låter honom uppträda såsom talare i lib. II, cap. 2. — Han stupade, såsom bekant är, i envig med Arruns Tarquinius, år 509.

M. Valerius Maximus, Poplicolas broder, som genom sitt bevekande tal förmått folket att återvända från sin secessio till

---

[172]) Livii X, 22. — Angående rättsvetenskapens nära sammanhang med vältaligheten, yttrar Cicero (de officiis, II, 19, §§. 65 & 66): — iuris civilis summo semper in honore fuit cognitio atque interpretatio. — Atque huic arti finitima est dicendi gravior facultas et gratior et ornatior. Quid enim eloquentia præstabilius vel admiratione audientium vel spe indigentium vel eorum, qui defensi sunt, gratia? Diserti igitur hominis et facile laborantis, quodque in patriis est moribus, multorum caussas defendentis beneficia late patent.

Mons sacer. Icke blott *Cicero*, på ofvananförda ställe, gifver Valerius äran af detta tal: detsamma gör ock ett elogium på en i Arezzo 1688 funnen marmortafla. Slutligen instämmer häruti *Dionysius (Antiquitt. Roman.* VI, 71), som låter Valerius tala aldraförst bland de tio män, som fäderna afsände till folket. Men mera enlig med verkligheten, än Dionysii vidlyftiga berättelse om de många vexlade talen, förefaller dock den enkla framställningen hos *Livius*, tillfölje hvaraf senaten afsändt en enda talare, *Menenius Agrippa*, som dock icke framfört annat (nihil aliud, quam &c.), än sin bekanta fabel om menniskokroppens lemmar. Af detta tal, som så fullkomligt öfverensstämmer med forntidens uttryckssätt (prisco illo dicendi et horrido modo), har *Livius* gifvit oss en efterbildning i Lib. II, cap. 33. — *Agrippa Menenius Lanatus* dog redan derpå följande år eller 493 f. Chr. (*Livius*, II, 33. Cfr. *Dionys.* VI, 96). *M. Valerius*, hvilken, om han än icke uppträdt på det heliga berget, man dock icke har skäl att frånkänna den vältalighet, som Cicero tillägger honom, synes hafva aflidit 463 f. Chr. (*Livius*, III, 7.)

L. Valerius Potitus, en sonson af den gamle Poplicola, blef, efter decemvirernas afgång från styrelsen, Consul med M. Horatius 449 f. Chr. (*Livius*. III, 55.), och lugnade genom sin talgåfva de mot fäderna uppretade sinnena hos folket, hvilket ånyo företagit en secessio.

C. Fabricius Luscinus, Consul 282 och 278 f. Chr., som efter slaget vid Heraclea var Romarnes sändebud (orator) hos Pyrrhus, för att underhandla om fångarnes frigifvande. Grekiska författare (*Dio* och *Dionysius*) meddela långsläpiga, och derigenom föga trovärdiga tal, som skola hafva blifvit vexlade mellan Pyrrhus och Fabricius.

M'. Curius Dentatus, hvilken, såsom folktribun, vågade uppträda mot den vältalige Appius Cæcus, då denne kraftfulle man var interrex. Han dog 270 f. Chr. (*Frontinus* de aquæduct. 6.)

Slutligen är att märka *M. Popillius*, som var Consul 359, 356, 350 och 348 f. Chr. (*Livius*, VII, 12). Då han, en gång, i egenskap af flamen Carmentalis, var sysselsatt att offra, erhöll han underrättelse om en upprorisk folkrörelse. Iklädd, såsom han var, sin presterliga drägt, begaf han sig midt ut i folkhopen, hvilken han genom sin talegåfva bragte till foglighet. Af den purpurlæna, som han vid tillfället var iklädd, erhöll han och efter honom Popillia gens, tillnamnet *Lænas*.

Något skriftligt minne hafva dessa talare icke efterlemnat.

Prof af *Conciones tribuniciæ* hafva i det föregående blifvit meddelade.

Digitized by Google

Sjunde Capitlet.

§. 57.

Till historiska urkunder rörande statsförfattningen, statsmakternas verksamhet och förhållandet till utländska makter, hänföra vi de förut omtalade *acta senatus et populi*, såsom upptagande statsförhandlingar, samt de högtidliga statsfördragen med främmande folkslag eller *foedera*.

Foedera blefvo ofta skrifna på lärft och räknas då bland *libri lintei* (*Livius*, IV, 7.) Men vanligtvis blefvo de inristade i koppar och uppställda i ærarium[173]. — Fastän en stor del (pleræque) af de skriftliga urkunderna (litteræ) från Roms äldsta tider gingo förlorade i den Galliska branden af år 389 f. Chr. (*Livius*, VI, 1. Cfr. *Plutarchus* de fortuna Romanorum, 13.), sträckte sig dock förstörelsen obetydligt till foedera och leges, af hvilka man snart derefter egde en fullgod samling[174]. En ny samling i stor skala företogs, efter Capitolinska branden under Vespasianus, af samme Kejsare (*Suetonius*, Vesp. 8.)

Efter hvart och ett krig ingicks eller förnyades ett foedus mellan de krigförande makterna. Foedera slötos följaktligen beständigt och med alla grannfolken, t. ex. med Samniter[175], Marruciner, Marser, Peligner, Frentaner (*Livius*, IX, 45.), Vestiner (*Livius*, X, 3.), Aequer och Volscer (*Livius*, III, 25. *Dionys.* IX, 17, 36 & 59). Men de vigtigaste foedera under denna period och de, som företrädesvis omtalas, äro följande.

---

[173] **Livius**, II, 33. IV, 7, XXVI, 24. XXXIX 37. **Cicero** pro Balbo, 23. **Sueton** Vesp. 8. **Polybius**, III, 25. **Dionys**. II, 55. III, 33. IV, 26. **Appiani** Hist. Syriac. 39. **Josephi** Antiq. Judaic. XII, 17.

[174] **Livius**, l. c.: Inprimis foedera et leges (erant autem eæ XII tabulæ et quædam regiæ leges) conquiri, quæ comparerent, inserunt: alia ex eis edita etiam in volgus &c.

[175] **Livius**, VII, 19, 31 & 32. VIII, 2. IX, 20 & 45. Perioch libri XI. **Dionys**. XV, 8 sqq. XVI, 11 sqq.

I. *Med Latinska städer och folkslag.* Redan under Romulus ingingos fördrag med Alba och Lavinium (*Livius*, I, 14. *Dionys.* III, 3.). Det fördrag inter Romanos et Albanos, enligt hvilket Horatiernas och Curiatiernas strid egde rum, kallas ett foedus Det ceremoniel, efter hvilket det ingicks (ictum est), är meddeladt af *Livius* i lib. I, cap. 24; och ehuru Livii redaction är påfallande modern, häntyda dock vissa archaistiska ord och talesätt (sagmina — se fraude — defecsit) på en fornåldrig källa.

Ett foedus Latinum omtalas vidare under samme Konung Tulli regering[176]: det bröts redan under efterträdaren (*Livius*, ib.), men återknöts under Servius Tullius, som upprättade en förbundshelgedom på Aventinus[177]. I detta Diana-tempel befann sig urkunden, inristad på en kopparpelare, ända till Dionysii ungdomsdagar (*Dionys.* IV, 26.). Roms superioritet var erkänd i detta fördrag[178]) och erkändes ytterligare i det Latinska statsfördraget, som slöts af Tarquinius Superbus[179].

Under denne Konung omtalas särskildt ett *foedus cum Gabiis*, hvars urkund vid den tid, då Dionysius författade, ännu var att skåda i Sancus-templet (*Dionys.* IV, 58.). Det fanns på en med läder öfverdragen sköld af trä[180]. På detta förbund anspelar Horatius med sitt bekanta:

———— foedera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis æquata Sabinis.
(Epist. II, 1, 24—25.)

Det mest bekanta foedus Latinum är det, som ingicks år 493 f. Chr. *Cicero* kunde ännu erinra sig den kopparpelare på

---

[176]) Livius, I, 32: Latini, cum quibus, regnante Tulio, ictum foedus erat.

[177]) Livius, I, 45. Festus, s v. Servorum dies festus.

[178]) Livius, I, 45: Ea erat confessio, caput rerum Romam esse.

[179]) Livius, I, 52: In eo foedere superior Romana res erat.

[180]) Dionys. l. c. — Paulus Diaconus, p. 56, 1 (ed. Müller.): Clipeum antiqui ob rotunditatem etiam corium bovis appellarunt, in quo foedus Gabinorum (flera MSS. Sabinorum) cum Romanis fuerat descriptum.

Forum, bekom Rostra, som med sin inskrift var ämnad att föreviga detsamma 181). Ett litet fragment, som dock är tillräckligt att visa oss, det uttryckssättet i foedera och i leges var detsamma, är anfördt af *Festus*, och lyder i sitt sammanhang:

Nancsitor in XII: nactus erit, prænderit. Item in *foedere Latino*:

Pecuniam quis nancsitor, habeto.

Et:

Si quid pignoris nasciscitur [lege: *nancsitor], sibi habeto.*
(*Festus*, s. v. *Nancsitor.*)

Foedus Ardeatinum, af år 444 f. Chr., var ännu till på *Macer Licinii* tid, efter hvilken *Livius* (IV, 7) hämtat en uppgift ur detsamma (Cfr. *Dionys.* XI, 62.).

Det foedus æquum, som under Sp. Cassii consulat ingicks cum omnibus Latinis, synes af *Livii* VII, 12, hafva blifvit förnyadt, i samma anda, i freden år 358 f. Chr. Efter åter uppkommen brytning och kamp med Latinska folkslagen, ingicks den slutliga freden med dessas fullkomliga underkufvande, år 338 f. Chr. (*Livius*, VIII, 11 & 14.)

II. *Med Sabinerna.* Foedera med detta folk omtalas under Romulus 182), Tarquinius Priscus 183) och Tarquinius Superbus. Sabinerna synas nämligen hafva anslutit sig till det foedus, som under sistnämnde Konung ingicks med Latinerna 184). *Horatius* omnämner ock, i sina ofvan anförda verser, det Sabinska fördraget i sammanhag med det Gabinska.

III. *Med Etrusciska folkslag.* En hundraårig vapenhvila med Vejenterna omtalas såsom ingången under Romulus 185). — Det

---

181) Cicero pro Balbo, 23, §. 53: Cum Latinis omnibus foedus esse ictum. Sp. Cassio Postumo Cominio Coss. quis ignorat? Quod quidem nuper in columna aënea meminimus post Rostra incisum et perscriptum fuisse. — Cfr. Livius, II, 33: His consulibus cum Latinis populis ictum foedus.

Dionys. VI, 95: *Ἐγένοντο δ' ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ πρὸς τὰς τῶν Λατίνων πόλεις ἁπάσας συνθῆκαι καιναὶ μεθ' ὅρκων ὑπὲρ εἰρήνης καὶ φιλίας.*

182) Cicero de republ. II, 7: Cum T. Tatio, rege Sabinorum, foedus icit. — Quo foedere Sabinos in civitatem adscivit. — Cfr. Livius, I, 13.

183) Livius, I, 38. Dionys. III, 49. Cicero de republ. II, 20.

184) Dionys. III, 33: *Καταλυσάμενοι τὸν πόλεμον οἱ Σαβῖνοι καὶ τῶν ὁμολογιῶν στήλας ἀντιγράφους θέντες ἐν τοῖς ἱεροῖς.*

185) Livius, I, 15: Agri parte multatis [Veientibus] in centum annos

foedus cum Tuscis, som slöts af den äldre Tarquinius, förnyades af Tarquinius Superbus (*Livius*, I, 55.). — Med *Clusium* och dess krigiske Konung *Porsina* tvungos Romarne, år 507 f. Chr., att ingå ett ofördelaktigt foedus, hvilket dock deras nationalstolta författare icke alltid förmått sig att framställa så förödmjukande, som det i verkligheten varit[186].

IV. *Med Utom-Italiska stater.* — Ett foedus med *Massilia*, om hvilket den öfriga classiska litteraturen intet vet, omtalas af *Justinus* i förbigående, som följer:

Cum Romanis prope ab initio conditæ urbis foedus summa fide custodierunt [Massiliensses].

(*Histor. Philipp.* XLIII, 5.)

På ett annat ställe förlägges detta fördrag till Tarquinii (Prisci) dagar:

Temporibus Tarquinii regis, ex Asia Phocæensium iuventus ostio Tiberis invecta, amicitiam cum Romanis iunxit: inde in ultimos Galliæ sinus profecta, Massiliam condidit.

(ibid. 3)

Förbindelsen tyckes hafva inskränkt sig till en proviantering i Ostia. — Om Romarnes förhållande till Massilia underrätta vidare *Diodorus* (XIV, 93) och *Appianus* (Ital. 8.).

§. 58.

Det vigtigaste rummet bland Romerska statsfördragen intaga de, som blifvit afslutade med Karthago. Fem dylika räknas under denna period. 1) Handelstraktat med Karthago från Republikens första år, 509 f. Chr. — Det har blott kommit till oss i följande öfversättning.

---

indutiæ datæ — Dionys. II, 55: *Ὑπομεινάντων δὲ τῶν Οὐϊεντανῶν ἅπαντα ταῦτα, σπονδὰς ποιησάμενος πρὸς αὐτοὺς εἰς ἑκατὸν ἔτη, στήλαις ἐνεχάραξε τὰς ὁμολογίας.*

[186] Man jemföre Livii framställning (II, 13 & 15) med Taciti bekännelse (Histor. III, 72): — sedem Iovis O. M., quam non Porsina, dedita urbe, neque Galli, capta, temerare potuissent . , . . Eller med uppgiften hos Plinius (N. H. XXXIV, 39): In foedere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsina, nominatim conprehensum invenimus, ne ferro nisi in agri cultu uteretur.

Ἐπὶ τοῖςδε φιλίαν εἶναι Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις, καὶ Καρχηδονίοις καὶ τοῖς Καρχηδονίων συμμάχοις· μὴ πλεῖν Ῥωμαίους, μήτε τοὺς Ῥωμαίων συμμάχους ἐπέκεινα τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου, ἐὰν μὴ ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων ἀναγκασθῶσιν· ἐὰν δέ τις βίᾳ κατενεχθῇ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ μηδὲν ἀγοράζειν μηδὲ λαμβάνειν μηδέν, πλὴν ὅσα πρὸς πλοίου ἐπισκευὴν ἢ πρὸς ἱερά. [ἐν πέντε ἡμέραις δὲ ἀποτρεχέτωσαν οἱ κατενεχθέντες.] Τοῖς δὲ κατ' ἐμπορίαν παραγιγνομένοις μηδὲν ἔστω τέλος, πλὴν ἐπὶ κήρυκι ἢ γραμματεῖ. Ὅσα δ' ἂν τούτων παρόντων πραθῇ, δημοσίᾳ πίστει ὀφειλέσθω τῷ ἀποδομένῳ, ὅσα ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ ἢ ἐν Σαρδόνι πραθῃ. Ἐὰν Ῥωμαίων τις εἰς Σικελίαν παραγίγνηται, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα. Καρχηδόνιου δὲ μὴ ἀδικείτωσαν δῆμον Ἀρδεατῶν, Ἀντιατῶν, Λαυρεντίνων, Κιρκαϊτῶν, Ταῤῥακινιτῶν, μηδ' ἄλλον μηδένα Λατίνων, ὅσοι ἂν ὑπήκοοι· ἐὰν δέ τινες μὴ ὦσιν ὑπήκοοι, τῶν πόλεων, ἀπεχέσθωσαν· ἐὰν δὲ λάβωσι, Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον. Φρούριον μὴ ἐνοικοδομείτωσαν ἐν τῇ Λατίνῃ· ἐὰν ὡς πολέμιοι εἰς τὴν χώραν εἰςέλθωσιν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ ἐννυκτερευέτωσαν.

(*Polybius*, III, 22.)

På en tidig och sjelfständig förbindelse med Punerna hänvisar sjelfva det Latinska stadsnamnet *Karthago*. Här finnes nämligen icke den ljudomsättning, som visar sig i den Grekiska benämningen (Καρχαδών eller Καρχηδών) vid jemförelse med den Puniska (Karthad-hadtha=Nya-Staden). Romarne hafva alltså icke erhållit detta stadsnamn, såsom så många andra, genom Grekernas bemedling. Den Grekiska benämningen på Karthago synes åter vara bildad i analogi med namnet på den Grekiska staden *Chalcedon* vid Bosporen (Χαλκαδών eller Χαλκηδών).

2) Cum Karthaginiensibus legatis foedus ictum, år 348 f. Chr. (*Livius*, VII, 27. — Cfr. *Pauli Orosii* Hist. III, 7.). Äfven detta meddelas af *Polybius* i öfversättning.

Ἐπὶ τοῖςδε φιλίαν εἶναι Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις, καὶ Καρχηδονίων, καί Τυρίων, καὶ Ἰτυκαίων δήμῳ, καὶ τοῖς τούτων συμμάχοις. Τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου, Μαστίας, Ταρσήϊου, μὴ λῄζεσθαι ἐπέκεινα Ῥωμαίους, μηδὲ ἐμπορεύεσθαι, μηδὲ πόλιν κτίζειν. Ἐὰν δὲ Καρχηδόνιοι λάβωσιν ἐν τῇ Λατίνῃ πόλιν τινὰ μὴ οὖσαν ὑπήκοον Ῥωμαίοις, τά χρήματα καὶ τοὺς ἄνδρας ἐχέτωσαν, τὴν δὲ πόλιν ἀποδιδότωσαν. Ἐὰν δέ τινες Καρχηδονίων *λάβωσί τινας, πρὸς οὓς εἰρήνη μέν ἐστιν ἔγγραπτος Ῥωμαίοις, μὴ ὑποτάττωνται δέ τι αὐτοῖς, μὴ καταγέτωσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίων λιμένας· ἐὰν δὲ καταχθέντος ἐπιλάβηται ὁ Ῥωμαῖος, ἀφιέσθω· ὡσαύτως δὲ μηδ' οἱ Ῥωμαῖοι ποιείτωσαν. Ἂν ἔκ τινος χώρας, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ὕδωρ ἢ ἐφόδια λάβῃ ὁ Ῥωμαῖος, μετὰ τούτων τῶν ἐφοδίων μὴ ἀδικείτω μηδένα, πρὸς οὓς εἰρήνη καὶ φιλία ἐστὶ Καρχηδονίοις. [Ὡσαύτως δὲ μηδ' ὁ Καρχηδόνιος] ποιείτω· εἰ δέ, μὴ ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γιγνέσθω τὸ ἀδίκημα. Ἐν Σαρδόνι καὶ Λιβύῃ μηδεὶς Ῥωμαίων μήτ' ἐμπορευέσθω μήτε πόλιν κτιζέτω, [μήτε καθορμιζέσθω], εἰ μὴ ἕως τοῦ ἐφόδια λαβεῖν ἢ πλοῖον ἐπισκευάσαι· ἐὰν δὲ χειμὼν κατενέγκῃ, ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτρεχέτω. Ἐν Σικελίᾳ ἧς Καρχηδόνιοι ἐπαρχουσι, καὶ ἐν Καρχηδόνι, πάντα καὶ ποιείτω καὶ πωλείτω, ὅσα καὶ τῷ πολίτῃ ἔξεστιν· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω ἐν Ῥώμῃ.*

(***Polybius***, III, 24.)

3) Cum Karthaginiensibus foedus tertio renovatum, år 306 f. Chr. (*Livius*, IX, 43). — Af denna traktat finnes, icke ens i öfversättning, något i behåll.

4) Cum Karthaginiensibus quartum foedus renovatum, år 279 f. Chr. (*Livii* Periocha libri XIII.) — Handelstraktaten blef nu till en formlig alliance, ett förbund, i hvilket man lofvade hvarandra ömsesidigt bistånd mot Pyrrhus. — *Iustinus* berättar (Hist phil., XVIII, 2.) dock, att Romarne afslogo Karthaginiensernas hjelpsändning af 120 skepp. — Detta fördrag ega vi blott till en del och i Grekisk öfversättning.

Ἐὰν συμμαχίαν ποιῶνται πρὸς Πύῤῥον ἔγγραπτον, ποιείσθωσαν ἀμφότεροι, ἵνα ἐξῇ βοηθεῖν ἀλλήλοις ἐν τῇ τῶν πολεμουμένων χώρᾳ· ὁπότεροι δ' ἂν χρείαν ἔχωσι τῆς βοηθείας, τὰ πλοῖα παρεχέτωσαν Καρχηδόνιοι καὶ εἰς τὴν ὁδὸν καὶ εἰς τὴν ἔφοδον· τὰ δὲ ὀψώνια τοῖς αὐτῶν ἑκάτεροι. Καρχηδόνιοι δὲ καὶ κατὰ θάλατταν Ῥωμαίοις βοηθείτωσαν, ἂν χρεία ᾖ· τὰ δὲ πληρώματα μηδεὶς ἀναγκαζέτω ἐκβαίνειν ἀκουσίως.

(***Polybius***, III, 25.)

5) Det femte fördrag med Karthago, som man räknar under denna period, var ändtligen fredsslutet efter första Puniska kriget, år 241 f. Chr. (***Zonaras***, VIII, 17.)

Åttonde Capitlet.

§. 59.

Lika visst, försäkrar *Plutarchus* i sin afhandling om oraklernas förfall (De defectu oraculorum, cap. 39.), som menniskan med afseende på det förflutna eger minne, eller förmåga att återkalla hvad som händt, lika säkert är hon i besittning af den motsvarande egenskapen, hvarigenom hon för sin inre blick framkallar mycket, som ännu icke inträffat (*προλαμβάνει πολλὰ τῶν μηκέτι γεγονότων*). Denna egenskap är icke till sitt hela innehåll uttömd genom förnuftet, hvilket dock äfvenledes på naturliga vägar, genom betraktande af orsaker och verkningar, genom tankeförbindelser och slutledningar, söker att komma framtiden på spåren. Hon är i sin högsta yttring *siaregåfva*, som, i sina gudomsdruckna ögonblick, kan till och med uppträda i strid med det nyktra och i dunkel famlande förnuftet — således, utan förnuftets medverkan sätta sig i beröring med det tillkommande (*ἀσυλλογίστως ἅπτεσθαι τοῦ μέλλοντος* — *Plutarch.*, l. c., 40). Ofta var dock i siandet det menskliga förnuftet ställdt i samverkan med den gudomliga ingifvelsen [187]) så att divinationen — vi bruka detta oöfversättliga Latinska ord (*Cicero* de Div. I, 1.), som så väl angifver tillskyndelsens ursprung — är den, af gudomlig beröring (*divinitus*) verkade själsstämning hos en menniska [188]), hvaruti hon förmår att i hvarje naturlifvets enskilda yttring uppfånga alltets sig mikrokosmiskt afspeglande lif, och sålunda, då allt är uppfyldt af andemening och gudomslif[189]), utaf det minsta sluta till gudomens framtidsplaner med det hela. — Sådan var i korthet Antikens åsigt om hvad vi kalla skrock och vidskepelse.

---

[187]) Instinctus, inflatus l. afflatus divinus (Cic. de Div 1, 6, §. 12. 18, 34), spiritus divinus (Liv. V, 15.), furor divinus (Cic. de Div. I, 31, §. 66) &c. *Μανία*, *θεόπνευστος ὁρμή* &c.

[188]) Cfr. Liv. l. c.: vir haud intacti religione animi.

Sibyllorna — motsvarande den Skandinaviskt-Germaniska forntidens Vala eller Veleda — voro qvinnor af den själsstämning vi nu skildrat; de äro de personliggjorda divinationsbegreppen. De uppträdde dock icke aldraförst i fri, mensklig gestaltning. Sibyllorna, såsom hvarje mythisk företeelse, hade först att genomgå stadier af lägre tillvaro. Ursprungligen voro de lika nära förenade med vattnets och grottans lif, som Hamadryaden med trädets. Deras sång är det ur djupet vällande, mot klippan i nästan articulerade ljud sig brytande vattnet, åt hvilket, genom förbindelsen med jordkroppens centrallif, det blifvit gifvet att sia om ytans vexlingar. En sibylla är således väsentligen dessa siande hviskningar eller hvisslingar (sibila), vattnets och grottans lifsande. Derför kallas hennes moder Hydole[190]), och hon sättes i allmänhet i förbindelse med hafvets siande gudomligheter, så att Deïphobe (enligt Vergilius den Cumanska sibyllan — *Aen.* VI, 36.) blir en dotter af Glaucus, den spådomskunnige hafsmannen (*Vergilius*, l. c). Eller hon är, under namnet Herophile, en dotter af Lamia, som var dotter af sjelfve Neptunus (*Pausanias*, X, 12, 1. *Plutarchus* de Pyth. or 9.). Såsom det svafvelångande vattnets gudom synes sibyllan varit dyrkad under namnet *Mephitis*[191]). Småningom träda vattnets och klippans röster i förbindelse med skogens, vindens och åskans, med foglalåten, och slutligen med sjelfva menniskorösten. Detta uttryckes af sagan sålunda, att hon låter sibyllorna anförtro sina spådomar åt löf (*foliis carmina*

---

[189]) Quum omnia completa et referta sint æterno sensu et mente divina. Cic. de Div. I, 49.

[190]) Suidas, s v. Σίβυλλα. — Med Hydole, liksom med det Latinska ordet sibilus, tyckes sibyllans namn vara beslägtadt. — Derivationen af Σιὸς βυλή, Aeoliskt uttal af Διὸς βουλή, är gammal och bekant af Plato. (Phædr. p. 244), Varro apud Lactantium (Div. Inst. I, 6.) och Servius (ad Vergilii Aen. III, 445).

[191]) Vid. Verg. Aen VII, 84, samt Servii commentar till stället. Cfr Taciti Hist. III, 33. Plinii Nat. H. II, 95.

mandare — *Verg.* Aen. VI, 74), hvilka den Cumanska låter bortföras af vindarne (*Verg.* l. c. 75.), under det den Tiburtinska, *Albunea*, kastade dem i floden[192]). Ekskogen siade genom sina nympher, de af *Festus* omtalade *Querquetulanæ viræ*[193]). Turni mythiska syster, källnymphen Iuturna, synes vara ett med sibyllorna närbeslägtadt väsende, enär hon af *Vergilius*[194]) erhåller deras epithet *virago* l. *vira*, hvilket *Festus* (l. c.) förklarar såsom en *klok* qvinna (*scita femina=saga*), som afhöll sig från mäns umgängelse. Den Etrusciska nymphen *Begoë*, som äfven förekommer under namnen *Bigoë*, *Bigone* och *Bacchetis*, skulle man kunna kalla en *sibylla bidentalis*, i hvilken egenskap *ars fulguritorum* tillhörde henne (*Servius* ad *Verg.* Aen. VI, 72.).

Bland dessa sibyllinska naturandar få vi slutligen anföra hela den siande Latinska ätt, hvars hufvud är Saturni urgamle son, Picus. Af ornithologien är *Picus Martius* nogsamt bekant[195]); och den gamla divinationsguden var ursprungligen intet annat, än den Romerska stamguden, Mars, helgade fogel, som ännu bär hans namn, och som man ansåg begåfvad med siande stämma. I de äldsta, råa försöken att framställa denne Gud, såsom i Tiora's tempellund, förekom han ock under bilden af en hackspett på en gammal, helig trädstam[196]). Han är fader till den likaledes siande *Faunus*[197]), träder i älskogsförhållande till den ryktbara trollqvinnan *Circe*[198]), och är make till *Canens*[199]), den Romerska sånggudinnan[200]), i hvilkens mythiska personlighet menniskorösten först blandade sig i naturens siande röster. Ursprungligen synes dock oreaden (*Ovidius*, l. c. 333—4.) *Canens* icke varit annat för Romarne, än *Echo* var för Grekerna, nämligen det försvinnande återskallet (*Ovidius*, l. c., 432.). I kraft af det vanliga, mythiska mångfaldigandet, hvarigenom enhetens högre utveckling åskådliggöres, blef snart af en enda *Canens* flera *Camenæ* (bland hvilka Numas *Egeria* är den ryktbaraste — *Livius*, I, 21) eller *Carmentes*[201]); och af den gamle spådomsguden *Picus Martius* blef än *en*[202])

---

[192]) Detta synes vara rätta förståndet af skildringen hos Tibullus, som låter nymphen sjelf simmande bringa sina orakler till Rom.

Quasque Aniena sacras Tiburs per flumina sortes
Portarit, sicco pertuleritque sinu.

(Elegiar. II, 5, 69—70.)

[193]) Festus, s. v. Querquetulanæ viræ. Cfr. Varro de L. L. V, 8, §. 49. Plinii Nat. Hist. XVI, 15.

[194]) Aen. XII, 468. — Se Servii commentar till stället.

[195]) Se Sv. Nilssons Fauna. Foglarna. 3 uppl. Bd. I, Sid. 139—41. — På Svenska kallad: Svarta Hackspetten, Spillkråka, Tillkråka, Svartspett. Plinius har i sin Nat. Hist. mycket att förtälja om denne fogel och dess underbara egenskaper (l. c. X, 20—21. 41. 50. XI, 44. XXIX, 29. XXX, 53); bland hvilket hans förhållande till Pæonia herba (γλυκοσίδη) särskildt är att märka (l. c. XXVII, 60. XXV, 11).

[196]) Dionysius, I, 11: *Τιώρα, ἡ καλουμένη Ματιήνη.* — *Ὄρνις ἐπὶ κίονος ξυλίνου.* Sednare afbildningar: Ovidii Metam. XIV, 314. Vergilii Aen. VII, 187.

[197]) Ovidii Metam. XIV, 320. Fast. III, 291. Vergilii Aen. VII, 48.

---

[198]) Valerius Flaccus, VII, 232 Ovidii Metam. XIV, 346 sqq.

[199]) Ovidius, l. c., 417, 335–40

[200]) Äfven kallad Casmena (Carmena, Camoena, Camena), Carmentis och Carmenta

[201]) Flera Carmentes nämna Gellius (XVI, 16) och Augustinus (de civ. Dei, IV, 11). — Clemens Alexandrinus kallar (Strom. I, p. 304) Carmentis uttryckligen en sibylla.

[202]) Hos Cicero de Div. I, 50, §. 115 omtalas blott en Marcius vates; men på andra ställen i samma arbete (40, §. 89. II, 55, §. 113) känner han tvenne bröder af detta namn. Till denna period måste sannolikt hänföras den Publicius vates, som Cicero nämner i sammanhang med Marcius (I, 50, §. 115) eller Marcii (II, 55, § 113). En evig historisk obestämdhet tillkommer denne Publicio nescio cui (Cic. l. c. II, 55), om hvilken Cicero icke vet gifva närmare besked, och som omnämnes af ingen annan författare. Publicius är emellertid ett gammalt Etrusciskt och Latinskt namn; hvilket synes af inskrifter, anförda af Lanzi (under N:is 157—9 i Saggio di lingua Etrusca. Roma, 1789. Vol. II, p. 382 sqq), samt af Dionysius Halicarnassensis (III, 34). — Livius (XXV, 12), Macrobius (Saturn. I, 17.) Plinius (Nat. H. VII, 33), Anonym. Gramm. apud Mallium Theodorum (p. 94 ed. Heusing.), Isidorus (Origin. VI, 8, 12), Festus (s. vv. Negumate et Salva res) samt Paulus (s. v. Ningulus) omtala likaledes blott en siare Marcius, åt hvilken Festus (s. v. Negumate) gifver förnamnet Gnæus.

Emedan några satser i Cn. Marcii spådomar voro af gnomisk art, och derför länge bibehöllo sig på folkets läppar (de äro anförda af Festus, Paulus och Anon. Gram. ll. cc.) antogo sednare författare, att Marcius utarbetat ett didaktiskt poem.

Praecepta primus apud Latinos Marcius vates composuit.

Anon. Gramm. l. c.

Cfr. Isidorus, l. c. — Samma falska ära har, såsom vi i det föregående sett, blifvit tilldelad Appius Cæcus.

Af Symmachus vill det synas, som om carmina Marciana på äkta sibyllinskt vis (de räknades äfven till libri Sibyllini — Servius, l. c.) voro ristade på trädens bark, och sedan öfverlemnade åt sitt öde — alldeles såsom sibyllorna kastade sina folia i floden eller strödde dem för vinden.

Marciorum vatum divinatio caducis corticibus inculcata est.

Symmachi Epist. IV, 34.

Cicero (de Div. II, 55, §. 113, citerad i noten 203) bekänner, att carmina Marciana voro partim ficta aperte, partim effutita temere. Det är klart, att de tillverkades, eller snarare bearbetades, då någon spådom mensklig *vates Marcius*, än tvenne *Marcii fratres*[203].

§. 60.

Likaledes blef hos Grekerna den ena, ursprungliga sibyllan mångfaldigad; ty *Heraclitus* (apud *Plutarch*. de Pythiæ Orac.) och *Plato* (Phædr. p. 244), som först omtala sibyllan, känna icke flera än en. På det egentliga Grekiska fastlandet voro sibyllorna, såsom väsentligen blotta kosmiska potenser, icke rätt, eller åtminstone icke länge, hemma. Der ett orakel uppkom, försvann sibyllan, lemnande rum åt Pythia. Romarne åter, hvilka lika litet, som våra förfäder, voro i besittning af orakler, behöllo sina sibyllor. Men den Helleniska culten utöfvade dock detta inflytande på sibyllinska oraklen, att man i sednare tider antog sibyllan vara inspirerad af Apollo (*Vergilii* Aen. VI, 36. 77—80.)

---

gjordes behof. Men att Romarne antogo både oraklens och siarnes uråldriga tillvaro, är derför icke dess mindre historiskt.

[203]) Af Servii anteckning till Vergilii Aen. VI, 70, kan ingalunda sintas, att bröderna Marcii sjelfva lefvat bello Punico secundo. Ja, detta antagande, som städse återkommer, kan icke stödjas med ett enda intyg af någon classisk auctor. Tvärtom gifva dessa (t. ex. Livius och Macrobius) vid handen, att siarnes åldriga spådomar just vid denna tid blifvit framletade; eller, med andra ord, att de vid denna tid blifvit diktade under Marciernas namn (jfr. Cic II, 55, §. 113), bevisar just spåmännens egen höga ålder.

Eodemque modo nec ego Publicio nescio cui, nec Marciis vatibus, nec Apollinis opertis credendum existimo: quorum partim ficta aperte, partim effutita temere, unquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti probata sunt.

(Cicero de Div. II, 55, §. 113.).

Apollinares ludos dicit, qui secundum quosdam bello Punico secundo instituti sunt, secundum alios tempore Sullano ex responso Marciorum fratrum, quibus Sibylla prophetaverat, quorum exstabant ut Sibyllina responsa.

(Servius ad Verg. l. c.)

De, som så långt fram i tiden förlägga siaren Marcii lefnad, sammanblanda denne vates Gnæus Marcius (Festus, s. v. Negumate) med Lucius Marcius, Septimi filius, hvilken just utmärkte sig i fält samma år (212 f. Chr.), som ludi Apollinares anställdes ex carminibus Marcianis (Livii XXV, 12, coll. c. 37) Om denne L. Marcius, eques Romanus (Liv. l. c.) och consul (Plinii N. H. II, 85) berättas för öfrigt underbara ting (Plinius, l. c. & 111. Livius, XXV, 39), hvarför man haft lätt att förvexla honom med siarn Marcius. Om den sistnämnde bör man förstå Plinii Nat. H. VII, 33. — Cicero (de Div. I, 40, §. 89. II, 55, §. 113), Servius (ad Verg. Aen. VI, 70) och Symmachus (Epist. IV, 34) antaga ett brödrapar Marcii. För öfrigt vet man om dessa siare intet annat, än att de voro nobili loco natos. — Cicero de Div. I, 40, §. 89. Cfr. Livius, XXV, 12.

och på den sibyllinska naturdyrkans grund upprättade *ludi Apollinares* (*Livius*, XXV, 12. *Festus*, s. v. *Salva res.*)

Men de Grekiska öarne och colonierna, Asien och i allmänhet Orienten, äro sibyllornas hemland. Vi finna dessa väsenden på Samos, Delos och Sicilien, i Ilion, Thebæ och Erythræ, i Africa och Magna Græcia. Derför gjorde ock Romarne, efter branden 83 f. Chr., sin nya samling af sibyllinska orakler från dessa orter. Ty den Romerska samlingen af *libri sibyllini* bestod af tvenne delar: en inhemsk, som i den nämnda branden synes nästan alldeles gått förlorad, och en utländsk d. v. s. Grekisk, för hvars skull *Duumviri sacrorum* hade vid sin sida tvenne Grekiska tolkar (*Zonaras*, VII, 11.). Den inhemska delen bestod af *Volumina* II *carminum Marcianorum*, af nymphen *Begoës* spådomar, samt troligtvis äfven af vaticinia från *Albunea* och de öfriga siande röster i Etrurien och Latium, hvilka i det föregående blifvit omnämnda.

Marcius vates, cuius duo volumina &c.

(*Macrob.* Saturn. I, 17.)

Qui libri [Sibyllini] in templo Apollinis servabantur, nec ipsi tantum, sed et *Marciorum* et *Begoës* nymphæ.

(*Servius* ad *Verg.* Aen. VI, 70.)

Den utländska delen bestod af den *Cumanska sibyllans* spådomar, under hvilka man har att förstå från Asien till Grekiska colonierna och derifrån till Italerna fortplantade *vaticinia*. Denna utländska del synes från början varit den minsta, om än hållen för den vigtigaste, såsom affattad på ett mera fremmande språk. Efter branden deremot tyckes den Grekiska samlingen i omfång icke blott hafva öfvergått den Latinska, utan ock nästan utträngt densamma. Genom *XViri sacris faciundis* infördes ock, i Sibyllinska oraklernas namn, mer och mer Grekiska gudar och Grekisk ritus.

Sjelfva den Cumanska sibyllans person kan ingalunda antagas såsom historisk. Hon uppträdde under en Konung *Tarquinius* [204]. Det var Tarquinius *Priscus*, säga *Varro* (apud *La-*

---

[204] Hos Servius (ad Vergilii Aen. VI, 72), Lactantius (Div. Inst. I, 6) och i Anonymi Præfatio ad oracula Sibyllina blir en väldig anachronism begången, då sibyllan säges af Konung Tarquinius hafva

ctantium (Div. Inst. I, 6), *Suidas* (S. v. *Σίβυλλα*) och den okände författaren till *Προοίμιον εἰς τοὺς Σιβυλλιακοὺς χρησμούς*. Att det åter varit *Superbus*, försäkra *Gellius* (Noct. Att. I, 19.), *Plinius* (Nat. Hist. XIII, 27.) och *Solinus*[205]). I båda fallen åsyftas Konungadömet eller, hvilket är detsamma, Romerska statens ursprungstid. Under den sibyllinska personificationen hafva vi att söka dels de från Cyme till Camparien fortplantade Grekiska oraklen, dels införandet af den Aeoliskt-Phoeniciska bokstafsskriften. Att detta sednare är andemeningen i den bekanta sagan om böckerna, som förminskades utan att deras värde blef mindre, kan icke undfalla en i saken trängande betraktelse. Skrifkonsten kunde lika väl inhämtas af tre böcker som af nio (*Gellius*, l c.), af *en* som af trenne (*Plinius*, l. c.) Det var i sjelfva uppfinningen hela värdet låg, icke i flera eller färre exempel på uppfinningens användbarhet. Om mythen förklaras annorlunda, blir deraf denna fattiga mening, att de vigtiga spådomarne icke kunde för dyrt betalas; eller, hvad som är en ännu sämre förklaring, måste vi antaga, att sibyllan i vredesmode velat visa Konungen, att hon icke lät pruta med sig[206]). Det är icke besynnerligt, att man satte bokstafsskriften, denna trollkonst, i förbindelse med naturens siande teckenspråk. Vi hafva sett, huru folktron alltjemt fortfor att med det sibyllinska väsendet införlifva ett hemlighetsfullt skriftspråk (*carmina foliis mandata*). Ja, det uppgifves till och med uttryckligen af *Hyginus* och *Isidorus* (*Hygini* Fab 277. *Isidori* Origin. I, 4, 1.), att den Latinska sierskan

---

fordrat i betalning trecentos philippeos (Φιλιππαίους). I naiv okunnigbet tillfogar Servius denna förklaring: Qui auri tunc pretiosi erant. Men antingen sibyllan hos Priscus eller Superbus framställt sin fordran, Philippeos har han dock aldrig begärt. Antingen man under benämningen vill förstå det guldmynt, som bär namn af Konung Philippus II i Macedonien, Alexanders fader, eller det, som blef slaget under Kejsar Philippus Arabs, är uppgiften lika ohistorisk, då den förre afled först 336 f. Chr., den sednare 249 efter Christi födelse.

[205]) Polyhist. cap. 8. Här säges, att sibyllan uppträdt quinquagesima Olympiade, en tidsbestämning, som icke träffar in med Superbi regering, under hvilken dock Solinus låter sibyllan lefva, men väl med Tarquinii Prisci regeringstid. Cicero de republ. II, 15, §. 28: Olympias enim secunda et sexagesima eadem Superbi regni initium et Pythagoræ declarat adventum.

[206]) I öfverensstämmelse med sagan om Sibyllan låter Tacitus (Ann. XI, 14) skrifkonsten införas i Etrurien af Demaratus, Tarquinii Prisci fader.

Carmentis, hvars egenskap af sibylla vi redan erkänt (se det föregående, hvarmed man jemföre *Livii* I, 7.), infört bruket af bokstafsskrift[207].

Den Grekiska delen af den sibyllinska samlingen har af ålder varit författad på hexameter[208], hvaremot den Latinska delen följt det versslag, som för perioden är lika egendomligt som ensamt uti densamma, nämligen det Saturniska. Det är just den gamla Marcianska siarätten, och enkannerligen Faunus, som man tillskrifver upptäckten af detta versslag[209]; och det är med rätta, man söker ursprunget af naturpoesien i sjelfva naturens ljud, som personifierades i de sibyllinska divinationsgudarna.

Till innehållet anföras de sibyllinska orakelsvaren många gånger. Få äro deremot de ordagranna citaterna af desamma. De bestå dels af utförliga spådomar, dels af stycken ur dylika, hvilka bibehållit sig på grund af den lefnadsvishet, hvilken de förråda. Vi vilja börja med att anföra de sibyllinska *præcepta*, tillskrifna vates Marcius, liksom Havamal Odin, och sluta med de betydligare fragmenter ur carmina Marciana, denna Romarstatens Völuspa, som *Livius* och *Macrobius* meddelat. I sitt ursprungliga skick hafva dessa fragmenter varit Saturnisk vers.

Postremus loquaris, primus taceas.
(Anonymus Grammaticus apud *Mallium*
Theodorum, p. 94 ed. *Heusinger*.)

---

[207] Eljest tillskrifves, såsom bekant, denna välgerning Evander och de Arcadiska colonisterna. Liv. I, 7. Taciti Annal. XI, 14. Laur. Lydus, I, 3. Marius Victorinus, I, p 2468 ed. Putsch. Cfr. Dionys. I. 33. Likasom sagan om sibyllans böcker, innehålla nu anförda ställen endast denna historiska kärna, att Romarne i en förhistorisk tid (under Konungadömet) erhållit sitt alphabet.

[208] ———————— Sibylla,
Abdita quæ senis fata canit pedibus.
(Tibulli Eleg II, 5, 15—16.)

Hvad sjelfva skrifmaterialet beträffar, så häntyder den omständigheten att sibyllan sades skrifva på löf eller bark, ånyo på hennes förbindelse med skrifkonstens uppfinning. Cfr Plinii Nat. Hist. XIII, 21. I en sednare tid voro de sibyllinska spådomarne tecknade på linneväf, som äfven är ett af de äldsta skrifmaterialier. Cfr. Plinius, l. c.

———————— quid carmine poscat
Fatidico custos Romani carbasus ævi.
(Claudianus de bello Getico, 231—2.)

[209] [Versus,] quos olim Fauni vatesque canebant.
(Ennius, Annal. VII, 2.)

Negumate in carmine *Cn. Marci* vatis significat *negate*, cum ait:

Quamvis moventium duonum, negumate.

(*Festus*, s. v. *Negumate.*)

Hermann föreslår *molimentum* i stället för *moventium*. — — Sedespråket är lemnadt oss i så stympadt tillstånd, att man svårligen kan utleta dess mening.

Ningulus, nullus. *Marcius* vates:

Ne ningulus mederi queat.

(*Paulus*, Epit. Festi, s. v. *Ningulus.*)

Äfven här är sammanhanget alldeles förstördt.

Amnem, Troiugena, Cannam, Romane fuge; ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis conserere manus. Sed neque credes tu mihi, donec compleris sanguine campum, multaque millia occisa tua deferet amnis in pontum magnum ex terra frugifera; piscibus atque avibus ferisque, quæ incolunt terras, iis fuat esca caro tua. Nam mihi ita Iuppiter fatust.

(*Livius*, XXV, 12.)

Hostem, Romani, si *ex agro expellere* voltis vomicamque, quæ gentium venit longe, Apollini censeo vovendos ludos, qui quotannis communiter *fiant*. His ludis faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebeique dabit summum. Decemviri Græco ritu hostiis sacra faciant. Hoc si recte faxitis, gaudebitis semper fietque vestra respublica melior. Nam is divos exstinguet perduelles vestros, qui vestros campos pascunt placide.

(*Macrobii* Saturn. I, 17.)

ex agro expellere=expellere

fiant=fiant, quum populus dederit ex publico partem, privati uti conferant pro se suisque [möjligtvis: *quisque*]. — [Allt detta synes vara en förklaring af ordet *communiter*, som också läses *comiter*].

Mindre skiljaktigheter: *que* vid *vomicam* utelemnadt i några Codd. — *Apollini* fiant — *præerit* pro: *præsit is* — *hostiis* utelemnadt — *res vestra* pro: *vestra respublica*.

(*Livius*, l. c)

Såväl *Livius* som *Macrobius* hafva blott ungefärligen, eller, såsom *Livius* (l. c.) bekänner, *ferme* återgifvit ordalydelsen i dessa gamla spådomar. På samma sätt har *Livius* förfarit med ett gammalt orakel, som föregafs vara af Delphiskt ursprung. Det meddelas här för sin likhets skull med föregående.

Romane, aquam Albanam cave lacu contineri, cave in mare manare suo flumine sinas: emissam per agros rigabis, dissipatamque rivis extingues. Tum tu insiste audax hostium muris, memor, quam per tot annos obsides urbem, ex ea tibi his, quæ nunc panduntur fatis victoriam datam. Bello perfecto, donum amplum victor ad mea templa portato: sacraque patria, quorum omissa cura est, instaurata, ut adsolet, facito.

(*Livius*, V, 16.)

Spådomen är af 397 f. Chr.

§. 61.

De Sibyllinska spådomarne voro säkert i omlopp redan i Roms äldsta dagar, men vunno med tiden allt mera anseende och inflytande på statsangelägenheterna, särdeles under Puniska krigen och efter desamma. Vid alla vigtigare företag och ovanligare händelser eller järtecken, då den vanliga culten ej ville förslå till försonande af Gudomens vrede, brukade man *libros adire*, *consulere*, *inspicere* [210]). De fall, i hvilka dessa spådomar begagnades, äro otaliga [211]).

Interpretes eller *sacerdotes sibyllini* utgjordes i början af tvenne patricier (*duumviri sacris faciundis*), sedermera, efter 369 f. Chr., af tio embetsmän (*decemviri* s. f.), af hvilka 5 voro patricier och 5 plebejer [212]). Under Sulla, Cæsar och Augustus vexte deras antal till femton (*quindecimviri* s. f.) eller sexton [213]). De tordes icke egenmäktigt meddela folket något orakel, ty böckerna råd-

---

[210]) Ty Sibyllans orakel i äldre tider gingo mera ut på **råd** för framtiden, med hänsyn till culten, än på upplysningar om framtida öden.

[211]) Quotiens senatus decemviros ad libros ire jussit. — **Cicero** de **Div.** I, 43, §. 97.

[212]) **Livius**, VI, 37, 42. XXXVII, 3. **Cicero** de Div. I, 2.

[213]) **Sueton.** Aug. 31. **Dio Cassius** XLII, 51. XLIV, 15. LIII, 1. **Taciti** Ann. XI, 11 — Äfven vid ett antal af 16 medlemmar bibehöll collegiet sin benämning XVviri Detta synes vara rätta förståndet af **Servius** ad Aeneid. VI, 73, hvarest genom felskrifning står 60 i stället för 16. Cfr. **Dio Cassius**, XLII, 51.

Digitized by Google

frågades blott efter senatens beslut[214]) och i vigtiga fall, som rörde hela statens öde[215]), t. ex. vid farliga krig och uppror samt märkligare järtecken. I slika fall gåfvo böckerna råd och anvisade hjelpmedel; hvarför det talas om *remedia sibyllina* (*Plinii* Nat. Hist. XI, 29. *Livius*, V, 13.). Böckerna synas en och annan gång hafva anbefallt menniskooffer (*Plutarchi* Quæst Roman. 83.). På deras tillrådan anställdes stora fester, såsom *ludi Terentini* l. *Tarentini* på Tarentum å Marsfältet (*Valerius Max*. II, 4, 5. *Festus* s. v *Sæculares ludi*. — *Zosimus* II, 4. *Censorinus* de die nat. c. 6.) På samma ställe firades *ludi sæculares* (*Censorinus*, l. c., 17. *Horatii* Carm. sæcul. 5.) samt de dermed alltid förenade *Taurii ludi*, så kallade af *taura*[216]), emedan dylik boskap då offrades åt underjordens gudar. Slutligen instiktades, med särskild anledning af de Marcianska spådomarne, *ludi Apollinares* (*Livius*, XXV 12); ty det dröjde icke länge, innan man satt det sibyllinska spådomsväsendet i förbindelse med den Grekiske siarguden.

Enär således *ludi* och *sacra* inrättades på sibyllinska oraklens befallning, då staten hade behof af någon utvidgning i sitt religionsväsende, så kunde hvarje sibyllinsk bok med skäl sägas *innehålla statscultens mysterier*; och så bör *Valerius Maximus* förstås, då han nämner (*Memorab*. I, c. 1, §. 13.) en sibyllinsk *librum secreta civilium sacrorum continentem*.

Femtonmännens collegium fortfor ända till hedendomens slut; men den mer och mer utbredda christendomen gjorde, att det alltmera sällan rådfrågades. På detta skenlif gjorde Theodosius den Store ett slut, i det han, med upphöjande af christendomen till statsreligion, 389 e. Chr., lät uppbränna samtliga sibyllinska böcker; till hvilket dåd vi i det följande skola återkomma.

§. 62.

Man måste skilja mellan trenne olika samlingar af *libri sibyllini:*

---

[214]) Iniussu senatus ne legantur libri. Cicero de Div. II, 54, §. 112.

[215]) Deraf benämningen sibyllina fata. — Cicero in Verr. II, 4, §. 49.

[216]) Ofruktbar ko. Varro de R. R. II, 5, 6.

1) *Den ursprungliga*, som gick förlorad vid Jupiterstemplets brand, år 83 f. Chr. Troligtvis bestod denna samling af flera Latinska, än Grekiska spådomar. Samlingen uppkom icke på en gång, utan efter hand. Särdeles efter nationala olyckor, såsom efter clades Cannensis, anställdes en conquisitio librorum, d. v. s uppdiktades spådomar, såsom vi läsa i *Livii* XXV, 12.

2) *Den efter branden* (post exustum Capitolium — *Taciti* Ann. VI, 12.) *föranstaltade samlingen* från Samos, Ilium, Erythræ, Africa, Sicilien och de Grekiska colonierna i Italien (*Tacitus*, l. c. — *Fenestella* apud *Lactantium* de ira Dei, cap. 22 — *Lactantii* Institutt. divv. I, 6.). Då sändebuden hopsamlat allt, som under namnet Sibyllinskt kunnat öfverkommas, var ett urval af nöden; och man visste intet bättre medel att skilja det falska från det äkta, än att förkasta alla spådomar, som icke voro affattade i *ἀκρόστιχα* (*Cicero* de Divin. II, 54, §§. 111 & 112. Cfr. *Varro* apud *Dionysium*, IV, 62.): hvilket synes hafva varit det verksammaste sätt att förstöra allt urgammalt, som möjligtvis funnits i samlingen[217]), då bruket af *ἀκροστιχίς* utan all fråga är ett nyare fund, härledande sig från Alexandrinska perioden inom Grekiska, och från den Enniansk tiden i Romerska litteraturen[218]).

För öfrigt bevisa slika acrosticha, att samligen utgått från Orienten, hvarest detta slags poesi af ålder nyttjades (t. ex. i Psalmen XXXIII och CXVIII.). Detsamma bevisas af den orientaliska färgläggningen i Vergilii Ecloga IV, som påtagligen eger till mönster en sibylla-dikt från denna tid. Ty uti ifrågavarande samling af *libri sibyllini* var det, som de Platonska och Stoiska lärorna om de stora verldsårens omlopp och fulländning, om

---

[217]) Cicero (ll. cc.) yttrar rigtigt om författandet af *ἀκρόστιχα*: Id certe magis est attenti animi, quam furentis. — Hoc scriptoris est, non furentis; adhibentis diligentiam, non insani. — Jfr hvad Justinus Martyr (Cohortatio ad Græcos, c. 37) anmärker såsom egendomligt för den siande sibyllan: *Αὕτη γὰρ [ἡ Σιβύλλη] οὐχ, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ καὶ μετὰ τὸ γράψαι τὰ ποιήματα, εἶχεν ἐξουσίαν διορθοῦσθαι καὶ ἐπιξέειν.* — Derföre har Dionysius Halicarnassensis rätt uti att betrakta *ἀκρόστιχα* just såsom tecken till understuckna verser (l. c.): *Ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις· ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ακροστιχίσι.*

[218]) Cicero, l. c. §. 111: Ut in quibusdam Ennianis.

ἀνακύκλησις och ἀποκατάστασις, blandade med Judiskt-Alexandrinska åsigter och traditioner, först insmugo sig[219]. Då sam-

---

[219] De Grekiska philosophemerna upptogos och behandlades af helleniserade Judar; och de ännu förhanden varande Χρησμοὶ Σιβυλλιακοί lemna säkra bevis, att Egyptiska Judar, åtminstone från 170 f. Chr, varit sysselsatta att samla Grekiska orakler samt att i judisk anda bearbeta såväl dessa som de hedniska theogonierna och skaldeverken, företrädesvis de gnomiska. Sålunda talar sibyllan i 3 boken af Χ. Σ. nästan helt och hållet ur Gamla Testamentet; och i denna bok återfinnes nästan allt, hvad äldre författare, såsom Varro, Alexander Polyhistor (som under Sulla kom till Rom) och Josephus, anföra från den så väl förnämsta som äldsta bland sibyllorna, hvilken bestämdt uppträdt i en från christendomen långt aflägsen tid, nämligen ἡ Ἐρυθραία Σίβυλλα. Denna berömda sibylla, som om hon än icke är identisk med den s. k. Cimmeriska eller Cumanska, dock bevisligen lånat sina spådomar åt nämnda sierska, förekommer ock under namn af den Hebreiska (hos Clemens Alexandrinus och Pausanius), hvilken åter Aelianus rent ut kallar den Judiska (τὴν Ἰουδαίαν. — Var Hist. XII, cap. 35).

Från denna tidiga Judiska bearbetning af de sibyllinska böckerna låter sig mycket förklara, som eljest måste förefalla mera gåtlikt, än något orakel. Vergilii berömda skildring af den återvändande, gyllene åldern, hvilar, såsom han sjelf tillkännagifver, på sibyllisk utsago (Cymæum carmen — Bucol. IV, 4). Men hvarpå hvilar åter denna? Det är lätt att svara: på den philosophiska ἀποκατάστασις-läran. Men här är dock mera än hvad Grekisk philosophi kunnat drömma om. Denna så högt poetiska skildring påminner, såväl i lyftning som uttryck, alltför mycket om Gamla Testamentets prophetismus, och särskildt om Esaiæ siarespråk, för att kunna förklaras såsom en blott tillfällig likhet. Vid närmare betraktande, blir man fullt öfvertygad, att den sibylla, som kunnat sia på detta sätt, måste hafva känt och begagnat Esaias. Och så har hon äfven — eller rättare, det har den Egyptiske Jude, genom hvilken hon talar. För att bedöma såväl den gemensamma likheten, som arten af de från urskriften sig allt mera aflägsnande bearbetningarne, måste man jemföra med 4 Eclogens vers. 19—24 Esaiæ XI, 6—8, och XLI, 19, samt efterföljande sibyllinska verser, som påtagligen äro bildade efter Esaias och säkert äro i nära öfverensstämmelse med det sibyllinska siarspråk, som inspirerat Romerskalden.

Εὐφράνθητι, κόρη, καὶ ἀγάλλεο· σοὶ γὰρ ἔδωκεν
Εὐφροσύνην αἰῶνος, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν.
Ἐν σοὶ δ' οἰκήσει· σοὶ δ' ἔσσεται ἀθάνατον φῶς.
Ἐν δὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ἐν οὔρεσιν ἄμμιγ' ἔδονται
Χόρτον, παρδάλιές τ' ἐρίφοις ἅμα βοσκήσονται·
Ἄρκτοι σὺν μόσχοις νομάδες αὐλισθήσονται·
Σαρκοβόρος τε λέων ἄχυρον φάγεται ἐπὶ φάτνης,
Ὡς βοῦς· καὶ παῖδες μάλα νήπιοι ἐν δεσμοῖσιν
Ἄξουσι· πηρὸν γὰρ ἐπὶ χθονὶ θῆρα ποιήσει.
Καὶ βρεφέεσσι δράκοντες ἅμα σφίσι κοιμήσονται,
Κοὐκ ἀδικήσουσι· χεὶρ γὰρ Θεοῦ ἔσσετ' ἐπ' αὐτούς.
(Oracula Sibyllina, III, 784—94.)

Äfven näst föregående verser förtjena att jemföras med Esaias (i urtext eller i Lindgrens öfversättning). — De sibyllinska oraklen, sålunda genom judar gjorda till bibliska, blefvo, på sätt vi lära af Vergilii dikt, åter upptagna af hedniska skalder och fyllda af Grekisk mythologi lingen således var ganska apokryphisk, och påtagligen mer och mer förfalskades, tarfvades med tiden en ny siktning; och denna egde rum under Augusti pontificat. Han lät göra ett urval af de sibyllinska oraklen, i det han sökte skilja alla nyare tillsatser från desamma (*Suetonii* Octav. 31.). Härigenom voro dock sibyllinska böckerna ingalunda för framtiden skyddade mot förfalskningar. Redan under näst följande Kejsare insmugglades i samlingen en liber sibyllæ af ganska tvifvelaktigt ursprung (incerto auctore); hvilket förfarande strängt tadlades af Tiberius i ett bref från Capri (*Tacitus*, l. c.).

§. 63.

Nu följde förfalskning på förfalskning; hvarvid de christna i sin ordning icke voro mindre verksamma, än judarne. Lärorna om den gyllne tidens återkomst läto förträffligt bearbeta sig till profetior om Christus och hans rike; och sagorna om de stora månaderna (*magni menses — Verg.*, l. c., 12), som utgjordes af sekler, gåfvo samklang med deras chiliastiska grubblerier. Det bibliska element, som sibyllaböckerna till så stor grad upptagit genom de judiska bearbetningarna (och endast genom dessa kände de första christne sibyllinska spådomarne), var ännu mera välkommet för dem, som älskade att se uti antiken uttryckliga vittnesbörd om den väntade försonaren. I de äldsta tiderna, befattade man sig derför så mycket med sibyllinska oraklen, att de christna, enligt *Origenes* (contra Celsum, V, 61) kallades *σιβυλλισταί*. De äldre kyrkofäderna antogo, på god tro, de judiska bearbetningarna såsom äkta sibylla-orakler, och måste följaktligen räkna sibyllorna ibland de förnämsta vittnena om Christi ankomst. De kunde ingalunda betvifla, att Sibyllorna, som räckte dem så goda apologetiska vapen, ju talat af en högre, profetisk ande. Så uppfattas saken af *Iustinus Martyr*, som sjelf besökt Cumæ (*Cohortatio ad Græcos*, cap. 37.), och som på många ställen i sina skrifter omtalar sibyllan med den heligaste vördnad[220]. Näst honom blir sibyllan bäst vitsordad af *Lactantius*, hvilkens *Institutiones divinæ*, och deruti särskildt Lib I. cap 6., äro af högsta vigt i den litteratur, som rörer sibyllorna [221]). Sednare, och i den mån sibylla-böckerna ytterligare förfalskades, kom man allmänt att inse, huru svaga apologetiska stöd dessa orakler gåfvo christendomens sak. Redan från början hade de skarpsinnigare bland kyrkans fäder insett detsamma, att dömma af deras mera eller mindre strängt iakttagna tystnad. hvarutinnan deras större eller mindre kritiska förmåga icke otydligt lägger sig å daga. Slutligen, då sibyllinska oraklen förlorat allt anseende, blef tystnaden nödvändig. I motsatts nu mot ofvannämnde kyrkofäder samt andra christna skriftställare (såsom *Theophilus*, *Athenagoras*, *Clemens Alexandrinus*, *Eusebius Pamphili*, *Sozomenus* och *Cyrillus Alexandrinus)*, samt mot *Constantinus Magnus*, som på Nicænska mötet skall hafva föreläst ett tal öfver sibyllorna, finner man att andra (såsom *Tatianus*, *Arnobius*, *Tertullianus* och *Origenes)*, ehuru de väl kände oraklen [222]), dock aldrig användt dem till apologetisk bevisning. *Augustinus*, ehuru tveksam, är dock mindre försigtig och citerar sibyllan tämligen ofta [223]). *Ambrosius* anför henne blott en enda gång. Af många författare, fastän af olika orsaker, nämnes hon alldeles icke, t. ex. *Minucius Felix*, *Cyprianus*, *Dionysius Alexandrinus*, *Athanasius* och *Basilius Magnus*.

---

[220] T. ex., l. c.: *Ταῦθ' ἅπερ ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τῆς τῶν προφητῶν διδασκαλίας.* Eller. cap. 38: *Περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν*

Såsom nämndt är, företogo christne att i Ny-Testamentlig anda bearbeta de judiskt-sibyllinska oraklerna, hvarigenom dessa än ytterligare förfalskades. *Libri sibyllini* fylldes med phantastiska

---

Ἰησοῦ Χριστοῦ μελλούσης ἔσεσθαι παρουσίας καὶ περὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γίνεσθαι μελλόντων σαφῶς καὶ φανερῶς προαναφωνοῦσα [ἡ Σίβυλλα].

[221]) L. c. kallar han sibyllornas spådomar divina testimonia samt responsa carminaque sacra. Cfr. de ira Dei, cap. 22 & 23.

[222]) I Tertulliani Apologeticus adversus Gentes pro Christianis förekommer intet om sibyllan. Deremot anföres hon i förbigående Ad Nationes, II, 12, då fråga är de Saturni prosapia, såsom veri vera vates, cuius vocabula dæmoniorum vatibus induistis. I skriften de pallio, cap. 2., yttras blott parenthetiskt: et Sibylla non mendax. — I Origenes' många och vidlyftiga arbeten vidrör blott ett enda ställe (contra Celsum, V, 61) sibyllan.

[223]) Augustini ståndpunkt med afseende på sibyllinska litteraturen kan bedömas af de civitate Dei, XVIII, c 23 & 47, samt contra Faust. XIII, c. 2

allegorier i Ny-Platonisk och christlig smak, der sibyllan icke i en alldeles torr och phantasilös läroton tillhölls att tala om en enda Gud, skapelsen, syndafloden, Christi rike o. s. v. Så uppkom

3) den sista samlingen af *Libri Sibyllini;* hvilka böcker vi ännu ega, och hvilka med rätta betraktas såsom *Pseudo-Sibyllini.* På samma sätt, genom en småningom vexande interpolation, hafva *Pseudo-Orphica*, nästan af samma innehåll som Pseudo-Sibyllina, uppkommit [224]. Det är af stort interesse att följa gången af förändringarne och se, huru de hedniska orakelspråken blifva judiska läror, för att sedan åter blifva hedniska eller döpta till christendom. Såsom ett exempel af sednare slaget kan anföras ett sibyllinskt fragment, som hvilar på den bibliska berättelsen om Babyloniska tornbyggnaden. Det meddelas af *Josephus* (Antiquit. Iudaic. I, cap. 4.), *Cyrillus Alexandrinus* (Contra Iulian. I, p. 9.) och *Eusebius* (Chronic. I, c. 4. Cfr. Præpar. Evang. IX, cap. 15.). Då hos Josephus "gudarne" inblandas i berättelsen [225]), visar det sig tydligt, att framställningen gått igenom hedniska författare. De båda christliga skriftställarne hafva deremot utplånat det hedniska elementet.

§. 64.

Den nuvarande samlingen af sibyllinska orakler, som förekommer under namnet *χρησμοὶ σιβυλλιακοί*, innefattar uti sig, såsom nämndt är, hedniska, judiska och christna beståndsdelar. De förra äro dock endast bibehållna, såvidt de icke uttryckligt äro stridande mot judendom och christendom, utan låtit lämpa sig efter dessa religioner.

De bestå af allmänna profetiska berättelser, (hvilkas källor vanligtvis lätt igenkännas), af spådomar om särskilda folk, länder, städer, tempel o. s. v., af sedespråk och bud, samt af några poetiska skildringar, bland hvilka särskildt må framhäfvas den phantastiska episoden[226] om himlakropparnes inbördes strid vid verldens stundande undergång.

---

[224] Man jemföre t. ex., fragmenterna hos Iustinus Martyr (De monarchia, c. 2, p. 104—5. Cohort. ad Græcos, c. 15.) med dem, som Clemens Alexandrinus (Protrept. c. 7, §. 74. Stromat. V, 12, §. 79 samt 14. §. 125) och Eusebius (Præpar. evang. XIII, 12, p. 664) bevarat.

[225] *Οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμους ἐπιπέμψαντες* &c. Joseph. l. c.

Med undantag af det, som är hämtadt från Bibeln eller de gamla oraklen, utgöres den profetiska delen i Χ. Σ. af spådomar ex eventu, såsom då Vesuvii eruption af år 79 förutsäges (Χ. Σ. IV, vers. 130 sqq.).

I allmänhet kunna *χρησμοὶ Σιβυλλιακοί* characteriseras såsom försök att förena hedendomens myther med det Gamla Testamentet och hedniska skalders[227] språk med biblisk poesi.

Såsom författare, eller rättare bearbetare, igenkännas dels Judar, dels Christna.

Af judiskt ursprung äro:

Liber III, dock något tillökt och ändrad af en christen hand.

Lib. IV, i hvilken dock vers. 67—101 till största delen tillhöra en hednisk orakelsamling. Vers. 97 & 98 anföras af *Strabo* (Geogr. I, p. 53. XII, p. 536.) såsom tillhöriga ett gammalt orakel. — Fastän icke i lika stor mängd, som i denna, träffas dock äfven i andra böcker hedniska orakelspråk, t. ex. vers. 486 i näst föregående bok (Cfr. *Pausanias*, Corinth. c. 7, §. 1.).

Liber V.

En del af Lib. VIII.

Libri IX & XII.

Christlig behandling hafva följande böcker undergått:

Libri I, II & VI (den sistnämnda anförd såsom Sibyllinsk af *Gregorius Nazianzenus*, *Lactantius*, *Augustinus* och *Sozomenus*.)

Liber VII. Verserne 76—95 förråda Ebionitiskt ursprung.

En del af Lib. VIII. Vi möta i denna bok (vers. 217—249) följande christliga *ἀκρόστιχον*: *Ἰησοῦς χρειστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ σταυρός*.

Slutligen Libri X & XI.

Tiden för författandet af dessa orakler sträcker sig icke utöfver år 170 f. Chr. Likaledes kan af intet spår slutas, att någon del af *Χρησμοὶ Σιβ.* är yngre än 300 efter Chr.

---

[226] Förekommer i Χρ. Σιβ. V, 512—31.

[227] Första rummet intaga Hesiodus och Homerus, hvilkas språk tydligen är efterbildadt. Dock förekomma äfven i Χρ. Σιβ. spår af de gnomiska skaldernas uttryckssätt, ja till och med af de tragiska författarnes, bland hvilka åter man synes gifvit företrädet åt Euripides.

Till bearbetningen af de hedniska orakelspråken i biblisk anda få vi slutligen lägga förstörelsen af alla de sibyllinska qvarlefvor, som smakade alltför hedniskt för att tillåta någon ändring, som icke skulle bemärkas. En stor, dylik förstörelse inträffade under *Theodosius den Store*, hvilken gjort sig känd såsom en den mest passionerade motståndare till hedendomen, och under hvilken en annan stor bokförstörelse egde rum, då Serapeum i Alexandria ödelades. Nämnde Kejsare lät genom Stilicho uppbränna alla i statens förvar befintliga sibyllinska orakler, så att intet af dem återstod utom det, som fanns i christliga bearbetningar. Detta förfarande blef strängt tadladt af *Rutilius Claudius Namatianus*, en af de sista, hedniska skalderösterna från Romarverlden. Poeten, på samma gång en af de bästa under sin period, sjunger på detta sätt, i II boken *de reditu suo*[228]), om sibyllinska oraklens undergång:

Quo magis est facinus diri Stilichonis acerbum,
Proditor arcani qui fuit imperii.
Romano generi dum nititur esse superstes,
Crudelis summis miscuit ima furor:
Dumque timet, quidquid se fecerat ipse timeri,
Immisit Latiæ barbara tela neci.
Visceribus nudis armatum condidit hostem,
Illatæ cladis liberiore dolo.
Ipsa satellitibus pellitis Roma patebat,
Et captiva, prins quam caperetur, erat.
Nec tantum Geticis grassatus proditor armis:
Ante Sibyllinæ fata cremavit opis.
Odimus Althæam consumpti funere torris:
Nisæum crinem flere putantur aves:
At Stilicho æterni fatalia pignora regni,
Et plenas voluit præcipitare colos.
Omnia Tartarei cessent tormenta Neronis,
Consumat Stygias tristior umbra faces.

---

[228]) Eller det s. k **Rutilii Itinerarium.** Detta skaldens återvändande till sitt Galliska fädernesland inträffade omkring 416 eft. Chr

Hic immortalem, mortalem perculit ille;
Hic mundi matrem perculit, ille suam.
(vers. 41—60.)

§. 65.

Till den hos Romarne fordom så rika divinationslitteraturen (*annosa volumina vatum* — *Hor.* Epist. II, 1, 26) få vi vidare räkna nedanstående, af de Gamle omtalta, skrifter. Då de derjemte innehöllo ceremoniala föreskrifter rörande divinationskonsten och de religiösa bruk, som oraklen vanligtvis påbjödo, hafva vi i det föregående äfven räknat dem bland *libri rituales.*

I främsta rummet måste då ihågkommas *libri Tagetici*, de böcker, i hvilka hela den Tusciska divinationskonsten ansågs ligga förborgad. Se: *Macrobii* Saturn. V, 19. *Cic.* de har. resp. 10. *Censorin.* de die natal. 4. 11. *Columella* de Re Rust. X, 346. *Isidori* Orig. VIII, 9. — *Tages* är medelpunkten i hela den Etrusciska mythkretsen. Det var han,

——— qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.
(*Ovidii* Metam. XV, 558—9.)

Cfr. *Festus*, s. v. *Tages.* — Om denne *Tages* som vid Tarchons[229]) plöjning oförmodadt steg upp ur en af jordskollorna, och, fastän han tedde sig under en gosses gestalt (pucrili specie visus), dock var i besittning af *senili prudentia*, i det han lärde Etruscerna offersiandet (haruspicina) innehåller *Cicero de divinatione* en täck berättelse i andra boken, början af 23 capitlet. En vacker poetisk skildring af samma ämne gifver *Ovidius* i *Metam.* XV, 553—9.

Etrusci libri eller *Etruscæ disciplinæ volumina* (*Plinii* N. H. X, 17. II, 85) synas omfattat Etruscernas hela divinationskonst, sådan de lärt den af Tages. *Cic.* de div. I, 33, §. 72.

Haruspicini libri (*Cic.* l. c.) behandlade den siarkonst, som *Cicero* (l. c. 42, §. 93) säger bestå uti *extorum cognitio* och *ostentorum interpretatio.*

---

[229]) Om denne Etrusciske heros se Servius ad Verg. Aen. X, 98. Strabo V, p. 219.

Acheruntici libri ledde äfvenledes sitt ursprung från Tages. De sysselsatte sig med haruspicina, med Acherontiska dödsoffer (deraf namnet) &c. De innehöllo ock ett slags odödlighetslära (*Arnobius* adv. Gentes, II, 62). Cfr. *Servius* ad *Verg.* Aen. III, 168. VIII, 398.

Fulgurales libri (*Cic.* de div. I, 33, §. 72) sysselsatte sig med pyromanti (*ignispicium*).

Tonitruales libri förklaras af sitt namn. I *Cic. de div.* l. c. bör denna läsart föredragas framför *rituales*.

Ostenta tolkades i *ostentaria* eller *ostentarii libri*, som äfven kallades *libri Tarquitiani* efter deras öfversättare, en viss *Tarquitius*. Se *Macrobii* Saturn. III, 7, hvarest meddelas följande fragment ur en dylik bok:

Purpureo aureove colore ovis ariesve si adspergatur, principi ordinis et generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate lætitioremque efficit.

Af samma innehåll voro *fatales libri*, äfvenledes Etrusciska böcker, som sysselsatte sig med teckentydande (*Ammian.* XXXIII, 3). De böra icke sammanblandas med *fata sibyllina*. Mellan *libri sibyllini* och *fatales* gör *Livius* uttrycklig skillnad [230]).

Alla dessa böcker om Etruscisk vishet voro i de äldsta tiderna långt ifrån alldeles upptagna i den Romerska litteraturen, utan blefvo endast delvis, och vid tillfälle af hehof, tolkade på Latin. I en sednare tid blef deras innehåll fullständigt bekant för Romarne genom följande öfversättare och bearbetare:

A. Cæcina, qui de Etrusca disciplina scripsit (*Plinii* Elench. ad Hist. Nat. libr. II), samtidig med Cicero. *Seneca* (Nat. Quæst. II, 39) har efter denne författare framställt *genera fulminum*.

P. Nigidius Figulus lefde på samma tid. Hithörande skrifter af denne ryktbare polyhistor äro: *libri de vento* (*Gellius*, II, 22) eller *de ventis* (*Servius* ad *Vergilii* Georg. I, 432), *de diis* (*Servius* ad *Verg.* Eclog. IV, 10. *Macrobii* Saturn. III, 4), *de auguriis*

---

[230]) Livius XXII, 57: Decemviri libros adire iussi sunt. Et Q. Fabius Pictor Delphos ad oraculum missus . . . Interim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta, inter quæ Gallus et Galla, Græcus et Græca, in foro boario sub terra vivi demissi sunt &c. — Detta skedde efter slaget vid Cannæ, 216 f. Chr. — Om libri fatales se vidare Livii V, 15.

(*Gellius*, VI, 6) och *de extis* (*Gellius*, XVI, 6. *Macrobius*, l. c. VI, 9.).

Umbricius, qui de Etrusca disciplina scripsit (*Plinius*, El. ad libr. XI. Cfr. X, 6), Etruscisk haruspex hos Kejsar Galba, hvilkens död han förutsade (*Taciti* Hist. I, 27. *Plutarchi* Galba, 24. Cfr. *Suetonii* Galba, 19.).

Julius Aquila, qui de Etrusca disciplina scripsit (*Plinii* El. ad ll. II & XI), från obestämbar tid. Likväl, emedan *Plinius* citerar honom, måste han hafva lefvat före år 79 e. Chr. Han bör icke förvexlas med juristen af samma namn, som lefde under Constantinus den Store.

Tarquitius, anförd af *Plinius* på samma ställen och med samma ord. För bestämmandet af den tid, i hvilken han lefvat, gäller detsamma, som är anmärkt vid *Aquila*. Af *Macrobius* (Saturn. III, 7) är han likaledes citerad såsom öfversättare af *libri Etrusci*.

Cornelius Labeo, ifrån en tid, som är sednare än de föregående, emedan han icke finnes anförd af *Plinius*. Enligt *Servius* (Ad *Vergilii* Aeneid. III, 168.) och *Fulgentius* (*Expositio sermonum antiquorum*, s. v. *Quid sint manales lapides*.), har han skrifvit *de diis animalibus* samt *de Etrusca disciplina libri XV*. Cfr. *Augustinus* de civ. Dei, II, 11. Enligt *Festus* (s. v *Remisso exercitu*) har han äfven skrifvit *de officio auguris*.

Att *commentarii sacrorum* eller *pontificii* berört det vid offertjensten brukliga siandet, framgår så väl af dessa böckers benämning, som af citater från desamma (t. ex hos *Varro* de L. L. V, §. 98. *Gellius*, XVI, 6, §. 13. *Festus* s. vv. *Tesca* & *Opima spolia*). Men de böcker inom Romerska litteraturen, som förnämligast sysselsatt sig med dessa ämnen, äro dock *libri* och *commentari augurales*. De sednare, såsom privata anteckningar af dem, som beklädt augurs-embetet, voro tillgängliga för allmänheten, i motsatts mot *libri augurum*, som voro *reconditi* (*Servius* ad *Verg*. Aen. I, 398.).

§. 66.

Ur *commentarii augurales* vilja vi såsom exempel anföra *Cic. de Divin* II, 18, §. 42, der Cicero talar såsom augur (cfr. cap. 34):

In nostris commentariis scriptum habemus: *Iove tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas.*

Ur de sednare, hvilka han här benämner *libros de auspiciis*, meddelar *Gellius* (XIII, 14, §. 1) följande definition på pomoerium:

Pomoerium est locus intra agrum effatum per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbani auspicii.

Af *Varro* (de L. L. V, §§. 21, 33, 58. VI, §§. 64, 76. VII, 8, 51.) äro åtskilliga uttryck anförda från *augurum libri*, hvilka stundom (t. ex. V, §. 33. VI, §. 76), helt enkelt kallas *augures*. *Festus* (s. vv. *Bene sponsis*, *Marspedis*, *Ob ros sacro*, *Paludati*, *Pesestas*, *Rumentum*, *Sanqualis avis*, *Sarte*, *Spectio*, *Supervaganea avis*, *Voisgram anem)* citerar äfvenledes en mängd uttryck ur *libri* och *precationes augurales*. En gång (s. v. *Sesopin*) citerar han *Augurale carmen* d. v. s en formel, som nyttjades af augurerne. En dylik formel, *cum pomoerium proferretur*, anföres hel och hållen ur *Pontificum libri* s. v. *Posimerium* (p. 250 ed. Müll.) och lyder:

Di tutelares urbis, pomoerium hoc ne minus maiusve faxitis; sed iis, quibus terminavero regionibus efferatis.

Såsom författare i auguralväsendet nämner *Festus*:

M. Valerius Messala Augur (s. vv. *Marspedis*, *Bene sponsis*, *Serpula serpserit*, *Solino*, *Suad ted*, *Minora itemque maiora auspicia)*. Han uppgifves hafva skrifvit *de auspiciis* (*Gellius* XIII, 15 Cfr. 14) samt *Explanatio auguriorum (Festus*, s. v. *Marspedis)*. *Gellius* (l. c.) meddelar ett fragment af Lib. I. Till samme augur böra heldre hänföras *Explanatio XII tabularum* (*Festus*, s. vv. *Pecunia lucaris*, *Sanates*, *Tuguria*) och *liber de dictis involute (Festus*, s. v. *Sanates)*, än till den ryktbare talaren *M. Valerius Messala Corvinus*, Augusti samtida, med hvilken augurn icke bör förvexlas. Den ifrågavarande Messala var Consul år 53 f. Chr., *idemque per annos quinquaginta et quinque augur* (*Macrobii* Saturn. I, 9), hvaraf hans tillnamn,

Veranius (s. vv. *Referri diem*, *Mille urbium*, *Muries*, *Præsantanea porca*, *Prodiguæ hostiæ*, *Paludati*, *Silentio surgere*), en författare i ämnen, rörande *ius pontificium*. När han lefde, är ovisst. Han säges hafva skrifvit *Pontificalia* l. *Quæstiones pontif*. (*Macrobii* Saturn. II, 16. III, 5. Cfr. III, 2), *de supplicationibus* (*Macrob.*

Digitized by Google

l. c. III, 6, hvarest *Veranius* bör läsas i st. f. *Veratius*), *Priscæ voces* (*Fest.* s. v. *Mille urbium*), samt *de comitiis auspiciorum* (*Fest.* s. v. *Referri diem*).

Den ofvannämnde *Cornelius Labeo*, såsom författare af *liber de comitiis auspiciorum*.

Slutligen vilja vi ur *libri augurales* anföra en af *Varro* antecknad *formula templi concipiendi:*

Templa tescaque me ita sunto quoad ego caste lingua nuncupavero.

Olla veter arbos, quirquir est, quam me sentio dixisse, templum tescumque finito in sinistrum.

Olla veter arbos, quirquir est, quam me sentio dixisse, templum tescumque finito in dextrum.

Inter ea conregione, conspicione, cortumione, utque ea rectissime sensi.

(De Lingua Lat. XII, §. 8, p. 120 ed. *Müller*.)

Nionde Capitlet.

§. 67.

Här måste en blick egnas de Romerska folksägnerne hvilka till den spådomslitteratur, vi nyligen betraktat, ofta befinna sig i ett äfven yttre förhållande, men alltid uti ett inre. Bådadera äro nämligen *sagohistoria*; men under det att folksagan, eller *sagohäfden* i egentlig mening, icke gifver sig ut att vara annat än ett minnets efterklang från aflägsna tider och orter, på hvilka det underbara mera ingripit i menniskolifvet, än förhållandet är på sagoberättarnes tid och i deras omgifning, så förlägger *vidskepelsen* det underbara dels midt uti det närvarande, dagliga lifvet, genom sina *järteckenshistorier*, dels till det tillkommande genom *siande* af en framtid, som icke eger sin grund i det verkligen genomlefda, utan i först för tillfället uppdagade förhållanden till öfvernaturliga makter. Spådomen fordrar således ofta till stöd för sig en folksaga eller ett järtecken. Å andra sidan diktar folksagan orakler ex eventu. I *Livii* V, 15—19, upptager folksagan så väl järtecken [231]), som ett dubbelt, Etrusciskt och Delphiskt, orakel. Allt detta diktades för att gifva en förklaring så väl åt öfversvämningarna af lacus Albanus (Lago di Castello), hvilken, i likhet med så många andra Italienska insjöar, icke är något annat än en utbrunnen krater, som åt det verkligen jättelika arbetet att afleda dessa öfversvämningar genom en kanal i berget[232]), som den resande i dessa trakter ännu är i tillfälle att beundra. Folksagan satte detta storverk i sammanhang först med Romerska eröfringen af Veji (*Livius*, l. c.), och derpå, när den sednare händelsen timat, med Galliska eröfringen af Rom. Det hette då, att den Etrusciske siaren icke vågat säga senaten allt (non omnia ausum esse senatui dicere): ty oraklets fullständiga innehåll hade varit, att, efter afledandet af Albanersjöns vatten, skulle visserligen Veji eröfras af Romarne, men också Rom kort derefter eröfras af Gallerne (fore, ut brevi a Gallis Roma caperetur). *Cicero*, som berättar (*De divinatione*, l c.) detta, tillägger: quod quidem sexennio post Veios captos esse factum videmus.

---

[231]) Quod lacus in Albano nemore sine ullis cælestibus aquis, causave qua alia, quæ rem miraculo eximeret, in altitudinem insolitam crevit. — Livius, l. c.

Sålunda gick den Romerska folksagan alltid ut på att förklara tillkomsten af arbeten eller sedvanor från äldre tider, eller anslöt sig till ett järtecken eller till historiska tilldragelser. Samma förhållande återfinna vi visserligen i mer eller mindre mån hos alla andra nationer; men sagan är dock icke hos dem, såsom hos Romarne, *alltid* bunden vid något yttre. Likasom Romarnes inhemska gudomligheter äro antingen blotta personificationer eller blotta allegorier, således bundna vid naturens eller menniskolifvets yttringar, så äro ock deras heroer allt för mycket bundna vid de bedrifter, som de utfört eller som gifvit dem namn för att kunna uppnå den höga mythiska ståndpunkt, på hvilken de kunna vara till i en fri, sjelfbestämmande utveckling, som är villkoret för en plastiskt konstnärlig behandling. Det är icke poetiskt ämne, icke phantasirikdom, som fattas den Romerska sagan, utan endast detta plastiska element. Men denna brist är tillräcklig att förbjuda uppkomsten af ett verkligt epos under denna tidrymd Innan ett sådant kunde blifva till, måste de Romerska dii och indigetes hafva erhållit den omgestaltning, som deras upptagande i de Grekiska guda- och hjelte-cyclerna allenast kunde gifva dem. Dertill kommer, att hvarken språk eller vers voro under äldsta tiden nog utbildade för att kunna uppbära epopéen. Man måste således öfvergifva all tanke på tillvaron af en fornåldrig, national hjeltedikt hos Romarne. Deremot voro de, liksom alla andra folkslag, i besittning af nationalt sagostoff, hvilket de, så vidt tidens tillgångar medgåfvo, episkt behandlade i saga och sång (carmen). Om nu än Romarnes praktiska sinne tydligen ådagalägger sig derutinnan, att sagan i och för sig icke egde för dem något interesse, utan att hon alltid bearbetades i sammanhang med, till förklaring och förhärligande af statsinrättningarne och ryktbara allmänna arbeten, af statsvigtiga järtecken, af de historiska ätterna (i familjkrönikorna, laudationes funebres och næniæ), samt af folkets plägseder — om än, säger jag detta praktiska sinnelag hos Romarne är omisskänneligt, hafva vi derför dock ingen rätt att kalla dem sjelfva eller deras urhistoria prosaiska. Visserligen utgöres denna historia icke af helgjutna, genomförda sagor, utan af, som det synes, tillfälliga och osammanhängande anekdoter; men dessa äro dock alla diktade af nationala anledningar och gifva tillsamman en helgjuten bild af ett historiskt folk, sådant verlden aldrig förr eller sednare känt något. En så storartad begynnelse gafs genom Romarne åt anekdotväsendet[233], som sedermera nedsjunkit till en nästan värdelös behandling, på hvilken *Plutarchus* hos Grekerna, *Cicero* och *Valerius Maximus* hos Romarne lemna exempel i öfverflöd. Men det var först under republikens sednare tider, anekdoten blef ett blott anförande af sententiösa yttranden samt sådana *facete et lepide dicta*, som andra boken *de oratore* uppdukar. I sitt ursprung är anekdoten ren gnomiskt-didaktisk poesi på mythiskt-historisk botten; och det är Romarnes förtjenst att hafva gifvit lifvet åt detta slags saga-dikt. Roms fornsagor innehålla derföre en rikedom af historiskt-archæologiska miniatyrer[234], som ofta motsäga hvarandra, men dock äro lika berättigade. Vi vilja anföra såsom exempel ur stadens ursprungshistoria de vid sidan af hvarandra ställda grundläggarne, Romus (eller Romulus) och Remus, bergen Palatinus och Aventinus, folkslagen Latiner och Sabiner; vidare den trefaldiga historien (triceps historia — *Varro* de L. L. V, 148) om *locus Curtius* (*Varro*, l. c. 148—50.) samt de många olika sägnerna om *saxum Tarpeium*. Dessa sagor så väl som de otaliga järtecknen af historisk betydelse[235]) äro, i stället att vara fria dikter, anekdoter i den mening, vi här häfdat åt benämningen. De gå alla ut på att kasta en mythisk belysning öfver företeelser i statens eller stadens utveckling. De synas ock haft för afsigt att nära och till uppoffrande heroism stegra det fosterländska sinnet: man erinre sig blott hjeltesagorna om Horatius Cocles, Scævola och Cloelia. Vid ett närmare ingående i nämnde sagors djerft och åskådligt målande detaljer, och vid betraktande af den phantastiska glöd, som lifvar t. ex. sagan om Regillus-slaget, i hvilket Dioskurerna deltaga, eller Coriolani äfventyr eller Valerii Corvi jättestrid, skall en hvar blifva benägen att inrymma, att de praktiska syftemålen icke vunnits på bekostnad af en sann poesi.

---

[232]) Illa admirabilis a maioribus Albanæ aquæ facta deductio (Cicero de Divinatione, i, 44, §. 100), äfven kallad emissarium: hvaraf nuvarande Italienska benämnning: emissario.

---

[233] Man har kallat detta slag af anekdoter: ætiologiska myther.

[234] Vi hafva i det föregående (sid. 60) anmärkt, att Romerska konungasagan till en del låter härleda sig ur Konungarnes namn. Sagorna från republikens äldsta tid tyckas äfvenledes diktade att förklara vissa tillnamn, t. ex. Brutus, Poplicola, Scævola.

Vi ega numera ingen af Romerska fornsagorna i ursprunglig form. De hafva gått från berättare till berättare, från författare till författare, och under denna vandring mottagit de skiljaktigaste stilistiska färger, med hvilka vi finna dem beklädda der vi nu hafva att söka dem, nämligen öfverallt i den Romerska litteraturen, ehuru förnämligast hos historiska och archæologiska skriftställare. Ur dessa gömslor blickar ännu visserligen sagans uråldriga anlete emot oss, men öfversmetadt, såsom en palimpsest, af sednare tiders händer. Dock, ju mera enkelt och godtroget berättelserna framställas — ju mera författaren känner sig gripen af den forntidens anda, som kom öfver *Livius*, när han fördjupade sig i den gamla järteckenskrönikan[236]), desto friskare framträda igen de sköna och betydelsefulla dragen af Romersk sagohäfd.

Att den Romerska folksagan lefvat ett oafbrutet lif under denna period, framgår deraf, att det underbara i Romerska historien, ehuru till i största myckenhet under de äldsta tiderna, dock icke upphör med Konungadömet eller republikens forntid. som inledes på de mest äfventyrliga sätt, t. ex. Bruti, en annan Hamlets, förställda galenskap, Tiberöns bildande, Verginias historia, den Fabiska ättens härtåg (*Livius*, II, 49.) &c. I spridda drag fortlefver sagan, åtminstone ända till republikens slut. Vi behöfva blott erinra om "fadren Mars", som vid Thurii, 282 f. Chr., i spetsen för C. Fabricii krigshär stormade Lucanernas och Bruttiernas läger (*Valerius Maximus*, I, 8, §. 6.); huru på L. Marcius, en ny Servius Tullius, hufvudet syntes omgifvet af lågor, då han, 212 f. Chr., uppmanade de Hispaniska soldaterna att hämnas Scipionernas fall[237]); huru Brutus i den natt, som föregick slaget vid Philippi, 42 f. Chr., såg sin onde genius (*Appiani* Bell civil. IV, 134. *Plutarchi* Brut. c. 36.); huru ännu i Juli år 238 eft. Chr. guden Belis kämpade för Aquileia emot Kejsar Maximinus (*Herodiani* Hist. VIII, 3 extr.).

---

[235]) T. ex. jordbäfningen och de öfriga undren, som föregingo Herdonii eröfring af Capitolium (Livius, III, 10 & 15) år 460 f. Chr.; det olycksbådande offret, som Consulerna Cornelius Scipio och Petillius förrättade, år 176 f. Chr., hvilket hade bådas undergång till följd (Obsequens, LXIV); &c.

[236]) Et mihi, vetustas res scribenti, nescio quo pacto antiquus fit animus. — Livius, XLIII, 13.

Sammalunda fortforo *prodigia* att visa sig, ehuru de i äldre tider inträffade oftare. Man erinre sig blott de mångfaldiga järtecken, 217 och 216 f. Chr., som bådade det olyckliga Hannibalskriget[238]), eller dem, som föregingo och efterföljde mordet på Cæsar, 44 f. Chr.[239]); slutligen det sista prodigium, som *Iulius Obsequens* (*Prodig.* cap. CXXXII.) har att förtälja, eller bisvärmen, som slog ned i Drusi läger, år 11 f. Chr.

§. 68.

Vi hafva i det föregående alldeles förnekat tillvaron af en Forn-Romersk, national hjeltedikt, från hvilken alla de sagor, som vi finna i Romarnes litteratur, kunde hafva härflutit, och af hvilken de kunde vunnit förklaring såsom strödda delar eller skingrade tungor från en ödelagd episk tornbyggnad, täflande med den fordna Babyloniska i gigantiska former. Vi måste alltså på mera nöjaktigt sätt besvara frågan: Hvarifrån har all denna sagodiktning influtit i Romerska historien?

---

[237]) Plinii Nat. Hist. II. 111. Livius, XXV. 39. Cfr. Vergilii Aneid. II, 682—4.

[238]) Livius, XXI, 51. XXII, 1, 3 & 36. Cicero de Divin. I, 35. Valerius Maximus, I, 6, §. 6.

[239]) Cicero de Divin I, 52. Plinii Nat. Hist. II. 23 & 30 XI, 71 Suetonii Cæs. 77 & 88. Octav. 95 Obsequens, CXXVII. Vergili Eclog IX, 47, coll. cum Servio ad h. l.

Vi hafva funnit, att källorna varit dessa:

1) De sago-traditioner, som fortlefde i hela det politiska och religiösa lifvet, och som äfvenledes delvis varit till i skriftliga uppteckningar, t. ex. i ritualböckerna, i de mythhistoriska meddelanden, som commentarii pontificum stundom gifvit, i statskrönikans järteckenslistor &c. Dels alldeles icke, dels ganska sparsamt blefvo dessa urkunder begagnade af de gamla Romerska annalisterne. Den sednare historieskrifningen åter rådfrågade just dessa annalister eller Grekiska skriftställare, heldre än de gingo tillbaka till urkunderna. Alltså har från denna källa väl något, men icke särdeles mycket, influtit i Romerska historien.

Hit måste *Dionysii Halicarnassensis* intyg (Antt Rom. I, 73.) föras: *Ἐκ παλαιῶν λόγων ἐν ἱεραῖς δέλτοις σωζομένων ἕκαστός τις παραλαβὼν ἀνέγραψε.*

2) Något ymnigare synes den sagokälla flutit, som förefanns i *libri de familiis* och *laudationes funebres*, för att icke nämna *næniæ*, som tidigt tyckas hafva förlorat allt värde. Annalisterne, hvilka, dels sjelfva högättade, dels beklädande höga embeten, stodo i förbindelse med Roms förnämsta ätter, hafva otvifvelaktigt något, men blott alltför litet, begagnat de patriciska archiver, som stodo deras historieskrifning till buds, och som man bestämdt får antaga voro i besittning af icke obetydliga sagoskatter. — Dock försvinner äfven denna källas betydelse i jemförelse med den, vi nu gå att omnämna.

3) Hufvudkällan för Roms sagolitteratur, i jemförelse med de öfriga icke blott den vigtigaste, utan nära nog den enda, bildas af Grekiska historiska arbeten öfver Roms forntid af *Theophrastus*, *Hieronymus*, *Timæus*, *Diocles* och de otalige andra (*μυρίοι ἄλλοι* — *Dionysius*, I, 6.) författare i denna rigtning, som *Dionysius Halicarnassensis* omnämner såsom sina föregångare. För dessa åter synes ingen annan historisk källa hafva funnits, än de till Grekland och de Grekiska colonierna fortplantade Romerska folksagorna. Den ene eller andre af dessa författare var förebild för den Romerske annalisten, eller fastmera

det original, han öfversatte. Det var alltså i det Grekiska författarhafvet, de Romerska sagofloderna, nästan utan undantag, mynnade ut; och blott på en lång omväg, genom annalisterne och dessas bearbetare (t. ex. *Livius*), kom Romerska folkets sagoförråd detta folks egen litteratur omsider till godo.

Digitized by Google

Tionde Capitlet.

§. 69.

Bland de öfriga alstren af Romerska folkets tänkande eller diktande verksamhet under denna period vilja vi först betrakta:

Ordspråken (proverbia), som också på Latin kallas: *Oracula (Plinii* N. Hist. XVIII, 6 supr. 8, §. 1. *Colum.* XI, 1, §. 26. *Cicero* de Nat. Deor. I, 24, §. 66); *Præcepta (Plinii* Nat. Hist. XVIII, 8, §. 3) samt *Adagia (Gellius*, Noct. Att. præf., § 20), hvilken benämning *Paulus Diaconus* (p. 12: 12 ed. *Müll.*) förklarar: *ad agendum apta* [210]).

De Grekiska benämningarne (dock med stora begreppsskiftningar) äro: *αἶνος, παροιμία, παρῳδία (Hesych.), παρόδιος λόγος (Basil.), λόγος ὠφέλιμος ἐν τῷ βίῳ* eller *βιωφελὴς λόγος (Hesych.), παροδικὸν διήγημα (Suid.).*

De Romerska ordspråken hafva utgjort förnämsta källan, ur hvilken Kejsartidens grammatici och lexicographer *(Festus, Nonius, Servius* &c.) hämtat. De funnos rikt utströdda i *Mimi* samt öfverhufvud i alla komiska, satiriska och sedolärande arbeten. *Lucilius* har flitigt begagnat dem; och *Varro's* satirer hade ordstäfven till öfverskrifter (motti).

Utom i nämnda, till en del skämtsamma till en del didaktiska, arbeten synas de Romerska ordspråken icke hafva bildat någon samling, förrän *Sinnius Capito*, en af Varro's yngre samtida och polyhistor såsom denne, mycket citerad af *Gellius*, *Festus* och *Servius*, företog en dylik. Samlingen, intill sjelfva titeln, har visserligen gått förlorad. Dock kan hennes tillvaro ingalunda betviflas, då vi betrakta den mängd af ordspråk, som *Festus* har att anföra från *Sinnius Capito*[241]. Arbetets rätta titel kan enklast och sannolikast antagas hafva varit: *Proverbia*; och de komiska författarne synas hafva utgjort de förnämsta källorna för samlingen

---

[210]) Varro (de L. L. VII, §. 31) har formen adagio, — onis, som han söker förklara genom ett sjelfbildadt ord abagio, som härledes deraf, quod ambit orationem. — Formen adagio förekommer ytterligare blott hos Ausonius i Præfatio Monosyllaborum tantum in fine positorum.

Hans efterföljare på denna bana var en viss *Aquilejus*, om hvilken vi intet vidare hafva oss bekant. Dennes *Liber* II *Proverbiorum* anföres af *Charisius* II, p. 114 ed. *Putsch.* p. 144 ed. *Lindemann.*

För denna period kan med säkerhet antagas, att ordspråket sällan öfvergått i skrift. Det egde sitt lif på folkets läppar.

En del af de Romerska ordspråk och ordspråkslika talesätt, som kommit till oss, kunna vi hänföra till bestämda tidpunkter.

Sålunda märka vi från Puniska krigen:

Sardi venales, alius alio nequior. — (*Festus*, s. v. *Sardi venales.* — *Cic.* Epist. ad Fam. VII, 24 extr.)

Romanus sedendo vincit. — (*Varro* de R. R. I, cap. 2.)

Rideo, inquit Galba, canterio. — (*Sinnius Capito* apud *Festum*, s. v. *Rideo, inquit* &c.)

Såsom ett soldat-ordspråk från Lucullі krigshär anföres:

Zonam perdidit. — *Hor.* Epist. II, 2, 26—40. Cfr. *Acron* & *Porphyrio* ad h. l.)

Från Kejsartiden ega vi, bland andra, Augusti ordspråk: *Aureo hamo piscari (Suetonii* Octav. 25). Den döende Kejsarens bekanta fråga till sina närvarande vänner, *ecquid iis videretur mimum vitæ commode transegisse* (*Ibid* 99), häntyder på ordspråket: *Vita mimus est*, hvaraf vi finna spår i *Senecæ* Epist. 80, 7.

De anförda torde vara tillräckliga exempel på ordspråk af kändt historiskt ursprung. De äro icke få, men öfverträffas vida till antalet af dem, som icke låta hänföra sig till någon bestämd tid. Fastän nu ordspråken till aldra största delen först hos sednare författare (ja, företrädesvis hos de yngsta) kunna i skrift uppvisas, måste vi dock utan betänkande anse flertalet af dem utsprungna ur denna äldsta period; och detta icke blott på grund af deras gammaldags kärnfullhet, utan ock af följande orsaker.

---

[241] Vid Fest. s. vv. Quot servi, tot hostes (Cfr. Senecæ Epist 47, 5.) — Rideo, inquit Galba, canterio — Sardi venales — Sabini quod &c — Sexagenarios — Vapula Papiria.

Först och främst hafva de nämligen flutit ur närmast liggande iakttagelser af lifvet och bära derjemte till stor del vittnesbörd om de enklaste, ja till och med landtligt ohyfsade, seder. Af den stora mängd dylika, bland hvilka vi hafva att välja, må följande prof synas nästan mer än tillfyllestgörande.

Aliter catuli longe olent, aliter sues. — (***Plauti*** Epidic. IV, 2, 9.)

Canis caninam non est. — (***Ennius*** apud ***Varronem*** de L. L. VII, §. 32. Cfr. §. 31.)

Caecus caecam ducit. — (***Varro*** de L. L. VII, §. 28.)

Conscientia mille testes. — (***Quintil.*** Inst. V, 11, §. 41.)

Cornici oculum l. ***cornicum oculos configere.*** — ***Cic.*** pro Flacco, 20, 46. Cfr. Schol. ***Bobiens.*** ad h. l. ***Cic.*** pro Murena, 11, 25. Cfr. ***Quintil.*** Inst. VIII, 3, 22. — ***Macrobii*** Saturn. VII, 5: Cornix cornici oculos effodit.

Dei facientes adiuvant. — (***Varro*** de R. R. I, 1.)

Duo parietes de eadem fidelia dealbare. — ***Curius*** apud ***Ciceronem*** ad Fam. VII, 29, §. 2.)

Est modus matulae. — (***Varro*** apud ***Nonium*** I, 14 & 115.)

Excitare fluctus in simpulo. — ***Cic.*** de Legg. III, 16, 36.)

Flamma fumo proxumast. — (***Plauti*** Curcul. I, 1, 53.)

Foenum habet in cornu. — (***Hor.*** Sat. I, 4, 34. Cfr. ***Acron*** ad h. l.)

Fortes fortuna adiuvat. — (***Cic.*** Tusc. Disp. II, 4, §. 11. ***Terentii*** Phorm. I, 4. 25.)

Frons occipitio prior est. — (***Cato*** de R. R. 4. Cfr. ***Plinii*** Nat. Hist. XVIII, 6 extr.)

Gallum in suo sterquilinio plurimum posse. — (***Senecæ*** Apocolocynt. VII, 3.)

In eodem (l. ***medio***) ***luto hæsitare*** (l. ***esse***). — (***Terentii*** Phorm. V, 2, 15. ***Plauti*** Pseud. IV, 2, 27. Cfr. Pers. IV, 3, 66.)

Inexpertis dulcis est pugna. — (***Vegetius*** de re milit. III, cap. 14.)

In scirpo nodum quaerere. — (***Ennius*** apud ***Festum***, s. v. ***Scriptum est id.***)

In silvam ligna ferre. — (*Hor.* Sat. I, 10, 34.)

Inter sacrum saxumque stare. — (*Apuleii* Metam. II. *Plauti* Capt. III, 4, 84.)

In utramvis aurem dormire. — (*Terentii* Heautontim. II, 3, 101.)

Matrem timidi flere non solere. — (*Corn. Nep.* in Thrasyb. 2.)

Mendacem memorem esse oportere. — (*Quintil.* Inst. IV, 2, §. 91.)

Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaracino sui. — (*Gellii* Præf. in Noct. Att §. 19.)

Oleum addere camino. — (*Hor.* Sat. II, 3, 321.)

Oleum et operam perdere. — (*Plauti* Poen. I, 2, 119. Cfr. *Cic.* ad Fam. VII, 1, 3 & ad Attic. II, 17 §. 1.)

Scruta scrutarius laudat. — (*Lucilii* Incert. libr. Fragm. 15 ed. *Gerlach.)*

Sera parsimonia in fundo est. — (*Senecæ* Epist. 1, §. 5.)

Simul flare sorbereque haud facile. — (*Plauti* Most. III, 2, 4.)

Sine Cerere et Libero friget Venus. — (*Terentii* Eunuch. IV, 5, 6. Cfr. *Cic.* de Nat. Deor. II, 23, §. 60.)

Sus Minervam. — (*Festus*, s. v. *Sus Minervam.* Cfr. *Cic.* Acad. I, 5, 18. Epist. ad Fam. IX, 18, 3.)

Ubi amici, ibi opes. — *Quintil.* Inst. V, 11, §. 41. *Plauti* Truc. IV, 4, 32.

Ut novum cribrum novo paxillo pendeat. — (*Varro* apud *Nonium*, p. 153, 9.)

Vulpem pilum mutare, non mores. — *Suetonii* Vespas. 16.)

Ordspråken äro vidare till en del hämtade från allmänt gängse Romerska barnlekar, hvilka, såsom alla traditionella sedvanor, tvifvelsutan räknade en hög ålder. Exempelvis vilja vi anföra blott detta enda:

Occupet extremum scabies! — (*Horatii* Art Poet. 417. Cfr. *Acron* et *Comment. Cruqu.* ad h. l.)

Slutligen finnas åtskilliga Romerska ordspråk, som bestyrka sin ålder derigenom, att de visa sig helt och hållet sammanvuxna med inrotade, äkta Romerska seder, åsigter och förhållanden. Sådana äro, t. ex.:

Dignum esse, quicum in tenebris mices. — (*Cic.* de Off. III, 19, §. 77. Cfr. de Fin. II, 16, §. 52.) — Detta ordspråk är en anspelning på det i Italien ännu brukliga fingerspelet "La Mora".

Gladiatorem in arena capere consilium. — (*Senecæ* Epist. 22, §. 1.)

In toga saltare. — (*Martialis* Præf. in Epigramm. II.)

Mense malas Maio nubere. — (*Ovidii* Fast. V, 490.)

Qui non zelat, non amat. — (*Augustinus* adv. Adimantem, cap 13.) Ordet *zelare* i detta ordstäfve är af sednare ursprung.

Septem, convivium; novem vero, convicium. — (*Capitolin.* Verus, 5. Cfr. *Ausonii* Ephemer. Locus invitationis, 5—6.)

§. 70.

Med Proverbia sammanfalla de lätt till ordspråk förvandlade tänkespråk, som meddela väderleks-iakttagelser och andra nyttiga reglor för landtbruket. Dessa tänkespråk dela med ordspråken benämningen *Oracula* [242]) och med trollsångerna benämningen: *Carmina* [243]). Deras ålder bevittnas icke allenast af uttryckliga intyg (*Festus* & *Macrobius*, ll. cc.), utan äfven af deras enkelhet, samt af den påtagliga likhet de ega med reglorna i våra Bond-Practicor: de måste således kunna uppvisa lika stora, traditionella anor, som dessa [244]) i förhållande till nutiden. Såsom exempel:

Alii dicunt omnes pueros ab antiquis camillos appellatos, sicut habetur in *antiquo carmine*, quum pater filio de agricultura præciperet:

Hiberno pulvere,
Verno luto
Grandia farra,
Camille metes.

(*Festus*, s. v. *Flaminius Camillus*)

---

[242]) T. ex i Plinii Nat. Hist. XVIII, 6. Ib. 8, §. 1 samt på många ställen.

[243]) Macrobii Saturn. V, 20: In libro vetustissimorum carminum . . . . invenitur hoc carmen rusticum &c. — Festus, s. v. Flaminius Camillus: Sicut habetur in antiquo carmine &c.

[244]) Det äldsta exemplar af en dylik bok, som jag kommit att se, är troligtvis tryckt i Strassburg och bär titeln: "Practica, deutsch anfohen. So man zalt nach gottes geburt Tusent fünffhundert vnn zwey jor &c" — Det yngsta uppkok af denna åldriga, ännu i praxis anlitade visdom, jag påträffat bland folket, kallar sig: "Bonde-Practica eller Väderbok. Götheborg, 1834."

Samma verser anföras af *Servius* (ad *Vergilii* Georg. I, 101) *e carmine rusticorum*. Äfven *Macrobius* meddelar desamma i följande sammanhang:

In *libro vetustissimorum carminum, qui ante omnia, quæ a Latinis scripta sunt, compositus ferebatur*, invenitur hoc carmen rusticum:

Hiberno pulvere &c.

(*Macrobii* Saturn. V, 20.)

Bland denna klass af tänkespråk vilja vi ännu anföra följande:

Eum, qui aret olivetum, rogare fructum: qui stercoret, exarare: qui cædat, cogere. — Anfördt af *Columella* (de R. R. VI) såsom *vetus proverbium.*

Vulgare illud de arborum positione *rusticis usurpatum*:

Serere ne dubites.

(*Columella* de R. R. XII.)

Oportet agrum imbecilliorem esse, quam agricolam. — (*Columella* de R. R. I, cap. 3)

M. Porcius Cato (f. 234, † 149 f Chr.) har icke blott genom arbetet *de Re Rustica*, utan äfven genom en mängd slika landtmanna-reglor gjort sig förtjent om åkerbruket. (Se *Cato* de R. R. samt *Plinii* Hist. Nat. XVIII, 6 seqq.) Dock måste en stor del af de tänkespråk, som tillskrifvas hans uppfinning, härröra från äldre tider och endast tillkomma honom såsom samlare. Några exempel:

Prædium ne cupide emas. — (*Cato* de R. R. 1. cfr. *Plinii* Nat. Hist. XVIII, 6.)

In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minime. — (*Plinii* N. H. XVIII, 6.)

Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam et vicinum. — (*Ibid.*)

Nihil est damnosius deserto agro. — (*Ibid.*)

Patrem familias, non emacem, esse oportet. — (*Cato* de R. R. 2.).

Malum patrem familias, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset. Peiorem, qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro. — (*Plinii* N. H. XVIII, 8, §. 40 ed. *Sillig.*)

Digitized by Google

§. 71.

Närmast till dessa maximer ansluta sig de trollsånger eller besvärjelseformler, genom hvilka man befallte öfver naturmakterna, afvärjde något ondt och tillskyndade sig sjelf eller andra några fördelar, eller nedkallade olyckor öfver sina fiender[245]. Dylika magiska formler och deras användning omtalas af de Gamle under många olika benämningar, men dock alltid med samma obegränsade tillit till deras verkan. Det vanligaste namnet är *carmen*, *carmina* (af *canere*, såsom den Forn-Nordiska trollsången *galdr* af *gala*).

Carmina vel caelo possunt deducere Lunam;
Carminibus Circe socios mutavit Ulixi.
(*Vergilii* Eclog. VIII, 69—70.)

I otaliga variationer af uttryck omtalas af Romerska poeterna denna trollsångens makt öfver månen och de andra himlakropparna; t. ex. sidera *excantare*, lunam caelo *deripere* (*Horatii* Epod. V, 45—6); cælo *devocare* sidera (Ib. XVII, 5); polo *deripere* lunam (Ib. 77—8); *de* cælo *ducere* sidera (*Tibulli* Eleg. I, 2, 43); &c. Samma lösande eller bindande makt som öfver naturen, utöfvade *carmina* öfver menniskornas sinnen.

Hæc se carminibus promittit solvere mentes,
Quas velit, ast aliis duras immittere curas;
Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro.
(*Vergilii* Aeneid. IV, 487—9.)

Jfr. *Horatii* Sat. I, 8, 19—20. I egenskap af de dödas besvärjare kallas Mercurius *carminum auctor* (*Apuleii* Apol. p. 37). Ställen, der ordet *carmen* förekommer i denna bemärkelse, äro att finna öfverallt hos de Gamle[246].

Dernäst är användningen af ordet *cantus* i samma betydelse vidsträcktast.

---

[245]) Enligt Verelii anmärkningar till Hervara-Sagan voro de nordiska trollrunorna eller besvärjelseqvädena af samma slag, nämligen dels skaderunor och dels hjelprunor.

[246]) Stundom förenas carmen med namnet på något för trolldom beryktadt folkslag; t. ex. Sabella carmina (Hor. Epod. XVII, 28). Ovanligare är uttrycket Marsa nænia i följ. vers. Se föreg. förklaring af ordet nænia. Jfr. Gellius, XVI, 11. Silius Italicus, VIII, 497 sqq.

Cantus vicinis fruges traducet ab agris,
Cantus et iratæ detinet anguis iter.
Cantus et e curru Lunam deducere tentat,
Et faceret, si non æra repulsa sonent.

(*Tibulli* Eleg. I, 8, 19—22.)

Jfr. I, 2, vers. 46, 54 & 61. — Till den användning af besvärjelsen, som omtalas i den första af *Tibulli* anförda verser höra uttrycken *excantare* l. *pellicere fruges*, för hvilka vi särskildt skola redogöra.

I enahanda bemärkelse nyttjas substantivet *cantio* (*Cic.* Brut. §. 217. *Cato*, R. R. 160) samt verben *canere* och *cantare*. T. ex.

Ter *cane*, ter dictis despue carminibus.

(*Tibull.* I, 2, 55.)

Frigidus in pratis *cantando* rumpitur anguis.

(*Verg.* Eclog. VIII, 71.)

Uteslutande om trollsången nyttjas *cantamen*, *cantamina*.

O utinam magicæ nossem *cantamina* Musæ!

(*Propert.* Eleg. IV, 4, 51.)

Cfr. *Apuleii* Metam. II. Samme författare (*de Magia*, c. 40) omtalar ett blodstillande trollqväde (sanguinem profluentem *cantamine* sistere). Cfr. *Homeri* Odyss. XIX, 457—8.

Longævam perimam *magico cantamine* matrem.

(*Prudentius* adv. Symmachum, II, 176.)

Samma förhållande eger rum med *incantamentum* (*Ammian.* XVI, 8. XXIX, 2 supr.), som hos *Plinius* (Nat. H. XXVIII, 3 supr.) förekommer i förbindelsen *verba* et *incantamenta carminum*, samt med *incantatio* (*Gellius*, XVI, 11, §. 2. *Firmici* Mathes. V, 5. *Tertullianus*; de cultu femin. I, 2).

Vi märka vidare substantivet *incantatio* (*Tertull.* de idololatria, c. 9. *Isidori* Orig. VIII, 9.) och verbet *incantare* (XII tabb. fragm. apud *Plinium*, XXVIII, 4. *Hor.* Sat. I, 8, 49). Liktydigt, ehuru af sednare ursprung är verbet *obcantare* (*Apuleii* Apol. p. 568, ed. *Oudend.* — Pauli Sent. V, tit. 23, 9). *Deprecatio*, *detestatio*, *imprecatio* (*Cic.* pro Rosc. com. 16., *Sen.* de benef. VI, 35. *Hor.* Epod. V, 89. *Plinii* H. Nat. V, 8, och flerst.), *devotio* (*Taciti* Ann. II, 69. III, 13. och flerst. *Suetonii* Calig. 3) *exsecratio* (*Cic.* pro Sest. 33, 71.), *fascinatio* (*Plinii* N. H. XXVIII, 5), med motsvarande verber (t. ex. *Apuleii* Metam. IX, p. 227. *Cicero* de N.

Deor. I, 44, 123. in Pison. 40, 96. *Tibull.* I, 8, 19. *Catull.* VII, 12), användas äfven om förtrollande qväden. I förbindelse med ett verbum eller adjectivum, som ännu kraftigare framhäfver besvärjelsen, nyttjas ock *preces* om dylika trollformler (*Cæsar* de B. G. VI, 30. *Hor.* Epod. V, 86. *Ovidii* Metam. XV, 505. *Serv.* ad *Verg.* Aen. VI, 52). Likaledes *male precari* (*Cic.* in Pis. 14, 33). *Precatio* deremot har fullkomligt öfvergått till betydelsen trollsång (*Plinii* N. H. XXVIII, 9 extr.). Lägga vi slutligen härtill ordet *diræ* (*Hor.* Epod. V, 89. *Plin.* l. c. 4. *Valer. Flaccus*, I, 804. *Taciti* Ann. VI, 23. *Flori* Epit. III, 11, 3.), så hafva vi anfört de i Latinska språket mest brukliga ord att uttrycka besvärjelseväsendet. Uttryckens mängd utvisar, i hvilken grad sjelfva saken varit gängse.

De vanligaste Grekiska benämningarne äro: *ἐπῳδή* eller *ἐπαοιδή* (*Herod.* I, 132. *Hom.* Odyss. XIX, 457. *Plato* de Legg. XI, p. 933. *Dio Cass.* LXXVII, 15.); *θεογονίη* (offerbönen, i hvilken Gudarne besvuros. *Herodotus*, l. c. Cfr. *Diogenes Laërt.* Prooem. 5), *ἐπηλυσία* (Hymn. ad Cererem, 230); *γοητεία* (*Plut.* Superstit. 12), i förbindelse med *ἔκκλησις θεῶν* motsvarande Romarnes evocation af Gudarne, (*Plutarchi* Quæst. Rom. 61); *ἐπαγωγή* (*Lucian.*): *φάρμακα φυσικά, βοηθήματα, βασκαίνω* &c. &c. Mot det Latinska ordet *diræ* svarar det Grekiska *ἀραί* (*Plutarchi* Crass. cap. 16).

Vi gå nu att meddela exempel på formler, som Romarne ansett medföra magisk verkan. *Plinius*, som öfverallt i sitt stora encyclopædiska arbete (men förnämligast dock i Lib. XXVIII—XXX) meddelar en mängd vidskepligheter, låter dock af en viss stor grannlagenhet (*ingens verecundia*), för hvilken efterverlden ingalunda är honom tack skyldig, förmå sig att utesluta trollformlerna [247]. Han bekänner nämligen:

> Carmina quidem exstant contra grandines contraque morborum genera contraque ambusta, quædam etiam experta: *sed prodendo obstat ingens verecundia* in tanta animorum varietate. Quapropter de iis, ut cuique libitum fuerit, opinetur.
>
> (*Plinius*, N. Hist. XXVIII, 5 extr.)

---

[247] Vi ega ännu i behåll 4 Latinska imprecationer från Kejsartiden: två, ristade i små blytaflor; två, skrifna på papyrus.

Cfr. Sect. 2, §. 8 ed. *Sillig:*

Procul a nobis nostrisque literis absint ista!

Andra författare hafva dock vetat att bevara dylika formler.

Mot ledvrickningar hjelpa följande, under många dithörande ceremonier uttalade besvärjelser:

In alio S. F.[248] motas vaeta daries dardaries astataries dissunapiter!

(*Cato* de R. R. cap. 160.)

Huat, hanat, haut,
Ista pista sista
Domiabo damnaustra!

(*Cato*, l c.)

Huat, haut, haut
Ista sistar sisar
Danabon dunnaustra!

(*Cato*, l. c.[249])

Dessa ord äro verkligen barbariska, outsägliga och oharmoniska (*externa*, *ineffabilia*, *dissona*), såsom de Gamle kallat dem.

. . . . confudit murmura primum
Dissona, et humanæ multum discordia linguæ.

(*Lucani* Pharsal. VI, 686—7.)

Cfr. *Apuleii* Metam. VIII, 60. — *Plinius* anmärker härom:

Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius, an Latina inopinata, et quæ inridicula videri cogit animus.

(N. H. XXVIII, 4.)

Vi komma i det följande att anföra en del formler, som ingalunda äro mera menskliga. De synas dessutom i tidernas lopp hafva blifvit ännu mera förvrängda.

Man eger sålunda ett gammalt, classiskt trollmedel mot podagern, en sjukdom, om hvilken redan *Ovidius* sjunger:

Tollere nodosam nescit medicina podagram

(*Ovidii* Epist. ex Ponto, I, 3, 23),

---

[248]) S. F. skall betyda Sanitas fracto, enligt Harduin ad Plinii N. H. XVII, 28.

[249]) Jfr. formeln: Crisi, crasi, concrasi! hos Marcellus Empir., cap. 14.

och hvilken den sednare Medeltiden icke blott behandlar i sina "Practicor", utan ock försett med en särskild litteratur. Se, t. ex., den sällsynta folkboken: "Eyn verantwortung Podagrae vor dem Richter: vber vielfaltige klage der armen Podagrischen rott. Zu Mayntz bey Jno Schäffer. ANNO M. D. XXXVII." In 4:o Eller *Fischart's* skämtsamma "Podagrammisch Trostbüchlein" (utgifven första gången i Strassburg, 1577), der den, i likhet med "Frau Venus" vanligen benämnda "Frau Podagra" till och med tituleras: "das hochgelehrte, gliedermächtige und zarte Fräwlein *Podagra*."

Medlet är följande. Patienten skall på fastande mage tre gånger nio gånger sjunga:

"Det onda i marken!
Men helsan hos mig!"

Dervid skall han beröra jorden och spotta [250]. Versen är så enkel, så fullt folkmässig och i bonde-practicans anda, att han kunde vara diktad i går och ibland vår egen allmoge. Och dock är han ganska åldrig. *Varro* har anfört honom ur en ännu äldre källa, nämligen från någon af de båda *Sasernæ*. Saserna, fader och son, af hvilka den förre synes varit nära samtidig med den gamle Cato, författade sin skrift om landtbruket *efter* denne, men långt före Varro (*vetustissimi post Catonem* kallas Sasernæ af *Plinius* (N. H. XVII, 35, cap. 23 ed. *Sillig.*), som begagnat deras meddelanden (*Varro* de R. R. I, 2 & 16). *Sasernæ liber* (*Varro* de R. R. I, 16, 5) har haft till titel: *de agri cultura*. Uti *Plinii* XVII, 35, (cap. 23 ed. *Sillig.*) göres bekantskap med en afdelning deri *de arbusti ratione*.

Varros egna ord om sympathikuren äro följande:

Terra pestem teneto,
Salus hic maneto!

Hoc ter novies cantare iubet, terram tangere, despuere, ieiunum cantare. Multa item alia miracula apud Sasernas invenies.
(*Varro* de R. R. I, 2, 27, pag. 99 ed. *Bipont.*)

---

[250] Jfr. följande medel emot quartana: Panem et salem in linteo deliculo liget et circa arborem licio alliget et iuret ter per panem et salem:
Crastino mihi hospites venturi sunt: suscipite illos!
Hoc ter dicat. – Plinius Valerianus de re medica, III, 6, 191 ed. Ald.

Ett öga, som genom något ikommet lidit skada, kan botas genom någon bland följande formler, hvilken man måste uttala tre gånger och dervid lika många gånger spotta:

Tetune resonco bregan gresso:

Eller:

Os Gorgonis basio.

Eller:

In mon dercomarcos exatison!

Se: *Marcellus Enpiricus*, cap. 8, p. 278 uti *Medici antiqui omnes, qui latinis literis diversorum verborum genera et remedia persecuti sunt* &c. Venetiis, 1547 (apud Aldi filios). In folio.

Budet att spotta tre gånger påminner om den förut anförda versen:

Ter cane, ter dictis despue carminibus!
(*Tibulli* Eleg. I, 2, 55.)

Äfvensom om:

— Ter in gremium mecum, inquit, despue virgo,
Despue ter, virgo: numero deus impare gaudet.
(*Vergilii* Ciris, 372—3.)

Mot hetsig feber hjelper att skära en spån af en dörr, genom hvilken en snöping gått, hvarvid följande formel är att uttala:

Tollo te, ut ille febribus liberetur.

Se: *Sexti Placiti Papyriensis* de medicamentis liber, cap. 18. Denna skrift är införd uti *Parabilium medicament. scriptt. antiqu. ex rec. Ackermann.* Norimbergæ, 1788. In 8:o.

Äfven användes det bekanta ordet: *Abracadabra.*

Inscribis chartæ, quod dicitur *Abracadabra,*
Sæpius: et subter repetis, sed detrahe summæ, &c.

Q. Serenus Samonicus: de medicina præcepta saluberrima, vers. 944 sqq. (Skriften är införd uti ofvananförda *Aldinska* samling af 1547.)

Till de i forntiden bekanta magiska formlerna torde ock få hänföras den stroph, som förekommer i följande dramatiska scen:

Lusiteles.

— — Ciui inmoeni scin quid cantari solet?
Quod habes ne habeas et nunc quod non habes habeas uelim,
Quando quidem nec tibi bene esse pote pati neque alteri.

Philtho.

Scio equidem istuc ita solere fieri.

(*Plauti* Trinummus, II, 2, 69—72.)

Macrobius har bevarat oss en *evocationsformel* (carmen, quo di evocantur, quum oppugnatione civitas cingitur). Vi känna nämligen Romarnes gamla sed att vid belägringar evocera stadens skyddsgud, derigenom, att honom lofvades samma eller ännu större dyrkan hos Romarne, då de deremot sjelfva med omsorg fördolde, i hvilken Guds beskydd Roma stod, att dem icke på lika sätt skulle vederfaras. Härom *Plinius:*

Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari deum, cuius in tutela id oppidum esset promittique illi eundem aut ampliorem apud Romanos cultum. Et durat in pontificum disciplina id sacrum: constatque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.

(*Plinii* Nat. H. XXVIII, 4. — Citatet är hämtadt från *Verrii Flacci* libri rerum memoria dignarum. Cfr. *Servius* ad Aen. II, 344.)

Den omnämnda formeln lyder:

Si deus, si dea est, cui popolus civitasque Karthaginiensis est in tutela, teque maxime, ille qui urbis huius popolique tutelam recepisti, precor venerorque, veniamque a vobis peto, ut vos popolum civitatemque Karthaginiensem deseratis, loca templa sacra urbemque eorum relinquatis, absque his abeatis, eique popolo civitatique metum formidinem oblivionem iniiciatis, proditique Romam ad me meosque veniatis; nostraque vobis loca templa sacra urbs acceptior probatiorque sit, mihiqui popoloque Romano militibusque meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusque; si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum.

(*Macrobii* Saturn. III, 9.)

Macrobius fann denna formel *in libro quinto Rerum Reconditorum Samonici Sereni.* Samonicus åter uppgifver sig hafva funnit den *in cuiusdam Furii vetustissimo libro.* Formeln kan icke vara mycket äldre, än Karthagos eröfring (146 f. Chr.); och den *liber vetustissimus,* ur hvilken *Samonicus* hämtat, blir således föga mer än ett sekel äldre än vår tideräknings början, och således omkring 300 år äldre än *Serenus Samonicus* (troligtvis identisk med författaren *de medicina*), som lefde omkring 200 eft. Chr. Men denna tidsbestämning träffar alldeles in med *A. Furius Antias*, som lefde omkring 100 f. Chr. Då formeln är hämtad från "en viss *Furius*", är det icke osannolikt, att just denne Furius är menad, och att den "gamla boken" innehållit historiska materialsamlingar till hans stora annalistiska skaldeverk.

Ur samma källa (*Furius* genom *Serenus Samonicus*) meddelar *Macrobius* (l. c.) en annan gammal formel, som måste anses liktidig med *carmen evocandis ex urbe aliqua deis*, således blott till ämne, ej till uttryck, hörande till den period, hvarom nu handlas.

Denna *carmen devovendæ civitati* lyder:

Dis pater, Veiovis, Manes, sive vos quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illam urbem Karthaginem exercitumque quem ego me sentio dicere, fuga formidine terroreque compleatis; quique adversum legiones exercitumque nostrum arma telaque ferent, uti vos eum exercitum, eos hostes, eosque homines, urbes agrosque eorum et qui in his locis regionibusque, agris urbibusve habitant, abducatis, lumine supero privetis, exercitumque hostium, urbes agrosque eorum quos me sentio dicere, uti vos eas urbes agrosque, capita ætatesque eorum devotas consecratasque habeatis; illis legibus, quibus quandoque sunt maxime hostes devoti, eosque ego vicarios pro mea fide magistratuque meo, pro popolo Romano exercitibus legionibusque nostris do, devoveo, ut me meamque fidem imperiumque, legiones exercitumque nostrum, qui in his rebus gerundis sunt bene salvos siritis esse. Si hæc ita faxitis, ut ego sciam, sentiam intelligamque, tunc quisquis hoc votum faxit, ubi faxit, recte factum esto. Ovibus atris tribus, Tellus mater, teque, Iupiter, obtestor.

(*Macrobii* Saturn. III, 9.)

Icke blott uttryckens enkla form, utan ock den deri inneboende uråldriga och folkegendomliga andan bevisa, att enskilda af dessa formler äro komna från de äldsta tider, Vi hafva derjemte ett historiskt bevis för trollformlernas ålder, i det att XII tabulæ förbjuda att *excantare* l. *pellicere fruges* (d. ä. förhexa nästans säd genom att nedkalla oväder på den eller öfvertrolla densamma från hans åker till sin egen), likasom *malum carmen incantare.*

Quid? non et legum ipsarum in duodecim tabulis verba sunt:

Qui fruges excantassit . . . .

Et alibi:

Qui malum carmen incantassit.

(*Plinii* N. H XXVIII, 4.)

Se de förut anförda Fragmenta 8 & 25 af *Tabula* VIII *Legum Decemviralium.* — Jfr. den vackra berättelsen om trolldomsprocessen mot *C. Furius Cresinus*, år 157 f. Chr., meddelad af *Plinius* uti H. N. XVIII, 8, §. 2.

I sednare tider blef trolldomsväsendet underkastadt flerfaldiga och olika bestämningar från lagstiftningens sida. Den politiske *Constantinus Magnus* förbjöd väl den skadliga svartkonsten, men tillät uttryckligen användandet af trollformler mot oväder och sjukdomar — en bestämning, som ännu öfvergick i *Iustiniani* lagstiftning, men snart alldeles upphäfdes. Se *Gothofredus* ad *Cod. Theodos.* 9, 16, *de maleficis*, Tom. III, p. 122—146 ed. *Ritter.* — *Iustiniani Instt.* IV, 18, 5.

§. 72.

Exempel på en klassisk serenad (på Grekiska: *παρακλαυσίθυρον* — *Plutarch.*) gifva vi i följande stycken, af hvilka dock intet kan tillskrifvas någon högre ålderdom.

Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,
Vos amo, vos volo, vos peto atque opsecro,
Gerite amanti mihi morem amoenissumi:
Fite caussa mea ludii barbari,
Sussulite, opsecro, et mittite istanc foras,
Quæ mihi misero amanti exbibit sanguinem.
Hoc vide ut dormiunt pessuli pessumi
Nec mea gratia conmovent se ocius.

(*Plauti* Curcul. I, 2.)

Horatii Carm. III, 10, är en dylik, fastän mindre allvarligt menad.

Vidare märka vi *Ovidii* (Amor. I, 6):

Ianitor, indignum! dura religate catena,
    Difficilem moto cardine pande forem.
        &c.

Propertii (Eleg. I, 17, 17 sqq.):
Ianua, vel domina penitus crudelior ipsa,
    Quid mihi tam duris clausa taces foribus?
        &c.

Slutligen det lilla utbrottet hos *Tibullus:*
Ianua difficilis dominæ, te verberet imber,
    Te Iovis imperio fulmina missa petant!
Ianua, iam pateas uni mihi, victa querelis,
    Neu furtim verso cardine aperta sones.
        (*Tibulli* Eleg. I, 2, 7—10.)

Till dessa sånger ansluta sig nära *Hymenæi* och *Epithalamia*, till ursprung så väl som till benämning Grekiska, hvadan deras art endast ur Grekiskt språk och lefnadsskick kan förklaras. För att göra detta kort, var ὑμέναιος sången under brudfärden (*Homeri* Ilias XVIII, 493), ἐπιθαλάμιος sången utanför de nygiftas sofgemak (θάλαμος). Om dessa sångers underarter kan man vidare rådfråga *Scholia ad Theocriti* XVIII, den oändligt sköna Ἑλένης ἐπιθαλάμιος, i hvilken man velat igenkänna en ännu större mästarhand, än Theocriti, nämligen *Stesichori* eller till och med *Sapphos*. — Romarne voro icke så noga, som Grekerna, att skilja mellan de båda hufvudarterna, än mindre emellan underarter. Hos dem förekomma orden *hymenæus* och *epithalamium* såsom liktydiga, sammanblandas med hvarandra och tagas hvar för sig uti vidsträcktaste betydelse.

Såsom diktare af sådana qväden äro att märka:

C. Licinius Calvus, f. 82 † omkr. 48 f. Chr., Catulli samtida och vän (*Catulli* Carm. 50. *Hor.* Sat. I, 10, 19), mera dock berömd såsom talare än såsom skald. Af hans *Epithalamium* känna vi endast titeln, enligt *Prisciani* uppgift (V, p. 658 ed. *Putsch).*

C. Valerius Catullus, f. 86 † omkr. 44 f. Chr. Af honom ega vi tre (Carm. 61, 62 och 64) de skönaste dikter i detta slag. *Epithalamium Pelei et Thetidos* (*Catulli* Carm. 64) är i allmänhet ett af de utmärktaste stycken i Romerska vitterheten. Att anföra något längre stycke deraf, är dock öfverflödigt här, då man under denna äldsta period omöjligen kan tänka sig tillvaron af en utarbetad hymenæus.

Blotta omqvädet till *Carmen* 62 gör oss nog för denna period. Det förekommer i verserna 5, 10, 19, 25, 31 &c. och lyder:

Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe!

Bröllоppsqvädet i de äldsta tiderna har säkert icke bestått i något annat än ett upprepande af *Hymen* och *Hymenæe*, såsom uti den komiska brudsången hos *Aristophanes* (Aves, 1742 sqq.) det ropas tre gånger efter hvarandra:

Ὑμὴν ὦ, Ὑμέναι’ ὦ.

L. Ticida, eques Romanus (*Bell. Afric.* 44) om hvilkens person vi icke känna annat, än hans fångenskap tillsamman med L. Cominius, år 47 f. Chr. (B. Afr. l. c. Cfr. cap. 46), har utom andra dikter i lättfärdig anda (*Ovidii* Trist. II, 433 sqq. *Apuleii* Apol. p. 405. *Suetonius* de illustr. Gramm. 11), författat en *hymenæus*, af hvilken *Priscianus* (V, p. 673 ed. *Putsch.)* meddelar ett fragment på Glyconisk vers.

Vi behandla blott i korthet sednare tiders epithalamier, tillkonstlade och hufvudsakligen panegyriska som de äro, t. ex.

Epithalamium vid Iasons och Creusas förmälning (*Senecæ* Medea I, 56 sqq.)

Epithalamion Stellæ et Violantillæ af *Statius* (Silv. I, 2.).

Gallieni imperatoris epithalamium, då han bortgifte sina brorsöner.

Huru rik detta slags poesi var i sednare tider, visar sig deraf, att *Trebellius Pollio*, vid anförandet (*Gallieni* II cap. 11) af detta poem, nämner att Kejsaren lyckats bäst bland *centum poetas*, som försökt sig med epithalamier vid tillfället.

Claudiani in nuptias Honorii Augusti et Mariæ Fescennina IV. Ehuru dessa bröllopsverser höra till de bästa, som Claudianus diktat, funnos dock de, som klandrade den lättsinniga tonen uti dem. Skalden gaf sina vedersakare ett ädelt svar, i det att han lät sina fescenninska verser efterföljas af den i hög stil hållna

In Nuptias Honorii et Mariæ Hymenæus. Att skalden till titel på denna dikt valt *Hymenæus*, icke *Epithalamium*, visar sig af styckets *Præfatio*, vers. 21; och af samma förord lära vi, att *Fescennina* äro äldre än *Hymenæus*, hvilket öfverensstämmer dermed, att i flera gamla handskrifter Fescennina föregå bröllopssången.

Af *Claudianus* ega vi ännu ett *Epithalamium, dictum Palladio et Celerinæ.*

Före Clandianns sammansatte *Ausonius* sin *Cento Nuptialis* (Idyll. XIII) af halfva eller hela Vergilianska verser; men detta stycke är så orent och obetydligt, att det knapt förtjenar nämnas. För endera af dessa orsaker uteslnta vi ock från förteckningen alla öfriga brölloppsqväden från Kejsartiden[251]. Det är också endast ganska oegentligt de kallas hymenæer och epithalamier. Deremot återfinna vi den gamla andan i en komisk scen hos *Plautus* (Cas. IV, 3), såsom vi förut funnit den i en dylik hos *Aristophanes* och i omqvädet hos *Catullus*. Det är, enligt vårt omdöme, en fullkomligt gammaldags hymenæus, man hör i följande:

Olympio.

Age tibicen, dum illam huc novam nuptam foras,
Suavi cantu concelebra omnem hanc plateam hymenæo.
Io hymen hymenæe, io hymen!
— — — — — — — — — — —
— — Quid si etiam occentem hymenæum?

Stalino.

Censeo, et ego te adiuvabo in nuptiis communibus.

Olympio.

Hymen hymenæe, io hymen!

Stalino.

Perii, hercle, ego miser, dirupi
Cantando Hymenæum.

Härmed jemföre man de i *Cotulli* Carm. LXI så ofta förekommande utropen:

— O Hymenæe Hymen,
O Hymen Hymenæe.

Eller:

Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.

---

[251] Af Sidonius Apollinaris, Ennodius, Fortunatus &c. Om pervigilium Veneris, en religiös nattfest, som man har orätt att betrakta såsom epithalamium, är i det föregående taladt.

Ett annat utrop vid bröllopsfesten, särskildt i bruk, då bruden lyftades öfver tröskeln in i sin mans hus, var:

Talasio!

Talasio eller *Talassio* förklarar *Varro* hos *Festus* (s. v. *Talassionem*) från det Grekiska ordet *τάλαρος*, under det flere författare (*Livius*, I, 9. *Plutarchi* Quæst. Rom. 31. Romul. 15. *Dionysius*, II, 30, m. fl.) deraf göra en historisk person vid namn *Talassius*. Hos *Catullus* (Carm. LXI, 130) förefinnes äfven uttrycket: *servire Talassio*. [Om bröllopsqväden af uteslutande skämtsam art, se ndf.]

En flägt af folkdiktning i erotisk anda kommer oss slutligen till mötes ur *Horatii* skildring af sin resa från Forum Appii till Anxur. Den halfdruckne skepparen och en af ressällskapet (Multa prolutus vappa *nauta* atque viator. — Sat. I, 5, 16.) täfla med hvarandra om natten uti improvisation; och ännu eger den resande i Italien tillfälle att under hvar och en af dessa härliga nätter, som *Horatius* så skönt målar (Iam nox inducere terris Umbras et caelo diffundere signa parabat — ib. 9–10) åhöra landtfolkets improviserade vexelsånger. *Horatius* har icke meddelat sjelfva sången, blott ämnet: dock finner man detta vara detsamma, som så ofta och outtömligt behandlas, som återljudar i vår egen folkvisa, nämligen

"Lilla vännen, som är långt härifrån"
(Absentem amicam — ib. 15).

§. 73.

Den öfriga folkpoesien var i dessa äldsta tider tvifvelsutan lika enkel och uttrycksfull, som kärleksvisan Bland hennes mångfaldiga arter, som bildas af de olika stånden och yrkena, angifvas särskildt följande.

Roddarsången, som väl oftast icke var annat, än ett framgnolande af den angifna roddtakten (celeusma, *κέλευσμα*, *εἰρεσία*, *ἐρετικὰ* (*ποιήματα*); men denna takt blef också stundom, enligt uttryckliga vittnesbörd, upprätthållen så väl af sångröst (assa voce) som instrumentalmusik (cithara eller symphonia), för att icke tala om hortatorns hammare (portisculus). Ställen, som härutinnan upplysa, äro:

Dum resonat variis vile celeusma modis.

(*Rutil. Namat.* Itiner. I, 370.) Cfr. *Sidonii Apoll.* Epist. II, 10.

Paulinus de reditu Nicetæ:

Navitæ læti solitum celeusma
Concinent.

Cani remigibus celeusma per symphoniacos servos solebat, et per assam vocem, id est, ore prolatam, et interdum per citharam.

(*Ascon. Pedian.* ad *Ciceronis* divin. in Cæcilium, cap. 17, §. 55.)

Quo facilius sufferant laborem vel in navis motu a vectore symphonia adhibetur.

(*Censorinus* de die natal. cap. 12.)

Att det Romerska fruntimret brukade sjunga i väfven, inhämtas af dessa disticha:

Hinc et femineus labor est: hinc pensa colusque,
Fusus et apposito pollice versat opus;
Atque aliqua assiduæ textrix operata Minervæ
Cantat, et applauso tela sonat latere.

(*Tibulli* Eleg. II, 1, 63—66.)

Sjelfva tiggarne tyckas hafva egt sina häfdvunna versstumpar, i hvilka de anropade mera bemedlades välgörenhet, och hvilka synas varit så affattade, att, när den ene tiggaren på sitt tillrop ("Victum date!" eller dylikt — *Hor.* Epist. I, 17, 48) erhållit en gåfva, en annan genast instämde (succinebat) i slagdängan med begäran att för sin del blott få en liten del af det gifna (Et mihi — quadra. *Hor.* l. c. 49); hvarigenom man sökte tvinga gifvaren till en ny utgift. Se *Horatii* Epist. I, 17:

— — Clamat: Victum date. Succinit alter:
Et mihi dividuo findetur munere quadra.

(*Hor.* l. c. 48—9.)

Hvarvid Scholiasten antecknat:

Cantilenam mendicorum pulchre expressit, qui succinunt sibi invicem.

Vi hafva redan i det föregående anmärkt ett till ordspråk öfvergånget utrop från en Romersk barnlek, meddeladt af Horatius och så lydande:

Occupet extremum scabies!

(*Hor.* Art. Post. 417.)

Samme författare omtalar en hos barnen gängse sånglek:

——— Puerorum est
Nænia, quæ regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis.

(*Hor.* Epist. I, 62—4.)

Kort förut anför Horatius dessa ord ur leken:

——— *Rex eris* (ajunt)
Si recte facies. —

(*Hor.* l. c. 59—60.)

——— Kung är
Du, som träffade rätt! —

(*J. G. Ek's* öfvers.)

Hvartill *Scholiasten* och *Isidorus* (Origg. IX, 3, 4) göra tillägg af en motsatt stroph:

Sin non facies,
Non eris.

Denna antika lek eger ännu sin fullkomliga motsvarighet i nutidens barnlekar.

Enligt *Acrons* anteckning till ordspråket: "*Occupet* &c.", skall bland Romerska gossarne hafva funnits en särskild lek, vid namn *Scabies.* Scholiasten åberopar härvid *Suetonii* auctoritet:

Scabies ludus puerorum est, ut habes in Suetonio Tranquillo.

Tvifvelsutan är uppgiften hämtad från *Suetonii liber de puerorum lusibus*, hvilket arbete säkert, om det icke dessvärre gått förloradt, skulle betydligt hafva ökat förrådet af Romerska barnsånger. Nu ega vi af denna bok endast titeln och några få ord.

Ut ait Suetonius Tranquillus, *Lusus ipse, quem vulgo Pyrrhicam appellant, Troia vocatur:* cuius originem expressit in *libro de puerorum lusibus.*

(*Servius* ad *Verg.* Aen. V, 602.)

I denna uppgift synes till och med en förvexling ega rum emellan vapendansen (pyrrhica, *πυῤῥίχη*), som äfven utfördes af *numero epheborum (Suetonii* Ner. 12), och den simulacre till häst som kallades *Troiæ ludus* (*Sueton*, Octav. 43) eller *lusus (Sueton.* Claud. 21), som flerstädes omtalas i *Suetonii* Kejsarhistoria (t. ex.

Digitized by Google

Cæs. 39. Calig. 18), och hvilkens ursprung *Vergilius* (V, 596 sqq.) velat finna uti en Ascanii barnlek.

Slutligen hafva vi att anföra orden till en danslek hos den Romerska ungdomen, ett s. k. *ballistium* (så bör i enlighet med den bästa Codex och Grek. *βαλλιστία* läsas i st. f. ballisteum). Då *Aurelianus*, med soldat-vedernamnet *manus ad ferrum*, gjort underverk af tapperhet mot Franker och Sarmater, sjöng den segrande sjette legionen:

Mille Francos, mille Sarmatas semel et semel occidimus:
Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus.
(*Vopisci* Aurelian. 7. — Versen är återställd efter Cod. Palat.)

Häraf gjorde nu barnen denna visa, som de utförde till dans:

Mille, mille, mille, mille, mille decollavimus;
Unus homo mille, mille, mille decollavimus.
Mille, mille, mille vivat, qui mille, mille occidit
Tantum vini habet (*l.* habebit) nemo, quantum fudit sanguinis.
(*Vopiscus*, l. c., 6. — *Obs.* Occīdit måste här läsas occídit; hvilket väl kan inträffa i denna tids poesi, särdeles folkpoesien.)

§. 74.

Vissa fester egde ock sina särskilda populära sånger. Sålunda var det brukligt vid *Meditrinalia* att, efter företagen libation af så väl gammalt som nytt vin, smaka bådadera, hvilket förmenades medföra en helsosam verkan om man dervid sjöng:

Novum vetus vinum bibo:
Novo veteri morbo medeor.

Vi hafva sammanjemkat de något skiljaktiga uppgifterna af denna sång hos *Varro* de L. L. VI, §. 21, och hos *Paulus Diaconus*, p 123 (s. v. *Meditrinalia.*).

Äfven skörden hade sina sånger. Fragment af en sådan tyckes den gamla vers vara. som *Festus* anför s. v. Spicum.

Spicum masculine antiqui dicebant, ut hunc stirpem et hanc amnem Versus est antiquus:

Quasi messor per messim unumquemque spicum collegit...
(*Festus*, l. c.)

Nedanför skall utförligt talas om de skämtsånger vid skörden och vinbergningen, som gåfvo upphof åt dramat och satiren.

På amphitheaterns poesi gifver oss *Festus* (s. v. *Retiario pugnanti cantatur*) följande bekanta prof:

Retiario pugnanti adversus mirmillonem cantatur:
Non te peto, piscem peto. Quid me fugis, Galle?

Det är klart att Romerska folket, lika litet som något annat, kunde sakna uttryck af sin tillfälliga stämning, antingen denna var enkel hjertlig glädje, skämt, bifall, ogillande eller klagan; och att dessa uttryck stundom voro poetiska.

Vid den falska underrättelsen om Germanici tillfrisknande hörde man öfverallt i Rom denna lyckönskningsvers:

Salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus.
(*Suetonii* Calig. 6 [252].)

Med särskild förkärlek har Romerska folkets diktande uttömt sig i skämt- och spe-visor. Italernas naturliga böjelse för skämtsamma och bitande infall är af ålder bekant och anmärkt. Vi påminna blott om följande ställen:

Pseudulus:
Ecquid homo habet aceti in pectore?
Charinus:
Atque acidissumi.
(*Plauti* Pseud. II, 4, 49.)
Ludus:
Nunc experior sitne aceto tibi cor acre in pectore.
(*Eiusd.* Bacchid. III, 3, 1)

Skämtet, denna så kallade Italiska ättika (*Italum acetum* — *Hor.* Sat. I, 7, 32), var en äkta national tillsats till hvarje andlig spis. Det blandade sig icke blott i bröllopspoesien (hvarom ndf.) och i de landtliga festerna (*Hor.* Epist. II, 1, 145 &c.), utan äfven i folkets tillfälliga möten (*Hor.* Sat. I, 7, 30—1. *Vergilii* Ecl. 3.). Det fanns såsom en nödvändig beståndsdel uti sjelfva den religiösa culten. Såsom narren ("the clown" eller hvad han eljest kallades) fick vara med i en nyare dramatiks mest allvarliga sorgspel, visade sig den mimiske upptågsmakaren eller en lustig chor af Silener och Satyrer uti Romarnes mest högtidliga acter och processioner: såsom vid de circensiska spelen (*Dionys.* VII, 72); vid likbegängelser (*Suetonii* Vespas. 19); och vid triumphtågen (*Appiani* Punic. VIII, 76), i hvilka stundom hela hären öfvertog "den lustiga personens" roll. Det ursprungliga, vanliga och äkta Italiska sättet för skämtsångens utförande bestod dock deri, att han improviserades af vexelsångare eller af en dubbelchor (*Livius* IV, 53. *Plinii* Nat. H XIX, 41, §. 144). Vid alla, så väl hvardagliga som festliga, tillfällen herrskade en "skämtsam ysterhet, som var i sin ordning" (*solemnis lascivia* — *Livius*, l. c.).

---

[252]) Om glädjeropen: Talassio! och Io, Hymen, Hymenæe! se det föregående. Om bifallsropen till talarne se Cic. de Orat. III, 26. Om acclamatio adversa populi ib. II, 83, § 339. Om Io triumphe! och öfriga acclamationer se nedanf. vid soldaternas triumphsånger.

Om nu än den bildade delen af nationen satte föga värde på folkets *inconditi versus* (*Livius*, l. c.), så tog dock den gemensamma skämtlusten äfven hos dem ut sin rätt. Skillnaden var blott, att skämtet i hufvudstaden var mera "kryddadt" och "städadt": det kallades *urbani sales* (*Cicero*, Epist. ad Fam. IX, 15, §. 2). Cicero satte stort värde på det nationala skämtet och ansåg det till och med innebära större skärpa, än det verldsbekanta Attiska saltet. Han yttrar, l c.:

Accedunt non Attici, sed salsiores, quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. Ego autem mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, præsertim quum eas videam primum oblitas Latio tum, quum in urbem nostram est infusa peregrinitas nunc vero etiam braccatis et transalpinis rationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat.

Hvad Cicero i sednare delen af detta yttrande påstår, nämligen att det nationala skämtet helt och hållet dött ut i den Romerska verlden, *ut nullum veteris leporis vestigium appareat*, synes likväl icke bekräftas af erfarenheten. Skämtlusten och skämtet kunna, under utländskt inflytande (tum, quum in urbem nostram est infusa peregrinitas) och sedermera under utländskt betryck, hafva aftagit och tidtals tystnat; men de hafva aldrig utdött. De hafva tvärtom egt nog lifskraft att fortsätta sin tillvaro ända till våra dagar. Hvarje resande i Italien (t. ex. *Wilhelm Müller* uti "Rom, Römer und Römerinnen." I, 45. II, 206) vet att förtälja om det nationala Italienska skämtet, som öfverallt yttrar sig, i tal såväl som i sång, ifrån öknamnen och smeknamnen, som på äkta classiskt vis äro hämtade från något kroppslyte (*Hor.* Sat. I, 3, 43 sqq.), intill de skämtsamma bröllopssångerna och de improviserade vexelsångerna Kringvandrande sångare, som föredrogo för allmänheten sina grofva skämtvisor, synas tidigt varit till i Latium och hafva varit kända under benämningarne *grassatores* (*Gellius*, XI, 2, §. 5), *spatiatores* och *fescennini* (*Festus*, s. v. *Spatiatorem*). Bland den rikdom af skämtsamma sånger, som Romerska folkpoesien besitter, vilja vi här fästa uppmärksamheten på följande särskildta slag.

Brölloppsqväden af uteslutande skämtsam art och dertill af ytterst lättsinnig beskaffenhet utfördes vanligtvis, såsom andra epithalamia, då brudparet gått in i gemaket, af de utanför stående brölloppsgästerna. Den nationala tibian beledsagade ofta dessa serenader.

Pueri obscoenis verbis novæ nuptulæ aures returant.
(*Varro* apud *Nonium*, p. 167, 6.)

Nuptias clausa domo fecimus. In contubernium deducta servi domina est. — Inter nuptiales fescenninos in crucem generi nostri iocabantur.
(*Senecæ* Controvers. III, 21 med.)

Cfr. *Plinii* Nat. Hist. XV, 24. *Senecæ* Medea, I, 109 & 113 *Ausonii* Parecbasis Centon. Nupt. *Cyprianus* de habitu virginum, cap. 18 ed. *Goldhorn*. Lips. 1839.

Ducant pervigiles carmina tibiæ,
Permissisque iocis turba licentior
Exsultet tetricis libera legibus.
(*Claudiani* Fescennina, 128—30 l. IV, 30—2.)

Psallente plectro concinentur nuptiæ,
Fidibusque lux Fescennina proderit.
(*Mart. Capella* de nuptiis Philologiæ IX, §. 904.)

Ne diu taceat procax
Fescennina locutio.
(*Catulli* LXI, 119—20 l. 122—3.)

Claudiani ofvanomtalta *Fescennina in nuptias Honorii et Mariæ* äro ett sednare tiders försök i denna diktart.

Digitized by Google

§. 75.

Inom de Romerska härarne odlades flitigt den skämtsamma och satiriska poesien. Udden var icke blott rigtad mot befäl och öfverhet, utan stundom ock mot soldaterna sjelfva, såsom i följande versstump, diktad då Galba, den blifvande Kejsaren, öfvertog befälet i Gallien och bland legionerna genast införde en strängare manstukt. I versen inblandas dock ett sidohugg åt den mera slappe företrädaren i befälet, Cn Lentulus Gætulicus.

Disce miles, militare: Galba est, non Gætulicus.

(*Suetonii* Galba, 6.)

Den största delen af soldatpoesien utgöres dock af triumphsångerna och de dermed sammanhängande *iocis sollemnibus* (*Livii* III, 29). Dessa truppernas improvisationer voro, åtminstone i början, icke uteslutande satiriska. De segrande soldaterna hafva utan tvifvel ofta beledsagat sin fältherres vagn i det de på allvar prisat hans bedrifter. Se: *Livius*, l. c. *Dionysius*, II, 34.

In eum milites carmina incondita, æquantes cum Romulo, canere.

(*Livius*, IV, 20. Cfr. IV, 53 V, 49.)

Celebrata inconditis carminibus militaribus non magis victoria Q. Fabii, quam mors præclara P. Deci est.

(*Livius*, X, 30.)

Detta säges i synnerhet varit förhållandet, då de skänker, som triumphatorn plägade utdela åt trupperna (*Livius*, XXX, 45. XXXIII, 23. XXXIV, 52, och flerst. *Appiani* Punic. 66) varit särdeles hetydliga. Man hörde då kring triumphvagnen icke blott soldaternas vanliga rop: Io triumphe! (*Varro* de L. L. VI, §. 98), icke blott deras skämtande utfall, utan ock qväden, som voro så affattade, ut facile appareret, in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici (*Livius*, XXXIX, 7). Till dessa sednare äro att hänföra den ofvanför ifrån *Vopiscus* anförda soldatsången till Aureliani ära. Ett likadant genljud från triumphsången tycker man sig förnimma uti *M'. Acilii Glabrionis* votivtafla på *Aedes Pietatis* (*Livius*, XL, 34), hvarifrån denne vers är oss bevarad:

Fundit, fugat, prosternit maximas legiones.

(*Atilius Fortunatianus*, p. 2680.)

Skämtsångerna voro dock ännu mera i bruk vid triumpherna och utgjorde en väsendtlig beståndsdel af dessa fester. Man får icke föreställa sig dem uppkomna såsom protester mot orättmätiga triumpher eller såsom utbrott af personlig ovilja. Slika omständigheter hafva utan tvifvel ytterligare skärpt satirens udd; men sjelfva ursprunget och anledningen äro allenast att söka i den äkta classiska seden att alltid förbinda det comiska med det djupt allvarliga, hvilken, efter hvad vi sett i det föregående, framträdde vid alla festliga handlingar. Man må heller icke tro att triumphsångerna, huru smädande de än voro, kunde innefattas i det förbud mot nidvisor, som vi sett decemvirallagarne stadga:

Sei quei pipulod occentassit carmenve condidissit, quod infamiam faxit flagitiomque alterei, fuste feritod.
(XII Tabb. VIII, fragm 1.)

Det, som här förbjudes, är tydligen den under förberedelse och med öfverläggning författade, särdeles i skrift affattade och offentliggjorda versen, *carmen conditum*, ingalunda den i skrift icke bevarade, oförberedda improvisationen, *carmen inconditum*. Af det sistnämnda slaget voro soldaternas smädande triumphsånger; ty de berömmande voro åtminstone oförberedda: och man kan icke gerna antaga, att större flit blifvit nedlagd på nidvisorna, än på lofsångerna. Om Romuli krigshär säges uttryckligen, att den i triumphtåget öfver Antemnater och Cæninenser var *τὸν ἡγεμόνα κυδαίνουσα ποιήμασιν αὐτοσχεδίοις* (*Dionysius*, II, 34). Längre fram hos samme författare heter det likaledes om soldaterna: *Νῦν δὲ ποιήματα ᾄδουσιν αὐτοσχέδια*[253]). All folkdiktning är i grunden improvisation: och den Romerska lagstiftningen var alltför klok att vilja hämma detta flyktiga utbrott af folkets stämning. Härvid hade dessutom den festliga seden stått öfver lagen. Man blundade derför, äfven under den strängaste styrelse, för den lilla förberedelse, som lägrets poeter kunde hafva tagit sig till dessa qväden, för den hjelp, med hvilken utom hären stående personer kunde hafva tillhandagått, samt för den hyfsning och bearbetning smädedikterna sedermera undergingo, då småningom hela nationen tillegnade sig dessa sånger. Soldatsångerna *skulle* vara improvisationer, oantasteliga af lagen. Med den ytterligaste omtänksamhet har man derför alltid kallat dem versus *inconditi*, för att förebygga allt missförstånd. Från *Livius* vilja vi i detta hänseende anföra ett par exempel.

---

[253]) Jfr. Livii IV, 20. X, 30, der sådana lofqväden benämnas incondita carmina militaria.

Alternis *inconditi* versus militari licentia iactati.
(IV, 53.)

Inter iocos militares, quos *inconditos* iaciunt . . . . . .
(V, 49.)

Såsom de vigtigaste ställen hos *Livius*, rörande triumphvisorna, äro att anse: III, 29. IV, 20 & 53. V, 49. VII, 10 & 38. X, 30. XXVIII, 9. XXXIX, 7.

Emedan *Livius* blott angifver innehållet af dessa sånger, återstår slutligen att meddela exempel på ordalydelsen. Ehuru dessa exempel samtligen blifvit hämtade från en sednare tid, har dock egendomligheten af den Romerska folksången tämligen godt i dem bevarat sig.

Vid Cæsars Galliska triumph (i Juni år 46 f. Chr.), eller åtminstone med anspelning på densamma, äro följande verser diktade:

Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem
(*Suetonii* Cæs. 49.)

Urbani, servate uxores: moechum calvum adducimus.
Aurum in Gallia effutuisti: heic sumpsisti mutuum.
(Ibid. 51.)

Gallos Cæsar in triumphum ducit: idem in curiam.
Galli bracas deposuerunt: latum clavum sumpserunt.
(Ibid. 80.)

Vid Consulerna *M. Aemilii Lepidi* och *L. Munatii Planci* Galliska triumph, 43 f. Chr.

De Germanis, non de Gallis, duo triumphant consules.
(*Velleii Paterc.* Hist Rom. II, 67.)

Vi märka i detta soldatqväde en blodig ordlek med *Germani.* Consulerna hade samma år låtit sätta sina *köttsliga bröder* på proscriptionslistan. *Velleius*, l. c. *Appianus* de bello Civili, IV,

12. Cfr. *Plinii* N. H, XIII, 5. *Solinus*, 46. *Val. Maximus*, VI, 8, 5. Plancus triumpherade den 29 Dec., Lepidus den 31 Dec. nyssnämnda år. Planci broder var L. Plautius Plancus, Lepidi hette Paullus.

Från hela den tid, som å ena sidan begränsas af Augustus, å den andra af Justiniani regering, under hvilken triumpherna kommo ur bruk, ega vi icke några smädande soldatqväden, men väl epigrammer och andra populära nidvisor af högst bitande beskaffenhet.

§. 76.

Under denna tid spelte folkets acclamationer en så mycket vigtigare rôle. Dessa yttringar gåfvos i synnerhet, då Kejsaren eller andra höga personer visade sig på offentliga platser, såsom på fora, theatrarne &c. *Plinii* Panegyr. 3 & 71. *Suetonii* Cæs. 79. *Lampridii* Alex. Sever. 57 &c. Kejsartidens historici meddela oss till öfverflöd senatorernas fada acclamationer till sina herrar. T. ex. *Capitolini* Maximini duo, 16 & 26, Maximus & Balbinus, 2. *Vulcatii Gallicani* Avidius Cassius, 13; men isynnerhet *Trebellii Poll.* Claudius, 4 & 18 samt *Lampridii* Alex. Sever. 6—12.

Sällan hafva väl acclamationerna egt någon metrisk form, ehuru *Tertullianus* anför följande hexametriska acclamation:

De nostris annis tibi Iupiter augeat annos.

(Apologeticus, 35.)

Metrisk är ock den ofvan anförda acclamationen:

Salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus.

(*Suetonii* Calig. 6.)

Dock förete acclamationerna ofta ett slags rhythmisk hållning, t. ex. *Lampridii* Alex. Sever. 56 extr. och framför andra senatens acclamation till Pertinax efter Commodi död (*Lampridii* Commodus, 18 & 19). *Dio Cassius*, som vid tillfället sjelf var närvarande i curian framhåller detta acclamationens behag. *Τὸ εὔρυθμον* vid acclamationerna synes hafva bestått i följande två omständigheter: 1) att lederna voro nära *ἰσοσύλλαβα*: 2) i en utbildad parallelism, i det att nästan samma ord återvända. T. ex.:

Hosti patriæ honores detrahantur!
Parricidæ honores detrahantur!

Och:

Qui senatum occidit, unco trahatur!
Qui innocentes occidit, unco trahatur!

Vidare:

Exaudi Cæsar, delatores ad leonem!
Exaudi Cæsar, Speratum ad leonem!

Och slutligen (hvilket närmar sig rimmande):

Parricidæ gladiatoris memoria aboleatur!
— — — — — — — — — — —
Carnifex senatus more maiorum unco trahatur!
Sævior Domitiano, impurior Nerone, sicut fecit, sic patiatur!
— — — — — — — — — — — — — — —
Gladiatoris cadaver unco trahatur!
Gladiatoris cadaver in spoliario ponatur!

Äfven måste acclamationerna varit uttalade med vissa modulationer i rösten, hvilka gjorde dem sväfvande mellan declamation och sång (Cfr. *Plinii* Epist. II, 14 extr.). Derför återfinna vi de Romerska acclamationerna såsom messande uti den christna församlingen. När den helige *Augustinus* installerade sin efterträdare sålunda:

Presbyterum Eradium mihi successorem volo,

läser man i *Acta ordinationis Eradii* straxt derefter följande ord:

A populo acclamatum est:

Deo gratias, Christo laudes (dictum est vicies ter)! Exaudi Christe, Augustino vita (dictum est sexies decies)! Te patrem, te episcopum (dictum est octies)!

I formellt hänseende skiljer sig denna christliga acclamation föga från de utrop, som i senaten voro brukliga. Hon eger en påfallande likhet med följande till Kejsar Claudius II:

Auguste Claudi, dii te nobis præstent (dictum sexagies)! Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optavimus (dictum quadragies)! Claudi Auguste, te respublica requirebat (dictum quadragies)! Claudi Auguste, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus senator, tu vere princeps (dictum octuagies)! &c.

Vid ett så vidlyftigt upprepande synas förändringar i tonen hafva varit ålagda af sjelfva nödvändigheten. Egentligen hemma på gator, torg och theatrar, samt uppnående sin poetiska höjdpunkt i de soldatqväden, som följde triumphatorns tåg uppåt Sacra Via, hamnade den populära Romerska acclamationen slutligen i curian och i kyrkan, i senatstalen och i den christliga cultens antiphonier och responsorier. På messandets act kunde man ännu tillämpa det, som säges i en senatsacclamation (*Trebellii Pollionis* Claud. 18): Antiqui milites sic egerunt.

På senatens adversæ acclamationes hafva vi i det föregående meddelat ett prof (ur *Lampridii* Commodus, 18 & 19). Ett annat kan hämtas ur *Capitolinus* (Maximi duo, 16). Uttrycken af den slafviska senatens ogillanden förefalla hvarje läsare vidriga; bifallsyttringarne (på hvilka vi också nyligen anfört exempel) äro det icke mindre. Heldre vända vi oss till de ännu återstående, friskare uttrycken af folkets diktning.

§. 77.

Från soldaternas triumphaliska smädedikter öfvergå vi till öfriga personliga smädedikter, till nidvisor och pasquiller. Åt Romarnes nationala böjelse att gifva hvarandra små stickord vid alla glada tillfällen, samt åt deras vana att äfven vid tillfälliga möten utfordra hvarandra till en täflingsstrid i improviserade, om än icke versifierade oqvädinsord, hafva vi redan i det föregående egnat vår uppmärksamhet. I likhet med periodens öfriga producter, kunna dessa smädelser icke räknas till poesien för formens skull, utan för det sätt, på hvilket de föredrogos. De framkastades nämligen i en sjungande ton, på ett slags reciterande sätt. Derför benämnes sättet att utföra dem: *occentare*, sjunga emot någon eller något (t. ex. *ostium*. — *Plauti* Pers. IV, 4, 20. Merc. II, 3, 73); ett ord, som sällan begagnas i god mening (såsom *Plauti* Curc. I, 2, 57. Cas. IV, 3, 8. *Ammianus Marc.* XXX, 5), utan nästan alltid är liktydigt med *convicium facere*, med hvilket uttryck det omskrifves hos *Festus* (s. v. *Occentassint*). Occentationer voro, uti förut ofta citerade fragment af tabula VIII legum decemviralium, förbjudna vid lifsstraff. Och detta straff, eljest så sällsynt uti den Romerska missgerningsbalken, var nu skärpt ända derhän, att afrättningen föregicks af prygelstraff; eller, hvilket mera synes framgå ur sammanhanget och icke saknar sin motsvarighet (t. ex. *Taciti* Ann. III, 27), drefs grymheten så långt, att den brottslige piskades till döds.

Nostræ XII tabulæ quum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis occentavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.

(*Cicero* de republica IV, 10, §. 12, apud *Augustinum* de civitate Dei, II, 9.)

Fustuarium supplicium constitutum erat in auctorem carminum infamium.

(*Porphyrio* ad *Hor.* Epist. II, 1, 152 sqq.)

Hvad här ofvan har blifvit kalladt *convicium* (*Festus* s. v. *Occentassint*) och *carmen infame* (*Porphyrio*, l. c.) eger ock benämningarne *carmen famosum* (*Horatii* Epist. I, 19, 31. *Suetonii* Tiber. 28), *malum carmen* (*Horatii* Sat. II, 1, 82) samt *maledicum carmen* (*Porphyrio* ad h. l.). Kejsar Maximinus kallade dylika satiriska utgjutelser "chordansar, qvickheter och verser," då han, i talet till sin krigshär, säger, att de upproriskas krigiska öfningar icke bestodo i något annat[254]). Slutligen märka vi uttrycket *pipulum* (*Festus*, s. v. *Pipulum*. — *Plauti* Aulul. III, 2, 32. *Varro* de L. L. VII, §. 103. *Cn. Matius* in *Mimiambis* enligt ett betvifladt ställe hos *Gellius*, XX, 9.).

Voro nu *occentatio* och *pipulum* än så strängt förbjudna af XII tabulæ, så tillätο deremot dessa ett annat slags kattmusik framför en vederparts eller ett motvilligt vittnes hus. Detta klagande skrän kallades *vagulatio*, och sättet att utföra det *obvagulare*.

Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito.

(Leg. decemv. Tab. II, fragm. 3, apud *Festum*, s. vv. *Vagulatio* & *Portum*.)

Portum betyder *domum*, enligt *Festus*, s. v. *Portum*. — Det var ett sätt att skaffa sig rättvisa, som påminner om den urgamla, ännu i Indien brukliga Dhurna-sittningen.

Oaktadt lagens stränga förbud, var dock nidvisan, så väl den improviserade som mediterade, dock alltid i högsta flor hos Romarne. Från den förra öfvergick man till den formellt utarbetade. Skalden hotade trotsigt:

---

[254]) *Τὰ πολεμικὰ αὐτοῖς γυμνάσια χοροὶ καὶ σκώμματα καὶ ῥυθμοί.* Herodiani Hist. VII, cap. 8, §. 5 extr. Ed. Imm. Bekker. Lipsiæ, 1855.

> Qui me commorit, melius non tangere! clamo.
> Flebit et insignis tota cantabitur urbe.
> (*Hor.* Sat. II, 1, 45—46.)

Författare, hvilka hufvudsakligast gjort sig kända såsom utgifvare af personliga smädeskrifter, uppträda mer och mer. Vi märka under republiken *Pompeius Lenæus*, Pompeii Magni libertus, som på detta sätt anföll historieskrifvaren Sallustius (se *Suetonius* de illustr. Grammaticis, 15.). Under Cæsarernas tidehvarf anträffas dessa libellister[255]) i stor myckenhet. Vi behöfva blott nämna såsom pasquillanter mot Tiberius: *C. Cominius* (*Taciti* Annal. IV, 31), *Sextius Paconianus* (Ib. VI, 3 & 39) och *Aelius Saturninus* (*Dio Cassius* LVII, 22); mot Caligula: *Sextus Vestilius* (*Taciti* Ann. VI, 9): mot Nero: *Antistius Sosianus* (Ib. XIV, 47) och *Curtius Montanus* (Ib. XVI, 28, 29 & 63); hvilka alla, med undantag af den sistnämnde, som äfven utmärkt sig såsom talare (*Taciti* Hist. IV, 42), icke gjort sig kända för annat författarskap, än smädelser på vers eller prosa. Den Romerska smädelustan, fortplantad in i nyare tiden, hafva vi äfven att tacka för ordet *pasqvill.* Detta ord (på *Ital.* Pasquino eller Pasquillo; hvaraf vidare Pasquinata, samt de *Franska* orden pasquin, pasquil, pasquinade) har nämligen, såsom bekant, sitt ursprung från en skön, antik Torso (från gruppen: Menelaus med Patrocli lik), som redan i slutet af femtonde seklet var uppställd på den plats der han ännu befinner sig, nämligen vid ett hörn af Palazzo Braschi, nära Piazza Navona i Rom. Vid nämnda tidpunkt låg tätt derbredvid en skräddareverkstad. Egaren af densamma, vid namn Pasquino, var känd för sin elaka tunga. Namnet öfvergick snart på bildstoden, på hvilken man brukade om natten fästa anonyma smädeskrifter, hvilka deraf erhöllo namnet pasquinate. Pasquino vexlade satiriska utfall med en annan bildstod, som kallades Marforio (af Martis Forum, upptäcktsorten), och som gifvit namnet åt Via eller Salita di Marforio, en gata, som, i förening med Via di Macel de' Corvi, förer från Piazza di Venezia, förbi C. Publicii Bibuli grafvård, till Forum Romanum. Denna utmärkta staty af en colossal, liggande flodgud (förmodligen Rhen eller Donau) var fordom uppställd i nämnda gata: nu är han flyttad till ingången af Museo Capitolino. Ännu flera statyer blandade sina repliker i Pasquinos och Marforios smädefulla politicerande; bland dessa föreställde en, Facchino, sjelfva folket, under det Pasquino talade i borgerskapets namn, liksom Marforio uti adelns. Alla statyernas qvickheter äro samlade i *Pasquillorum tomi duo*, collect. Cælio Secundo Curione, Eleutheropoli (Basileæ), 1544, in 8:o, en ganska sällsynt bok, så att *Dan. Heinsius* († 1665) ansåg sitt exemplar såsom "*unica Phoenix.*" Samlingens epigrammer ega stort slägttycke med den classiska kejsartidens och kunna anses såsom en litterär fortsättning af dessa, likasom man i Pasquinos och Marforios repliker förnimmer det sista genljudet af den Fescenniniska vexelsången Att göra statyerna till bärare af sina klagomål, var också verkligen icke annat än att upptaga en classisk sed, såsom vi läsa hos *Suetonius* (Nero, 45), att Neros statyer blefvo behäftade med Grekiska smädelser.

---

[255]) Libellus, libellus famosus äro benämningarne för pasquillet i bokform. Suetonii Oct. 55. Cfr. Eiusd. Cæsar, 80. Vitell. 14.

§. 78.

Vi gå nu att meddela prof af smädefulla visor eller dikter, hvilka icke, i likhet med soldaternas triumphqväden, tålt offentligheten, men mer eller mindre hemligt blifvit utspridda bland allmänheten i det gamla Rom. Vi utesluta dock sådana, som, på grund af sin elegiska konstform, icke kunna hafva varit synnerligt populära och, för samma orsak, icke hafva kunnat bibehålla uti sig något af det uttryckssätt, som åsyftas i de tolf taflornas förbud. Sådana äro att läsa i mängd hos *Suetonius*, t. ex. uti Cæs. 20. Oct. 70. Tiber. 59. Neron. 39. Othon. 3. Domitian. 23. Af samma art äro de smädefulla verserne mot Commodus, hvilka bestå af idel pentametrar: de äro ock ursprungligen Grekiska, öfversatta på Latin af en dålig poet (a malo poeta in Latinum translati. *Lampridii* Anton. Diadumenus, 7.). Såsom understuckna anse vi de verser emot Tiberius, hvilka man funnit i *Goldast's* (Melchior Heiminsfells † 1635) efterlemnade papper:

Ternos vetusti congios Falerni &c

De äro att betrakta såsom ett poetiskt utförande af *Suetonii* antydningar i Tiberii 42. Vi utesluta vidare, såsom främmande för vårt syftemål, alla poetiska utfall på Grekiska, t ex. de, hvilka läsas hos *Suetonius* uti Claud. 1, Nero, 39, och Domitian. 14. Slutligen förbigå vi det, som blott är öfversatt från Grekiskan, såsom de satiriska inscriptionerna i *Suetonii* Nero, 45, Alexander Severi svar till den anonyme poeten (*Lampridii* Alex. Sever. 38) samt smädedikterna om Maximinus (*Capitolini* Maximini duo, 9. Cfr. *Herodiani* Histor. VII, 8, §. 5.) och *Macrinus* (*Capitolini* Opil. Macrin. 11 & 14) &c.

Man skref under Cæsars bildstod:

Brutus, quia reges eiecit, consul primus factus est;
Hic, quia consules eiecit, rex postremo factus est.
(*Suetonii* Cæs. 80.)

Under proscriptionerna skref man följande vers på Octaviani staty. Triumvirens härkomst från en argentarius anförer *Suetonius*, uti Vita Augusti, cap. 2 extr. I cap. 70, säges, att Octavianus var känd ut pretiosæ supellectilis Corinthiorumque præcupidus, samt att man trodde honom quosdam propter vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos. Versen, som företer den egenheten, att endast låta bestämma sig af rimmet, lyder:

Pater argentarius,
Ego Corinthiarius.
(*Suetonii* Octav. 70.)

Följande iamber diktades med afseende på Octaviani nederlag i bello Siciliensi:

Postquam bis classe victus naves perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.
(*Suetonius* ibid.)

Om visan mot Galba: "Venit, io, Simus &c." skola vi utförligt tala i afhandlingen om Atellanerna.

Följande skämtsamma verser vexlades emellan Kejsar Hadrianus och en viss Florus, som man icke utan skäl antager vara samme Lucius Annæus Florus, som författat Epitome rerum Romanarum, helst ett uttryck i företalet till detta arbete visar författarens samtidighet med Hadrianus, och *Charisius* (Instit. Gramm. I, p. 38 & 113) citerar bref och verser af en Annæus

Florus, som voro ställda till denne kejsare. Den lätta, om Anacreon påminnande hållningen i dessa iambiskt-trochaiska verser i förening med det äkta folkmässiga skämt, som särdeles i Hadriani replik urladdar sig, måste hafva försäkrat dessa poemer om en vidsträckt utbredning bland allmänheten. Poeten skref så om Kejsaren:

Ego nolo Cæsar esse:
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.
(*Spartiani* Adrianus, 16.)

Kejsaren svarade (cfr. *Victor.* Epit. de Cæsar. 14 med.):

Ego nolo Florus esse:
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.
(Ibidem.)

Af mindre värde är det epigram, som en okänd poet skref öfver Kejsar Alexander Severus. Det stödde sig på folktron, att den blef vacker, som sju dagar efter hvarandra spisade harstek (septem diebus pulchros esse eos, qui leporem comederint. *Lampridii* Alex. Sever. 38. Cfr. *Martialis* Epigramm. V, 29.). Vi återgifva den corrumperade texten efter de förbättringar, som hafva synts oss de bästa.

Pulchrum quod video ducem esse nostrum,
Quem Syrum sua protulit propago,
Venatus facit, et lepus comesus,
Ex quo continuum capit leporem.
(*Lampridius*, l. c.)

Kejsarens svar, såsom författadt på Grekisk vers och oss tillgängligt blott i en klen Latinsk öfversättning (*Lampridius*, l. c.), kunna vi här saklöst utesluta.

§. 79.

Icke allenast mot statens styresmän, äfven mot enskilda, mera bemärkta personer, de må̊nde hafva eller icke hafva något offentligt embete, rigtades versus ludicri.

Sålunda har Juvenalis' gamle Scholiast bevarat oss ett äkta folkqväde mot Sarmentus. Denne gycklare (scurra), som ursprungligen var M. Favonii slaf, kom, efter sin proscriberade herres frånfälle, med annat gods i Mæcenas' ego. Han blef då frigifven och upphöjd till scriba quæstorius. På Horatii ryktbara iter Brundusinum uppträder han i Mæcenas' följe; och skalden har (Satir. I, 5, 51 sqq.) med komisk högtidlighet odödliggjort hans ordstrid med Oscern Cicirrhus Messius. Likaledes har *Quintilianus* (Instt. Orat. VI, 3, §. 58) bevarat oss en af hans otidigheter. I sitt quæstoriska öfvermod brukade han att på theatern taga plats bland equites Romani; hvarvid han från folket fick till lifs dess tankar om hans skrifvaresyssla och dess hotelse om handgriplig tillrättavisning uti följande verser:

Aliud scriptum habet Sarmentus, aliud populus voluerat.
Digna dignis: sic Sarmentus habeat crassas compedes.
Rustici, ne nil agatis: aliquis Sarmentum alliget.
(*Scholiasta* vetus in *Juvenalis* Sat. V, 3.)

Från Ciceros tid ega vi följande folkdiktning. I *Epist. ad Atticum* (VI, epist. 2 §. 10, hvilket bref är från år 50 f. Chr.) omtalas en viss *Sempronius Rufus* eller *Rufio* (ib. XIV, 14 §. 2), som af *Cælius* (Epist. ad Famil. VIII, 8 §. 1) erhåller förnamnet *Gaius* [256]), bekant för sina strider med Vestorius och M Tuccius, och hvilkens *εὐήθειαν Cicero*, på först anförda ställe, förlöjligar. Denne Sempronius var den förste, som för sin taffel lät anrätta storkungar (ciconiarum pulli): de båda Planci hade före honom infört bruket att servera äldre storkar (cfr *Petronii* Satyr. 55.). Som nu storken hölls i icke mindre helgd hos de Gamle (*Plinii* Nat. Hist. X, 31 extr.), än han hålles i Skåne, blef folket så uppbragt öfver Sempronii barbariska frosseri, att det icke ens ville gifva honom sju röster, då han sökte att blifva prætor; och så "har folket hämnats storkarnes död", säger den gamla visan. Det synes ock hafva hämnats genom att öknämna Sempronius med anledning af hans felslagna ansökan till præturen. Han fick allt framgent heta "för-detta-prætorn" (prætorius. *Horatii* Sat. II, 2,

---

[256]) Han kallas Asinius af Commentator Crnquianus in Horatii Sat. II, 2, 50.

50), likasom om han verkligen beklädt embetet. På detta öknamn och på de af Sempronius införda nya rätterna, rhombus et ciconia, anspelar *Horatius* (l. c. 49—50) i följande ord:

Piggvarn gick helt trygg, och i tryggt bo hvilade storken,
Till dess *Prætorn* med *sitt* exempel er lärde. —
(*Ek's* öfvers.)

I första versen af den smädedikt, vi nu skola anföra, förekommer det ovanliga ordet *conditor* (af *condire*. Cfr. *Cicero* pro Cluentio, 26, §. 71 extr.)

Ciconiarum Rufus iste conditor!
Hic est duobus elegantior Plancis.
Suffragiorum puncta non tulit septem:
Ciconiarum populus ultus est mortem.
(*Porphyrio* in *Horatii* Sat. II, 2, 50.)

Slutligen hafva vi att anföra en nidvisa från år 43 f. Chr. om den tappre Picentinaren *P. Ventidius Bassus*. Ofvannämnde år blef denne man, som i ungdomen förtjent sitt uppehälle med att lefverera vagnar och dragare åt öfverbetspersoner, som reste till provinserna (*Gellius*, XV, 4, §. 3), för en kort tid upphöjd till Consul. Romarne, som dömde, att han lefvat *sordide* (*Gellius*, l. c.), sparade icke på hån mot "mulåsne-ryktaren" (mulos qui fricabat) och "mulåsne-drifvaren" (mulio. — *Cicero* apud *Plinium*: Nat. Hist. VII, 44, §. 135. — *Plancus* in *Ciceronis* Epist. ad Famil. X, 18, §. 3.). Mot den nye consuln utgöt sig folkets ovilja i följande verser:

Concurrite omnes augures, aruspices!
Portentum inusitatum conflatum est recens:
Nam mulos qui fricabat, consul factus est.
(*Gellius*, XV, 4, §. 3.)

Mot samme Ventidius synes ock det epigram vara rigtadt, som är infördt bland *Catalecta Vergiliana* (VIII edid. *Paldamus*. Lipsiæ, 1854.):

Sabinus ille, quem videtis, hospites,
Ait fuisse mulio celerrimus,
&c.

Men åtminstone är det en tydlig parodi på *Catulli* Carm. IV:

Phaselus ille, quem videtis, hospites,
Ait fuisse navium celerrimus,
&c.

§. 80.

Öfvergången från det episkt-lyriska qvädet 257) till drama bildas hos Romarne, såsom hos andra folkslag, genom vexelsången. Vi hafva i det föregående sett, att denne var hos de gamle Romare mera i bruk, än han varit hos något annat, äldre eller nyare, historiskt folk. Derför är tillstymmelsen till dramatik tidig hos Romarne. Derföre får också den dramatiska konsten hos Romarne en så förundransvärdt tidig utveckling, att deras bildning synes hafva tagit en motsatt gång mot andra folkslags, i det hon visar sig hafva börjat med det, hvarmed bildningen hos andra nationer plägar sluta.

Dramats tidiga utveckling hos Romarne kan alltså förklaras icke blott af de Italiska folkens synnerliga anlag för dramatisk framställning 258), utan ock af det rika dramatiska element, som från början låg i folkdiktningen. Med sådana anlag, och då en replikerande vexelsång med särskildà sångröler var förherrskande i all Romersk folkpoesi, blef en tidig uppkomst af dramat en nödvändighet.

Vexelsången förekommer under åtskilliga benämningar, såsom *versus alterni* (*Horatii* Epist. II, 1, 146. *Vergilii* Eclog. VII, 18) och *carmina alterna* (*Vergilii* Eclog. V, 14). Han uttryckes vidare genom *occentare* och *succinere* (*Festus*, s. v. *Occentassint*. — *Horatii* Epist. I, 17, 48. *Calpurnii* Eclog. IV, 79.). Vexlingen betecknas ofta genom adverbiella uttryck i förening med ord, som utmärka sången. Sålunda genom *deinceps* (*Cic.* Tusc. Disp. IV, 2, §. 3: deinceps canere). Vidare genom *vicissim* (*Vergilii* Eclog. III, 28) och *certatim* (*Horatii* Sat. I, 5, 17: certatim ca-

---

257) Just på denna gräns mellan epos och lyrik står Romerska folkvisan. På samma punkt befinnes ock den Nordiska folkvisan. Se Geijer: Om Omqvädet (i Svenska Folkvisor, Del. III, pag. 235.)

258) Ett anlag, som icke minst gifver sig tillkänna i den nästan sceniska gesticulation, hvilken ännu så gerna beledsagar sjelfva samtalsspråket i deras hvardagslif.

uere). Likaledes genom *alternis* (abl. plur. af *alterna*). T. ex. *Livii* IV, 53: *alternis* inconditi versus iactati.

Alternis dicetis: amant alterna Camenae.
(*Vergilii* Eclog. III, 59.)

Sångens vexlande utförande kan också uttryckas genom det frequentativa verbet *cantitare*, som stundom, för ytterligare tydlighets skull, förenas med orden *a singulis*.

Næniam inter exsequias *cantitabant*.
(*Festus*, s. v. *Nænia*.)

Illa carmina . . . . . *cantitata a singulis* . . . .
(Cic. *Brutus*, 19, §. 15.)

Samma uttryck vinnes genom hopställningen af *cantare* och *respondere*.

Et *cantare* pares et *respondere* parati.
(*Vergilii* Eclog. VII, 5.)

Amoebæum carmen är ett af sednare Grammatici (t. ex. *Servius* ad *Vergilii* Eclog. III, 28 &c.) bildadt uttryck efter det Grekiska *ἆσμα ἀμοιβαῖον* eller *δι' ἀμοιβαίων ἀείδειν* (*Theocriti* Idyll. VII, 61), likasom det Latinska *cantare et respondere* (*Vergilii* Eclog. VII, 5) motsvarar Grekernas *ᾄδειν καὶ ἀντᾴδειν*.

Vexelsången har redan öfverallt trädt oss till mötes: vid måltiderna, der förfädrens bragder besjöngos (morem apud maiores hunc epularum fuisse, ut *deinceps*, qui accubarent, canerent &c. *Cic.* Tusc. Dispp. IV, 2, §. 3.); vid likbegängelser (*Festus*, s. v. *Nænia*, coll. c. *Cic.* Brut. 19, §. 75); vid alla religiösa fester (Semunis *alternei* advocapit cunctos. *Carm. Fratrum Arval.* 4. Cfr. *Horatii* Carmen seculare); i soldaternas triumphqväden (*alternis* inconditi versus militari licentia iactati. *Livius*, IV, 53); vid landtliga skördefester (*versibus alternis* opprobria rustica fudit. *Horatii* Epist. II, 1, 146.); i besvärjelseformler (*alterna* loquentes. *Hor.* Sat. I, 8, 40.); i kärleksvisan (*certatim*. *Hor.* Sat. I, 5, 17); i det tillfälliga gycklande sammandrabbandet, för hvilket Romarne hade uttrycket *occentare* (*Festus*, s. v. *Occentassint*. Cfr. *Hor.* Sat. I, 7, 30 sqq.); vid brölloppshögtidligheter, der ynglingars chor omvexlade med jungfrurs (såsom i *Catulli* Carm. LXII); i herdeqväden (Cantibus iste tuis *alterno* succinat ore. *Calpurnii* Eclog. IV, 79. Cfr. *Vergilii* Eclog. III, 59 &c.) —

ja, i sjelfva tiggarnes slagdängor (*Hor.* Epist. I, 17, 48. Cfr. *Schol.* ad h. l.).

§. 81.

I. Det aldra första steget, som den lyriskt-episka vexelsången tagit på det dramatiska området, synes, enligt hvad vi anmärkt i det föregående, vara gjordt uti *Clarorum virorum laudes*, i det de sjungande gästerna, hvar i sin ordning (*deinceps.* — *Cic.* Tusc. Disp. IV, 2, §. 3) öfvertagit särskilda sångrôler, under det hufvudmannen för sången upprätthöll sjelfva den episka gången i hjelteqvädet. Sålunda, t. ex. är det icke otroligt, att, vid beprisandet af C. Mucii hjeltedater, hvilka ännu, sådana de af *Livius* (II, 12) framställas, bära spår uti sig af traditionell folkpoesi, den ene framfört C. Mucii hjeltemodiga bekännelse, den andre Konung Porsinas lika högsinnade dom.

Samma första steg, samma början till ett dramatiskt diverbium, hafva vi att märka vid de landtliga skördefester, i hvilka vi hafva att söka skådespelskonstens första ursprung, och utan hvilkas inflytande städernas konstmässiga drama aldrig skulle blifvit till: man skulle hafva stannat vid den råa tillstymmelsen till dramatisk dialog, som vi funnit i clarorum virorum laudes.

Liksom landtfolket i Grekland i vinskördsfesten firade Dionysos, så firade det Romerska sin *Liber* (*Loebesus* eller måhända till och med, enligt *Servius* ad *Vergilii* Georg. I, 7, *Loebasius*) och sin *Libera*[259], gudaväsenden, som snart, när den Bacchiska culten öfvergick till Italien, sammansmulto med Bacchus och Ceres (*Vergilii* Georg. l. c.). Att ingå i en mythologisk undersökning om dessa gudomligheter, vore att aflägsna sig från ämnet. Det är nog att här fasthålla, att de voro Fornitaliska, att deras fester i skördeanden voro Fornitaliska, samt att de väsendtligen voro desamma, som ofvannämnda Grekiska gudomligheter. Då deltagarne i de landtliga festerna prisade dessa Gudar i vexelsånger och förtäljde, på sitt reciterande sätt, sagor om dem, måste, så vidt sagornas innehåll medgaf, samma utdelning af sångröler egt rum, som vid de Fornromerska gästabudssångerna.

---

[259] Hos Horatius (Epist. II, 1. 144) kallas de Tellus och Silvanus. Varro (de R. R I, 1. 4) uppräknar sex gudapar, qui maxime agricolarum duces sunt. De visa sig, vid närmare granskning, ega en fullkomlig motsvarighet till hvarandra — ja, egentligen icke annat vara, än det gamla gudaparet Liber och Libera, hvilket, i följd af särskildt betraktade egenskaper, sedermera fästat vid sig blandade namn från den Grekiskt-Romerska mythologien och den personifierande naturdyrkan. I den Varronianska uppräkningen sammanställas Jupiter och Tellus, Liber och Ceres.

§. 82.

II. Ett ytterligare framsteg till vinnande af dramatisk character uppnådde folkdiktningen genom införandet af sjungande danschor vid de landtliga festerna: hvarvid man också redan började ett slags maskering, i det man färgade ansigtet med mönja. Detta skedde åter för att föreställa skogskonungen, den till Dionysiska gudakretsen hörande *Pan* eller den med honom identifierade Latinska guden *Silvanus*. Pan var en vän af de landtliga dansarne (φιλόχορος); och om hans röda anlete talas ofta hos de Gamle [260]).

Agricola et *minio* suffusus, Bacche, rubenti
Primus inexperta duxit ab arte *choros*.
(*Tibulli* Eleg. II, 1, 55—56.)

Häraf se vi, att hos Romare, så väl som hos Greker, dramats vagga är ställd inom Bacchusculten och de vinskördsfester, som med denna dyrkan egde sammanhang. Också förlorade det antika dramat aldrig fullkomligt sin character af religiös fest.

Snart inträdde en ytterligare maskering, i det man af bark skar sig grinande skråpukar.

Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni
Versibus incomptis ludunt risuque soluto,
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,
Et te, Bacche, vocant per carmina læta. ——
(*Vergilii* Georg. II, 385—388.)

Det var Faunernas och Satyrernas grimacerande hop, som i dessa maskerades dansar anställde sitt Dionysiska tåg.

---

[260]) T. ex. Pan, quem vidimus minio rubentem. Vergilii Eclog. X, 26—27. rubicunda fronte. Silius Ital. XIII, 332.

Under det att choren sålunda svärmade omkring och de dansande icke blott uttömde sig i lofsånger öfver guden och hans rika välsignelser, utan ock gäfvo fri luft åt sin berusade glädje, ryckte de in i sin yra hvirfvel alla, som de mötte — alla, som ursprungligen icke voro delaktiga af samma Bacchiska hänförelse, som de sjelfva. Det var en förtrollande danslek, som grep alla med magisk makt (fascinum), sådan Dionysosculten från början utöfvade (se Pentheus-sagan) — oemotståndlig, såsom de Orphiska tonerna, såsom Medeltidens dæmoniska danslust (man påminne sig sagorna om der Veitstanz och la Tarantella), såsom Neckens lockelser, såsom den vilda strängalåten, Fanitullen, i Hallingdal. Det dansade qväde (*versus*, halft i den betydelse, hvari ordet förekommer i *Plauti* Stichus, V, 7, 2), hvarmed de Bacchiskt hänförda ryckte alla inom sin trollkrets, var i sanning en *versus fascininus* (fascini plenus l. fascinosus), en benämning, som sedermera allmänt förbyttes till *versus fescenninus* (jfr ordet *fescemnoe* l. *fescenoe* hos *Paulus Diaconus*, p. 86 ed. *Müll.*). Ordet är tydligen i närmaste slägtförbindelse med de Grekiska *φασκαίνειν* l. *βασκαίνειν*, *βάσκανος* och *βασκανία*. Denna ursprungliga betydelse har föresväfvat *Paulus Diaconus*, då han säger (p. 85): *Fescennini* versus ideo dicti, quia fascinum putabantur arcere.

§. 83.

I enlighet dermed, att *fabulæ Attellanæ* härledas från staden *Atella*, plägar man härleda *versus Fescennini* från en stad, *Fescennia* eller *Fescennium*, belägen i sydliga delen af Etrurien, på *ager Faliscus*, i närheten af nuvarande *Cività Castellana*. Denna stad hade, enligt *Dionysius* (Antt. Rom. I, 21) Siculisk befolkning. *Servius* (ad *Vergilii* Aen. VII, 695), som origtigt förlägger denna stad till Campanien, uppgifver, lika origtigt, att invånarne ledde sin *originem ab Atheniensibus*. Härledningen skyddas af följande auctoriteter: *Schol. vet.* ad *Hor.* Epist. II, 1, 145; *Acron* ad h. l.; *Servius*, l. c.; *Paulus Diaconus*, s. v. *Fescennini versus*, p. 85. Men han är likväl falsk. Ty ehuru de Gamle tala om *det Fescenninska* (adj. *Fescenninus*) och om *Fescenniner* (*Fescennini*) såsom en Faliscisk folkstam (*Vergilii* Aen. VII, 695: Hi *Fescenninas* acies Aequosque Faliscos &c.), nämnes dock blott på ett *enda* ställe[261]) *Fescennia*, och på *intet* ställe är taladt om *Fescennium*. Deremot omtalas väl både urbs *Fescennina* och oppidum *Fescenninum*. Endast *Dionysius* (Antt. Rom. I, 21) har, för att uttrycka Fescenninernas vistelseort, tillskapat stadsnamnet *Φασκένιον* (efter de flesta Codd.; efter andra: *Φασκέννιον*). Detta stadsnamn vore på Latin närmast *Phascenium*, såsom *Ritschl* ock har öfversatt detsamma (*Dionys. Halicarn.* Bonnæ, 1846). Jemte *Phascenium* förekommer ock det ovanliga stadsnamnet *Φαλέριον* i stället för den andra Falisciska staden *Falerii*. Namnet *Phascenium* förekommer dock icke hos någon Latinsk författare. Den vanliga benämningen på Fescenninernas stad synes alltså icke varit någon annan än namnet på inbyggarne, nämligen *Fescennini*, i likhet med staden *Leontini*, åt hvilken likaledes en Grek (*Ptolemæus:* Geogr. III, 4) skapat namnet *Λεόντιον*. Deremot omtalas *den Fescenninska* staden hos följande.

Fescenninum oppidum est Campaniæ &c.

(*Servius* ad Vergilii Aen. VII, 695.)

Fescennini versus ex *urbe Fescennina* dicuntur allati &c.

(*Paulus Diaconus*, p. 85.)

Fescenninerna, såsom tillhörande hela mellersta Italiens nationalitet, kunde icke, såsom de merå lokala Atellanerna, benämnas efter en särskild ort[262]).

Det var icke allenast den Bacchiska dansen, som med sin rhythmiska hänförelse (insano motu. *Ovidii* Metam. III, 711) egde denna magiska verkan. Till rhythmen sällade sig ock ordets trollmakt; och det Grekiska *φασκαίνειν* (af *φάσκειν*, tala[263]) häntyder på besvärjelsen, på trollformlen, såsom förhexandets lifsprincip (hvarför *βάσκανον καὶ γόητες* är en vanlig sammanställning, t. ex. *Stobæi* Serm. XXXVIII, 225. *Zenobii* Proverb. Cent. V, 41.). Versen, sådan han här var förenad med sång och dans, förtrollade icke blott genom sin höga religiösa lyftning, utan fastmer genom sin vilda ysterhet, sina sinnliga eggelser, och aldra mest genom sin otyglade skämtlust, genom det skoningslösa hån, som slungades, i stället för thyrsen (misso thyrso. *Ovidii* Metam. III, 712), mot alla profana, alla, som stannat utanför det svärmande danståget. En gång lössläppt, tog skämtet helt och hållet öfverhand: man öfvade det mot hvarandra, då ingen profan var tillfinnandes. Detta fria skämt, som var så införlifvadt med landtfolkets nöjen, och särdeles med deras måltider och fester (*Hor.* Epist. II, 1, 146. *Lucretius*, V, 1396—1403), beherrskade snart och utträngde all annan festlighet. Det blef slutligen chordansens och festens enda trollmedel. Den magiska kraft, som sagan tillskref chordansen, och som gifvit ursprung till benämningen *versus fascininus*, öfverflyttades på skämtdikterna, som nu ensamma kallades *versus fescennini*. Snart glömdes helt och hållet det sagolika ursprunget till benämningen. Med *versus fescennini* förstod man intet annat, än otyglade, spefulla vexelsånger vid vinskördsfesterna, då deremot de Grekiska orden *βασκαίνειν* och *βάσκανος*, jemte sina med tadel och försmädelse sammanhängande betydelser, dock bibehålla den af förtrollning. Ensamt är likväl denna sistnämnda betydelse herrskande i de med adjectivet *fescenninus* närmast beslägtade Latinska orden: *fascinum*, *fascinare*, *fascinatio*, *effascinare*, *præfiscini*. Ordet *fascinare* (liksom det Grek. *βασκαίνειν*) har dock hufvudsakligen stannat vid betydelsen af förtrollning genom det ominösa ordet eller det onda ögat (mal' occhio), hvilket sednare slag af hexeri ännu är i Italien bekant under namnet *fascino* eller det ännu vanligare *jettatura*.

---

[261]) Detta enda ställe är Plinii Nat. Hist. III, 8 (cap. V, §. 52 ed. Sillig.).

[262]) Det är klart, att benämningen versus Fescennini icke tillkännagifver något visst versslag, utan blott arten af poesien: skämtande sånger, smädedikter. Versslaget var den på dessa tider ensamt brukliga versus Saturnius.

[263]) Βάσκω l. φάσκω, hvaraf βασκαίνειν l. φασκαίνειν, har väl ursprungligen icke blott egt betydelsen tala, utan äfven antydt en kroppslig rörelse. Denna nu förgångna betydelse, för hvilken vi icke kunna anföra något bevisställe, antydes dock af imperativen βάσκε (tydligen af det förgångna, med βαίνω och βιβάζω beslägtade βάσκω, hvaraf βασκαίνω, lika tydligt, blott är en förlängning), som hos de bästa författare förekommer i sammanställningen βάσκ' ἴθι, gå bort! Det är en möjlighet att φάσκειν l. βάσκειν haft betydelsen gå och mumla trollformler. I likhet härmed

§. 84.

III. Dansen och det reciterande föredraget förbundo sig till ett helt på följande sätt. En af deltagarne ställde sig, för att

---

såg Horatius Canidia framgå tjutande (vadere ululantem. Hor. Sat. I. 8. 23—25).

bättre ses och höras, på någon upphöjning. Hans reciterande berättelse om Gudens uppenbarelser och verk afbröts som oftast af chorens dans och sång. Upphöjningen har troligtvis i första början icke varit annat, än en kulle; sedermera en enkel brädställning eller bord (*ἐλεός, τράπεζα ἀρχαία. Iulii Pollucis* Onomastic. IV, 123). Thespis' bekanta theatraliska kärra (*Hor*. Art. poet. 276: Dicitur et plaustris vexisse poemata Thespis) har intet annat varit, än ett par på hjulredskap lagda bräder. Den talrika danschoren åter kunde icke erhålla någon upphöjd skådeplats, och behöfde heller icke en sådan: han behöfde blott en dansplats, och fann denna, tillräcklig och god, öfverallt på den naturliga marken. Om man nu tänker sig den åskådande mängden i en, af sjelfva åskådandets behof bildad, halfkrets omkring sångaren och choren, så ega vi redan här grundritningen till den antika theatern i dess tre delar, nämligen: 1) *scæna* (*ἡ σκηνή*) eller skådebanan, den ställning, på hvilken skådespelaren fattat plats: 2) *orchestra* (*ἡ ὀρχήστρα*) eller dansplatsen (af *ὀρχέομαι*) för choren, samt 3) *theatrum* (*τὸ ϑέατρον* af *ϑεάομαι*) eller den af *åskådarne* slutna halfkretsen[264]). Denna sistnämnda behöfver man blott föreställa sig amphitheatraliskt upphöjd, så är den antika theaterbyggnaden färdig, på decorationerna när, hvilka aldrig spelat någon stor rôle på de Gamles theatrar.

En vacker teckning af den äldsta scenens enkla, landtliga prydnader i motsatts mot de dyrbara materialier, som sedermera användes på de Romerska theaterbyggnaderna, gifvas i följande verser:

Tunc neque marmoreo pendebant vela theatro:
  Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.
Illic, quos tulerant nemorosa Palatia, frondes
  Simpliciter positæ; scæna sine arte fuit.
In gradibus sedit populus de cespite factis,
  Qualibet hirsutas fronte tegente comas.
(*Ovidii* Art. amat. I, 103—108.)

---

[264]) På den Romerska theatern var den vanliga benämningen för skådebanan **proscænium** l. **pulpitum** och för åskådarnes plats **cavea**. Då chordansen icke hade stort att betyda i det Romerska skådespelet blef **orchestra** i den Romerska theatern förvandlad till ett slags parquet för senatorerna.

Med tiden trädde dramat ut ifrån den inskränkta mythiska kretsen. Med förvåning hörde åhörarne talaren berätta om allt annat, än om de landtliga Gudarne, likasom choren behandla helt profana ämnen. Det var på denna utvecklingsgrad af det Grekiska skådespelet, som en åhörare berättas hafva utropat det bekanta: "Ingenting med afseende på Bacchus" (*οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον*)! På den motsvarande punkten i det Romerska dramats utveckling synas *versus Fescennini* eller de skämtsamma vexelsånger, som utgingo från och alltid hade afseende på vinskördsfesten, hafva något trädt i bakgrunden för *Saturæ* (af *lanx satura* eller den skål med fruktoffer, som frambars åt Ceres [265]), d. v. s. de både med festen och sinsemellan osammanhängande skämtdikterna af blandadt profant innehåll, hvilka det blef sed att vid hvarje landtlig fest frambära åt folket, lika regelmässigt som fruktoffret frambars åt den landtliga gudinnan [266]). Det var

---

[265]) Mommsen (Röm. Gesch. 2 Aufl. I, 28) förklarar satura helt enkelt såsom "der Mummenschanz der vollen Leute (*σάτυροι*)." — Om lances se t. ex. Vergilii Georgic. II, 194 & 394.

[266]) Det torde vara tillräckligt att från de Gamle anteckna följande definitioner på ordet satura.

Satura et cibi genus, ex variis rebus conditum, est et lex multis aliis legibus conferta [den sistnämnda betydelsen synes hafva uppstått genom oriktig förklaring af uttrycket per saturam i det, som följer]. Itaque in sanctione legum adscribitur: Neve per saturam [d. v. s. samtaget, i klump = utan afseende på det, som bör noga åtskiljas] abrogato aut derogato &c.

(Festus, s. v. Satura.)

Lanx plena diversis frugibus in templum Cereris infertur, quæ saturæ nomine appellatur.

(Acron ad Horatii Sat. I, 1.)

Om uttrycken leges, imperium, sententiæ per saturam cfr. Sallustii Iugurth. 29. Isidori Hisp. Origg. V. 16. Erasmi Adagg. Chil. IV, Cent. 8.

Satira dicta a satura lance, quæ referta variis multisque primitiis in sacro apud priscos diis inferebatur . . . . . . sive a quodam genere farciminis, quod, multis rebus refertum, saturam dicit Varro vocitatum. Est autem hoc positum in secundo libro Plautinarum quæstionum: Satura est uva passa et polenta et nuclei pini ex mulso consparsi.

(Diomedes, III, p. 483 ed. Putsch. p. 445 ed. Gaisf.)

Cfr. Isidori Origg. XX, 2.

Af ordet farcire är ock det Ital. farsa, Fr. farce, der betydelsen, likasom i satura, innan hon öfvergår till ett dramatiskt quodlibet, är stoppning och blandning af hvarjehanda ingredienser. Epistola cum farcia kallades under medeltiden en sång på blandadt språk, såsom, t. ex., N:o 130 uti vår Gamla Svenska Psalmbok.

Den metaphoriska gång, på hvilken lanx satura från betydelsen fruktskål öfvergått, genom betydelsen fruktsamling, till den af en samling dikter, som blifvit kastade om hvarandra, kunna vi spåra i de allmänt brukendast offret, som hädanefter utgjorde den religiösa beståndsdelen i de landtliga festerna, likasom sedermera choren, under hela det antika dramats tillvaro, var det enda, som för framtiden upprätthöll dettas religiösa character. I likhet med alla det Italiska folkets föredrag, beledsagades *saturan* af åtbördsspel; och med dylikt (*motu congruenti — Livius*, VII, 2) var också saturan förenad, då hon, såsom vi i det följande skola se, af histrionerna infördes på Romerska scenen. Saturan liknade äfvenledes periodens öfriga alster i det hänseendet, att hon bestod af vexelsång. Härvid få vi naturligtvis icke tänka på en verklig dramatisk dialog med repliker. Formens sammanhang var nämligen i saturan lika löst som innehållets. Sångarne ansågos *svara* hvarandra, om blott den ene vidtog att sjunga, när den andre tystnat; och sålunda sången alltjemnt fortsattes i vexling mellan minst tvenne improvisatörer. Det ligger emellertid helt och hållet i saturans character, att föredraget vexlar emellan två eller flera personer; hvarför det var så lätt att införa henne på scenen. Samma character hafva ännu de poeter, som utbildat saturan till konstpoesi, sträfvat att bibehålla. *Lucilius* gjorde det till den grad, att han icke blott hämtade satiriska ämnen och typer från *comoedia prisca*, utan till och med öfverförde i sina skrifter hela ställen ur de gamle comediförfattarne (*Eupolis*, *Cratinus*, *Aristophanes* &c.), *mutatis tantum pedibus numerisque* (*Horatii* Sat. I, 4, 7). Äfven *Horatius* har i sina satirer på ett dubbelt sätt bevarat sambandet med den gamla saturan, i det att han som oftast användt dialogformen och hållit dem, så mycket möjligt var, i stilen af ett hvardagligt samtalsspråk, *sermoni propiora — Horatii* Sat. I, 4, 42. Cfr. Epist. II, 1, 250). Derför kunde han ock benämna dessa poemer så väl *satiræ* (*Hor.* Sat. II, 1, 1. II, 6, 17), som *sermones* (cfr. *Hor.* Sat. I, 4, 42 sqq. Epist. I, 4, 1. II, 1, 250 *Schol. vet.* ad init. Sat. I, 1.). — På denna punkt stod det La-

---

liga, mer eller mindre bildliga användningarne af det ital. uttrycket tutti frutti, det Spanska olla podrida, det Franska pot pourri, samt af det i alla moderna språk upptagna talesättet: poetisk blomsterkrans. Öfvergången till den bildliga betydelsen låter lätt tänka sig. Om man, t. ex. sagt eras dabitur satura, i början blott med afseende på det Ceres tillkommande fruktoffret, har man snart nog kommit att nyttja samma talesätt med afseende på de rika håfvor af skämt, som efter offrandet brukade frambäras inför folket.

tinska folkskådespelet, innan det någonsin visat sig inom stadens murar och derstädes, närmast i motsats till det mera konstmässigt ordnade skick, som en art af detsamma erhöll, än ytterligare utbildat sig.

§. 85.

År 364 f. Chr., det för Rom så förödande peståret, var dock befruktande för den dramatiska konsten, åt hvilken det gaf vidgadt område och nya rigtningar. Då farsotens kraft hvarken genom menskliga råd eller gudomlig hjelp ville förtagas (quum vis morbi nec humanis consiliis nec ope divina levaretur, *Livius*, VII, 2), föllo sinnena, såsom det i slika fall plägar ske, i vidskepelsens våld (victi superstitione animi). Man försökte de besynnerligaste medel att blidka den gudomliga vreden (caelestis iræ placamina). Deribland var ock införandet och det offentliga uppförandet i Rom af Etrusciska nationaldansar (ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus *more Tusco* dabant). Det var alltså icke det nationala dramat, sådant vi sett att detta uppfördes bland landsbygdens befolkning, som den Romerska öfverheten inkallade till Rom. Vidskepelsen kunde endast finna näring i något besynnerligt och främmande d. v. s. utländskt: hon försmådde, då liksom alltid, det, som närmast var till hands. Öfverheten inkallade pantomimister (ludii l. ludiones. Af det *Tusciska* ister l. hister bildades det Latinska histrio — *Livius*, l. c.: Ister Tusco verbo ludio vocabatur.) från Etrurien (ludiones ex Etruria acciti); men sig sjelf ovetande, inkallade hon i Rom på samma gång den inhemska skådespelskonsten, som der skulle erhålla en högre och mångsidigare utveckling.

De Etrusciska pantomimisternas föreställningar voro något nytt (nova res) för Romerska folket, hvilket hittills icke njutit af något annat skådespel, än dem Circus kunde erbjuda (nam circi modo spectaculum fuerat). Också synes öfverheten hafva funnit behag uti desamma; ty hon fann Etruscernas dansrörelser anständiga (haud indecoros motus), hvilket väl icke så alldeles kunde sägas om den fria landtliga chorens rörelser, och var ett nytt skäl att föredraga det utländska. Men i allt öfrigt voro Etruscernas prestationer vida underlägsna landtfolkets, och förtjenade icke namn af dramatiska föreställningar, ehuru de visserligen voro ett slags skådespel (ludi scenici), såsom *Livius* benämner dem. De voro nämligen utan ord och sång (sine carmine ullo), utan det mimiska spel, hvilket, lika väl som ordet, tolkar rösterna i det inre, den dramatiska gesticulation, som ännu hos Italiens folk alltid håller jemna steg med talet, och så väl kan ersätta detta (sine imitandorum carminum actu) — alltså utan alla de förtjenster, som det landtliga folkdramat i så hög grad egde. Hos dessa utländningar fanns ingen gnista till det dramatiska lif, som rörde sig på landsbygden, och som, i vexelsången och i chorens förhållande till recitatorn, redan börjat skapa dramats nödvändiga form, den dialogiserade. Stumma och utan uttryck rörde sig de Tusciska konstnärerna efter de af piplekaren angifna rhythmer (ad tibicinis modos). I trots af alla dessa brister omfattade dock stadsfolket med lifligaste deltagande dessa föreställningar. De Etrusciska dansarenas uppträdande i Rom gaf en vink åt den dramatiska konst, som omgaf staden, och med hvilken invånarne redan stodo i mångfaldig beröring, att öppet och högtidligt dit inflytta. Dock förblef den landtliga skådespelskonsten icke densamma, sedan hon öfvergifvit fälten och skördefesterna. I hufvudstaden var henne beskärdt att utbilda sig; och hon utvecklades i dubbel rigtning. Åt ena hållet mottog hon mer och mer ett slags artistisk anstrykning. Åt det andra deremot, lemnades hon visserligen icke utan konstmässigare anordning, men hölls dock, i ständig strid mot den förra rigtningen och mot den konstnärliga skråandan, uti en, efter hvad man ansåg, mera nationalt Romersk konstanda. Båda dessa rigtningar utgingo, heter det, från imitation af de Etrusciska pantomimisterna[267]); hvilket bör så förstås, att man å båda sidor utgaf sig blott vilja fortsätta den Tusciska pantomimen, under det man, medvetet eller icke, i sjelfva verket åter införde "något nytt" (nova res) i staden, nämligen folkdramat. De båda hufvudrigtningarne i det Romerska dramat, ehuru i strid sinsemellan, löpa dock i sin utveckling parallelt med hvarandra, såsom synes af följande schema:

---

[267]) Imitari deinde eos iuventus coepere . . . . . Vernaculis artificibus, quia ister Tusco verbo ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum. Livius, l. c.

II.	I.
1.	1.
Fescennina locutio.	Saturæ histrionum s. scenicæ.
2.	2.
Fabulæ Atellanæ.	Fabulæ Livianæ.

Vi skola *efter* hvarandra betrakta dessa hufvudrigtningar; men dock derunder, i det vi kasta jemna sidoblickar på det för hvarje stadium på den ena linien motsvarande stadiet på den andra, försöka i vår betraktelse att också hålla de båda ständigt *jemte* hvarandra

§. 86.

I. 1.

Saturæ histrionum s. saturæ scenicæ.

Införandet i Rom af Etrusciska pantomimister gaf anledning till uppkomsten af inhemska konstnärer (vernaculi artifices), som innan kort bemäktigade sig skådebanan. Sambandet mellan Tuscerna och deras efterträdare bibehölls i den gemensamma benämningen *histriones*, som genom de förra hade inkommit i hufvudstaden (vernaculis artificibus, quia ister Tusco verbo ludio vocabatur, nomen *histrionibus* inditum). Men, om benämningen än var densamma, var dock utförandet hos de sednare histrionerna högst skiljaktigt från de Tusciska konstnärernas föreställningar. I stället för den Etrusciska nationaldans, som i ord eller åtbörder ingenting uttryckte, utan blott angaf takten i musiken, trädde här sånger af blandadt innehåll, som, ehuru de saknade inbördes samband[268]), dock voro satta i förbindelse med musiken

---

[268]) Dessa saturæ voro visserligen, likasom de ursprungliga Latinska saturæ vid skördefesterna, vexelsånger; men den ene sångaren synes dock icke hafva replikerat den andre, såsom sker i de 30 första verserne af Vergilii Eclog. III. Snarare är det följande af denna eclog (från vers. 60) en bild af saturans vexelsång: den ene sångaren tog sig anledning af sin medsångares eller försångares ord till att sjunga om samma eller en liknande sak, eller om något aflägset ämne, på hvilket han under den andres sång kommit att tänka.

(saturas, descripto iam ad tibicinem cantu, peragebant). Musiken var alltså icke längre det enda herrskande elementet i föreställningen: dansen utgjorde icke, såsom hos Etruscerna, ett blott accompagnement till musiken; utan under det att sången var inrättad efter musiken (descripto iam ad tibicinem cantu), var i sjelfva verket musiken nedsatt till ett blott accompagnement, ehuru det vid första påseendet synes förhålla sig tvärtom. Man hade nämligen på dessa tider så föga musikalisk färdighet, att man icke kunde med samma lätthet på ett instrument ex tempore accompagnera en improvisation, som man kunde improvisera efter en gifven, förut känd melodi. Improvisationen rättade sig derföre efter den melodi, som piplekaren blåste upp: hon uppfyllde blott musikens takter[269]; men i sjelfva verket var all uppmärksamhet rigtad på improvisationen, för hvilken musiken blott verkade såsom vehikel. I detta första dramatiska åtskiljande af ord och musik, som tillförne alltid i chorsången varit förenade och samtidigt med hvarandra uppkommit[270], finnes den första början gjord till den sceniska användningen af musiken såsom accompagnement till recitativet.

De blandade sångerna (saturæ) voro icke blott satta i förbindelse med musik, utan äfven med action, i det man med motsvarande åtbörder accompagnerade eller liksom commenterade röstens föredrag (saturas motu congruenti peragebant). De inhemska histrionerna införde alltså i Rom det Latinska landtfolkets *saturæ* med allt dem beledsagande åtbördsspel. Men de gåfvo åt *saturæ* en ny utveckling och högre konstmässig lyftning, i det att de satte dem i samband med det sätt att beledsaga sången med instrumentalmusik, som vi nu betraktat — ett bruk, som, ehuru i något skiljaktig användning, vi sett redan hafva egt rum vid måltidssångerna, i hvilka vi med rätta lagt den första tillstymmelsen till scenisk framställningskonst. Från dessa måltidssånger eröfrade alltså histrionerne instrumentalmusiken, och använde densamma såsom accompagnement, under det att sjelfva melodien var vehikel för improvisationen. Derföre måste detta accompagnerade dicendi genus förefalla de Gamle, liksom oss, mera inrättadt efter konstens reglor (compositum). *Livius* anmärker ock uttryckligen, att konsten med detsamma tagit ett steg framåt, och att det i sin konstfullare inrättning stod framom den, råa Fescenninska vexelsången, som icke blott saknade instrumental-accompagnement, utan saknade all reglerad melodi, i det att orden voro hufvudsak, men rhythm och ton bisaker, i den mélopée, hvari dessa vexelsånger föredrogos (non, *sicut ante*, Fescennino versu similem incompositum temere ac rudem alternis jaciebant). Deremot voro histrionernas *saturæ*, i hvilka sången alltid var lämpad efter något kändt flöjtstycke (descripto iam ad tibicinem cantu), fullt melodiska (inpletas modis). Histrionerna bemäktigade sig alltså för Romerska scenen den högsta dåvarande utvecklingen af folkdramat, nämligen *saturæ*, eller de fria visorna af blandadt innehåll med åtbördsspel och vexelsång [271]; men i stället för chordansens accompagnement satte de instrumentalmusiken.

---

[269] Detta ligger i uttrycket impletas modis saturas: sång och musik uppfyllde hvarandra fullkomligt; sången var fullt melodisk.

[270] Vi hafva i det föregående sett, af Cic. Tusc. Dispp. I, 2. IV, 2. Val. Max. II, 2., att improvisationen i förening med musiken, sjungandet ad tibiam, brukades redan i de Romerska gästabudssångerna.

I motsats mot dessa hade de fria Romerska ynglingar, som aldraförst [272]) uppträdt såsom Tuscernas efterträdare på scenen, bemäktigat sig den urgamla Fescenninska vexelsången såsom form för sina dramatiska föreställningar; och, i fullkomlig motsägelse mot histrionernas konst, fortforo dessa alltjemt (res sæpius usurpando excitata) att, utan reglerad melodi, än mindre accompagnement, framföra Fescennin-artade qväden, endast beledsagade af gesticulation.

§. 87.

I, 2.

Fabulæ (scenicæ) Livianæ.

Ur denna de lejda skådespelarnes konstrigtning framgick Romerska talscenens skapare, *Livius Andronicus*. Detta skedde dock först i en långt sednare tid, eller omkring 240 f. Chr. *Livius* (l. c.) säger, att denne dramatiske konstnär uppträdde *post aliquot annos.* Häfdatecknarens framställning af dramatikens utveckling är så sammanträngd i det korta capitel, han deråt egnar (Hist. VII, 2), att man väl icke kan undra, om han i hvarje utvecklingsstadium blott har tillfälle att fästa blicken på ändpunkten, på det slutmoment af utveckling, i hvilket ett föregående stadium redan berör ett efterföljande. För oss förlänga sig de "några åren" (aliquot anni) i *Livii* mot slutet jagande öfversigt till ett helt sekel, eller väl mera, om vi antaga, att de inhemska histrionerna uppkommit omkring 350 f. Chr. Rättast är dock Livii årsberäkning att hänföra 273) till den tidsbestämning, som ligger uti *quum . . . . . . vocem obtudisset . . . . puerum . . . . quum statuisset*, så att meningen blir, att Livius Andronicus, sedan han under några år utfört *saturæ* på det gamla, bland histrionerna gängse sättet, efter dessa års förlopp (post aliquot annos) gaf den sceniska föreställningen en ny rigtning. Denna rigtning, hvarigenom dramat öfvergick till fullständig konst (ludus in artem paullatim vertit) tillhör en sednare period, och skall i framställningen af densamma blifva skildrad. Vi anmärka här blott, att *Livii Andronici* grundförändringar i det dramatiska föredraget bestodo deruti, att

---

[271]) Af det föregående är klart, att man vid actionen i dessa saturæ icke får tänka på ett strängare samspel, ej heller vid vexelsången på en konstmässigt replikerande dialog.

[272]) Imitari deinde eos [ɔ: ludiones ex Etruria] iuventus coepere. — — (Vernaculi artifices) qui non, sicut ante [iuventus] . . . . .

1.) han bragte sammanhang i de sångstycken, af hvilka saturan utgjordes, så att *saturæ* med sin regellösa improvisation upphörde, och i deras ställe kommo *fabulæ* med på förhand diktadt innehåll (Livius *ab saturis* ausus est primus *argumento fabulam serere*). Från denna tid fortlefde den från scenen utträngda saturan, som icke kunde afstå från sitt skämtande och bitande innehåll, såsom en egen konstart inom det didactiskt-lyriska området 274). Hon blef en för Romarne egendomlig konstart; och på hennes följande skiftande utveckling, såsom sådan, ligger i den sednare framställningen af Romerska Litteratur-Historien den största vigt.

---

273) Uttrycket post aliquot annos torde måhända här vara liktydigt med post aliquanto (Livius, II, 31), och alltså vara att öfversätta: efter en längre tids förlopp.

274) Satira dicitur carmen apud Romanos nunc quidem maledicum et ad carpenda hominum vitia compositum. Diomedes, III, p. 483 ed. Putsch.

2.) Han åtskilde sång och dialog. Dialogen blef förbehållen de egentliga skådespelarne; och sången utfördes af dertill enkom inöfvade sångare. *Livii* Hist., l. c.: Inde ad manum cantari histrionibus coeptum [ɔ: ut cantor ad manum histrionibus esset], diverbiaque tantum ipsorum voci relicta.

Men när genom denna inrättning (lege hac) den dramatiska föreställningen syntes alldeles hafva aflägsnat sig från det fria skämt, som alltjemt tillförne utgjorde scenens lifsluft (postquam lege hac fabularum ab risu ac soluto ioco res avocabatur), påfann den Romerska ungdomen, som åtagit sig vården af det nationala dramat, att, såsom efterspel (exodia) till de nya skådespelen, och tillika såsom en reaction mot desamma, gifva gycklande dramatiska upptåg med användning af och i förening med den reciterande inprovisation, som de af ålder öfvat i sina Fescenninska vexelqväden (iuventus inter se more antiquo ridicula intexta versibus iactitare coepit). Dessa lyriskt-dramatiska upptåg anslöto sig snart och gerna (potissimum) till de Campaniska ludi, som vid denna tid blefvo kända i Rom. Detta slags upptåg, som Romerska ungdomen nu emottog från Oscerna (quod genus ludorum ab Oscis acceptum) till vidare bearbetning, utgjordes i Campanien endast af förklädningar och af de enkla rôler, som man genom characters-maskernas påtagande iklädde sig — rôler, hvilka endast bestodo i osammanhängande skämt och infall, som alldeles icke hade underkastat sig något slags scenisk anordning. En dylik anordning, och det en fullt konstnärlig, genomfördes dock, steg för steg, i de Campaniska maskupptågen, allt efter som de Romerska gyckelspelen mer och mer anslöto sig till dem (ridicula intexta versibus . . . . . exodia postea appellata consertaque fabellis potissimum Atellanis sunt). Då de förra helt och hållet öfvergingo uti och sammansmulto med de sednare, var det, som den nya dramatiska konstform föddes, hvilken är känd under namnet *fabulæ Atellanæ*. Ännu i sjelfva öfvergångens stadium kallas de af Livius icke *fabulæ*, utan, med diminutiv benämning, "små dramer" (fabellæ), tillstymmelser till dramatiska föreställningar; och i det outbildade skick, hvari Romarne mottogo dem, benämnas de af samme författare blott "ett slags Osciska upptåg" (genus ludorum ab Oscis acceptum).

Såsom *fabulæ Atellanæ* äro de Osciska gyckelspelen underkastade samma stränga, dramatiska dialogform, som Livius Andronicus införde uti sina *fabulæ*. Atellanerna närmade sig mer och mer den konstform, hvaremot de från början uppträdt fiendtligt. Snart var skillnaden icke så betydlig mellan dessa dialogiserade skådespel och de diverbia, af hvilka Livii fabulæ utgjordes. De hufvudsakligaste olikheterna voro dessa:

1:o). Livii fabulæ hade Grekerna, Atellanerna folket till förebilder.

2:o). *Fabulæ Livianæ* bestodo af diverbia, med hvilka konstmässiga sånger voro förenade, icke olikt våra dagars coupletter. *Fabulæ Atellanæ*, likaledes dialogiserade skådespel, hade deremot endast folkpoesi att bjuda på; hvarför vi skola i det följande finna uti dem alla de nidvisor, som för dagen voro mest populära.

3:o). De Livianska fabulæ voro alltid på förhand helt och hållet författade, och gåfvos sålunda efter förut utskrifna rôler. *Fabulæ Atellanæ* voro i början helt och hållet improviserade. De egde ingen annan dramatisk hållning, än den, som gafs dem af de stående characterer och rôler, som i dem voro upptagna. På sin höjd lydde deras improvisation ett kort (i början, sannolikt, endast muntligt) utkast (Ital. *scenario*), såsom deras Italienska anförvandter *Le commedie dell' Arte*, och särskildt de närbeslägtade *Carlo Gozzi's Fiabe* (=favole=fabulæ). Efter hand blef detta *scenario* skriftligt; men först genom *L. Pomponius Bononiensis* (omkr. 90 f. Chr) blefvo *fabulæ Atellanæ* förvandlade till fullt skrifna dramer.

4:o). Språket i Livii fabulæ tillhör den Grekiskt bildade Romaren. Atellanerna utfördes på folkdialecten.

5:o) Actores Atellanarum uppträdde maskerade, då deremot histriones voro omaskerade till omkr. 160 f. Chr. *Ael. Donati* fr. de comoed.: Personati primi egisse dicuntur comoediam Cincius Faliscus, tragoediam Minucius et Prothonius. Cfr. *Festus*, s. v. *Personatus*.

6:o). De Livianska fabulæ uppfördes af ett skådespelareskrå, som var utstött ur tribus och förlorat medborgerliga rättigheter (*Livius*, l. c.). Detta var, intill sednare tider, icke förhållandet med *actores Atellanarum*. Ty Romerska lagskipningen, så väl som Romerska nationen, ansågo Atellanerna såsom mera nationala, än de theaterstycken, som den Grekiskt bildade Livius Andronicus upprättade med ledning af Grekiska mönster. Atellanerna hade ock, såsom vi sett, sina rötter både i de nationala Fescenninska gycklerierna och i seder, som herrskade hos den på Italisk jord urgamla, Osciska folkstammen. — Utbildade till sjelfständig konstart såsom *exodia*, blefvo, såsom vi få se, Atellanerna slutligen utträngda af *Mimi* i denna sin egenskap af efterspel.

Då vi nu, i sammanhang med den första hufvudrigtningen i det Romerska dramat, äfven egnat så mycken uppmärksamhet åt den andra rigtningens arter, kunna vi vara så mycket kortare vid den särskilda framställningen af dessa.

§. 88.

II, 1.

Fescennina locutio.

Till införandet af de Fescenniska vexelverserna i Rom, gåfvo, såsom ofvan anmärktes, de Etrusciska pantomimerna anledning, liksom samma dansar; gåfvo anledning till införandet af *saturæ*. Att taga sig anledning af något har ofta blifvit benämdt att imitera: så äfven här. Det heter, att Romerska ungdomen imiterade de Tusciska pantomimisterna (imitari deinde eos iuventus coepere), ehuru imitation icke egde rum mera här, än vid de inhemska ludionernes uppträdande. Likheten mellan de Etrusciska pantomimerna och den Romerska ungdomens föreställningar bestod endast deri, att vid båda dansades. Men den Romerska ungdomen dansade icke utan ord och uttryck. Rörelserna voro trogna tolkar af orden (nec absoni a voce motus erant); och de ord, hvilka gåfvo färg åt hela föreställningen, hvilka dansen och åtbördsspelet endast accompagnerade, såsom underordnade texten, voro fria, skämtsamma, hånande, bitande — kortligen, bildade efter mönstret af de Fescenninska vexelsångerna. De voro dock icke satta till melodi eller lämpade efter musik, såsom saturæ. De voro icke i den äldre meningen *versus* Fescennini eller skördefestsånger, utan fria, rent personliga skämtsånger; sålunda kallar dem *Livius* blott ett slags vers, som var *Fescennino versu similem*, som var snarlik den Fescenninska sången[275], som med denna, utom skämtet, hade det gemensamt, att han var replikerande, att han vexlade ständigt mellan improviserade tilltal och svar (inconditis inter se iocularia fundentes versibus . : . . . *Fescennino versu similem* incompositum temere ac rudem alternis iaciebant). De inbemska histrionerna tillegnade sig en annan form af det Latinska folkdramat (satura), och utbildade denna, såsom vi i det föregående sett. Men vid sidan af histrionernas mera konstnärliga prestationer, bibehöll, såsom vi visat, Romerska ungdomen alltjemt sina regellösa melodier och Fescenninska vexelverser. Egentligen *saknade* dessa verser melodi. De framfördes på det reciterande sätt, som vi öfverallt träffat i den äldre Romerska poesien; och ännu är detta slag af sång-recitativ i bruk hos befolkningen i Latium. Vi kunna kalla denna dramatiska lifsyttring hos den Romerska ungdomen *Fescennina locutio*, om vi rätt noga vilja utmärka, att föredraget af densamma icke var sång i den mening, histrionernas saturæ voro det. *Versus Fescenninus*, begagnad om denna poesi, har ingått i det tredje stadiet af sin begreppsutveckling[276]. Från början den sagans trolska sång, som hänförde alla till yster festlighet, blef han, såsom vi sett, en skämtsam och gäckande vexelsång mellan deltagare i skördefesten, ständigt med afseende på denna fest. Från de landtliga festerna blefvo *versus* Fescennini, såsom vi ock sett, småningom nästan utträngda af saturæ. När de nu åter kommo till heder hos den Romerska ungdomen, hade de ånyo ombytt betydelse De voro vexelverser af skämtsamt och hånande innehåll, qvicka och bitande repliker, som kastades mellan tvenne munhuggande kämpar eller partier (inter se iocularia fundentes . . . . alternis iaciebant), såsom skämt och stickord och puts och confetti kastas emellan de rader af vagnar, som fara förbi hvarandra på Corso'n under en Carneval. *Versus*

---

[275] Jfr hvad Livius om denna Fescenninska dramatik tillägger: res sæpius usurpando excitata Det sistnämnda ordet visar, att, ehuru man upptagit den gamla Fescennin-sången, man dock hunnit ett steg längre.

[276] Detta uttrycker ock Livius genom tillägget: Accepta itaque res sæpiusque usurpando excitata. Vi hafva förut anmärkt det begrepp af stegring, höjning, utveckling, som det sistnämnda ordet innebär.

Fescennini motsvara på detta stadium de betydelser, som Italienarne lägga i *lazzi*, *burle*, *buffe*. De tillhöra det slag af *plaisanterie* som Fransmännen kalla *engueulements* eller, på finare språk, *balivernes*, *badinage*, *sottises*, De tillhöra här helt och hållet *le genre poissard*, inom hvilken *Jean-Joseph Vadé* är en så utmärkt poet (Oeuvres poissardes. Paris, 1758), och inom hvilken man utarbetat så väl *Manuels*, som *Catéchismes*, till ämnesvenners tjenst och nytta.

§. 89.

II, 2.

Fabulæ Atellanæ.

Omkring samma tid, då histrionernas saturæ ombildades af Livius Andronicus till regelmässiga fabulæ, kan man antaga, att det Atellanska maskerad-skämtet, tillika med sjelfva maskerna, trängt till Rom, eller derstädes åtminstone väckt en allmännare uppmärksamhet. I motsats, men derjemte i likhet med de fabulæ efter Grekiska mönster, som Livius Andronicus införde, utbildade, småningom och på den väg, vi betraktat, Romerska ungdomen sina tillfälliga gyckelspel (ridicula intexta versibus &c.) samt det Osciska, tillfälliga maskerad-skämtet och de med maskerna sammanhängande, men för öfrigt osammanhängande rôlerna till verklig konstdramatik. Att *actores Atellanarum* aldrig kunde förvexlas med histrionerna, och att de Osciska theaterstyckena voro mera populära hos både styrelse och folk, än de Grekiska fabulæ, berodde, såsom ofvan är anmärkt, derpå, att de innehöllo fullkomligt Italiskt skämt, och att de alltid utfördes på folkets dialect. Vid tidpunkten för Atellanernas uppkomst upplågar striden mellan det Grekiska och Italiska bildningselementet inom Romerska staten. Frågan var den, hvilketdera skulle taga öfverhanden inom språket och konsten, hvilketdera skulle blifva Romerskt. Det *Romerska* namnet kunde intetdera på förhand tillvälla sig; och *Italiskt*, hvilket namn i en sednare tid varit mest betecknande för det inhemska elementet, kunde detta omöjligen sjelft kalla sig, då man ännu med Italia blott förstod den sydligaste delen af halfön, der just den Grekiska bildningen var rådande. Således återstod blott att åt detta inhemska element gifva namn af ett folkslag, som var erkändt såsom en af landets mest ursprungliga stammar. Och ett sådant folk voro de gamle Oscerne eller Opikerne. Derföre satte man i en ännu långt sednare tid, då Osciska folket redan utslocknat, i strängaste motsats mot hvarandra Oscisk (l. Opikisk) och Grekisk cultur, Osciskt och Grekiskt språk o. s. v.[277]).

Opicus utmärkte hos Grekerna och de helleniserade Romarne det inhemska, bondaktiga, mot Grekisk bildning fiendtliga elementet hos Italiens befolkning. Oscisk dialect var öfverallt folkdialecten (så föga Oscisk hon flerstädes än var), då hon visade sig motspänstig mot den Grekiska hyfsningen. Det är i denna mening *Strabo*, ännu under Kejsartiden, kan säga, att Osciska dialecten fortlefde i Rom, och att på densamma Atellanerna uppfördes.

Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τῷ τῶν Αὐσονίων ἔϑνει συμβέβηκε· τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε καὶ ποιήματα σκηνοβατεῖσϑαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον καὶ μιμολογεῖσϑαι· τῶν δ᾽ Αὐσονίων οὐδ᾽ ἅπαξ οἰκησάντων ἐπὶ τῇ Σικελικῇ ϑαλάττῃ τὸ πέλαγος ὅμως Αὐσόνιον καλεῖται.

(*Strabo*, V, p. 233.)

Man jemföre härmed:

Nos quoque [Græci] dictitant barbaros, et spurcius nos, quam alios, Opicorum appellatione foedant[278]).

(*Cato* apud *Plinium*: Nat. Hist. XXIX, 7.).

Iuvenalis (Sat. III, 207) talar om *opici* mures, som förstöra Grekiska böcker. *Tiro* säger hos *Gellius* (XIII, 9): ut nostri *opici* putaverunt, om dem som icke förstodo Grekiska; och på ett annat ställe hos samme författare (XI, 16) nyttjas spenamnet ille *Opicus* om en person, som var et litterarum et vocum Græcarum expers. Äfven *Cicero* sätter såsom motsatser till hvarandra *Græcos* och *Oscos ludos* i det bref (ad Fam. VII, 1), der han hånande jemför grofheterna i senaten med de sistnämnda.

---

[277]) Lika urgammal, som den Italienska benämningen Graius för allt Helleniskt, är den Grekiska Ὀπικὸς för allt Italiskt. Opici eller Opsci (fältarbetarne. Festus, s. v. Oscos) kallade sig, såsom bekant, en Fornitalisk, troligtvis Latinsk, stam, som var bosatt i Campanien redan före den Samnitiska invandringen.

[278]) Såsom vi sett af föregående not, låg i den Grekiska benämningen Ὀπικὸς ursprungligen intet sårande.

Non te puto *Græcos aut Oscos* ludos desiderasse, præsertim quum Oscos ludos vel in senatu vestro spectare possis.

(*Cicero*, l. c. §. 3)

Att Oscerna voro kända för råhet och grofkornighet, visar sig deraf tillräckligt, att *Verrius Flaccus*, enligt *Festus* (s. v. *Oscos*), vill från den gamla formen af deras namn, *Opscus*, härleda *obscænus*; ehuru denna härledning är lika origtig, som *Varros* (de L. L. VII, 96) från *scæna*, då ordet sannolikast kommer af *cænum* (l. *coenum*). På grofheter gifvas ock de talrikaste exempel i de fragmenter, som blifvit bevarade af Atellanerna. Men ehuru vi kunna kalla Atellanerne Osciska i den mening, vi nu utvecklat, få vi dock icke föreställa oss, att de i Rom någonsin blifvit gifna på Osciska. De hafva öfverallt (om de någonsin gåfvos utom Rom) blifvit uppförda på ortens dialect. Det är först i en sednare konstart af lustspelet, i *fabula togata*, när denna sysselsätter sig med personer af de lägsta samhällsvillkor (t ex. med slafven, som blott bar läderremmar om ben och fötter = *planipes*) — det är först här vi skola få se flera af de Italiska folkdialecterna på en gång representerade på scenen. Och af denna lek med munarterna har, såsom bekant, det sednare Italienska lustspelet gjort mångfaldigt bruk. Om Atellanerna försäkras deremot uttryckligen, att de, hvad språket beträffar, icke voro Osciska, utan Latinska.

Tertia species est fabularum *Latinarum*, quæ a civitate Oscorum Atella, in qua primum coeptæ, Atellanæ dictæ sunt.

(*Diomedes*, III, p. 487 ed. *Putsch.*)

Latina Atellana a Græca satyrica differt.

(*Diomedes*, l. c. p. 488.)

§. 90.

Den lilla Osciska staden (civitas Oscorum) *Atella*, af hvilken dessa ryktbara lustspel fått sitt namn, var belägen i *Campania felix* (*Plinii* Nat. Hist. III, 9.) emellan Capua och Neapolis. Man är temligen ense om att i densamma igenkänna det nuvarande *Acersa* i provincen *Terra di Lavoro*. En knapp half

Digitized by Google

Svensk mil från *Aversa*, i sydvestlig rigtning, straxt inom gränsen af en annan province (*Provincia di Napoli*) och helt nära *Sant Arpino*, har man ett litet ställe, som ännu bevarar det gamla namnet, Pomigliano *d'Atella*, så kalladt till skillnad från den något större byn Pomigliano *d'Arco*, belägen i samma province, men något öfver en Svensk mil derifrån. År 342 f. Chr., under första Samnitiska kriget, underkastade sig Atellanerne (Atellani), i likhet med Campaniens öfriga folk, Romarnes välde och emottogo i sin stad Romersk besättning till skydd mot Samniterna (*Livius*, VII, 31 & 38). Under andra Puniska kriget begingo Atellanerne, likasom Capuas innevånare och hela Campaniens bebyggare, det politiska felsteget att affalla till Hannibal.

Iamque *Atella* suas, iamque et Calatia adegit,
Fas superante metu, Poenorum in castra cohortes.
(*Silius Italicus:* Punic. XI, 14—15.)

De fingo dyrt plikta derför. Atella blef eröfradt 211 f. Chr., således 9 år före slaget vid Zama Stadens innevånare blefvo förvisade till Calatia (Galazzo): Atella måste mottaga nya borgare från Nuceria (Nocera). *Livius*, XXII, 61. XXVI, 16 & 34. XXVII, 3. Detta är stadens hela historia. — Sedan Atella alltså blifvit politiskt tillintetgjordt, kunde det så mycket lättare tjena Romarne såsom ett dramatiskt kråkvinkel; ty vanligtvis förlades scenen i folklustspelen till dylika städer, t. ex. Capua, Suessa Pometia. Man har ock deraf velat härleda benämningen *fabulæ Atellanæ*.

Dock om de gamla maskeradupptågens ursprung från denna stad vittna de nyligen anförda ställena hos *Diomedes*; hvarmed kan jemföras:

Atellanæ a civitate Campaniæ.
(*Aelius Donatus* de trag. & comoed.)

§. 91.

Till den allmänna characteristik, vi i det föregående gifvit af *fabulæ Atellanæ*, få vi nu tillägga några särskildta drag.

Den tvetydighet (amphibolia) och de grofheter, för hvilka Atellanerna utmärkte sig, äro icke blott bestyrkta genom intyg af de Gamle Auctorerna (t. ex. *Quintiliani* Instt. VI, 3, §. 47.), utan visa sig också i de fragmenter, som återstå oss af dessa skådespel. Vi vilja anföra ett par exempel.

Quum ad lupam nostram tam multi crebro commetant lupi.
(*Novius* in *Bibulc. Cerd.* Apud *Nonium*, s. v. Commetare, p. 89.)

Jfr. uttrycket *Commetare ad mulierculam* uti *Terentii Heautontimorum.* III, 1, 35.

Puerum mulieri præstare, nemo scit? quanto siet
Melior, cuius vox gallulascit, cuius iam ramus roborascit?
(*Nonius* in *Exodio.* Apud *Nonium*, s. v. *Gallulare*, p. 116.)

Quid ego facerem? Otiosus rodebam rutabulum.
(*Nonius* in *Pico* Apud *Festum*, s. v. *Rutabulum*).

Neque interim cacandi causa unquam incoxavi nate.
(*Pomponius* in *Pannuceatis.* Apud *Nonium*, s. v. *incoxare*, p. 39.)

At nullum civem pædicavi per dolum,
Nisi ipsus orans ultroque ocquinesceret.
(*Pomponius* in *Prostibulo.* Apud *Nonium*, s. v. *Oquinescere*, p. 146.)

Perii, non puellula est nunc! Quid abscondisti inter nates?
(*Pomponius* in *Maccis geminis.* Apud *Nonium*, s. v. *abscondit*, p. 75.)

Dessa plumpheter voro understödda af en motsvarande action, hvilken de Gamle skildrat såsom bestående af *sannæ* (se ndfr.), *actus petulci* och *motus iocosi.*

Frequens in usu est tale metrum comicis vetustis:
Atella, vel quis fabulis *actus* dedit *petulcos*,
Quia fine molli, labile atque deserens vigorem
Sensum ministrat congruentem *motibus iocosis.*
(*Terent. Maurus* de metr. pag. 2436 ed. *Putsch.*)

Cfr. *Festus*, s. vv. *Petulantes et petulci.*

Tetrametrum cat. Atellanarum scriptores appetiverunt; est enim *iocosis motibus* emollitum gestibusque agentium satis accommodatum.
(*Marius Victor.* de iamb. metr. pag. 2527 ed. *Putsch.*)

Af anförda exempel synes tillräckligt, icke blott, att Atellanerna innehöllo tvetydigheter, utan ock, att de aldrig drogo i betänkande att öppet och obeslöjadt utsäga hvad som helst. Man skall ock deraf kunna märka, att de Atellanska mustigheterna icke saknat comisk kraft. Detta är, t. ex., fallet vid det anförda fragmentet:

Neque interim cacandi causa — &c.;

der den ene af "lurkarne" (pannuceati) urskuldar sina trasor och sitt elände "Det är alldeles icke hans eget fel, att han blifvit så afsigkommen: bara otur. Flit hade visst icke fattats: han hade ej ens gifvit sig tid att sätta sig vid det mest tvingande behof "

§. 92.

Vid sidan af dessa grofheter står, alldeles naturligt, ett begär att moralisera; att meddela grundsatser, som äro af vigt för lifvet; att pryda lustspelet med sententiöst spetsiga yttranden, med de af Italienska författare så omhuldade *concetti*. Romarne, som kallade dylika uttryck *dicta* (*κατ' ἐξοχὴν*) eller *dicteria* [279]), hyste samma förkärlek för dem. Inpräglandet af maximer är hos de äldsta lustspelsdiktarne ett lika märkbart syfte, som hos de äldsta Romerska talarne. Det är synnerligast denna sida af den Fornitaliska comoedien, som *Carlo Goldoni* (f. 1707 † 1792) tagit i arf· Såsom exempel vilja vi anföra från *fabulæ Atellanæ:*

Atque auscultare disce, si nescis loqui!

(*Pomponius* in *Asina*. Apud *Nonium*, s. v. *Auscultare*, p. 246.)

Longe ab urbe villicari, quo herus rarenter venit,
Non est villicari, sed dominari mea sententia.

(*Pomponius* in *Ergastulo*. Apud *Nonium*, s. vv. *rarenter* et *villicari*, pp. 164, 186, 515.)

---

[279]) Macrobii Saturn. II, 1, hvarest Cicero, Pomponius och Novius citeras. Andra benämningar äro facete dicta (Cic, de Off. I, 29) breviter et commode dicta (Cic. Læl. 1). Grek. *ἀποφθέγματα*, *γνωμολογίαι* (Plutarchi Fab. 1).

Quidam adeo in latebras refugere, ut putent in turbido
Esse, quidquid est in luce.

(*Pomponius* in fabula incerta. Apud *Senecam:* Epist. III, §. 6)

I samma sententiösa stil är följande fragment:

Animos Venus veget voluptatibus.

(*Pomponius* in *Maiali.* Apud *Nonium*, s. v. *Veget*, p. 183.)

Det är på grund af denna docerande tendens, som *Valerius Maximus* (Memorab. II, 4, §. 4) kallar Atellanerna *genus delectationis*, *Italica severitate temperatum*, samt *Aelius Donatus* kan definiera Atellanerna på detta sätt:

Atellanæ, salibus et iocis compositæ, quæ in se non habent nisi *vetustam elegantiam.*

(Fragm. de comoedia et tragoedia.)

Fronto (ad M. Cæs. II, 2) skrifver af samma skäl:

Vel graves ex oratoribus *sententias* arriperetis, vel *ex Atellanis lepidas et facetas*

(*Frontonis* Epistolæ, curante *Ang. Maio.* Romæ, 1823. pag. 159.)

§. 93.

Vi hafva i det föregående anmärkt, att de skämtsamma visorna för dagen ingingo i Atellanerna. Dessa fabulæ synas tämligen fullständigt hafva bemäktigat sig de muntra versstumpar, som diktades bland folket, samt hafva användt desamma för sina ändamål[280]. Sålunda blefvo de gamla versus *Fescennini* mer och mer scenens tillhörighet. Deras bitande repliker upptogos uti de Atellanska diverbia, deras melodiska delar uti cantica Atellanica. *Versus Fescenninus* ingick alltså med tiden uti det fjerde och sista stadiet af sin begreppsutveckling. I och för sig synes han på sednare tider hufvudsakligast varit använd vid bröllopshögtidligheter: betydelsen blef derföre nästan uteslutande inskränkt till den af skämtsam bröllopssång. I denna betydelse diktade *Claudianus* sina merberörda *Fescennina* in nuptias Honorii et Mariæ. I denna betydelse finna vi ock ordet oftast nyttjadt af auctorerna, t. ex. *Catulli* Carm. LXI, 127. *Martianus Capella* de nuptiis Philologiæ, IX, §. 904. *Senecæ* Medea, I, 113 &c.

---

[280] Sammalunda förforo våra äldsta Svenska skådespel med folkvisorna. T. ex. **Messenii** dramatiska arbeten och **Iosephi Historia**, i hvilken (Nya uppl. p. 8 extr.) förekommer början till "Dufvans sång på Lilieqvist." —

Vi skola nu anföra ett par exempel på den i Atellanerna inblandade folkpoesien. Det ena är ett af *Suetonius* (Tiber. 45) anfördt ställe i ett Atellaniskt lustspel (nota in Atellanico exodio). De uti prosaisk förbindelse anförda orden äro sålunda återställda till vers af *Eduard Munk* (De fabulis Atell. Lipsiæ, 1840, p. 189):

Ligurit vetulus hircus naturam capris.

Hvad *natura* på detta ställe betyder, kan finnas genom jemförelse med *Cicero* de Divinat. II, 70, §. 145; *Priap.* LXXVIII, och *Martialis* Epigramm. XII, 59.

Suetonius berättar i sin lefvernesbeskrifning öfver Galba, sedan han vidrört det rykte om sævitia och avaritia, som föregått Kejsaren, om dennes ankomst från Hispanien till Rom:

Quare adventus eius non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Siquidem Atellanis notissimum canticum exorsis:

Venit, io, Simus a villa!

cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito egerunt.

(*Suetonii* Galba, 13.)

Simus, det öknamn, som här gifves Galba, utmärker icke blott den, som är trubbnäsig (Grek. *σιμός*), utan ock den, som i allmänhet har en plattad och sammantryckt ansigtsbildning och derigenom får ett trumpet utseende. Sålunda är *simo vultu* i *Vergilii* Moretum, vers. 107, att öfversätta[281]: "med en trumpen min." Det är denna sammantryckta physionomi, just denna i sig trumpna uppsyn, som hos den jovialiske gubben Silenus förhöjer intrycket af den comiska rôle, som denne *φαλακρὸς γέρων, σιμὸς τὴν ῥῖνα, ἐπὶ ὄνου τὰ πολλὰ ὀχούμενος* (*Luciani* Deorum Concil. 4), har att uppbära. Af denna orsak tolkas *simula* af *Lucretius* (IV,

---

[281] Med **R. Bergström**: Virgilii Copa et Moretum. Sueth. conv. Upsal. 1854

1165) med *Σιληνή* och Satyra. I Grekiskan synes *σιμός*, en och annan gång, betyda ful i allmänhet, utan afseende på näsans spetsighet eller trubbighet. Så är förhållandet i *Luciani* Dialog. Meretric. 2, §. 2, der Pamphilus sätter *σιμὴν* och *καλὴν* i motsats mot hvarandra, under det att den ifrågavarande flickans fulhet blott består deri, att hon är skeföga. Om vi således hålla oss dervid, att *simus* betecknar i allmänhet den, som har ett fult och trumpet utseende, så blir meningen i ofvananförda sång denna:

O, ve! Den fule, trumpne gubben har kommit in ifrån sitt
landtgods!

Och detta lät väl säga sig, oaktadt *simus* i betydelsen plattnäsig icke var ett öknamn, som träffade in på Galba; ty enligt *Suetonius* (Galb. 21) var denne Kejsare begåfvad med en örnnäsa (adunco naso). Genom just denna omständighet, att öknamnet både slog så väl in och visade sig i skenbar motsägelse till personen, blef det ännu löjligare, såsom just Silenus, med hvilken Galba i sitt *capite præcalvo* (*Suetonius*, l. c.) hade en ytterligare likhet, blef löjlig genom motsägelsen mellan utseende och väsende. När Galba kom till Rom ifrån Hispanien, kom han likasom ifrån ett landtgods till en stad. Ryktet om hans giriga, hårda väsende hade föregått honom (*Sueton.* Galb. 12): derför sjöng folket, innan hon anländt, en visa, ett slags travesterad triumphsång om hans ankomst. Början lydde:

Hurra! Den stygge har kommit &c

Hvad återstoden (reliqua pars — *Suetonii* Galba, 13) innehöll är icke uppgifvet; men med tämlig visshet kan antagas, att det var en comisk skildring af hela den räfst, som "fulingen" skulle komma att företaga i Rom. Attellanska skådespelarne inpassade skickligt denna visa i sitt theatraliska stycke. I detta sednare var tvifvelsutan fråga om "gubben", som, till slösande söners och tjenares förtviflan, plötsligen kom in från landet till sin stadshoning. De läto, t. ex., en af slafvarne utropa:

O, ve! Den trumpne gubben har kommit från landet!

Tillämpandet af versen på den sceniska händelsen underlättades genom tvetydigheten af *io!* hvilket lika väl kan vara ett smärtans som glädjens utrop. *Simus* var dessutom en förträfflig benämning på den Atellanska typen *Pappus*, en Silenartad gestalt;

Digitized by Google

och vi erinra, att *Πάππος* hos *Iulius Pollux* är en af Sileni benämningar, och att *Παπποσειληνός* är den fjerde arten af de Silenusmasker, denne författare upptager (*Onomastic.* 3, 142). Den Romerska publiken blef, efter Kejsarens ankomst, knapt påmint i theatern om sin visa genom detta uttryck derur, förrän alla åskådarne med *en* röst reciterade återstoden af densamma (cuncti spectatores reliquam partem retulerunt voce consentiente). och understödde sången med passande åtbördsspel (*egerunt* — det, som i *Suetonii* Calig. 54 kallas *gestum histrionis effingere*). — Detta är vår förklaring af ofvananförda, omtvistade ställe hos *Suetonius*.

Äfven mot *Nero*, under hans personliga närvaro på theatern, rigtade actores Atellanarum sitt skämt, och detta på ett mördande sätt, genom användningen af en gängse Grekisk sång, som bland annat innehöll:

'Υγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ!

Af många ställen hos *Suetonius* kunna vi nämligen finna, att af de bildade Romarne under Kejsartiden icke blott begagnades utan äfven diktades Grekiska små stycken för dagen. Med denna bit ur ett Grekiskt tillfällighetsstycke satte skådespelarne i förbindelse ett uttryck från någon populär Romersk visa:

Orcus vobis ducit pedes.

Om den användning, skådespelarne gjorde af dessa bitar, kan man läsa 39 Cap. af *Suetonii* Vita Neronis.

Gesticulationen under *fabulæ Atellanæ* synes hafva till stor del bestått i den mängd af hånande, ofta äfven opassande, åtbörder, som ännu under hvarjehanda namn (le corna &c.) äro i bruk uti Italien, särdeles i det Napoletanska landet. En dylik hånande åtbörd eller grimace kallas på Latin *sanna* (Grek. *σάννας*). Se *Persii* Sat. I, 62. V, 91. *Iuvenalis* Sat. VI, 306. Den skådespelare, som hade en *sanna*-rôle kallades *Sannio*; af hvilket namn *Diodorus Siculus*[282] skapar ett nomen proprium (*Σαννίων*) för en dylik comiker. Ordet *sanna* qvarstår nu uti Italiens språk blott i betydelsen huggtand: deremot har *sannio* alstrat orden

---

[282] *Διοδώρου ἐκλογαὶ ἐκ τοῦ βιβλίου λζ*. Scrippt vet. nova Collectio e Vatic. Codd. edita ab Ang. Maio. Romæ, 1831. Vol. II, pag. 117.

Zanni (Arlecchino, den lustiga personen), *Zannetto* (diminut. af föreg.) och *Zannata* (lustspel.).

§. 94.

Atellanerna voro fulla af oförutsedda vändningar, af sådant, *quod est præter exspectationem* (*Cicero* de Orat. II, 70, §. 284), af denna kostliga naivetet, som det Kellgrenska *Dumboms Lefverne* i så hög grad besitter. *Cicero* har rätt, då han anmärker (l. c.): Nihil magis ridetur. — I detta hänseende framhålles i synnerhet *Novius*.

Huius generis est plenus Novius, et iocus est familiaris:

Sapiens, si algebis, tremes;

et alia permulta.

(*Cicero*, l. c., §. 285 extr.)

Denna qvickhet synes vara repliken till följande yttrande af den vise uti *Novii* Mortis et vitæ iudicium:

Et vobis otiosus sum, mi algebo, mi esuribo.

(*Nonius*, s. v. *esuribo*, p. 479.)

Flera liknande exempel äro att hämta från de Atellanska fragmenterna. Här anföra vi blott ur *Pomponii* Decuma:

— — Non *multi* temeti, sed — *plurimi*.

(*Festus*, s. v. *Temetum*.)

På en flickas bedyranden, att hon icke är prægnans, svaras præter exspectationem:

Si prægnans non es — paribis numquam.

(*Pomponius* in *Auctorato*. Apud *Nonium*, s. v. *Paribit*, p. 508.)

Ordlekar saknas heller icke i Atellanerna. T. ex. ur *Pomponii* Prostibulum:

Ego *rumorem* parvi facio, dum sit, *rumen* qui impleam.

(*Nonius*, s. v. *Rumen*, p. 18.)

Ur densammes *Maialis*:

Miseret me eorum, qui sine *frustis* ventrem *frustrarunt* suum.

(*Nonius*, s. v. *Frustro*, p. 473.)

Vi hafva sett, att Atellanernas skämt kunde vara rent personligt, och att icke en gång Kejsarnes personer skonades. Ett nytt bidrag dertill lemnar oss *Iulius Capitolinus* i sin berättelse om Atellanernas skämt rörande Kejsar Antonini Philosophi husliga förhållanden. (*Capitolini* Anton. Philos. 29.). Men icke blott personer antastades; äfven gängse meningar delade denna lott. Sålunda berättar *Cicero*, att Atellanerna begabbade Romarnes fördomar om ödets makt (*Cic.* de Divinat II, 10, §. 25.).

Som Atellanerna under den äldsta tiden voro improviserade, måste under denna tid det versslag, som i dem begagnades, icke varit något annat, än det urgamla Saturniska. Först af *L. Pomponius Bononiensis* (omkr. 90 f Chr.) mottogo Atellanerna skrifna rôler och ordentligt metrum. Derför anses Pomponius hafva skapat en ny poesi och gäller såsom Atellanska lustspelens uppfinnare.

> Sane non ignoremus, eadem ætate fuisse Pomponium, sensibus celebrem, verbis rudem, et *novitate inventi a se operis* commendabilem.
>
> (*Velleii Paterculi* Hist. Rom. II, 9, §. 6 extr.)

Huru Atellanerna återgåfvo folkspråket, skall i det följande visas, då vi komma till *Pomponius* och *Novius*, hvilka efterbildat den tids folkspråk, på hvilken de lefde.

Fragmenterna i *fabulæ Atellanæ* visa prof på så väl allitteration[283]) som börjande rim (*ὁμοιοτέλευτα*); t. ex.:

Incepi contui, conspicio coleatam cuspidem.
(*Pomponius* in *Maccis geminis.* Apud *Nonium*, s. v. *intui*, p. 370.)

Nupsit posterius dotatæ, vetulæ, varicosæ, vafræ.
(*Pomponius* in *Pannuceatis.* Apud *Nonium*, s. v. *Nubere*, p. 143.)

Animos Venus veget voluptatibus.
(*Pomponius* in *Maiali.* Apud *Nonium*, s. v. *Veget* p. 183.)

Cuius vox iam gallulascit,
Cuius ramus roborascit.
(*Novius* in *Exodio.* Apud *Nonium* s. v. *Gallulare*, pag. 116.)

---

[283]) Man jemföre härmed allitterationen i detta fragment af Nævius (apud Paulum Diaconum, s. v. Liberalia):
Libera lingua loquemur ludis Liberalibus.

Om kostymeringen vid dessa lustspel veta vi åtminstone det, att drägterna stundom förändrades.

— Penulam in caput
Induce, ne te noscat.
(*Pomponius* in *Pannuceatis*. Apud *Nonium*, s. v. *Penula*, p. 547.)

I lustspelet *Pannuceati* synes den sammanfliekade lumpdrägt hafva förekommit, som gifvit uppkomst åt den i Mimerna stående rôlen *Centunculus*, som åter icke är något annat, än *Arlecchino*. Narrvapnet (Ital. *pistolese*) framträder ock i *clava scirpea* (äfven kallad *cluden*. *Apuleius* de Magia, 78.) :

Sume arma! Iam te occidam clava scirpea.
(*Novius* in *Phoenissis*. Apud *Festum*, s. v. *Scirpus*.)

Att *actores Atellanarum* stundom varit *togati*, visar sig af följande fragment:

Non erat, quod corpus tremulum famula tutaret toga.
(*Pomponius* in *Patruo*. Apud *Nonium*, s. v. *Tutant*, p. 476.)

Då knappt en gång uppkomsten af *fabulæ Atellanæ* tillhör denna period, då endast deras förutsättningar, de Osciska maskerna och maskeradskämtet falla inom densamma, så kunna vi här blott i få drag angifva gången af Atellanernas utveckling; och spara till det följande den utförligare framställningen af detta ämne.

§. 95.

I utvecklingen af *fabulæ Atellanæ* äro följande stadier att märka:

I. Det, första omedelbara stadiet, då, såsom vi sett, de Osciska maskernas upptagande på Romerska scenen bildade denna improviserade dramatik, som fick namn af *fabulæ Atellanæ*. Detta tillstånd varade till omkring 90 f. Chr., då *Pomponius* uppträdde.

II. Af *Pomponius* blifva Atellanerna aldraförst fattade i skrift (*Velleii* Rom. Hist. II, 9.). *Pomponius* biträddes i detta sträfvande af den samtidige författaren, *Novius*. De ombildade Atellanerna till fullständig konstpoesi; och, såsom sådan, blomstrade Atellandramat under *Sullas* (*Athenæi* Deipnosoph. VI, p. 261, C.) och dessa mäns lifstid. Men det hade, sedan det öfvergifvit den rent populära improvisationens ståndpunkt, redan på denna tid svårt att, såsom sjelfständig *konstart*, hålla sig uppe i bredd med de liknande arterna af Grekiskt-Romerska folkpoesien: *fabulæ palliatæ*, *togatæ*, *Rhinthonicæ*, med alla dessas underarter. Atellandramat mottog mer eller mindre intryck af dessa arter, och närmade sig dem äfven mer eller mindre. Detta visar sig af titlarne på åtskilliga dramer af *Pomponius* och *Novius*. T. ex. *Pomponii* Adelphi, Synephebi, Marsyas, Agamemnon &c.; *Novii* Andromache, Phoenissæ, Colax &c. Dessa arbeten synas varit sväfvande mellan Atellandiktning och någon art af nämnda, nationaliserade Grekiska fabulæ, ett förhållande, som *Scholiasta Cruquianus* [284]) uppfattat på det sätt, att nämnde författare, *jemte* fabulæ Atellanæ, skrifvit *äfven* prætextatæ och togatæ.

Prætextatas et togatas scripserunt Aelius Lamia, Antonius Rufus, Gaius Melissus, Afranius et *Pomponius*.

(*Schol. Cruquianus*, l. c.)

III. Det tredje tidsrummets första skifte visar oss (från omkr. 80 f. Chr. till omkr. 50 f Chr.) den post Novium et Pomponium diu iacentem artem Atellanicam (*Macrobii* Saturn. I, 10.). Atellandramat låg nere (iacebat), var betydelselöst. Ännu gåfvos de hädangångne mästarnes skapelser; men deras ledande anda var borta: och endast denna hade, såsom vi sett, förmått att, ehuru med svårighet, upprätthålla den nyskapade konstarten. *Cæsar* försökte, omkr. 50 f. Chr., att reformera Atellanerna; men denna reformation var egentligen endast ett utträngande af konstarten, i hvilkens ställe han satte den nya Mimus [285]), som *Laberius* och *Publius Syrus* bildat. I stället för Atellanernas characteriserande, skarpt individualiserande utfall satte Mimen allmänna betraktelser, af allvarlig eller skämtsam syftning, samt moraliska sentenser: det var ett ensidigt utbildande af den lutning åt det sententiösa, vi förut anmärkt hos Atellanerna. Atellanernas skildringar af folklynnets och folklifvets egenheter efterträddes småningom af mythiska framställningar ofta af den osedligaste beskaffenhet (*Tertulliani* Apologeticus, 15.). I stället för Atellanernas charactersmasker satte Mimen kostymeringen [288]) och härmningen. De bildades smak föll i dessa skådespel tillsamman med massans. Mimerna hade derföre en stor framgång och utträngde Atellanerna såsom exodier (*Cicero* ad Fam. IX, 16). I Mimerna uppträdde för första gången skådespelerskor. eller rättare danserskor. Under Augustus blefvo Mimerna trängda i skuggan af Pantomimerna, i hvilka sednare dansen var det öfvervägande elementet (*Suidas*, s. v. *Ὄρχησις παντόμιμος· Ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε.*). Båda arterna af det Mimiska spelet höllo Atellandramat tillbaka, som, från Cæsars ända till Tiberii tid, kan sägas *iacere* uti den mening, att det var alldeles nedslaget.

---

[284]) Horatius cum comment. Jac. Cruquii. Ex officina plantiniana Raphelengii, 1611. Pag. 632.

[285]) Mimi blefvo första gången uppförda 212 f. Chr. vid ludi Apollinares, att sluta af Verrius Flaccus apud Festum, s. v. Salva res est.

IV. Atellanerna väcktes åter till nytt lif omkr. 20 efter Chr. I *Macrobii* Saturn. I, 10, omtalas *Mummius*, qui post Novium Pomponiumque diu iacentem artem Atellanicam suscitavit. Cfr. *Priscianus*, X, 9, p. 910. *Charisii* Inst. grammat. I, p. 118 ed. *Putsch* — *Nonius*, s. v. *Clivus*, p. 194. — Om denne Atellanernas förnyare hetat *Mummius* eller *Memmius*, kan dock icke med visshet afgöras, då han omtalas på så få ställen, och Codd. på dessa ställen bjuda så skilda läsarter. Då Atellanerna åter infördes på scenen, blefvo de, liksom andra fabulæ, öfverlemnade åt histrioner (*Taciti* Annal. IV, 14 extr.). Vid denna restauration återtogo Atellanerna åtminstone fullkomligt sin gamla frispråkighet och oblygt personliga rigtning: derpå hafva vi i det föregående haft de mest talande exempel. I följd deraf blefvo actores Atellanarum under Kejsartiden ofta utsatta för förföljelser (*Tacitus*, l. c. *Suetonii* Calig. 27). Å andra sidan omhuldades de gamla fabulæ Atellanæ från republikens tider af tidehvarfvets antiquariska vurm (*Petronii* Satyr. p. 53 & 68 ed. *P. Burmann*. Amstel. 1743.). Kejsar Hadrianus lät vid sina gästabud uppföra gamla Atellaner (*Spartiani* Adrian. 26.). *Fronto* och Kejsar M. Aurelius excerperade Novii fabulæ (*Frontonis* Epistt. II, 3, p. 55 ed. *Mai*).

V. Under sistnämnde Kejsares regering (omkr. 165 eft. Chr.)

---

[288]) Centunculus &c. Vid. Nonius, s. v. Calvitur. — Festus, s. v. Recinium &c.

sammansmulto emellertid Atellaner, Mimer och Pantomimer till ett tämligen regellöst folklustspel, som öfverlefde den gamla Romerska staten, och fortlefde i sednare tider under namnet *Commedia dell' Arte*. Improvisation och stående rôler, dans och gesticulation voro, utan dramatisk anordning (*Joh. Lydus* de magistr. I, 40: τεχνικὸν ἔχουσα οὐδέν), blandade om hvarandra. Dessa lustspel kallades vanligen *exodia* eller *spectacula*. Namnen *Atellanæ*, *Mimi* och *Pantomimi* brukas promiscue. Sålunda finna vi uti *Tertullianus de spectaculis*, cap. 17, benämningarne *Atellanus gesticulator*, *mimus* och *pantomimus* i nära nog samma betydelse. Skådespelarne kallades, ifrån fjerde seklet, *exodiarii* (*Ammian. Marcellinus*, XXVIII, 26.).

§. 96.

Till hvad nu blifvit framstäldt ansluter sig den tabellariska öfversigt, som blifvit vidfogad boken, och som framställer formerna för det dramatiska lifvets yttringar under Roms äldsta tider, i det att hon söker åskådliggöra, i hvilket förhållande och på hvad sätt de särskilda landskapen uti Italien bidragit till det Romerska dramats utveckling.

För att härvid i korthet angifva skillnaden emellan de olika slagen af *saturæ*, hafva vi begagnat de tremne tilläggsorden *ludicra*, *scenica* och *scripta*.

Med *satura ludicra* förstå vi alltså den satura, som, ehuru förenad med gesticulation och vexelsång, dock icke var någon art af scenisk konst, ej heller var affattad i skrift, utan alldeles oförberedt och endast *för tidsfördrifs skull* uppkom vid de landtliga festerna, kortligen: endast var en tillfällig skämtdikt af blandadt innehåll.

Med *satura scenica* förstå vi det slags satura, som, i förbindelse med musiken, höjde sig till dramatisk konst och utfördes på theatern, men aldrig egde något skriftligt lif, d. v. s. det slags histrion-spel med instrumentalmusik, som omkring år 350 f. Chr. uppkom i Rom.

Med *satura scripta* förstå vi den satura (vare sig att hon är uteslutande författad på vers eller innehåller blandning af vers och prosa), som hvarken stod i förbindelse med festerna eller

Digitized by Google

med skådeplatsens tillställningar, utan endast var beräknad på läsning, d. v. s. satiren, såsom ett af *författare* (Ennius, Pacuvius, Lucilius, M. Terentius Varro, Horatius &c) odladt skaldeslag.

Uti nyssnämnda tabell äro förbindelserna emellan derstädes upptagna arter af dramatiskt lif åskådliggjorda genom linier, som emellan dem blifvit dragna. En dylik linea, vare sig att hon är rätt nedstigande till närmast underställda art, eller båglikt sträcker sig till en längre ned stående, eller slutligen rigtar sig emot en art uti en annan landskaps-column, utmärker dock alltid detsamma, nämligen att den ena arten härleder sig från den andra, eller åtminstone i mer eller mindre mån inverkat på den andras utbildning.

Om tvenne arter inverkat på hvarandra sålunda, att de, hvar för sig, utvecklat sig under inbördes strid, är denna förbindelse dem emellan utmärkt genom ett pilformigt tecken. I detta oppositionsförhållande stå a och b samt 2 a och 2 b till hvarandra.

Allt, som icke faller inom perioden, men upptages på grund af inre eller yttre förbindelse med densamma, är slutet inom [ ]. Förbindelsen mellan periodens arter och det som är utom perioden, åskådliggöres genom puncterade linier (........).

De inom parentheser ställda siffrorna (I, 1. — I, 2. — II, 1. — II, 2) hänvisa till lika betecknade afdelningar i boken. Se det schema, som i det föregående (sid. 260) blifvit lemnadt.

§. 97.

Då vi från de första århundraden, som nu utgöra vår betraktelses föremål, icke ega någon Atellanisk fabula, återstår nu blott, sedan vi om detta dramas art bildat oss en föreställning, att egna vår uppmärksamhet åt de masker, och de med maskerna införlifvade personligheter, som visa sig i dessa fabulæ.

De fyra hufvudpersonerna i ett Atellaniskt lustspel äro *Maccus*, *Bucco*, *Pappus* och *Dossennus*.

Maccus motsvarar till en del Mimernas *Centunculus* och det Italienska folkdramats *Pulcinella*. Närmast sammanfaller han dock med det sednares *Arlecchino*, och har det mesta gemensamt med rôlerna *Truffaldino*, *Tracagnino*, *Gradelino*, *Mezzetino*. Han är af

Digitized by Google

naturen dum och löjlig; hvarföre han ock af alla beles och bedrages — ja icke sällan straffas för missgerningar, som af andra blifvit begångna. Han har en genomgående otur i allt: såsom caupo (*Maccus Copo*, fabula af *Novius*) drifver han rörelsen med stor förlust; och hade han valt hattmakare-yrket, så hade menniskorna säkert blifvit födda utan hufvuden. Såsom *exul* (*M. exul* — fabula af *Novius*) har han de besynnerligaste och vidrigaste öden. Han är storätare; hvarföre han ock, såsom soldat (*M. miles*, fabula af *Pomponius*), icke slåss med fienden, utan blott med tältkamraterna om maten. Slutligen är han, lik den Bellmanske Mowitz, en olycklig kärleksnarr: han spelar jemt rôlen *Il Disgraziato* på den Italienska folktheatern.

Bucco, äfvenledes en storätare, tvifvelsutan benämnd *a buccis inflatis*, med hvilka man betecknade frosseri, motsvarar *Parasiten* och *Colax* i fabula palliata, *Sannio* i Mimen, *Brighella*, *Pulcinella*, *Finechio*, *Ficheto*, *Zanni*, *Zannetto*, *Scapin* &c. i de moderna lustspelen. Bucco eger mera låtsad, än naturlig dumhet. Han är till sitt väsende listig och djerf, till sitt yttre vildt gesticulerande och skräflande.

Pappus (*Πάππος*), den gamle (Cascus[287]), motsvarar de nyares *Pantalone* och *Cassandrino*. Han är på en gång "gubben" och "brackan" — snål, men ärelysten (se *Pappus præteritus* af *Pomponius*) och fiken efter njutningar — sjelfklok, men i bottnen dum och lättledd; derför också ofta bedragen, ja hanrej. Han är den på en gång trumpne och tokrolige, den Silenus-like gubben. Vi påminna oss äfven från det föregående *Πάππος* såsom ett Sileni tillnamn samt sammansättningen *Παπποσειληνός* (*Iulii Pollucis* Onomastic. 3, 142).

Dossennus l. *Dorsennus*, så kallad af *dorso nimis elato*, "den puckelryggige"[288]), motsvarar "Il dottore" uti Commedia dell' arte. Han är till sin profession kringresande spåman och philosoph; till sitt väsende på en gång pedantisk skolmästare och listig bedragare. *Seneca* anför en versifierad grafskrift öfver Dossennus från ett monument, som troligtvis i någon fabula

---

[287]) Varro de L. L. VII, §. 29: Item significant in Atellanis aliquot Pappum senem.

[288]) Maccus hade ock ofta puckel, och det både fram och baktill. Samma förhållande var ock ursprungligen med Pulcinella.

Atellana föreställes rest öfver denne charlatan. Stället lyder: Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani utebantur, sicut philosophia nunc quoque utuntur. Quod et togatæ tibi antiquæ probabunt, et inscriptus Dossenni monumento titulus:

Hospes resiste et sophiam Dossenni lege!
(*Senecæ* Epist. 89, § 7.)

Den nyare Atellan-skald, som författat denna grafskrift, har, såsom vi här se, tillegnat sig det gammalmodiga bruket af *sophia* i stället för *sapientia* — ett bruk, som endast tillhör republikens äldsta tider.

Att en Romersk slägt förekommit med namnet Dossennus, bevisas så väl af mynt, tillhöriga *gens Rubria*, som ock af ställen hos författarne (*Horatii* Epist. II, 1, 173, sqq. *Plinii* Nat. Hist. XIV, 15. Elench. libri XV & XVII), hvarest än blott *Dossennus* (l. *Dossenus*) omnämnes, än *Fabius Dossennus*, än *Dossennus Mundus* Namnet *Dossennus* (den puckelryggige) är lika litet besynnerligt, som *Scævola* och många andra Romerska cognomina. Att ett slikt Romerskt tillnamn bevisligen varit till, vittnar intet mot tillvaron af den lustige personen i Atellanerna; och tvärtom synes den sednares existens ingalunda kunna göra intrång på slägtnamnets äkthet. På Marionett-theatern, i hvilken Romerska national-dramat numera eger sin förnämsta tillflyktsort, är "il gobbo" ännu en älskad personlighet; och författaren har sjelf varit åskådare af en pièce uti *Teatro de' Burattini* (vid Piazza Capranica, N:o 101) [289]), hvarvid *il gobbo*, i en rôle snarlik charlatanen Dossenni, spelade hufvudpersonen.

§. 98.

Jemte de menskliga personligheter, hvilkas uppträdande i Atellanerna vi omnämnt, anträffas der äfven spökväsenden (larvæ, Gr. *μορμολύκεια*). Sådane äro: *Mando*, *Manduco l. Manducus*, "Tuggaren", en mask med väldiga käkar, uppspärrad mun och gnisslande tänder, icke olik Nürnberger nötknäpparne. *Varro* de L. L. VII, §. 95. *Nonius*, s. v. *Manducones*. — *Lucili* fragm. 84 libr. incert. — *Pomponius* apud *Nonium*, p. 17. — *Plauti* Rudens, II, 6, 51—52. *Iuvenalis* Sat. III, 175—77.

---

[289]) Två andra Marionett-theatrar, med fullt national prägel, finnas på Piazza Montanara och på Piazza di Sant Apollinare.

Pytho Gorgonius, en skräckbild, som, enligt *Lucilii* beskrifning, må föga hafva skiljt sig från Manducus.

Illo quid fiat Lamia et Pytho, oxyodontes
Quod veniunt gumiæ illæ, vetulæ, improbæ, ineptæ.
Lucilii Sat. XXX, fragm. 1.

Under detta namn har *Pomponius* författat en Atellanisk fabula. Se *Nonius*, s. v. *Pervenibunt*.

Lamia (*Δάμια*), ett menniskoätande vidunder, som i viss mån motsvarade de moderna vampyrerna. Det var i synnerhet begifvet på barn-kött (*Horatii* Art. Poet. 340), hvarför det ock i amsagorna användes såsom skrämspöke för de små (*Tertullianus* adv. Valentinianos, 3). Se härom föröfrigt *Lucilius*, l. c. *Philostratus* in vita Apollonii, IV, 8. *Apuleji* Metam. I p. 57 ed. Oudend. *Scholia vet.* ad *Horatii* Epist. I, 13, 10.

Mania l. *Maniola* synes varit ett likadant spöke, som Lamia, äfvenledes användt i barnkammarsagorna. *Aelius Stilo* apud *Festum*, s. v. *Manias*. — Denna skräckbild sattes i sammanhang med Manes och Lares [290]: Mania sades nämligen vara dessas moder eller mormor. Se *Aelius Stilo*, l. c. *Varro* de L. L. IX, §. 61. *Macrobii* Saturn. I, 7 extr. *Novius* har författat ett Atellanstycke, kalladt *Mania medica*, af hvilket *Nonius* (s. vv. *præsente* & *pistillus*) bevarat oss ett par fragmenter. I denna fabula synes Mania hafva uppträdt såsom en *dea ex machina*, icke olik de moderna sagornas féer, i det hon företagit en underkur med en åt döden hemfallen sjuk, som derigenom blifvit en återställd och förnyad menniska.

---

[290] Ursprungligen är Mania ett verkligt mythologiskt väsende, i hvilken hela culten af Larerna representeras Såsom sådan förekommer hon under åtskilliga namn: Lara, Larunda, Acca Larentia &c. Den sednare tidens otro gjorde af detta vördnadsvärda gudomsväsende, Larernas ättmoder, ett föremål för vantron, för barnkammarsagan, och slutligen för lustspelet. Maniæ kallades ock de symboliska figurer, som offrades henne (Paulus, s. v. Manias). Man har troligtvis börjat med att begabba dessa dockor, och slutat med att gyckla öfver sjelfva culten och gudinnan.

Det Italienska folklustspelet är ingenting annat än en fortsättning af de gamla Romerska mimi, fabulæ togatæ och Atellanæ: dess historia och närvarande inrättning gifva ock betraktaren märkliga jemförelsepunkter med de sednare i synnerhet.

§. 99.

Det Italienska folklustspelet har i äldre och nyare tider varit kändt under namnet *commedia dell' arte*. Genom sitt profana innehåll var detta lustspel väsentligen skildt från de religiösa comoedier eller mysterier (Vangeli, Storie spirituali), som klosterbröderna brukade uppföra under medeltiden..

Genom sina i masker stereotyperade characterer och genom den improvisations-konst, hon förutsätter hos aktörerna (deraf namnet "konst-komedi") skilde sig commedia dell' arte fullkomligt ifrån den helt och hållet skrifna och regelbundna komedien, som, genom den mångfald af characterer, hon framter, egentligen har ensam rätt att kallas Characters-Komedi. Hon kallades uti Italien "lärd komedi", *commedia erudita*, med afseende på den djupare compositions-färdighet, hon fordrade, dock tvifvelsutan närmast derför, att hon, liksom mysterierna, från början var uteslutande författad på Latinska språket och först i början af femtonde seklet uppträdde uti Italiensk drägt.

Den första på Italienska skrifna commedia erudita ("*Catinia*, comedia, scritta in prosa volgare. In *Trento*, 1482, die 28 Marcii". In 4:o. — en mycket rar bok) är ännu en öfversättning från Latinet. Hon är nämligen mot midten af femtonde seklet författad på Latin af *Sicco Polentone;* och antages öfversättaren vara författarens son, *Modesto Polentone*. Snart derefter blefvo, genom Hertig Ercole I i Ferrara och Ludovico Ariosto, komedier af Plautus och Terentius i öfversättning tillgängliga för den Italienska allmänheten; och i dessa gamla mästares fotspår trädde de författare, som först upparbetade commedia erudita. Den första komedi af detta slag anses vara *La Calandra* af Cardinalen *Bernardo Divizio da Bibiena* (Comedia elegantissima in prosa nuovamente composta per messer Bern. di Bibiena, intitulata calandria. Senis, 1521. In 8:o). Honom följde *Macchiavelli*, så framt dennes berömda "Commedia di Callimaco e di Lucrezia",

Digitized by Google

mest känd under namnet *La Mandragola*, möjligen icke är äldre än *La Calandra*, då den första edition, som har tryckningsår utsatt (Roma, in 12:o), förskrifver sig från "mese di Agosto del 1524", och man eger två äldre editioner, fastän utan angifvande af tryckningsort eller årtal. Samtidigt med Macchiavelli författade *Ariosto* komedier (Suppositi, La Cassaria, la Lena, il Negromante, la Scolastica): den förstnämndas äldsta, daterade edition (Roma, in 12:o) är ock från 1524 och förutsätter åtminstone *en* ännu äldre.

Genom uppkomsten af commedia erudita råkade den gamla konstkomedien i misskredit hos de bildade. Men snart uppträdde en man, en annan Pomponius, som visste att gjuta ett nytt lif i commedia dell' arte och hålla henne uppe i motsättning till den lärda komedien, alldeles såsom Atellan-dramat höll sig i opposition till de Grekiskt-Romerska skådespelen. Denne man var Paduanaren *Agnolo Beolco*, detto il *Ruzzante*, som författat under pseudonymerna *Menatus Vezzus*, *Marcus Aurelius Alvarotus* och *Hieronymus Zanellus*. Han var född 1502, afled i sin fädernestad den 17 Mars 1542 och är begrafven i *San Daniele*, i grannskapet af *Prato della Valle*: ett monument i samma kyrka tolkar hans förtjenster om den dramatiska konsten. Beolco hade med föga framgång försökt sig i Latinska orationes, dialogi och epistolæ, och derefter vändt sig till den Italienska lyriken. Hans fullkomliga misslyckande i denna sistnämnda gaf åter anledning, att han helt och hållet egnade sig åt commedia dell' arte. Konstkomedien hade, liksom Atellandramat i dess första stadium, varit alldeles öfverlemnadt åt skådespelarnes tillfälliga förmågor att improvisera så väl replikerna i deras stående rôler, som de enkla intriger, hvilka sammanbundo dessa rôler till ett theaterstycke: vi säga *enkla* intriger, enär commedie dell' arte egentligen endast äro karaktersstycken, och lika litet som Atellanerna, med deras bekanta *tricæ Atellanæ*[292]) kunna göra anspråk på att kallas intrigstycken. Men likasom Atellanerna först genom *Pomponius* blefvo skrifna lustspel (*Velleji* Rom. Hist II, 9), så vederfors något liknande konstkomedierna genom Beolco. För att bereda stycket åtminstone *någon* sammanhållning, för att gifva ringare förmågor tillfälle att prestera *något* dugligt, och slutligen för att lägga något band på godtyckligheten hos de komiska talenterna, fann Beolco det nödvändigt, att konstkomedien upphörde att vara oskrifven. Dock blef hon icke helt och hållet skrifven, såsom Atellandramat genom Pomponius; hvarigenom just detta drama, såsom vi sett, på höjden af sin ståndpunkt hotades att gå under genom att träda förnära de nationaliserade Grekiska fabulæ och äfventyra att sammanblandas med dessa. Åt commedie dell' arte var en vida längre framtid beskärd genom Beolco's skickliga anordning. Denna bestod deruti att skrifva piecen blott i ett utkast (scenario) eller skelett (ossatura). Att med kött och blod och lif fylla det dramatiska skelettet var öfverlåtet åt skådespelarnes impromptu-prestationer, ty utkastet upptog icke mera än gången af stycket och de vigtigaste replikerna. Efter Beolco's tid blef alltså skillnaden mellan en commedia dell' arte och en erudita, att den sednare var helt och hållet skrifven, men den förra endast till i ett så beskaffadt *scenario*, som vi nu beskrifvit. Detta hindrade dock icke Beolco att helt och hållet åt skrift öfverlemna sex af sina komedier (Rodiana, Anconitana, Piovana, Vaccaria, Moschetta, Fiorina). De äro författade omkring 1530, men syntes icke i tryck förrän efter författarens död, först utgifna hvar för sig (1548--1556), sedermera samlade under titel: Tutte le opere del framosissimo Ruzzante (Venezia, 1565, 1584 & 1598. Vicenza, 1598). Man bör dock ingalunda föreställa sig dessa lustspel såsom *utarbetade* theaterstycken: de äro blott *utskrifna* efter den action, hvarmed skådespelarne förstått att utfylla och lifva Beolco's scenarii. De bära derföre en stark prägel af improvisation; och med all rätt bibehöll ock la commedia dell' arte, äfven efter Beolco, eller såsom utkastdrama, sitt namn af improviserad komedi (commedia a braccia, commedia a soggetto). Beolco, denne nye Pomponius, snart biträdd af sin Novius, *Flamminio Scala*, stadgade bruket af olika dialecter för de olika maskerna, alldeles såsom i *fabula togata* de särskilda Italiska landskapsmålen uppträdde på den Romerska scenen. Det tillhörde alltså, t. ex. *Pantalone* att tala Venetianska, *Il dottore Graziano* att tala Bolognesiska, *Pulcinella* Napoletanska eller Calabresiska, och *Zanni* (motsvarande de Gamles Bucco) måste tala Bergamosciska, emedan man ansåg invånarne i Bergamo utgöra en blandning af dumhufvuden och listiga skälmar — en, som det synes, träffande characteristik af Atellan-characteren Bucco. Ännu är till en del brukligt uti Italien att på scenen framdraga landets särskilda dialecter.

---

[292]) Vid. Varro apud Nonium s. v. Tricæ.

Ända in i nyaste tid fortsatte och utbildade commedia dell' arte den rigtning, hon af Beolco emottagit. Gång efter annan understödd af stora talenter (*Silvio Fiorillo*, *Andrea Calcese*, kallad *il Ciuccio* &c), hade hon dock ödet att långa tider vara nedsjunken i ohjelpliga plattheter, under hvilka perioder man kan lämpa på henne hvad som säges (*Macrobii* Saturn. I, 10) om Atellandramat, nämligen att hela konsten "låg nere" (jacebat). Så var förhållandet, ända till dess Grefve *Carlo Gozzi* uppträdde såsom lustspelsförfattare (1761). *Carlo Goldoni* (född i Venezia 1707, död i Paris 1792), den dramatiska författarförmåga, som stod Gozzi's närmast, hade äfven i början af sin bana vändt sig åt la commedia dell' arte. Af Goldoni, denne maskernas argaste motståndare, författades från 1737 till 1741 följande maske-komedier: Il Cortesan veneziano. — Il Prodigo. — Le trentadue disgrazie d'Arlecchino. — La notte critica. — L'Arlecchino, imperatore nel mondo della Luna. — Il Servitore di due padroni. — Il figlio d'Arlecchino perduto e ritrovato. — Från 1747 åter sträfvade Goldoni att aflägsna maskerna från scenen, liksom att derifrån utesluta all improvisation — kortligen att upphöja commedia erudita till uteslutande herravälde. Ehuru Goldoni aldrig blef detta sträfvande otrogen, tvungo honom dock de yttre omständigheterna, som fordrade ett tillfredsställande af den stora massans smak, att inom den korta tiden af två år (1761—1763) författa icke mindre än *tjugufyra* komedier i blotta utkast, alldeles i andan af den gamla konstkomedien. De uppfördes på den Italienska scenen i Paris, dit Goldoni 1761 hade flyttat.

Carlo Gozzi (född i Venezia 1722, död dersammastädes 1806) bekämpade Goldonis tilltag mot den gamla konstkomedien så väl genom kritiska skrifter som egna dramatiska alster, kallade *Fiabe* (Le tre melarance. — Il corvo. — La Turandot — Il re cervo. — I pitocchi fortunati. — La donna serpente. — Zobeide. — Il mostro turchino. — L'angel bel verde. — Il re dei geni). Den

Digitized by Google

gamla Maske-komedien har i dessa barn- eller fée-sagor (Fiabe, Favole), som ock kallas tragicommedie, uppnått sin största tänkbara höjd. Ty under det att maskerna strängt bibehålla sina så väl nationala som individuella karakterer (t. ex. *Pantalone* är alltid den ärlige sjömanscharacteren och talar alltid Venetianska; *Tartaglia* är alltid den stammande skurken o. s. v.), äro de upptagna uti ett dramatiskt helt af konstnärlig fulländning. Under det att detta fasta dramatiska samband aldrig slappas, lemnas dock åt maskerna full frihet att tumla om med hvarandra i skämt och upptåg; Gozzi's scenarii lemna i detta fall det största spelrum: de förbinda blott skådespelarne till ett lika djupt skämt, som hela den allvarliga planläggningen är djup. Men hvaraf härleda sig alla dessa förtjenster? Deraf, att kärnan i det Gozzi'ska lustspelet alltid är en folksaga — en simpel barnkammarsaga. Men intet kan på samma gång vara mera putslustigt och mera rörande, än en sådan. Och intet gifver den episke eller dramatiske bearbetaren på samma gång en så säker och nödvändig hållning i hufvudsak, och så stor frihet i framställningen af biomständigheter — intet är på en gång så noga och så efterlåtande, så fast och så flyktigt, som folksagan. Genom upptagandet och användandet af sagans underbara väsenden gjorde konstkomedien, under Gozzi's ledning, en ny återgång till sin källa, det gamla Atellandramat. I Gozzi's Fiabe förekomma *Fata Margana*, *Durandarte*, *Demogorgone* &c såsom i Atellanerna *Mania medica*, *Lamia*, *Pytho Gorgonius*. Med skäl kan sägas, att denne nye Mummius, liksom den gamle, "åter uppväckt den länge i lägervall stadda Atellaniska konsten" (diu jacentem artem Atellanicam suscitavit. *Macrobii* Saturn. I, 10).

Sådant var Romerska dramatikens upphof. De böcker, i hvilka de Gamle sjelfva särskildt behandlat detta ämne, äro oss knappast mer än till namnet kända [293]). Sakens egen natur, de *vestigia ruris* (*Horatii* Epist. II, 1, 160), som genom hela forntiden — ja, ända in i sednaste åldrar — bibehöllo sig i den Italiska skådespelskonsten, samt de antydningar, hvilka skriftställarne i förbigående låtit undfalla sig, äro, såsom vi sett, de enda vägledarne till källorna, ur hvilka det dramatiska lifvet flutit.

---

[293]) Jemför Madvigii Comm. de L. Attii Didasc. Hauniæ, 1831. L. Attius, f. 170 f. Chr. (Didascalica. Pragmatica, Parerga, Annales.) Porcius Licinius, som var äldre än Q. Lutatius Catulus (Consul 102 f. Chr.) skref om Romerska poesiens forntid. Namnet på hans arbete är okändt, men tvenne verser derur (Poenico bello secundo Musa &c) anföras af Gellius

Vår framställning af inledningsperioden i Romerska litteraturhistorien är härmed slutad, i det vi nu uppvisat och (så vidt fornlefvorna detsamma medgifvit) genom exempel åskådliggjort samtliga rigtningarne i de fem seklernas andliga frambringelser. Och hafva dessa sekler visat sig betydelsefulla i litterär-historiskt hänseende *just derigenom, att alla nu skärskådade rigtningar mäktat fortsätta sitt lif inom följande perioder.* Vi hafva ock derföre i det föregående alltigenom låtit de särskilda arterna af den Romerska andens förstlingar framstå i detta betydelsefulla ljus, eller i den belysning, som deras fortsatta, ehuru något omdanade, tillvaro i sednare tidsåldrar, tillbakakastar på deras första framträdande. (Jfr sid. 15—16.)

Det andra afseendet, hvari de äldsta seklerna visa sig af största vigt för Romerska litteraturen, nämligen att de innehålla de första tillstymmelserna till nästan alla den blifvande litteraturens arter — och det i desto större grad, ju större och ju mera framstående plats arten intager i litteraturens utveckling, och ju starkare han är färgad af Romersk nationalitet — är ett förhållande, hvarpå vi i det föregående (sid. 31 - 32) fästat vederbörlig uppmärksamhet, och hvilket hela den följande framställningen af Romerska litteraturens historia kommer att ytterligare bestyrka.

Till följd af denna sin vigtiga betydelse för sednare åldrar, kunna de fem första seklerna af Romerska statens tillvaro med fog betraktas såsom den fasta grund, på hvilken hela Romerska

---

(XVII, 21.) M. Terentius Varro (f. 116 † 26 f. Chr.) skref öfver hithörande ämnen sina böcker de poetis, de scenicis originibus, de actionibus scenicis samt quæstiones Plautinæ. Om dessa och andra författare skola vi utförligt yttra oss i det följande, så framt oss tillfälle lemnas att fortsätta utgifvandet af detta arbete.

litteraturen hvilar. Om än dessa sekler uti egentlig mening icke framalstrat någon litteratur, så hafva de dock så troget bevarat, och så mycket utvecklat den Romerske anden, att denne förmådde med frihet upptaga de honom af Hellenismen bjudna bildningselementer samt med sjelfständighet utveckla dem, i det han påtryckte dem sin egendomliga prägel — eller, rättare uttryckt, under Hellenismens lifvande och vägledande inflytande, ur egna språkliga tillgångar skapa sig en egen stil och en egen litteratur.

Redan mot slutet af den långa, i litterärt hänseende utblottade tidrymd, vi nu haft för ögonen, hade Romarne inträdt inom kretsen för detta inflytande, hvars frukter det är beskärdt andra perioden att skåda. Italiska halfön var helt och hållet underkufvad. I dess sydligare hälft tedde sig allestädes en afglans af den Helleniske andens culturformer för det herrskande folkets blickar. För hvarje tänkande bland detta folk uppklarnade medvetandet om det nära andliga förhållandet till Hellenerna, om den omisskänneliga stamförvandtskapen med dem. Derigenom utträdde Romarne andligen ur den trånga kretsen af Italiska förhållanden och kände sig så småningom såsom lemmar af en folkstam, hvilken det ålåg att i sitt statslif upptaga ett litterärt lif. Den verldshistoriskt betydelsefulla kamp, som Romarne fingo att bestå med Karthaginienserna, en kamp mellan tvenne racer, en strid på lif och död, bidrog att vidga själen och förläna henne en spännkraft, hvilken, så ofta krigens och farornas tryckning gaf något efter, verkade i rigtning åt det litterära. Snart var i detta hänseende synkretsen så utvidgad, att Romaren kände sitt inre lif fördubbladt med hvarje nytt språk, som han tillegnade sig[294]. — Det är icke underligt, att, vid betraktandet af denna tid, då litteraturens förnämsta arter, liksom genom ett trollslag, uppblomstrade uti den tillförne så konstfattiga Romerska verlden, det förekom sednare Romare, såsom om sånggudinnan med bevingad hast nedsväfvat ibland dem:

---

[294] Q. Ennius tria corda habere sese dicebat, quod loqui Graece et Osce et Latine sciret. Gellii Noct. Att. XVII, 17, §. 1.

Poenico bello secundo Musa pinnato gradu
Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.
(*Porcius Licinius* apud *Gellium*, XVII, 21, §. 45.)

I spetsen för den litterära verksamhet, som nu uppvaknar till ett så kraftigt lif, träda män, hvilka genom sjelfva deras födelseorter blifvit förmedlande ställda emellan den Romerska och Helleniska folkstammen: Livius Andronicus från Tarentum, Gnæus Nævius (enligt uppgift) från Campanien, Q. Ennius från Rudiæ i Calabrien — desse trenne väldiga litterära gestalter, af hvilka den förste förekommer Cicero såsom en ny Dædalus, ståndande liksom en mythisk skaparkraft vid begynnelsen af hela konstutvecklingen[295]); den andre, om än född Campaner, den mest Romerske bland Romerska skalder; den tredje, åt nästan alla håll utstakande banorna för Romerska litteraturen, uti inflytande på språk och poesi en Dante eller en Stjernhjelm för sitt folk. Med dessa litterära heroers tidehvarf börjar det Latintalande folkets stora arbete — äfven detta i sinom tid ledande till en verldseröfring — att åt språket bilda *stil*. Det var endast småningom man närmade sig målet, som prosan först uppnådde uti Ciceros, poesien åter uti Vergilii dagar. Söndringens, stridens och jäsningens tider måste föregå harmoniens. Latinska språket måste förfäkta sin sjelfständighet mot Grekiskan, som hotade att äfven inom Romerska staten blifva litteraturens förnämsta organ; hvarför ock en öfversättning från detta språk står i spetsen för Latinska litteraturen, och annat språk heller icke nyttjades af flera Romerska Annalister, såsom Q. Fabius Pictor, L. Cincius Alimentus, C. Acilius och P. Scipio († 174 f. Chr., son af Scipio Africanus). En ännu längre tid af mödosamt sträfvande måste förflyta, innan det kom till försoning emellan innehåll och form i den ideala åskådlighet, som utgör konstens väsende — innan de stränga konstformerna upphörde att vara band på tankens fria rörelser — innan prosans och poesiens arter utvecklat sig till sjelfständig tillvaro och vunnit en fast hållning — innan konsten, vorden till full natur, till ett slags instinct, uti de stora författarpersonligheterna, kunde framträda med så egendomliga, personliga drag, att de för evigt inpräglades i menniskoslägtets minne — innan det hon skapat kunde stå för våra ögon såsom en ny naturproduct, i en af idéen fullt mättad kroppslighet.

---

[295]) Nam Odyssia Latina est sic tamquam opus aliquod Dædali. Cic. Brutus, XVIII, §. 71.

Men på hela denna långa bana af svårigheter och arbete kom man dock målet alltid närmare och närmare. I och med sjelfva inträdet af andra perioden utbreder sig öfver Romerska verlden det andliga solsken, i hvilket litterära alster kunde börja drifva. Ur den primitiva tidsålderns chaos, som blott företer ensartade och oformliga massor, uppdyka nu på en gång gestaltande kraft, bildsamma ämnen, mångskiftande former, ordnade tider och personligt lif. Nu kan ock litteratur-historien upphöra att vara, till sitt hela, ett indelningslöst register och, till de särskilda delarne, en enformig bouppteckning: hon öfvergår till en ordnad och mera lefvande framställning.

Kort öfwerſigt af Capitlens och Paragraphernas innehåll.

Första Capitlet.

Inledning. — §. 1. *Första* periodens allmänna character: Det *stillösa*, men *uttrycksfulla*.

§. 2. *Andra* perioden. Förberedande period för det stilistiska tidehvarfvet. Söndring och strid mellan innehåll och form. Skillnad emellan det stillösa och stilistiska. Stil i lägre mening: författaremanér.

§. 3. *Tredje* perioden, den fulländade *stilens* period. De stora, helgjutna författar-personligheterna. Konstnärligt framställningssätt.

§. 4 Ny splittring mellan innehåll och form. Stilen upplöses småningom i *formalistiska* eller *materialistiska* rigtningar, till dess litteraturen alldeles går under.

§. 5. Litteratur-Historien är en sjelfständig vetenskap; men kan endast vara detta genom att vara *stilens historia.*

§. 6. Det inflytande, som författarnes personligheter ega på litteraturen.

§. 7. Så väl skrifter, som alldeles förkommit, som sådana, hvilka blott äro till i fragmenter. ega litterärhistorisk betydelse.

§. 8. Det yttre och inre samband, hvari den första perioden står till den sista; hvarför man jemt måste betrakta deras alster vid sidan af hvarandra.

§. 9. Bristande indelningsgrund för periodens producter. Allmän öfversigt af gången för vår framställning af desamma.

§. 10. I första perioden herrskar det naturliga talspråket, hvilket, på samma gång som det är obildadt och enformigt, är kraftigt och uttrycksfullt. Det är *tänkespråkets* och *formelns* period. *Vexelsången* är den allmänna formen för Romersk folkpoesi. Den allmänna characteren af forntids-sång och saga. De äro endast uttryck af den nationala individualiteten, hvaremot den enskilda individualiteten, författarpersonligheten, ännu icke framträdt. De s. k. författarne under äldsta perioden.

§. 11. *Carmina.* — Sermo och *numerus.* — *Numerus Saturnius.*

§. 12. Den äldsta periodens betydelse i Litteratur-Historien.

Andra Capitlet.

§. 13. *Fasti.* A.) *Fasti kalendares* (*sacri, minores*)

§. 14. B.) *Fasti magistratuum* (*civiles, maiores*). *Fasti consulares.* C.) *Fasti triumphales.* D.) *Libri lintei.*

§. 15. E.) *Tabulæ censoriæ* (l. *libri censorii*). — F.) *Origines familiarum.* (*Stemmata*).

§. 16. G.) *Commentarii regum, pontificum, magistratuum.*

§. 17. *Leges regiæ.*

§. 18. Hvilka skrifter det pontificala archivet omfattat. Skillnaden emellan *commentarii pontificum, libri pontificii* och *annales maximi.*

§. 19. *Litteræ publicæ & monumenta rerum in magistratu gestarum: commentarii consulares, quæstorii* &c. — *Commentarium vetus M. Sergii quæstoris.* — *Legis actianes.*

§. 20. H.) *Annales maximi.*

§. 21 I.) *Acta:* 1) *Acta militaria.* 2) *Acta senatus.* 3) *Acta privatorum.*

§. 22. 4) *Acta diurna* l. *populi.*

Tredje Capitlet.

§. 23. *Tabulæ Eugubinæ.* — *Devotions-* och *ditions-*formler. — *Vestalernas bön.* — *Lustrations-bön.*

§. 24. Formler vid köp, krigsförklaring, &c.

§. 25. *Carmen Arvale.*

§. 26. *Carmen Saliare.*

§. 27. *Nocturna sacra* l. *vigiliæ.*

Fjerde Capitlet.

§. 28. *Sortes.* — *Dedications-inskrifter.*

§. 29. *Tituli imaginum. Elogia.*

§. 30. *Columnæ rostratæ* (*C. Mænii* & *C. Duellii*). *Elogium Calatini.*

§. 31. *Monumenta Scipionum.*

§. 32. *Libri commentarii de familiis* s. *Volumina de familiis.*

§. 33. *Orationes* l. *Laudationes* funebres. Deras beskaffenhet. De äldsta liktalen.

§. 34. *Q. Fabii Maximi* liktal. — *Cæsars* liktal

§. 35. Liktalen under Kejsartiden.

§. 36. Framställningssättet i parentationerna under äldre och sednare tider.

§. 37. *Clarorum virorum laudes.* Granskning af de ställen i classiska auctorer, som innehålla något om saken. — *Catos* intyg om gästabudssångerna.

§. 38. Intyg från *Varro* de vita pop Rom. samt från *Cicero* de Oratore.

§. 39. Intyg från *Ciceros* Brutus — *Horatii* häntydning på denna sed.

§. 40. *Valerii Maximi* uppfattning.

§. 41. *Quintilianus* och *Paulus Diaconus* om detsamma

§. 42. Slutsatser från det föregående

§. 43. Förändringar vid måltidssångerna. Deras utslocknande.

§. 44. Næniæ.

Femte Capitlet.

§. 45. *Ius Papirianum.*

§. 46. Fortsättning. — *Leges decemvirales.*

§. 47. Restitutionsförsök af XII *tabulæ.* Deras innehåll.

§. 48. Fragmenter af XII *tabulæ.* — De vigtigaste lagar under första perioden.

§. 49. *Acta forensia.* — *Acta ad ius privatorum pertinentia.*

§. 50. Den äldste periodens rättslärde. — *Appius Claudius Decemvir.* — *Appius Claudius Cæcus.*

§. 51. *Appii Cæci* Oratio de Pyrrho rege.

§. 52. *Appii* facundia canina.

§. 53. *Appii Cæci Sententiæ* l. *Carmina.*

§. 54. Efterbildningar af *Appii* senatstal.

§. 55. *Cn. Flavius.* — *P. Sempronius.* — *Ti. Coruncanius.*

Sjette Capitlet.

§. 56. Periodens vältalighet och vältalare. — *L. Iunius Brutus.* — *M. Valerius Maximus.* — *Agrippa Menenius.* — *L. Valerius Potitus.* — *C. Fabricius Luscinus.* — *M'Curius Dentatus.* — *M. Popillius Lænas.*

Sjunde Capitlet.

§. 57. Statsfördrag med Latinska städer och folkslag. — Med Sabiner. — Med Etrusciska folkslag. — Med *Massilia.*

§. 58. Tractater med Karthago.

Åttonde Capitlet.

§. 59. Divination. — Sibyllor och sibyllinska naturandar. — *Picus Martius.* — *Camenæ* l. *Carmentes.* — *Marcii fratres.*

§. 60. *Libri sibyllini. Sibylla Cumana.*

§. 61. *Interpretes* l. *sacerdotes sibyllini.* — XV*viri sacris faciundis.* — *Ludi.*

§. 62. De tvenne äldsta samlingarne af *libri sibyllini.*

§. 63. Fortsättning. — Den sista samlingen.

§. 64. *Χϱησμοὶ Σιβυλλιακοί.*

§. 65. Divinationslitteraturen *(annosa volumina vatum).* — *Libri Tagetici, Etrusci, haruspicini, acheruntici, fulgurales, tonitruales, ostentarii, fatales.* — Författare i dessa ämnen. — *A. Cæcina.* — *P. Nigidius Figulus.* — *Umbricius.* — *Iulius Aquila.* — *Tarquitius.* — *Cornelius Labeo.* — Auguralväsendet.

§. 66. *Commentarii augurales.* — *M. Valerius Messala Augur.* — *Veranius. Cornelius Labeo.*

Nionde Capitlet.

§. 67. Folksägner. — Aetiologiska myther. — Anekdotens betydelse i Romerska litteraturen.

§. 68. Ett Forn-Romerskt epos har icke funnits. — Den Romerska sagodiktens källor.

Tionde Capitlet.

§. 69. Ordspråk *(proverbia)*.

§. 70. Tänkespråk *(oracula* l. *carmina)*.

§. 71, Trollsånger och besvärjelseformler *(carmina)*. — Evocationsformel. — Devotionsformel.

§. 72. *Παρακλαυσίθυρα*. — Hymenæi & epithalamia.

§. 73. *Celeusmata. — Carmina textrina. — Cantilenæ mendicorum — Næniæ puerorum.*

§. 74. *Carmina sacra. — Carmina messoria. — Carmina gladiatoria. — Acclamationes. — Nuptiales Fescennini.*

§. 75. *Carmina militaria. — Carmina triumphalia.*

§. 76. Acclamationer.

§. 77. Nidvisor och pasquiller. — Författare af smädeskrifter (libelli).

§. 78. Exempel på *versus ludicri* och smädedikter.

§. 79. Fortsättning

§. 80. Vexelsången *(versus alterni)*. Dess betydelse i Romerska poesiens, i synnerhet den dramatiskas, utveckling.

§. 81. De första stegen från lyriskt-episk vexelsång till dramatik. — *Clarorum virorum laudes.* — Skördefesterna

§ 82. Ytterligare framsteg på det dramatiska området. — Sjungande danschor. — Maskering. — Danslek. — *Versus fascininus* l. *fescenninus.*

§. 83. Om *Fescenninum oppidum.* — Härledning af *versus fescenninus.*

§. 84. Förening af dans och reciterande föredrag. — Den äldsta inrättningen af theatern. — *Saturæ.*

§. 85.. Etrusciska dansare i Rom. — Uppkomsten af ett Romerskt drama. — Dess hufvudrigtningar.

§. 86. *Saturæ histrionum* l. *saturæ scenicæ.*

§. 87. *Fabulæ Livianæ.*

§. 88. *Fescennina locutio.*

Digitized by Google

§. 89. *Fabulæ Altellanæ.* — Deras Osciska ursprung. — Om det språk, på hvilket de uppfördes.

§. 90. Om staden *Atella.*

§. 91. Tvetydigheter och grofheteter i *fabulæ Atellanæ*

§. 92. Dessa lustspels gnomiska character.

§. 93. Atellanerna upptogo uti sig folkpoesi och de skämtsamma visorna för dagen. — Gesticulationen i *fabulæ Atellanæ.*

§. 94. Dessa lustspels naivetet. — Versslaget i *fabulæ Atellanæ.* — Allitteration och rim i desamma — Kostymeringen.

§. 95. Stadierna i dessa lustspels utveckling. — *L Pomponius Bononiensis* — *Norius.* — *Sulla.* — *Cæsar.* — Mimer och Pantomimer. — *Mummius* l. *Memmius.* — *Fronto* och Kejsar *M. Aurelius.* — *Exodiarii.*

§. 96. Förklaring af den boken vidfogade tabellariska öfversigten af det dramatiska lifvets yttringar under Roms äldsta tider.

§. 97. De stående rôlerna i *fabulæ Atellanæ.* — *Maccus.* — *Bucco.* — *Pappus.* — *Dossennus.*

§. 98. Mythiska personligheter i Atellandramat. — *Mando.* — *Pytho Gorgonius* — *Lamia.* — *Mania.*

§. 99. *Commedia dell'arte* en fortsättning af det Romerska folklustspelet. Dess förhållande till *commedia erudita.* — Slutbetraktelser öfver periodens litterärhistoriska betydelse. En blick in i följande tidskifte.

Chronologiſkt Regiſter

(innefattande de vigtigaste årtal, som äro upptagna i denna bok).

F. Chr.

509. Libertatis origo. Imperium consulare. — Lex curiata a L. Bruto repetita (p. 156). — Leges Valeriae (ib.) — Handelstractat med Karthago (p. 177). — L. Iunius Brutus † (p. 171). — Den första *laudatio funebris* (p. 128).
507. Fred med Konung Porsina.
495. *Appius Claudius Sab. Regillensis* consul jemte *P. Servilius*. — Omkring denna tid funnos redan *imagines* med *tituli honorum* (p. 116).
494 Secessio plebis in montem sacrum. *M. Valerius Maximus* och *Agrippa Menenius* uppträda såsom talare (p. 171 - 172) *Lex tribunicia prima* (p. 154, 157).
493. Agrippa Menenius † (p. 172). Foedus Latinum (p 175 176).
492. Lex Icilia tribunicia (p. 157).
486. Lex Cassia agraria (p. 157). — Cassianska inskriften på Cereris kopparstod (p. 111, 116).
480. *M. Fabii laudatio funebris* öfver Q. Fabius (p. 129).
472. Lex Pinaria Furia (p. 157).
471. Lex Publilia (ib.)
469. *Annales maximi* börja sannolikt att föras detta år (p. 77).
463. M. Valerius Maximus † (p. 172).
462. Lex Terentilla (p. 157).
456. Lex Icilia de Aventino publicando (ib.)
454. Lex Aternia Tarpeia (ib.)

452. Lex multaticia (ib.)

451– 450. *Leges Decemvirales* (p. 151, 157). Tillfölje af förbudet i Tab. X upphöra *næniæ* vid samma tid att sjungas under graftölet (p. 144).

449. *L. Valerius Potitus* consul (p. 172). *Appius Claudius Decemvir* † (p. 161). Lex Icilia de secessione (p. 157). Leges Valeriæ Horatiæ (ib.) Lex Duellia tribunicia de provocatione (ib.)

448. Lex Trebonia de rogandis X trib. pl. (ib.)

445. Lex Canuleia de conubio patrum et plebis (ib.)

444. Foedus Ardeatinum (p. 176).

437. *A. Cornelii Cossi* titulus in thorace linteo *Tolumnii* (p. 112).

434. Lex Aemilia de censura minuenda (p. 158).

432. Lex (prima) de ambitu (ib.)

430. Lex Iulia Papiria de multa (p. 158).

410. Lex Mænia agraria (ib.)

397. Under detta år anför *Livius* (V, 16) ett förment Delphiskt orakel (p. 189).

395. Omkring denna tid lefde sannolikt *M. Sergius*, om han antages hafva varit broder till *L.* Sergius. (p. 66.)

389. Galliska eröfringen. Roms brand: de flesta gamla historiska handlingar (*monumenta publica* — Liv. VI, 1), bland hvilka *annales maximi*, gå härvid förlorade (p. 75).

380. T. Quinctii Cincinnati *titulus* (p. 27, 28, 111, 114).

367. Leges Liciniæ et Sextiæ de decemviris sacrorum ex parte de plebe creandis (p. 158).

366. Lex Plætoria (p. 158) och inrättandet af Præturen (p. 50, not 81).

364. *Etruscisk dans i Rom* (p. 258).

359. *M. Popillius Lænas*, för första gången consul (p. 172).

357. Lex Duellia et Mænia de unciario foenore (p. 158). Lex Manlia de vicesima manumissorum (ib.)

354. Omkring detta år föddes *Appius Claudius Cæcus*.

350. Omkring detta år uppträda för första gången *inhemska histrioner* (p. 263).

348. Den *andra* tractaten med *Karthago* (p. 178).

347. Lex de semiunciario foenore (p. 158).

342. Staden *Atella* kommer under Romerskt välde (p. 271). Lex Genucia de foenore (p. 158). Lex sacrata militaris (ib.)

339. Leges Publiliae (ib.)

338. *C. Mænius* Cos. (p. 118).

332. Lex Papiria de Acerranorum civitate (p. 158).

326. Lex Poetilia et Papiria (ib.)

323. Flavia rogatio de Tusculanis (p. 159).

312. *Appius Csaudius Cæcus* censor (p. 161).

311. Lex Atilia Marcia (p. 159). Lex Decia de duumviris navalibus (ib.)

306. Den *tredje* tractaten med *Karthago* (p. 179).

304. *P. Sempronius Sophus* Cos. (p. 170). *Cn. Flavius* offentliggör *fasti calendares* och *legis actiones* (p. 34, 67, 169). *Cn. Flavius* ædilis curulis (p. 34, 169).

300. Omkring detta år uppkom sannolikt *lex clavi figendi* (p. 156). Lex Valeria de provocatione (p. 159). — Lex Ogulnia de augendo sacerdotum numero (ib.)

298. *L. Cornelius Scipio Barbatus* Cos. (p. 121).

289. Lex Papiria de triumviris capitalibus creandis (p. 159). [*Före* betta år, eller tillsättandet af *triumviri capitales*, måste *M. Sergius* hafva lefvat Jfr. året 395. Pag. 24 & 66.]

287. Lex Hortensia de plebiscitis (p. 159).

282. *C. Fabricius Luscinus* Cos. (p. 172).

280. Till tiden närmast detta år hänföres sannolikast *grafskriften* öfver *L. Cornelius Scipio Barbatus* (p. 122). *Ti. Coruncanius* Cos. (p. 170 cfr. p. 24). Pyrrhi seger vid Heraclea (p. 162).

279. Förbund med *Karthcgo* (det *fjerde* fördraget med denna stat) p. 179. Cineas i Rom. — *Appii Claudii Cæci oratio de Pyrrho rege* (p. 162 sqq.)

278. *C. Fabricius Luscinus Cos.* II (p. 172).

270. *M' Curius Dentatus* † (p. 172).

265. Lex Marcia de censura (p. 159).

260. *C. Duellii* sjöseger vid Mylæ (p. 118). SCtum, ne quis in urbe sepeliretur (p. 159).

250. Omkring detta år författades grafskriften öfver *L. Cornelius Scipio* (p. 122).

249. Lex Papia de Vestalium lectione (p. 159).

244. Till detta år må kanske hänföras *lex Silia de publicis ponderibus* (p. 159—160).

242. *Templum Vestæ* och *Regia* ödeläggas genom brand (p. 75).

241. Fredsslut med *Karthago* efter första Puniska kriget (p. 179).

240. Omkring detta år dog *Calatinus* (p. 121). *Livius Andronicus* börjar uppföra sina fabulæ (p. 262—263).

234. *M. Porcius Cato* född.

221. *Q. Cæcilii Metelli* liktal öfver *L. Metellus* infaller vid denna tid (p. 129).

217. Man känner med visshet, att *sortes* varit använda detta år (p. 111). *Vigiliæ* firade i Campanien (p. 108).

214. De s. k. *Marcianska* spådomarne anföras af Livius (XXV, 12) under detta år (p. 188).

212. *Ludi Apollinares*. — *Mimi* uppförda för första gången (p. 281, not. 285). *Sp. Carvilius* †.

211. *Atella* eröfradt: invånarne bortföras; staden coloniseras från Nuceria (p. 271)

210. *L. Cincius Alimentus* prætor (p. 106) Brand på Capitolium (p. 75).

207. *Q. Fabii Maximi* liktal öfver sonen Quintus (p. 129).

198. *S. Aelius Pætus (Catus)* Cos (p. 67).

189. Omkring detta år vidtogs den förändring vid föredragandet af måltidssångerna (*clarorum virorum laudes*), som beskrifves p. 141—142.

184. Omkring detta år upphöra måltidssångerna (*clarorum virorum laudes*), p. 142.

181. *Titulus Aemilianus* (p. 112—114).

176. *T. Sempronii Gracchi* titulus (p. 114).

170. Egyptiska Judar samla hedniska orakler och gnomer, samt bearbeta dem i Judisk anda (p. 192, 197).

168. Ett apocryphiskt fragment af *acta diurna* daterar sig från detta år (p. 91).

161. SCtum de philosophis et de rhetoribus (p. 3).

160. *Histrionerna antaga masker* (p. 265).

154. Omkring denna tid föddes *Aelius Stilo* (p. 106).

Digitized by Google

149. *M. Porcius Cato* †. Brand på Capitolium, hvarvid *Regia* ödelägges jemte största delen af *annales maximi* (p. 73, 75).
146. Tituli Mummiani (p. 112, 114—115).
123. *P. Mucius Scævola* Pontifex maximus (p. 70).
120. Titulus Soranus (p. 113).
100. Omkring denna tid lefde *Cloatius Verus, Aelius Stilo* (p. 63) och *Papirius*, samlaren af *leges regiæ* (p. 33, 150).
90. Omkring denna tid blomstrade *L. Pomponius Bononiensis* och *Novius* samt, genom dem, Attellandramat (p. 279—280).
83. Brand på Capitolium, hvarvid Jupiters-templet och *libri sibyllini* förstöras (p. 185, 191).
80. Atellandramats förfall börjar (p. 281).
68. Cœsars *laudationes funebres* öfver Iulia och Cornelia (p. 130).
62. Ett apocryphiskt fragment af *acta diurna* dateras från detta år (p. 91).
59. Cæsars första consulat (p. 80, 86). *Acta senatus* börja att fullständigt och oafbrutet uppsättas och publiceras (p. 80). Det regelbundna utgifvandet af *acta diurna* påbjudes genom lag (p. 86).
55. Till detta år hänför sig ett apocryphiskt fragment af *acta diurna* (p. 91).
50. Omkring detta år försökte Cæsar att reformera Atellandramat (p. 281).
50 f. Chr.—20 eft Chr. Perioden för Atellandramats förfall (p. 281—282).

Eft. Chr.

20. Omkring denna tid väckte *Memmius* eller *Mummius fabulæ Atellanæ* till nytt lif (p. 282).
20—160. *Atellandramats* nya blomstringsperiod (p. 282).
165. Omkring detta år sammansmulto *fabulæ Atellanæ* med *Mimi* och *Pantomimi* (p. 282—283).
218. Från detta år är den uppteckning, man eger af *carmen arvale* (p. 100).
389. *Stilicho* låter uppbränna samtliga *libri sibyllini* (p. 190, 197, 198.)

INDEX.

Anm. 1) När ett ställe hos någon författare citeras i detta register, utmärkes dermed, att stället är i boken särskildt förklaradt.

2) Asterisk efter en i detta register upptagen pagina, tillkängifver, att den ifrågavarande författaren är citerad eller omnämnd flera gånger på denna sida.

A.

Acca Larentia. 287, not. 290.
acclamationes, 232. 238—240. senatus. 81.
Acheruntici libri. 199.
C. *Acilius*, annal-skrifvare. 295.
M'. *Acilius* Glabrio. Hans votivtafla. 235.
Acron, Helenius. 211—213. 230. 252 256.
acta. 80—93. ad ius privatorum pertinentia 80. 160. diurna. 68, not. 89. 84—93. forensia. 80. 160. imperatorum. 45. militaria 80. patrum. 83. populi. 68. not. 89. 84—93. 174. privatorum. 83. 84. publica. 84. rerum urbanarum. 85. senatus. 68, not. 89. 80—83. 174. triumphorum. 42. 43. 80. urbana l. urbis. 85
actiones. 67.
actuarii. 83. 85
actus petulci. 272.
adagia. 210.
ᾄδειν καὶ ἀντᾴδειν. 219.
Aelianus, Claudius. *Ποικιλ. Ἱστορ.* 192
Aelii, Sex & L. 151.

Aelius Donatus, grammatic. 265. 271. 274.
Sex. *Aelius Paetus* (Catus). 67. 151.
Aelius Saturninus, pasquillant. 242.
L. *Aelius Stilo* Lanuvinus (Præconinus). 63. 106. 151. 287.
M. *Aemilius* Scaurus. 125.
Aeschylus. 165.
Agrippa Menenius. 172.
ἀκροστιχίς. 191.
Albunea. 182.
Alexander Polyhistor. 192.
allitteration. 279.
alterna carmina. l. *alterni versus*. 248.
alternis. 249.
ambarvalia. 98. 99.
amburbium, 99.
Ammianus Marcellinus. 151. 160. 199. 217*. 240. 283.
amoebæum carmen. 249.
amphibolia. 271.
annales. 68. antiqui. ib. maximi. 14. 63. 64. 68—80. pontificum l.
    pontificum maximorum l. publici. 68. veteres. ib.
annosa volumina vatum (*Horatii* Epist. II, 1, 26). 198.
Anonymus Grammaticus apud Mallium Theodorum. 183. 187.
Anonymi præfatio ad oracula Sibyllina. 185, not. 204
antiphonier. 210.
antiquaria & *antiquarius*. 13.
Q. *Antistius Labeo*. ICtus. 151.
Antistius Sosianus, pasquillant. 242.
M. *Aper*. 7.
Apollinares ludi. 190.
Apollinaris. Se *Sidonius*.
ἀποφθέγματα. 273.
Appianus, Alexandrinus. 158. 168. 174. 177. 207. 243. 235. 237. 238.
Appii. Se *Claudii*.
L. *Apuleius* Madaurensis. 108. 213. 216. 217*. 249. 226. 280. 287.
Apuleius, en okänd Grammaticus under Medeltiden. 51.
Aquileius, samlare af ordspråk. 241
ἀραί. 218.
Argeorum sacra. 53. 54.

Ariosto, Lud. 289.
Aristophanes. 226.
Aristoteles. 20.
Arnobius 53. 143. 146. 199.
arrogations-formel. 98.
ars fulguritorum. 182.
Arvale carmen. 19*. 98—102. 249.
Q. *Asconius Pedianus.* 14. 85*. 89. 90. 93*. 229.
C. *Asinius* Pollio. 14.
ἆσμα ἀμοιβαῖον. 249.
C. *Ateius Capito.* 145.
Atella. Dess belägenhet och historia. 270. 271.
Athenæus. 280.
A. *Atilius Calatinus.* 119—121.
L. *Atilius*, ICtus. 151.
Atilius Fortunatianus. 14. 41. 113. 114. 235.
Atticus. Se *Pomponius.*
L. *Attius*, 12, 292.
augurale carmen, quum pomoerium proferretur. 94.
augurales libri. 200—202.
augurum libri. *ib.*
Augustinus. 53. 107. 143*. 151. 154. 183. 194. 200. 214. 239. 244.
M. *Aurelius* Antoninus Imp. 45. 282.
Aurelius Opilius, Grammatic. 106.
S. *Aurelius Victor.* 56. 72. 120 151.
Ausonius. 27. 143*. 210, not. 240. 214. 227. 234.
ἀυτοσχέδια ποιήματα. 236. (jfr. incondita carmina.)

B.

Bacchetis. 182.
ballistium. 231.
βάϱβιτον l. *βάϱβιτος* (barbitos). 27.
barnlekar. 229—231.
barnsånger. ib.
βασκαίνω. 218. 254.
βάσκω. 253.
Begoë. 182.

Bellum Africanum. 226.
Beolco, Agnolo. 289—291.
Bergk, Theod. 106.
Bergström, R. 275, not. 281.
Bernhardy, Gottfr. 1. 101. 106.
besvärjelser. 216.
Bibiena, Bern. da. 288.
Boccaccio, Giov. 48.
βοηθήματα. 218.
bokstafsskrift. Saga om dess införande. 26. 186. 187.
bröllopsqvädden. 225—228. 231.
Bucco. 285. 290. 291.
bön-formulärer. 96. 97.
bön. *lustrations*-bön 97. *offer*-bön. ib.

C.

Sex. *Cæcilius*. 13.
A. *Cæcina*. 199. Jfr. Tillägget.
M. *Cælius* Rufus. 82. 86. 88. 90—92.
Cæsar. Se *Iulius Cæsar*.
Calatinus. Se *Atilius*.
L. *Calpurnius* Piso. Se *Piso*.
T. *Calpurnius* Siculus. 248. 249.
Camenæ. 183.
Canens. 183.
canere. 217. certatim c. 248. deinceps c. 248. vicissim c. ib.
canina facundia. Se *facundia*.
cantamen, *cantamina*. 217.
cantare. 217.
cantare & *respondere*. 249.
cantilenae mendicorum. 229.
cantio. 217.
cantitare. 249.
cantus. 216.
Iul. *Capitolinus*. 84*. 85. 89. 90. 107. 214. 238*. 240. 244*. 279.
Carlson, F. F. 21.
carmen, *carmina*. 25. 26. 166. 214. 216.

Digitized by Google

carmen amoebæum 249.
— Arvale. 98—102 249.
— augurale, quum pomoerium proferretur. 94.
— famosum. 241.
— inconditum. 236 (jfr. 233).
— infame. 241.
— maledicum. ib.
— malum. ib.
caemina alterna. 248.
— gladiatoria. 232.
— Marciana. 185.
— messoria. 231. 232.
— militaria. 235—238.
— pontificalia. 62.
— sacra. 231.
— Saliaria. 102—107.
— textrina. 229.
— triumphalia. 235—238.
Carmentes. 183.
Sp. *Carvilius.* 122.
Cassius Dio. 71. 89—91. 189*. 218. 238 242.
Catones. Se *Porcii.*
Catullus. 218. 225*. 226*. 228. 234. 247. 248. 275.
cavea. 255.
Cederschjöld, P. G. 56.
celeusma. 228.
censoriæ tabulæ. 45 sqq 50.
censorii libri. 50.
Censorinus. 14. 63. 158. 190. 198. 229.
Centunculus. 280. 282 284.
certatim canere. 248.
Charisius, Flavius Sosipater. 13. 14. 165. 211. 244. 282
Χρησμοὶ Σιβυλλιακοί. 192. 195—197.
Cicero. 7. 15. 20—24*. 27*. 29*. 30. 34. 40. 41. 45. 49—53*. 55. 57*—59. 62—64*. 67—72* 74. 76. 77. 80. 82. 83. 85—88*. 90—92*. 102. 107. 108. 110. 119—121*. 124. 127—129*. 131—135*. 139—144*. 146. 150—152*. 154—158*. 161—163. 165—172*. 174. 176. 180*. 181. 183*. 184*. 186. 189—191*.

198—200. 204. 205. 207. 210—213*. 217*. 218*. 229. 232*. 233. 241. 246*. 247*. 249*. 250. 264. 269. 270. 273. 275. 279. 282. 295.
Ciceronis Brutus, 19, §. 75. p. 135. 136. 141. 142.
Cicero de Legibus, I, 2, §. 6. pag. 74.
— — — II, 24. pag. 146, not. 145.
— de Oratore, II, 12, §. 52. pag. 70—71 (cfr. pag. 69).
— de Republica, I, 16. pag. 76.
Ciceronis Disput. Tuscul. I, 2, §. 3. pag. 134. 135 141. 142.
— — — IV, 2, §. 3. ib.
christendomens inflytande på Romerska verlden. 6, 7.
Cimmeriska sibyllan. 192.
L. *Cincius* Alimentus. 106. 295.
L. *Cincius*, författare till arbetet *de priscis verbis*. 106.
Cingius. 76.
Clarorum virorum laudes. 107. 127. 133—142. 250.
Claudius Claudianus. 94. 187. 226. 227. 234*. 275.
Appius *Claudius* Cæcus. 24 161—169. Hans carmina l. sententiæ. 166—168.
Appius *Claudius* Decemvir. 161.
Ti. *Claudius* Drusus. Imp. 2.
Rutilius *Claudius* Namatianus. 197. 198. 229.
clava scirpea. 280.
clavus annalis l. *clavus anni*. 156.
Clemens Alexandrinus. 183. 192. 195, not. 224.
clipei. 115. 116.
Cloatius Verus. 63. 106. 107.
L. *Coelius* Antipater. 14.
Colax. 285.
Columella. 165. 198 210. 215*.
columnæ. 118—119. columna Duelliana, ib. c. Mæniana, 118.
C. *Cominius*. 242.
commedia dell'arte. 283. 288 sqq.
commedia erudita. 288.
commentarii l. *commentaria*. 50.
commentarii augurales. 66. 200—202.
— *censorii*. 65.
— *censorum*. 50. 94.

commentarii consulares. 65.
— *de familiis.* 123. Se *slägtkrönikor.*
— *magistratuum.* 50 sqq.
— *pontificum.* 50 sqq. 61—64. 94.
— *prætorum.* 94.
— *quæstorii.* 65.
— *regum.* 50 sqq. 55. 94.
— *rerum urbanarum.* 68, not. 89.
— *senatus.* 68. 83.
commentarium rerum urbanarum. 85.
— *vetus M. Sergii quæstoris.* 65.
commentator Cruquianus. 213.
Cornelius Labes. 200. 202.
[C.] *Cornelius Nepos.* 47. 48. 125. 213.
L. *Cornelius Scipio Barbatus.* 121. 122.
L. *Cornelius* Sulla. 280.
P. *Cornelius Scipio* (son af Africanus), annalskrifvare. 225.
[P.] *Cornelius* Tacitus. Se *Tacitus.*
Corssen. 106.
Ti. *Coruncanius.* 24. 170.
Cumanska sibyllan. 181. 185. 186. 192.
M'. *Curius.* 212.
M'. *Curius Dentatus.* 172.
Curtius Montanus. 212.
Cyprianus. 152. 231.
Cyrillus Alexandrianus. 195.

D.

danslek. 231.
decemviri sacris faciundis. 189.
decreta censoria. 65.
— consulum. ib.
— magistratuum. ib.
— prætorum. ib.
dedicationsskrifter. 111—115. Aemilii. 27. 30. 112. 113. Cincinnati 27 (cfr. 28). 30. 111. Den Cassianska. 111. Cossi. 112. uti

Dianium. 112. T. Sempronii Gracchi. 27. 30. 114. Mummii. 27. 30. 114. 115. Den Soranska. 113.
deditionsformel. 96.
deinceps canere. 248.
Deiphobe. 181.
deprecatio. 247.
detestatio. ib.
devotio. ib.
devotionsformel. 96. 223.
Dialogus de Oratoribus. 7. 13*. 14. 15*. 169*. Jfr. *Tacitus.*
δι' ἀμοιβαίων ἀείδειν. 249.
διαπαννυχισμός. 108.
diarium. 85.
dicta, breviter et commode dicta. 273.
dicteria. ib.
Digesta. 6. 33. 56*. 67. 71. 149*. 151. 160—162. 169.
Diodorus Siculus. 13. 151. 157. 161. 170. 177. 277.
Diogenes Laërtius. 248.
Diomedes. 14. 29. 68. 71. 143. 256. 263. 270*.
Dionysius Halicarnassensis. 33. 45. 56—60*. 63. 70. 103. 107 108. 112. 116. 127—129. 134*. 141. 149—152*. 155—157*. 168. 172. 174—177*. 182. 183. 187. 191. 208*. 228. 233. 235-236*. 252. 253.
Dionysii Antt. Rom. I, 21. pag. 253.
— — — I, 79. pag. 134.
diræ. 248.
Dirksen, H. E. 153.
divination. 180 sqq.
divinations-litteratur. 185—202.
diurna l. diurna populi Romani. 84.
Dorsennus. 285. 286.
Dossennus l. Dossenus. 285. 286.
Dossennus, Fabius. 286. Mundus. 286.
dramats utveckling hos Romarne. 248 sqq.
C. Duellius. 122.
Du Méril. 101.
duumviri sacris faciundis. 189.

E.

edicta ædilium curulium. 155.
— censoria. 65.
edicta consulum. 65. 155.
— prætorum. 65. 67. 155
effascinare. 254.
Egeria. 183.
Egger, A. E. 101. 106.
Eichhorn, J. G. 2.
Ek, J. G. 230. 247.
elogia monumentorum. 119—123. Se *Grafskrifter*.
Q. Ennius. 12. 20. 30. 75. 163, not. 144. 167. 168. 187. 212*. 295.
Ennodius. 227.
ἐπαγωγή. 218.
ἔπαινοι τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν. 127
ἐπαοιδή, 218.
ἐπηλυσία. 218
ἐπιθαλάμιος (epithalamium). 225.
ἐπῳδή. 218.
ἐφημερίδες. 85.
Erasmus 256.
ἐρετικὰ ποιήματα. 228.
Erythræiska sibyllan. 192.
Esaias. 192.
Etruscæ disciplinæ volumina. 198.
Etrusci libri. ib.
Q. Eulogius. 18.
evocationsformel. 94. 222.
Euripides. 196, not. 227.
Eusebius. 195*.
Eutropius, Flav. 122.
excantare fruges. 217. 223. 224.
exodia. 264. 266. 283.
exodiarii. 283.
explication. 4.
expression. 2.
exsecratio. 217.

Digitized by Google

F.

fabellæ Attellanæ. 264.
C. *Fabricius* Luscinus. 172.
M. *Fabius* Quintilianus. Se *Quintilianus.*
Q. *Fabius* Pictor. 60. 68. 107. 125. 134. 295.
Q. *Fabius* Maximus. 21. Hans tänkespråk. 130.
fabulæ. Attellanæ. 252. 264—266. 268 sqq. 289—292. Livianæ 262—266. palliatæ, prætextatæ, Rhinthonicæ, togatæ. 284.
facundia canina. 165. 166.
farcire. 256, not. 266.
fascinare. 254.
fascinatio. 247. 254.
fascinum. 254.
fasti. 67. calendares. 33—40. Capitolini. 41 sqq. 170. civiles. 33. consulares. 33. 40. 41 sqq. 47. magistratuum. 40 sqq. majores. 33. minores. 33—40. sacri. ib. triumphales. 33. 41. 42 sqq. 47. Citater från fasti triumphales. 121. 122.
Faunius versus. 26. 28.
fautor veterum. 12.
favissæ. 46.
Fenestella. 191.
Fescennia, Fescennium, Fescenninus, Fescennini. 252 253
Fescennina locutio. 266—268.
Fescennini (homines). 234.
Fescennini versus 28. 252—254. 256. 267. 268
festsånger. 231. 232.
Sex. Pompeius *Festus.* 25. 30. 50. 52. 54—58*. 61*. 63*. 94. 96*. 97. 103—106*. 112. 142; not. 108. 143—145. 147. 152—157*. 159. 160. 164. 166. 167. 175. 176. 182. 183*. 185. 188. 190. 198. 200—202*. 211*. 213. 214. 228. 231. 232. 234. 240. 241*. 249*. 256. 265. 269. 270. 272*. 278. 280—282. 287.
fides. 27.
Iul. *Firmicus* Maternus. 217.
Cn. *Flavius.* 24. 34. 67. 162*. 169.
L. Annæus *Florus.* 120. 122. 154. 157. 218.
foedera. 174—179. antiqua. 12. 13. 14. cum Carthaginiensibus.

177—179. foedus cum Porsina. 177. foedera Etrusca. 176—177. Latina. 175—176. foedus Massiliense. 177. foedera Sabina. 176.
folkpoesi, dramatisk. 218 sqq.
folksaga, Romersk. 203 sqq.
formalism. 7.
formeln och det Romerska formelväsendet. 24
formler. arrogations-f. 98. bön-f. 96. 97. deditions-f. 96. devotions-f. ib. eds-f. för krigsmän. 98. krigsförklarings-f. 97. 98. f. vid köp. 97.
formula templi concipiendi. 94.
Fortunatus. 227.
framställningssätt. 5.
Sex Iulius *Frontinus*. 120. 122. 161. 172.
M. Cornelius *Fronto*. 13. 15. 274. 282.
Fab. *Fulgentius* Planciades. 53. 63. 99 200.
Funccius, Nic. 154.
A. *Furius* Antias. 223.
C. *Furius* Crescinus. 224.

G.

Gaius, ICtus. 22. 67*. 151. 154. 159.
Gallienus. Imp. 226.
Galvani, Giov. 104.
Geijer, E. G. 17. 22. 24. 25. 218, not. 257.
A. Gellius. 3*. 13. 34. 38. 15—17. 50*. 53. 56. 62. 63*. 72—74. 76*. 78. 85. 98*. 99. 106. 107. 117. 120. 123. 127. 130. 145*. 151—153*. 155*. 157. 159*. 168. 169. 183. 186. 199. 200*. 201*. 210. 213. 216. 217. 234. 241. 247. 269. 292. 294*.
Gellii Noct. Att. II, 10, §. 1. pag. 16.
genealogiska arbeten. 16 sqq. 123.
gesticulator. 283.
gladiators-sånger. 232.
gnomisk rigtning i Romerska litteraturen. 15. 20. 24. 273.
γνωμολογίαι. 273.
γοητεια. 218.
Goldoni, Carlo. 273. 294.

Gothofredus, Jac. 154.
Gozzi, Carlo. 291. 292.
grafskrifter. 119—123. Calatini 119—121. Scipionernas. 27. 30. 121—123.
γράμματα, τιμητικά. 15.
Granius Flaccus. ICtus. 119.
grassatores. 234.
Grotefend. A. 101.
— G. F. 95. 101.
gästabudssånger. Se *clarorum virorum laudes*.

H.

Hæggström, F. W. 84, not. 92.
Handelstraktat med Karthago. 177.
Hebreiska sibyllan. 192.
Heraclitus. 184.
Herodianus. 207. 211. 214.
Herodotus. 108. 218.
Hermann, C. F. 101. 106. 113.
Hesiodus, 73. 196, not. 227.
Heusde, J. A. C. van, 106.
Hister. 260 sqq.
Homerus. 143. 165*. 196, not. 227. 217. 218. 225.
Horatius. 12*. 13. 20. 25. 27. 29. 31. 40*. 53. 102. 134. 136—138*. 140, not. 107*. 141. 145*. 146. 175. 176. 190. 211—213*. 216—218*. 224. 225. 228—230*. 232. 234. 241*. 242. 246—248*. 250*. 254*. 255. 257*. 286. 287*. 293.
Horatii Carm. IV, 15, 25—32. pag 137.
— Epist. II, 1, 23—27 & 86—89. pag. 12 & 20 (cfr. pag. 24 supr.). 134.
— Epist. ad Pisones, 292. pag. 49.
C. Iulius *Hyginus*. 186.
Hygini Astronom. II, 12. pag. 48.
hymenæus. 225.

I.

imprecatio. 217.
improvisation. 228. 236.
incantamentum, incantare. 217.
incantatio. 25. 217.
inconditi versus, inconditum carmen 233—234. 237. Se *carmina incondita.*
indices. 115.
indigitamenta. 50, not. 81. 51. 53
interpretes sibyllini. 189. 190.
joci solemnes. 235.
Iornandes. 140.
Iosephi Historia (gammal Svensk comedia). 274, not. 280.
Flavius *Iosephus.* 174. 192. 195.
Isidorus Hispalensis. 141. 151 162. 166. 183. 186 198. 217. 230 256*.
ister. 260 sqq.
Italum acetum. 232
Italus versus 26. 28.
Judiska sibyllan. 192.
Iulius Aquila. 200.
C. *Iulius* Cæsar. 131*. Hans förhållande till Atellandiktningen. 284.
Iulius Obsequens. 75. 206. 207*.
Iulius Pollux. 255. 277. 285.
L. *Iunius* Brutus. 171.
L. *Iunius* Moderatus Columella. Se *Columella.*
M. *Iunius* Gracchanus. 159.
jus Papirianum. 149.
Iustinianus. Imp. 161. 224.
Iustinus Martyr. 193*. 195, not. 224.
D. Iunius *Iuvenalis.* 13. 19. 85. 90. 91. 116. 269. 277. 287.

K.

Kalenderväsendet, det Romerska. 33 sqq. Se *fasti.*
Keil, H 13

Kejsartiden. Den Romerskas förhållande till litteraturens forntid. 12—16.
κέλευσμα. 228.
klagosånger. Se *næniæ*.
Klausen. N. H. 101.
Klotz, R. 101. 106.
Konungar, Romerska. 60. 61.
krigsförklarings-formulär. 97. 98.
krigsmanna-ed. 98.
kringvandrande sångare. 234.
kärleksqväde. 228.

L.

D. *Laberius*. 281.
Lactantius. 38. 165. 166. 185. 186. 191. 193. 194.
Lamia (*Λάμια*). 287. 292.
Ael. *Lampridius*. 81. 85*. 89*. 91. 111. 238—240. 243—245.
lanx satura. 256 (jfr. not. 266).
Lanzi. 101. 183.
Lara. 287, not. 290.
larvæ. 286.
Larunda l. Acca Larentia. 287, not. 290.
laudationes funebres. 123. 127—133. 146. 208.
laudes antiquorum l. maiorum. Se *clarorum virorum laudes*.
lege agere. 50, not. 81.
legis actiones. 50. 67. 94.
leges i betydelsen *urkunder*. 62.
leges. Liciniæ & Sextiæ, 158. Regiæ 19. 149—151. sacratæ. 156, 158. Publiliæ. 158. Valeriæ Horatiæ. 157.
legitimæ actiones. 67.
Lepsius, C. R. 95.
lex Aemilia de censura minuenda. 158. Aternia Tarpeia. 157. Atilia Marcia. 159. Canuleia de conubio patrum et plebis. 157. Cassia agraria. 157. clavi figendi. 156. curiata a L. Bruto repetita. 156. (prima) de ambitu. 158. Decia de duumviris navalibus. 159. de semiunciario foenore. 158. Duellia et Mænia de unciario foenore ib. Duellia tribun. de provocatione. 157. Genucia de foenore. 158

Hortensia de plebiscitis. 159. Icilia de Aventino publicando. 157. Icilia de secessione. 157. Icilia tribunicia 157. Icilia Papiria de multa. 158. Mænia agraria. 158. Manlia de vicesima manumissorum. 158. Marcia de censura. 159. Multaticia. 157. Ogulnia de augendo sacerdotum numero. 159. Papia de Vostalium lectione. 159. Papiria de Acerranorum civitate. 158. Papiria de triumviris capitalibus creandis. 159. Pinaria Furia. 157. Plætoria de prætore urbauo. 158. Poetilia de ambitu. 158. Poetilia & Papiria. 158. Publilia. 157. Sacrata militaris. 158. Silia de publicis ponderibus. 159—160. Terentilla. 157. Trebonia de rogandis X trib. pl. 157. Tribun prima 154—155. Valeria de provocatione. 159.

libelli. 160.

libellus, libellus famusus. 242.

librarii 87.

libri Acheruntici. 66. 199.

— augurales, augurum. 66. 94. 200—202.

— censorii. 45 sqq. 50.

— commentarii de familiis. 123. 205. 208. Se *Slägtkrönikor.*

— Etrusci. 66. 198.

— fatales. 66. 199.

— fulgurales. 66. 94. 199.

— haruspicini. 66.

— lintei. 43—45.

— magistratuum. 44.

— ostentarii. 66. 199.

— pontificii l. pontificales. 50. 52. 53. 61—64. 94.

— sacerdotum populi Romani. 53.

— sibyllini. 185—198.

— Tagetici. 66. 198.

— Tarquitiani. 199.

— tonitruales. 66. 199.

C. *Licinius* Calvus. 225.

C. *Licinius* Macer. 77.

lintei libri. 43—45.

litteræ publicæ. 64.

[L.] Livius Andronicns. 12. 14. 29. 30. 262. 263. 295.

T. *Livius.* 21. 22*. 33. 34. 40*. 44. 45. 49. 54—57. 59—62. 64. 66—69. 71. 77—79*. 95*. 96*. 103. 106—108. 110. 112—116*.

118. 120—122. 124. 126—130*. 141. 142. 151*. 152. 155—159*. 161*. 163. 164. 168—172*. 174*—180*. 183—185*. 187—191. 199*. 203. 204. 206. 207. 228. 233. 235—237*. 249. 250. 257—259. 274.

Livii ab V. C. II, 31. pag. 263, not. 273.

— VII, 2. pag. 258—268.

locutio Fescennina. 266—268.

Longfellow, H. W. 22.

M. Annæus *Lucanus*. 219.

Lucianus. 218. 275—276.

Luciani Dialog. Moretr. 2. § 2. pag. 276.

C. Lucilius. 145. 165. 213. 287.

T. *Lucretius* Carus. 3. 7. 254. 275.

ludi Apollinares. 190. Taurii. ib. Terentini. ib.

ludio. 260 sqq.

lustrationsbön. 97.

lusus puerorum. 230—231.

— Troiæ. 230.

Lydus, Joh. Laur. 56. 151. 157. 187. 283.

M.

Macaulay, T. B. 6. 87.

Macchiavelli, Nic. 288. 289.

Maccus. 284—285.

Amb. Aur. Theod. *Macrobii Saturnal.* 3. 19. 25. 26. 38. 50. 63. 70 76. 94. 96. 99. 103*. 115. 143. 150. 153. 157. 159. 170. 183—185. 187. 188. 198—202*. 212. 214. 215. 222. 223. 281. 282. 287. 291. 292.

Macrobii Somn. Scip. 143.

Madvig, J. Nic. 51. 292.

male precari. 218.

Mallius Theodorus. 14. 183. 187.

malum carmen. 211.

Mando, Manduco, Manducus. 286.

manér. 4.

Mania. 287. 292.

M. Manilius. 165. 287.

Marcellus Empiricus. 21. 219. 221.
Marcellus. ICtus. 56.
Marciana carmina. 24.
Marcianus Capella. 8. 162, not. 139. 275.
Marcii fratres. 183. 184 sqq.
Marcius vates. ib.
Marini, Gaet. 99—101. 114.
Marius Victorinus. 26. 28. 162, not. 139. 187. 272.
M. Valerius *Martialis*. 16. 19. 155, not, 134*. 214. 215. 275
materialism. 8.
Cn. Matius. 244.
Matthæi Evang. 6.
C. Memmius. 282.
Menenius. Se *Agrippa*.
messande. 240.
Messenius, Joh. 274, not. 280.
metrik, metrisk vers. 28
Meyer, H. 104.
militaria carmina. 235—238.
mimus. 281. 283.
modulatio. 27.
Mommsen, Th. 101. 119.
monumentum Ancyranum. 107.
monumenta publica. 83.
— rerum in magistratu gestarum. 15. 65.
μορμολύκεια. 286
motus iocosi. 272.
P. *Mucius* Scævola. 70.
Müller, Wilh. 31. 233.
T. *Munatius* Plancus. 93.
Munk, Ed. 275.
mållidssånger. Se *clarorum virorum laudes*.

N.

Nænia dea. 143.
nænia, næniæ. 19. 127. 142—148. 216, not. 216.
næniæ puerorum. 229—231.

Cn. Nævius. 12. 14. 29. 30. 295.
nidvisor. 210—218.
Niebuhr, B. G. 14. 167—169.
P. *Nigidius* Figulus. 107. 199. 200.
Nilsson. Sv. 182, not. 185.
Nisus. 76.
Nonius Marcellus. 105. 107. 117. 135. 142. 144*. 145*. 165. 212. 213 234. 272—274*. 278*. 280*. 282*. 287*. 289.
Novius. 93. 145. 272*. 273. 278—281*. 285*. 287. 290.
Numæ regis commentarii. 52 sqq.
— dogmata philosophiæ. 54.
— libri de iure pontificio. 52—53.
numerus. 27. 28.
numerus Saturnius. Se *Saturnius.*
nuptiales fescennini 234

O.

obscænus. 270.
obvagulare. 211.
occentare, occentatio. 210. 211. 218.
ὁμοιοτέλευτα. 279.
Opicus (*Ὀπικός*), Opscus. 269. 270.
oracula, 210. 214.
oracula Sibyllina. 12. 13. 185—198.
oratio. 5.
oratio soluta. 28.
orationes funebres. Se *laudationes funebres.*
orchestra. 255.
ορχησις παντόμιμος. 282
ordspråk. 210. sqq.
Orelli, J. C. 101.
Origenes. 193.
origines familiarum. 46 sqq. 123.
Paulus *Orosius.* 120. 122. 178.
Oscus. 269 270.
C. *Otacilius* Pilitus. 125.

Ovidius. 12. 52. 71. 76. 99. 103. 145. 163. 164. 166. 182. 183*. 198 214. 218. 219. 221. 226. 253—255.

P.

παννυχίς. 108.
pantomimus. 283.
Papirius l. Papisius. 59. 149. 150.
Παπποσειληνός. 277. 285.
Pappus (*Πάππος*). 276. 277. 285.
παρακλαυσίθυρον. 224.
pasquiller. 240—248.
Paulinus. 229.
Paulus Diaconus. 56. 57*. 70. 99. 102*. 105*. 139. 142. 145. 156 175. 183. 188. 210. 231. 252*. 253. 279. 287.
Paulus, Julius. ICtus. 149. 217.
Pausanias. 181. 192. 196.
pellicere fruges. 217. 223. 224.
A. *Persius* Flaccus. 19. 165. 277.
personliga smådedikter. 240—248.
pervigilia. 107—109.
pervigilium Veneris. 108—109. 227, not. 251.
T. *Petronius*. 13. 83. 85. 91. 146*. 246. 282.
Phædrus. 145.
φασκαίνω, φάσκω. 253.
Philo Judæus. 145.
Philostrati vita Apollonii. 287.
Picus Martius. 182. 183.
Pighius. 159.
Pindarus. 136.
pipulum. 241.
L. Calpurnius *Piso* Frugi. 68.
Sex. *Placitus* Papyriensis. 94. 221.
Plato. 181. 184. 218.
Plautus. 96. 108. 130. 143*. 145*. 146. 165. 212*. 213*. 221. 222. 224. 227. 232*. 240*. 241. 252. 287.
plebiscitum Silianum. Se *lex Silia* de publicis ponderibus.
Plinii Epist. 7. 62*. 85*. 86. 90*. 151. 239.

Plinii Nat. Hist. 3. 21. 25. 34. 42—44*. 46*. 48*. 51. 52. 61. 62. 65. 69. 85. 90*. 99. 115—118*. 120. 123. 126. 127. 129. 133. 151. 153. 154. 156. 159. 162. 169. 177. 181—184*. 186. 187. 190. 198—200*. 207. 210*. 212. 214. 215*. 217—220*. 222. 224. 233. 234. 237. 238. 246. 247. 253. 269. 270. 286.
— III, 8. pag. 253.
Plinii Panegyr. 21. 85. 90. 238.
Plinius Valerianus. 220, not. 250.
Plotius. 44.
Plutarchus. 21. 56*. 57. 59. 64, not. 87. 103. 122. 127—130*. 154. 156. 159. 168. 174. 180. 181. 184. 190. 200. 205. 207. 218*. 224. 228.
Plutarchi Vita Numæ, 1. pag. 49.
poema. 29.
poesi och prosa, i äldsta tider föga åtskilda. 166.
ποιήματα αὐτοσχέδια. 236. Jfr. *carmina incondita.*
Polentoni, Sicco e Modesto. 288.
Polybius. 96. 120. 128. 174 178. 179*.
Pompeius Lenæus. 242.
L. *Pomponius* Bononiensis. 272—274* 278—281*. 285. 287. 289. 290.
T. *Pomponius* Atticus. 47. 48. 116.
Sex. *Pomponius*, ICtus. 33. 56. 67. 74. 149*. 150. 162*. 169. 170.
Pomponius Lætus. 72.
pontificalia carmina. 62.
pontificii libri. 50—53. 61—64.
M. *Popillius* Lænas. 172. 173.
porca præcidanea. 97.
M. *Porcius* Cato Censorius. 3. 19. 74. 95*. 97*. 120. 134. 145. 168. 212. 215*. 217. 219. 269.
M. *Porcius* Cato Nepos. 47. 123.
Porcius Licinus (l. Licinius). 3. 292. 294.
Porphyrion. 12. 53. 153. 211. 214*. 217.
Lar *Porsina*, rex Clusinorum. 177.
portisculus. 228.
Pouqueville. 147. 148.
præcepta. 210.

Digitized by Google

præficæ. 144. 145.
præfiscini. 254.
precatio. 218.
preces. ib.
Preiger, Abr. 119, not. 99.
Priapeia. 275.
Priscianus, Cæsariensis Gramm. 66*. 130. 164. 225. 226.
Prisciani VIII, 4. p. 792 ed. Putsch. Pag. 164.
Sex. *Propertius*. 4. 217. 225.
proscænium. 255.
proverbia. 210 sqq.
Aur. *Prudentius* Clemens. 217.
Psalmen XXXIII & CXVIII. p. 191.
Pseudo-Salustius. 164. 166.
Ptolemæus. 253.
Puchta. 152.
pulpitum. 255.
πυῤῥίχη (pyrrhica). 230.
Pytho Gorgonius. 287. 292.

Q.

querquetulanæ viræ. 182.
quindecimviri sacris faciundis. 189. 190.
M. Fabius *Quintilianus*. 7*. 19. 25. 27. 30. 31. 53. 63*. 68. 69. 85. 93. 102. 127. 133. 138. 139. 141—143. 165. 212*. 213*. 246. 274.
Quintiliani Instt. Orat. I, 10. §§. 20 & 31. pag. 138. 139.

R.

regiæ leges. 55—61.
remedia sibyllina. 190.
responsoria. 240.
retanda, Ordets bet. 155.
rhythmus. 27. rhythmisk vers, se *numerus*.
rim, tillstymmelse dertill. 239. 279.
Ritschl, Friedr. 113—115. 119. 253.

roddarsång. 228.
rogatio Flavia de de Tusculanis. 159.
Rutilius Geminus. 63. 99.
Rutilius Namatianus. Se *Claudius*.
Ruzzante. Se *Beolco*.
Rydqvist, J. E. 22.

S.

Sabinus Massurius. 98.
sacerdotes sibyllini. 189. 190.
sacra l. sacrificia Argeorum. 53. 54.
Saliare carmen, Sal. Carmina. 12. 26. 102—107.
Salii. 103.
C. *Salustius* Crispus. 164—167. 256.
samlingar af sibyllinska orakler. 190—198.
Q. Samonicus Serenus. 94. 221. 222. 223.
sanna (*σάννας*) 277.
sannæ. 272.
sannio. 277. 285.
Sappho. 225.
Saserna uterque. 220.
satirisk poesi. 232—248 sqq.
satura. 256.
saturæ histrionum (l. scenicæ). 260—262.
Saturnius numerus. 12—14. 26—34. 166. 187. 270.
Saturnus. 26.
saucius pectus, uttryck i *acta diurna*. 93.
Σαννίων. 277.
scæna. 255.
Scala, Flaminio. 290.
Schneidewin, F. G. 13.
scholia Horatiana. 250. 252. 257. 281. 287.
— Iuvenal. 246.
Scipionernas grafvårdar. 147.
scribæ. 85.
Senatus consulta. 65. 90. 92.
— — tacita. 81.

SCtum de philosophis et de rhetoribus. 3.
-- ne quis in urbe sepeliretur. 159.
P. *Sempronius* Sophus. 170.
Senecæ opera philos. 7*. 8*. 13*. 14. 22. 16. 17. 62. 85*. 91. 146. 148. 169. 170. 199. 211—214. 226. 274. 285. 286.
— rhetorica. 234.
— tragoediæ. 234. 275.
sententiæ. 166.
serenader. 224. 225.
Q. *Serenus*. Se Samonicus.
L. *Sergius*, trib. mil. 66.
M. *Sergius*, quæstor. 24. 65. 66. 162, not. 140.
sermo. 27. 28.
Servius Maurus Honoratus. 14. 25. 28. 31. 56. 61—63. 68. 70. 71. 74. 75. 102. 103. 131. 144*. 150. 151. 159. 181—185*. 189. 198—200. 207. 215. 218*. 222. 250. 252. 253.
Servii Tullii commentarii. 52. 54. 55.
— — descriptio classium l. descr. centuriarum. 55.
Sextius Paconianus. 242.
sibylla Cimmeria. 192.
— Cumana. 26. 181. 182. 185. 186. 192.
— Ebræa. 192.
— Erythræa. 192.
— Iudæa. 192.
— Tiburtina. 182.
sibyllina oracula. 12. 13. 185—198.
— remedia. 190.
sibyllini interpretes l. sacerdotes. 189. 190.
sibyllor. 181—187.
Sidonius Apollinaris 227. 229.
C. Silius Italicus. 216. 251. 271.
simus (*σιμός*). 275. 276.
Sinnius Capito. 211*.
siticines. 144. 145.
skämtets inflytande på Romarnes lif och poesi. 232—234.
skämtande sånger, skämtande poesi. 232—248 sqq.
skördevisor. 231. 232.
slägt-archiver. 123. 124.

slägtkrönikor. 14. 424—427.
smädedikter. 240—248.
soldatpoesi. 235—238.
solennia verba. 62.
C. Iulius *Solinus*. 486. 238.
Sophocles. 443.
sortes 440. 444.
Aelius *Spartianus*. 49. 84*. 85. 245.
spatiatores. 234.
spectacula. 283.
spådomsväsende. 480 sqq.
P. Papinius *Statius*. 226.
statsfördrag. Romerska med främmande folkslag. Se *foedera*.
statsprotocoller. 65.
statsurkunder. ib.
statuæ. 446.
stemma (στέμμα). 46. 47, not. 79.
stemmata. 427.
Stendhal, Fréd. (H. Beyle). 34.
Stesichorus. 225.
stil. 5.
Stobæus. 254.
Strabo. 454. 498, not. 229. 269.
Strinnholm, A. M. 463.
succinere. 229. 248.
C. *Suetonius* Tranquillus de claris Rhetoribus. 3. 425.
— de illustr. Grammaticis. 38. 406. 226. 242.
— de puerorum lusibus. 230.
— libri Prætorum. 66.
— de vita Cæsarum. 42. 44. 34*. 42. 47. 49. 80. 84. 83—86*. 89—94. 93. 407*. 426. 428. 430. 434. 444. 463. 474. 489 493. 200. 207. 244*. 243. 247. 230*. 234*. 233. 235. 237*. 238*. 244—244*. 275—277*. 282.
— Vitell. 4. pag. 48.
Suidas. 47. 49. 484. 486. 240. 282.
Sulla. Se L. *Cornelius*.
Servius Sulpicius. 45.
Symmachus. 447. 483. 484.

P. Syrus. 164*. 281
sångare, keingvandrande. 234.
sång och tal, föga skilda från hvarandra. 25—27.

T.

tabellæ publicæ. 64.
tabulæ censoriæ. 45 sqq. 50. 65.
— XII 12. 13. 19*. 151—154. 223. 224. 236. 240. 241.
tab. II fragm. 3. pag. 241.
tab. VIII fragm. 1. pag. 154. 236. 240. 241.
tabulæ Eugubinæ. 94. 95.
— pictæ. 34.
— publicæ. 83.
— triumphales. 42.
Taciti ab exc. D. A. 2. 55. 57. 58. 68. 84*. 83—86. 89. 90. 107*. 115. 120. 131. 151. 156. 169*. 177. 181. 186. 187. 189. 191. 193. 200. 217*. 218. 241. 242*. 282. Se vidare: ***Dialogus de Oratoribus.***
Tages. 198. 199.
Tagetici libri. 198.
Tarchon. 198.
Tarentini l. Terentini ludi. 190.
Tarquitiani libri 199.
Tarquitius. 199. 200.
Taurii ludi. 190.
Terentianus Maurus. 14.
P. Terentius Afer. 147, not. 116. 212. 213*. 272.
Terentius Scaurus, Grammatic. 104.
M. Terentius Varro Reatinus. Se ***Varro.***
Terrasson, Ant. 155, not. 133.
Q. Sept. Flor. ***Tertullianus*** 48. 103. 194*. 217*. 238. 282. 283. 287.
Tertulliani de anima. 46. pag. 48.
theatern, den antika. Dess ursprungliga inrättning. 255.
Theocritus. 225. 249.
θεογονίη. 218.
Thorlacius, Birg. 101.
Thrasea Pætus. 90.

Digitized by Google

ϑρῆνος. 113.
tibia. 27.
Albius *Tibullus*. 99. 115. 182. 187. 216—218. 221. 225. 229. 251.
Tiburtinska sibyllan. 182.
L. *Ticida*. 226.
tiggarvisor. 229.
M. Tullius *Tiro*. 269.
tituli. Se *dedications*-inskrifter.
tituli imaginum. 115—118.
— sepulcrales. 111.
— triumphales. 12.
Trebellius Pollio. 226. 238. 240.
tricæ Atellanæ. 289.
triumphsånger. 235—238.
Troiæ ludus. 230.
trollsånger. 216.
tänkespråk. 20. 21.

V.

vagulatio. 241.
C. *Valerius* Flaccus 183. 218.
M. *Valerius* Maximus (Poplicolæ frater). 171. 172.
Valerius Maximus. 24*. 62. 63 67. 111. 115. 120. 122. 137. 141. 159. 163. 169 190*. 205. 207*. 264 274.
Valerii Maximi Memorab. II, 1 extr. pag 137. 138.
— — — II, 4, §. 4. pag. 274.
M. *Valerius* Messala, augur. 201.
M. *Valerius* Messala Corvinus. 18. 116. 126. 127.
M. *Valerius* Martialis. Se *Martialis*.
M. *Valerius* Potitus. 172.
M. *Valerius* Soranus. 16.
Q. *Valerius* Catullus. Se *Catullus*.
Vallauri, Tom. 101.
vapendans. 230.
Varro (M. Terentius V. Reatinus). 26. 30. 46—48. 53. 54*. 61. 62. 65*. 66*. 68. 69*. 73. 94*. 97. 99. 103. 104*. 106. 116. 117. 135. 142—145 147. 182. 185 190—192. 200—202.

206. 210—213. 220*. 228. 231. 234. 235. 241. 250. 270, 285. 289. 293.

Varro de vita pop. Rom. lib. II. (apud *Nonium*, s. v. *Assa voce*) 135. 141. 142.

Velius Longus, Grammatic. 104.

M. Velleius Paterculus. 158. 165. 166. 237. 279. 280. 289.

Veranius. 201. 202.

verba solennia. 62.

Verelius, Olof. 216.

Vergilius. 21. 25. 27. 99. 103. 111 140*. 181*. 182*. 184*. 192. 193. 207*. 216*. 217. 221. 231. 247—252*. 256. 260. 275.

Vergilii Ecloga IV. pag. 191. 192.

Vergiliana Catalecta. 247.

M. Verrius Flaccus. 38. 61. 72. 106. 222. 270. 281.

versus. 252.

versus alterni. 248.

— Fescennini 252. 253, not. 262. 254. 256. 267. 268. 274.

— inconditi. 237. Se *carmina incondita.*

Sex. *Vestilius*. 242.

vexelsången, en grundbeståndsdel i Forn-Italiska poesien. 140. 141. Dess inflytande på Romerska poesien. 248—250.

vicissim canere. 248.

vira l. virago. 182.

P. *Vitellius*. 48.

Vives, Joh. Lud. 91.

Domitius *Ulpianus*. 6.

Umbricius. 200.

volumina de familiis. 123. Se *slägtkrönikor*.

Flavius *Vopiscus*. 45*. 72. 81*. 85. 89. 99. 231. 235.

votivtafla af M'. Acilius Glabrio. 235.

Vulcatius Gallicanus. 238.

väf-sånger. 229.

Y.

ὑμέναιος. 225.

ὑπομνήματα δημόσια. 85

— *κοινά*. 85.

— *τιμητικά*. 45.

Z.

Zech, Jul. 77.
Zell, K. 101. 106.
Zenobius 254.
Zimmern. 170.
Zonaras, Joh. 120. 122. 151. 157. 158. 179. 185.
Zosimus. 190.

Ä.

ättlängder. 46. sqq.

Rättelſer och Tillägg.

Sid. 3, not. 3, sista raden: *Poreius.* Läs: *Porcius.*

Sid. 17, rad. 20: *legis.* Läs: *leges.*

Sid. 26, not. 61, rad. 19: *Hibero.* Läs: *Hiberno.*

Sid. 33. Öfver första raden af Andra Capitlet sättes: §. 13.

Sid. 40. Öfver 16:de raden sättes: §. 14.

Sid. 45. Öfver 25:te raden sättes: §. 15.

Sid. 65. Efter parenthesen på 12:te raden sättes comma.

Sid. 71, rad. 17: *saerorum.* Läs: *sacrorum.*

Till sid. 84, rad. 32, lägges: *Diurnum.* Iuvenal. VI, 483. *Libri actorum.* Iuven. IV, 84.

Sid. 90, sista raden: Iuvenal. IV, 84. Läs: IX. 84.

Sid. 112, rad. 11: *thoracem linteum.* Läs: *thorace linteo.*

Till sid. 127, nästsista raden, kan efter ordet *laudationes* läggas det särdeles upplysande stället: *Senecæ* Epist. 102, §. 15.

Sid. 133, rad. 23: *iin is.* Läs: *in iis*

Sid. 156, på 15 raden borttages parenthesen framför ordet *Clarus.*

Sid. 158, rad. 3: *Lez.* Läs: *Lex.*

Sid. 159, not. 135: *Graechanus.* Läs: *Gracchanus.*

Sid. 192, not. 219, rad. 14: *Pausanius.* Läs: *Pausanias.*

Sid. 199, rad. 16: *lætitioremque.* Läs: *lætioremqne.*

Sid. 212, rad. 26: *Aeron.* Läs: *Acron.*

Sid. 227, rad. 28: *Cotulli.* Läs: *Catulli.*

Sid. 242. Bland pasquillanterna bör upptagas *A. Cæcina*, son till den *A. Cæcina*, till hvilkens försvar Cicero talade, och den–

samme, som sid. 199 är nämnd såsom författare till ett arbete *de Etrusca disciplina*. Denne *Cæcina* skref en smädeskrift emot Cæsar (*Cic.* ad Fam. VI, 7. *Suetonii* Cæs. 75 extr.). Straffad med landsflykt, sökte han blidka Cæsar genom en annan skrift, kallad *liber querelarum* (*Cic.* l. c. 6, § 8). *Pitholaus* angrep Cæsar på vers, liksom *Cæcina* på prosa (*Suet.* l. c.)

Sid. 272, rad. 10 & 13: *Nonius*. Läs: *Novius*.

Sid. 312, rad. 9; *Caemina*. Läs: *Carmina*.

Vi betvifla alldeles icke, att, likasom oändligt mycket vore att tillägga och förbättra, de återstående, här icke upptecknade tryckfelen äro mångtaliga. Vi vilja dock hoppas, att icke många af dem äro betydande eller särdeles meningsförvillande. Såsom ursäkt för dem liksom för de många inconsequenserna i stafningen af så väl Svenska som Latinska ord, torde få anföras: att texter med mycket olika stafsätt blifvit begagnade vid författandet; att correcturläsningen blifvit skött på olika ställen, ofta under bristande tillgång på de böcker, som, för uppgifternas controllerande, behöfde ännu en gång rådfrågas; och att författaren ytterst sällan varit i tillfälle att se det revider-ark, som följde på andra correcturet. Slutligen får anmärkas, att vi, för korthets skull i citater, stundom begagnat äldre, gängse, fastän mindre riktiga benämningar på en del Latinska arbeten. Sålunda förekomma *Livii Hist.* i stället för *Livii ab urbe condita libri*; samt *Taciti Annal.* i stället för *Taciti ab excessu Divi Augusti libri*.

005708882

Tabellarisk öfversigt af fornrom

(Förklaring af denna tabel

Etruria: **ROMA**

Pantomimisk dans

Lofsånger med instru
vid clarorum virorum
(310 f. Chr.) Etruscisk

a Romerska ungdomen utf
(II,1) verser med dans (person

b (Omkr 250 f. Chr.) Satur
(I,1) etruska saturæ med inst

(Omkr. 240 f. Chr.) Fabul
2 a dialogiserade skådespel
(I,2) nadt språk uppförda af

[Det sednare, konst- d

[(Omkr 240 f. Chr.) Ly
på hvardagsspråket af
efterspel exodia (De

2 b [Fabulæ Atellanæ di
(II,2) tuska folkspråket o
alimproviserade efter
ur eller efter korta ut
Efter Pompeius tid

[Saturæ scriptæ]

[Förening af Fabulæ .

Digitized by Google

Digitized by Google

Pris: 4 R:dr 50 öre R:mt.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ciuffi Gi
Legatore di
Firenz
Via S Gall

Digitized by Google